

ars hungarica 2013

Az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Művészettörténeti Intézet folyóirata
XXXIX. évfolyam

4.

Tartalom

Helyzetkép

Marosi Ernő: A magyar művészettörténet-tudomány helyzete 1996–2011	409
--	-----

Oktatás, műhelyek

Kelényi György–Rényi András: Az ELTE BTK Művészettörténeti Intézete és Doktori Iskolája	424
Szakács Béla Zsolt: A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Művészettörténet Tanszéke	428
Kovács András: Művészettörténet-oktatás a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen	431
Szakács Béla Zsolt: Művészettörténet-oktatás más egyetemeken	432
Sisa József: A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatóintézete (2012-től: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet)	435
Bodnár Szilvia: A Szépművészeti Múzeum	438
Jávor Anna: A Magyar Nemzeti Galéria mint tudományos műhely (1996–2012)	449
Takács Imre: Az Iparművészeti Múzeum	456
Mikó Árpád: A művészettörténet-írás helyzete a Magyar Nemzeti Múzeumban	457
Farbaky Péter: A Budapesti Történeti Múzeum	460
Prékopa Ágnes: Művészettörténészek a fővároson kívüli múzeumokban	467
Lővei Pál: A műemlékvédelem	469

Tematika, eredmények

Marosi Ernő: A középkor művészettörténete	478
Galavics Géza: Reneszánsz művészettörténeti kutatások Magyarországon 1995 és 2012 között	488
Galavics Géza: Barokk művészettörténeti kutatások Magyarországon 1995 és 2012 között	493
Sisa József: 19. századi kutatások	501
Beke László: 20–21. századi kutatások	505

András Edit–Tímár Árpád: A műkritika helyzete.....	511
Lővei Pál: Nemzetközi tudományos szervezetek, nemzetközi kapcsolatok, konferenciák.....	513
Galavics Géza: Az Opus Mirabile díj alapításáról és történetéről	518

Mellékletek

1. melléklet. A művészettörténész-képzésben, illetve tudományos továbbképzésben részt vevők; a diploma-, illetve fokozatszerzők száma	528
2. melléklet. A háromnál több főállású művészettörténészt foglalkoztató közintézményben dolgozó művészettörténészek száma	529
3. melléklet. A köztestületi tagok statisztikai adatai.....	531
4. melléklet. A magyarországi művészettörténet önálló kiadványként megjelent publikációi, 1996–2011 (összeállította: Buzási Enikő)	532
5. melléklet. Számszerű összesítések az 1996–2011 között önálló kiadványként megjelent publikációkhoz (összeállította Buzási Enikő).....	547
6. melléklet. Kiállítások, 1996–2012 (összeállította Róka Enikő).....	549
7. melléklet. Az MTA II. Osztályának Művészettörténeti (Tudományos) Bizottsága (1996–2012, összeállította Szentesi Edit).....	556

Bibliográfia

Magyar művészettörténészek külföldön megjelent tudományos publikációi 2009–2011 (összeállította Szentesi Edit)	560
--	-----

Intézeti események 2012 (összeállította Kerny Terézia).....	590
--	-----

Rövidítések jegyzéke	600
-----------------------------------	-----

Marosi Ernő

A magyar művészettörténet-tudomány helyzete 1996–2011

Ennek a helyzetképnek elkészítését eredetileg egy 2012 első napjaiban kialakult, a szakma egészét érintő konfliktushelyzetben a Bizottság maga javasolta. Csak már a munka megkezdése után vált előttünk világossá, hogy vállalásunk egy hagyományosnak tekinthető ritmusba illeszkedik. Kezdő pontjának megválasztását elsősorban az indokolja, hogy utoljára az 1995. évvel bezárólag készült a szakterületről hasonló, középtávú bizottsági elemzés.¹ Azt megelőzően 1971-ben, majd az MTA Elnöksége számára előterjesztésként 1977/78-ban készült hasonló igényű munka.²

Szándékunk szerint az elemzés végpontja a lezárt 2011-es év lett volna, de – amint ez ma alighanem mindenki számára nyilvánvaló – az időközben végbement változásokat lehetetlen nem tudomásul venni. De hogyan, amikor rendre utólag és nem hivatalos formában értesülünk róluk és következményeiről? A bizottsági elemzés elkészítésének egyévnnyi elhúzódása alighanem ezzel a helyzettel indokolható, annál is inkább, mert ebben magának az akadémiai tudományos bizottságnak a helyzete jut kifejezésre. Az itt előterjesztett referátum erősen személyes formáját ugyanilyen okból választottuk, háttérét azonban a bizottság tagjainak – nagyrészt a szakmai közélet és a publikációk ismeretén alapuló – részletesebb elemzései alkotják. Ezt a jelen összefoglalásnál lényegesen terjedelmesebb háttéranyagot hamarosan meg kívánjuk jelentetni, a mellékletben ennek csak kivonatát adjuk.

1. A magyar művészettörténet-tudomány szervezetei

Az MTA Filozófiai és Történettudományok Osztálya Művészettörténeti Tudományos Bizottsága jelenleg az egyedüli szorosabban vett, az MTA köztestületi tagságából és által választott szakmai szervezet. Szervezeti okokból egykor általános (így a hetvenes évekig a múzeumok és a műemlékvédelem tudományos munkáira is kiterjedő) szakmai tudományos koordinatív szerepe előbb az MTA Művészettörténeti Intézetére és annak munkaterveire korlátozódott, majd minimálisra csökkent. Információinak forrása mindenekelőtt tagjainak ismeretanyaga, legfontosabb hivatalos feladata az MTA doktora címek szerzésével kapcsolatos eljárásban való közreműködés. Egyben – nemzeti bizottságként – Magyarországot képviseli a művészettörténészek nemzetközi szövetségében (*Comité International d'Histoire de l'Art: CIHA*), amely a rendszeres művészettörténeti nemzetközi (világ-) kongresszusok rendezője.

¹ A magyar művészettörténet-tudomány helyzete címmel, egyes speciális szempontokat elemző munkaanyagokkal együtt: Henszlmann-lapok. A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat Közlönye. 5. 1996. 14–28.

² Elnökségi vita és határozat: 1979, kiadása önálló füzetben: A művészettörténet-tudomány helyzete. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1983. (Elemzések – tanulmányok, 6.)

A legrégebbi, 1878-ban (Országos Régészeti és Embertani Társulatként) alapított szakmai társulat, a *Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat* azt a rokon eredetű tudományágak differenciálódása előtti szervezeti állapotot őrzi, amelyben „régészet: archaeológia” még a mai értelemben vett régészetet és művészettörténetet egyaránt jelenti. Elvileg alapvető, régészeti és művészettörténeti szakosztályai révén az interdiszciplinaritás fóruma, előadásaival, tematikus ülészakaival és tradicionális tanulmányi kirándulásaival/vándorgyűléseivel ma is hasznos szerepkört tölt be. Hagyományosan az Akadémia támogatásával működik; ez mára a minimumra csökkent. Ugyanakkor az impresszum szerint máig az egykori *Archaeológiai Értesítő*ből 1952-ben kivált *Művészettörténeti Értesítő* lapgazdája.

A kortárs művészettel foglalkozó (többek közt) művészettörténészek (kurátorok, műkritikusok) nemzetközi szervezetének (*Association Internationale des Critiques d'Art: AICA*) is működik nemzeti bizottsága. Kevésbé szakmaspecifikus a művészettörténészek képviselője a történeti épületek helyszíni kutatóinak egyesületében (RÉKE); a műemlékvédelem (ICOMOS), illetve a múzeumok (ICOM) nemzetközi szervezeteiben, valamint a muzeológusok hazai társaságában (Pulszky Társaság).

Újabb, a 2000-es évekbeli fejlemény a fiatal, rendszerint PhD-fokozattal rendelkező művészettörténészek konferenciák szervezésével és kiadványok szerkesztésével is foglalkozó, CentrArt elnevezésű egyesülete. Egyelőre eldönthetetlen, vajon korosztályos vagy alternatív szervezetként folytatja-e munkáját.

Ebből az áttekintésből egyenesen adódik az első következtetés: a magyar művészettörténészeknek *nincs olyan autonóm szakmai szervezete, egyesülete, amely alkalmas lenne a legfontosabb, közérdekű szakmai kérdések kezelésére, a szakmai érdekek képviselésére, s amely ezáltal éppúgy lehetne a különféle főhatóságok partnere, mint az ország képviselője nemzetközi fórumokon. Azok a kérdések, amelyeket itt tárgyalunk, más országokban a művészettörténész-egyesületek éves konferenciáinak vagy nemzeti kongresszusainak témakörei. Ezek rendszerezése a szakma fontos deziderátuma.*

2. A művészettörténészek

Már az adódó legelső és legrövidebb kérdés is szembesít bennünket azzal, hogy adatok híján meg sem tudjuk mondani, hányan vagyunk. Erre a következtetésre jutottunk az itt szóban forgó tudományági elemzés során, amelynek alanyai a művészettörténészek. Definíciójuk különböző kritériumok alapján lehetséges, például:

a) A hazai egyetemek bölcsészettudományi karain két tanszéken/intézetben, illetve külföldön szerezhető *végzettség és diploma/ák* figyelembevételével – de más megfontolásból a pályára lépésnek ez az útja nem tekinthető kizárólagosnak: ugyanis más egyetemek és karok, illetve más szakok is figyelmet érdemelnének. Ugyanakkor a tudományos pályán való működés, amelyre az akadémiai bizottsági vizsgálat irányult, nem következik automatikusan a végzettségből.

Az egyetlen, az ELTE-n működő doktori iskola a kezdettől, 1993-tól 2011-ig 252 doktórandszt vett fel, s az 1993 és 1997 között átminősítéssel szerzett 19 PhD-fokozat után 1998–2011 között 92 (összesen: 111) PhD-s művészettörténészt bocsátott ki. Következtetések egyedül a doktori iskolának a sikeres fokozatszerzésekhez viszonyított mintegy két és félszeres létszámából vonhatók le, mégpedig pozitív (a doktori folyamat igényessége) és negatív értelemben (nagy lemorzsolódás, a disszertáció-írás elhúzódása) egyaránt.

b) Ezért az MTA Művészettörténeti Tudományos Bizottsága által szükségképpen az elemzés elsődleges szempontjának tekintendő a *tudományos munka*. Ez nem azonosítható, de jól jellemezhető minden további nélkül legfontosabb mutatójával, a tudományos *publikációs tevékenységgel*, amelynek akadémiai megítélésében jelenleg mindenekelőtt a természettudományi publikációkra érvényes szabályok dominálnak – köztük különösen a kísérletes tudományokra szabott normákkal, a publikációs hely rangjának figyelembevételével, az impaktfaktor érvényesítésével és az idézettség számszerű kimutatásával, különös tekintettel a nemzetközi visszhangra. Valamennyi bölcsész tudományág közös törekvése a monográfia és a folyóirat-közlemény preferált műfajain kívül továbbiak (például esszé, szótár, lexikoncímszó, katalógustétel) figyelembevétele. Mellettük a gyűjteményekben regisztrált (például feljegyzésekben, kutatási, restaurálási stb. dokumentációkban rögzített), korlátozott publicitású eredmények is figyelmet érdemelnének. Tudományos eredmények ezenkívül nagy számban kerülnek nyilvánosságra ilyenként általában el nem ismert publikációs formákban. Ezek egy részének – a szakterület specifikumait figyelembe vevő – elismeréséért (például a Magyar Tudományos Művek Tára – MTMT – nyilvánításaiban) a Tudományos Bizottság ismételtén sikra szállt. Specifikus vitakérdés mindenekelőtt a jelenkor művészetével való foglalkozás vezető műfajának, a műkritikának értékelése.

c) A legbiztosabban megfogható (és mert személyekig vezetnek, további következtetésekre is alkalmas) létszámmutatók a *tudományos fokozatszerzéssel* (1993-tól: 111 PhD-fokozat) kapcsolatosak. Ezek sem teljesek azonban: az *MTA köztestületi tagjainak* jegyzékei nem tartalmazzák a tudományos téren aktívak teljes névsorát, mivel egyrészt intenzív tudományos munkát végzők fokozattal nem rendelkezők is, másrészt nem minden fokozattal rendelkező igényel magának köztestületi tagságot.

E jegyzékek 2003 és 2012 között 4 akadémikusról (2 rendes, 1 levelező és 1 külső tagról) szólnak, és 2003-ban 70 fős, 2009-ben 101, 2012-ben 123 fős köztestületi tagságról. Tanulságos továbbá – különösen a köztestület életkora szempontjából –, hogy ugyanebben az időben 2003-ban 41 kandidátus és 23 PhD-s köztestületi tag volt, 2009-ben 33:61 az arányuk, 2012-ben 32:76, míg a tudomány (illetve az MTA) doktoraié: 6, 8, illetve 11 – nagyjából mindig ugyanolyan (8% körül) alacsony.

Az adatok a *kutatási témákról* csak nagyon óvatos következtetésekre adnak alkalmat. Tematikai orientációkról az MTA Adattár szól. 2012-ben középkori specialista 23 személy (közülük 1 akadémiai tag), újkori 44 (3 akadémiai tag), 19. századi 19 (2 DSc), modern kori 45 (2 DSc).

Jogos az ellenvetés, hogy az MTA Művészettörténeti Tudományos Bizottságának elemzésében alkalmazott kritériumok megfelelnek ugyan az Akadémia által előírt – többek között a doktori cím adományozásakor és a tagválasztás során már régebben érvényesített, újabban az MTMT révén egyre inkább az egyetemekre és a fokozatszerzésre is kiterjedő – követelményeknek, de nem felelnek meg a művészettörténészek önképének és -értékelésének.

Összevetésül szolgálhat az AICA-tagság áttekintése. Ez az alapvetően jelenkori és művészetkritikai/kuratori tevékenységre orientált, 2001 óta működő szervezet mintegy közel egynegyedében áll az MTA köztestület tagjaiból: 91 főből 23 az MTA köztestület tagja.

d) Mivel a művészettörténészek munkaviszonyának hagyományosan alapvető formája a *közszolgálat* (főként közalkalmazotti, ritkábban köztisztviselői munkaviszony) oktatásban, gyűjteményekben, kutatóintézetben, hivatalokban, statisztikailag is ez ragadható meg leginkább.

A két egyetemi tanszék közül az ELTE oktatói létszáma 1995-ben 13,5, 2012-ben 9, a PPKE-é ugyanebben az időszakban: 3 és 7 között; ugyanakkor az MTA (2012 elejétől az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont) Művészettörténeti Intézetéé 30 fő körül.

Művészettörténész-muzeológusként (akármit jelentsen is ez) 2009-ben 203 főt tartottak számon a minisztériumi statisztikák (ebből: a Magyar Nemzeti Galériában 2009-ben 38-at, a Szépművészeti Múzeumban ugyanakkor 32-t, az Iparművészeti Múzeumban 22-t, a Magyar Nemzeti Múzeumban 6-7-et, a Petőfi Irodalmi Múzeumban 6-7-et, a BTM-ben 10-et, a Ludwig Múzeumban 10-et). A legtöbb (3–5) főt foglalkoztató vidéki központok: Szentendre, Miskolc, Pécs, Győr és Szombathely.

A műemlékvédelem intézményrendszerében (OMvH / KÖH + ÁMRK / KÖSZ + MÁG / MG + Magyar Építészeti Múzeum) 1995-ben betöltött mintegy 45-46 művészettörténészi státusz 2012 elejére 30-ra, az eredeti mintegy kétharmadára olvadt. Éppen ez a létszámadat hívja fel a figyelmet arra, hogy bármilyen tendenciát vélünk is felfedezni a nagyon nehezen elérhető és sokszor hiányos vagy szembetűnően ellentmondásos statisztikai adatokban, időközben minden ilyen következtetés alaptalanná vált.

Az áttekintett korszakban köztudomás szerint is nagyobb jelentőségre jutott vállalkozás, magántevékenység stb. mértékéről még a fentiekhez hasonlóan kérdéses érvényű statisztikai áttekintéssel sem rendelkezünk.

Mindezek alapján az elemzés alanyainak, a művészettörténet-tudomány művelőinek száma kb. 200–300 közöttire becsülhető. Amint létszámukról, úgy specializáció, illetve életkor szerinti megoszlásukról sem áll rendelkezésünkre egzakt adat, legfeljebb a szakterület ismerete és különféle következtetések alapján tehetők további becslések.

3. A művészettörténeti produkció

Ismételten hangsúlyozandó, hogy az akadémiai Művészettörténeti Tudományos Bizottság feladata eleve csak a szakma tevékenységének egyik területére terjedt ki, arra, ami megfelel a tudományosság kritériumainak. Itt az eddigiekkel kapcsolatban is több további kérdést kell felvetnünk. Az egyik szükségképpen arra vonatkozik, vajon mennyit fed le szakmai tevékenységünk-ből mindaz, ami e kritériumok szerint számba vehető; a másik arra, miben és mivel szolgálja mindez a művészettörténet hagyományának elvileg kívánatos, folyamatos fenntartását; a harmadik pedig arra, hogy 1996 és 2011 között kimutathatók-e olyan jelenségek, illetve elbeszélhetők-e olyan történések, amelyeknek esetleg historiográfiai szempontból is van jelentőségük – netán egy korszakot jellemeznek.

a) A művészettel való foglalkozás formái

Tehát lássuk az első kérdést: *Mi van az akadémiai kritériumok szerint értékelhető tudományos produkción kívül és túl?* Ez a kérdés nem specifikusan hazai vonatkozású, hanem nemzetközi probléma. Mindjárt az elején meg kell állapítanunk, hogy e szempontból anyanyelvünk hátrányunk, amelynek alapján – de ugyanakkor önként vagy társadalmi igények nyomására vállalt szempontok miatt is – a művészettörténet (is!) nemzeti tudományként jelenik meg, holott tárgya, a művészet, egyetemes. Abból kell kiindulnunk, hogy a művészettörténetet mindenekelőtt három funkciókörben láthatjuk: az első mindenképpen az, hogy műveljük, a másik, hogy írjuk (innen az a szó, hogy „művészettörténet-írás” – nyilván a történetírás mintájára), s a harmadik a „tudomány”: a sokat vitatott *Kunstwissenschaft* megfelelője, a művészettudomány (vagy Fülep Lajost idézve: a „művészettörténet-filozófia”). Ez az utóbbi nyilvánvalóan túlmutat az empirikus anyagon, s az a szint, amelyen a művészettörténet a maga területén kívülre, kifelé fordul – me-

todikai inspirációért, vagy tapasztalatainak továbbadása érdekében. Az már ízlés, érdeklődés, tudományközi erőviszonyok kérdése, hogy az inspiráció eredete és a közlés címzettje az esztétika-e, vagy például a kulturális antropológia, a kommunikációelmélet, a társadalomtörténet vagy a percepció pszichológiája, esetleg a kognitív tudomány.

Az alapot azonban mindenképpen a művészet művelése jelenti, egyfajta szakmai kultúra (abban az értelemben, ahogyan a földművelés agrikultúra). Két jól ismert formája a *custodia* (abban az értelemben, amelyben régen a gyűjtemény kezelőjének munkaköri címe is múzeumi őr volt), illetve a ma elterjedtebb *cura* (amelyből a kurátor ered). Itt kevésbé a két típus különbsége érdekes, noha regisztrálni kell, hogy újabban a tipikusan *custosi* vagy konzervátori tevékenységeket is szívesebben jelölik kurátorinak – például az új keletű *curated* igealakokkal. A jelen összefüggésben fontosabbnak tartom, hogy a hagyományos *connoisseurship*-ben gyökerező szakmai kultúrának ez az alapja erősebben tárgyakhoz kötődik, kevésbé publikációkban jelenik meg. Ha mégis észrevehető, a kurátor és hálás közönsége, valamint a sajtó az időszaki kiállítást tekinti igazi jutalomjátékának, lehetőleg soha, vagy csak ritkán a múzeumok arculatát igazán hordozó állandó kiállítást, vagy éppen a raktárt. Időnként fantasztikus elképzelések is keletkeznek a múzeumi törzsanyag értékesítéséről – hogy a leginkább kedélyborzolókat szóba hozzam: esetleg tömeges digitalizálás vagy/és (?) piacra dobás útján. Ebbe a körbe tartozik a műemléki konzervátorok (például Ausztriában ez a hivatalos címük, nálunk az előadó, illetve a bizottsági építész volt megjelölésük) újabb keletű – nem egészen illendő, de a lényegét jól leíró kifejezéssel – partiba dobása. A múzeumi őr – ellentétben a hiedelmekkel – nem az egyetemről kerül ki, hanem munkahelyén, hosszú tapasztalatszerzés útján érik szakemberré. Az egyetemi oktatás mai helyzetében (lásd „bolognai folyamat”) a nemzetközi normáknak megfelelő, nem sok-, csak legalább többoldalú szakemberek kibocsátására kevésbé képes, mint valaha, mindenekelőtt azért, mert nem állhat ellen a túlnyomóan jelenkor-központú hallgatói érdeklődés nyomásának. Annak oka pedig ismét a közönség érdeklődése. A művészettörténet tulajdonképpen művelője ma nagyrészt védtelenül, magára hagyatva áll, tevékenységének etikáját magánúton, idősebb kollégák példájából vagy irodalmi olvasmányokból merítve.

Irodalmi megnyilatkozásait is meglehetősen szelektív módon honorálják. Történeteit szívesen közlik – csak hogy általában napilapok, irodalmi folyóiratok, szerencsés esetben nemcsak sztori-éhes, a biztosítási értékeket firtató bulvárkiadványok. Leginkább ezeket a publikációkat sújtja a publikációkat számszerűségükben és az impaktfaktorhoz kötött formalitások szerint rostáló hivatalos szemlélet. Pedig esszéikben, kritikákban, kiállítási katalógus-előszavakban rejtőzik számos olyan tapasztalat rögzítése, amely szerencsés esetekben méltán tarthatna igényt a történetírás címére, mert tényleg művészettörténeti folyamatok észlelésére vagy csak megérzésére vonatkozik, s viszonyítási rendszere szerencsés esetben az egyetemes művészettörténeté. Mindezen csak a valóban kvalitatív szakmai értékelés segíthetne, amire jelen körülményeink között nem sok esély látszik. Ez az esélytelenség pedig a művészettörténet autonómiájának kérdését érinti. A helyzet kifejezetten riasztó, s már-már a Belting által az 1980-as években diagnosztizált „második művészettörténet” állapotát idézi – ugyanis az állítólagos „tudományosság” és a „zsurnalizmus” határvonala valahol 1900 táján húzódik. Bizonyos, hogy az igények, a munkák elhelyezésének lehetősége is szerepet játszik ebben a megoszlásban. Az is tény azonban, hogy a művészettörténészek jelentős számú, az aktualitásokra érzékenyebb csoportja kevésbé igényli a – nyilvánvalóan egyfajta gondolat-temetőnek érzett – úgynevezett „szaktudományos” kontextust.

b) A szakma hagyományozása

Mindez átvezet a második kérdéshez: *Mi szolgálja a magyar művészettörténet-írás hagyományának fenntartását a mi produkciónkból?* – vagy másként megfogalmazva: *Mi kerül mindebből egy művészettörténeti alapkönyvtárba?* Az előbbiekből kiindulva: számos, valaha majd forrásértékű közlés, katalógus stb. – csupa értelmezésre váró nyersanyag. Egy ideális magyar művészettörténeti alapkönyvtár anyaga ugyanakkor alig gyarapodott, sőt az 1950-es évektől elkezdődött gyarapodása is abbamaradt. A legtöbb ilyen nagy projekt ugyan már az 1980-as években nyilvánvalóan módszertani revízióra, modernizálásra szorult volna, de félbemaradásuknak nem ez volt az oka, hanem a finanszírozásnak és az előbbi tudósgeneráció utánpótlásának hiánya. A 8 kettős kötetre tervezett magyarországi művészettörténeti szintézis 3 elkészült egysége közül az utolsó 1987-ben jelent meg, azóta folytatása nincs, egy – műfaját és formátumát tekintve megváltozott koncepciójú – további kötete talán hamarosan nyomdába kerülhet. Ugyanekkor végződött, Szabolcs-Szatmár megyével Magyarország Műemléki Topográfiája megjelent köteteinek sora. (Jelenleg Kőszeg város nagytópográfiájának munkálatai vannak előrehaladott állapotban.) A hézagot sem a vitákban emlegetett közép-, sem az egyetlen megyéig, illetve városig (Fejér, illetve Székesfehérvár) eljutott kistópográfia nem töltötte be. Megszakadt az ötvenes évek óta művelt *corpus*-munkák sorozata, egyetlen új vállalkozás, a *Lapidarium Hungaricum* köteteinek kivételével.

Mindezek külső magyarázatául szolgálhat az ilyen jellegű munkákat elvállaló Akadémiai Kiadó kiválása, az azonban, hogy helyükbe különféle tematikus kiállítási katalógusok, illetve oeuvre-katalógusok léptek, paradigmaváltás jele, s arra utal, hogy mind a tematika, mind a szerzők tekintetében az individuum szerepe növekedett meg. Ugyancsak kevés a gyűjteménykatalógus – előrelépés, illetve a modernizálás igénye a Szépművészeti Múzeumban jelentkezik, a Régi Képtár *checklist*jének, tudományos katalógusainak, illetve a Grafikai Gyűjtemény viszonylagos rendszerességgel megjelenő állománykatalógusainak kiadásával. Az Iparművészeti Múzeum négy kötetig jutott (oszmán-török szőnyegek, úrihímzések, legyezők, Esterházy-textilek); a Nemzeti Múzeum egy kötetig (a középkori bronztárgyak katalógusával), ahogyan a Magyar Nemzeti Galéria is (utóbbi a román kori kőfaragványokéval). Elterjedt szükségmegoldás áttekintő, időszakos kiállítások tudományos katalógus-igényű kiadása. Ha ezen összefüggésben a hagyomány fenntartásáról beszélünk, azt e művek esetében a szerzők személye is garantálja.

Változatlan a sokak által, olykor meggondolatlanul sürgetett magyar művészlexikon helyzete. A Szentiványi-féle anyaggyűjtés ellenőrizhetetlen esetlegességén a sürgetett digitalizáció aligha segíthet, s vigaszul marad (Lyka Károlynak a Thieme-Becker mellett egykori döntése nyomán) a magyar anyag további szállítása az abszurditása miatt állandó gondokkal övezett, Saur- (jelenleg DeGruyter)-féle *Allgemeines Künstlerlexikon*ba. A *Kortárs Magyar Művészeti Lexikon* inkább személyes presztízseket szolgáló pótléknak bizonyult, nem is szólva kortársi mivoltának ma már alapos meghaladottságáról. A szemle eredménye inkább sanyarú.

Nem szolgál több vigasszal a művészettörténeti bibliográfia helyzete sem. Bíró Béla 1955-ben publikált, már megjelenése idején is korszerűtlen és megbízhatatlan műve, *A magyar művészettörténeti irodalom bibliográfiája* ma már csak kuriózum. Modern, rendszeres kísérlet volt 1965-ben a Boskovits Miklós által szerkesztett gótika- és reneszánsz-bibliográfia. Ennek kiterjesztése az egész magyar irodalmi produkcóra 1968–1969-ben célkitűzés volt ugyan, de megghiúsult. Maradt az éves bibliográfiák közlése előbb a *Művészettörténeti Értesítő*ben, majd az *Ars Hungaricában*. Ezek sorozata a 2000-ben megjelent, 1989. évi bibliográfiával szakadt meg. Pedig egy párhuzamos vállalkozás, Bardoly Istvánnak az 1976–1990 közötti magyar műemlékvédelmi bibliográfiája mutatja, hogy megvan a lehetősége, és hogy mekkora a haszna még a hasonlóan retrospektív bibliográfiai feldolgozásnak is. Többségükben persze csak Magyarországon publikált,

főleg magyar nyelvű munkákról van szó, amihez csak némi korrekcióval járul hozzá – főleg a szerzők önbevallása alapján – a külföldön kiadott produkció kimutatása. Ezt az MTA Művészettörténeti Bizottsága kezdeményezte és tagjai végezték el a gyűjtőmunkát, először a 2003–2005. évek anyagából (megjelent: *Ars Hungarica* 2007/1, 174–192: 309 tétel 132 szerzőtől, folytatása: 2006–2008, *Ars Hungarica* 2011/1, 147–162; a 2009–2011. évek anyaga előkészületben³). Elhárítandó a szokásos ellenvetést: nem arról van itt szó, hogy helyesebb-e online vagy nyomtatott formában elképzelni egy bibliográfiát: egyáltalán e rendszeres munka vállalásáról van szó. Hiánya különösen terhes akkor, amikor a bibliográfiai adatoknak, idézettségnek, impaktfaktornak stb., általában csupa mennyiségi mutatónak, olyan nagy szerepe van a pályázati eljárásokban, a minősítésben. Paradoxon, hogy a publikáló művészettörténész kutatásra és írásra rendelkezésre álló idejének nagy részét egyéb támpont híján saját publikációinak és azok visszhangjának dokumentálására fordíthatná (különösen pedig külföldi tanulmányútjait, mert az idegen nyelvű hivatkozások itthon nagyrészt el sem érhetők). Így a kötelességszerűen készülő adat-szolgáltatásokat gyakorlatilag haszontalanoknak kell minősítenünk.

Ez viszont már egy további, itt éppen csak jelzésszerűen említhető témakörhöz vezetne: a szakkönyvtárak helyzetéhez. Biztos, hogy ezek közül a Szépművészeti Múzeum könyvtára országos jelentőségű, a műemléki hivatal speciális, de hasonlóan reprezentatív könyvtárának sorsa viszont a fenntartó átszervezése folytán éppen most vált bizonytalanná. Mindezekon felül még számos múzeumi és tanszéki, sőt múzeumirészleg-kézikönyvtár is van: ha áttekintésük lehetséges lenne, ami egy kumulatív online katalógus segítségével nem lenne boszorkányság, az máris nagy előrelépést jelentene.

Különösen a német szakirodalomban gyakran alkalmazott dicséret-formula a *gut recherchiert*, vagyis jól dokumentált. Az imént vázolt helyzet ezt, gyakorlatilag a publikációk hitelét veszélyezteti. Tapasztalataink szerint egyelőre kevésbé a régi korszakok művészettörténetében, erősebben a modern korra vonatkozó publikációkban.

Nem más tanulsággal szolgálnak a periodikumok sem. Változatlanul a *Művészettörténeti Értesítő* (2012-es LXI. kötetével) és az *Acta Historiae Artium* (2012-ben az LIII-dikkal) a két vezető folyóirat – kérdés, mekkora a példányszámuk, s hová jutnak el e példányok. Az intézeti folyóiratként alapított, hamar országos jelentőségű folyóirattá fejlődött *Ars Hungarica* problémáit jelzi, hogy XXXVI., 2008-as kötetét csupán 2011-ben követte a megváltozott formátumú és megjelenésének gyakoriságában is eltérő folytatás. Valamennyi folyóirat igyekszik eleget tenni a nemzetközi normáknak (*abstract*, *keywords* közlése), de a legfontosabbaknak (nemzetközi szerkesztőbizottság, minden esetben dokumentált lektorálás, az illusztrációk copyrightjának rendezése), amelyek kedvezőbb besorolásuk szempontjából éppúgy szükségesek lennének, mint online megjelenésükhöz, elsősorban anyagi okokból nem felelnek meg.

Több-kevesebb rendszeresség és folyamatosság jellemzi a legfontosabb múzeumi közlemények hagyományosan párhuzamos magyar és idegen nyelvű kiadását, köztük az *Annales de la Galerie Nationale Hongroise / A Magyar Nemzeti Galéria Évkönyve*, az *Ars Decorativa* és a *Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts* a legjelentősebb, s ugyancsak fontosak a fővárosi (BTM: *Budapest Régiségei*, *Tanulmányok Budapest Múltjából*, Magyar Nemzeti Múzeum: *Folia Archaeologica*) és vidéki múzeumi évkönyvek alkalmanként megjelenő művészettörténeti közleményei. Az általunk áttekintett szakaszban a leglátványosabb kezdeményezéseket a mindenkor műemléki hivatal mutatta olyan, időközben megszűnt folyóiratokkal, mint a *Pavilon* és a *Műemlékvédelmi Szemle* (ide sorolnánk még valaha sűrű megjelenésük okán a *Műemlékvédelem – Művészettörténet* és a *Lapis angularis* című könyvsorozatokat is), valamint a sok kiadvány nem kevésbé látványos megszűnése után újraindított és eddig talpon maradt *Magyar Műemlékvé-*

³ Az időközben elkészült nemzetközi bibliográfiát lásd e folyóiratszámunk mellékletei között (*a szerk.*).

delem évkönyvvvel és a *Műemlékvédelem* című folyóirattal, amelynek 2012-ben LVI. kötete jelent meg. Külön említést érdemel egy 69. számával 2011-ben 18. évfolyamába lépett, magát művészetelméleti folyóiratnak valló kiadvány, az *Enigma*, amely nemcsak aktuális elméleti kérdéseket, egyes kutatások műhelyproblémáit felvállalva vált fontos művészettörténeti kérdések igen érzékeny fórumává, hanem azzal is, hogy tudatosan kezdeményezte és folytatja a magyar művészettörténet historiográfiájának kutatását.

Az egyedüli, szembetűnő gyarapodást a művészeti folyóiratok és magazinok számának gyarapodása jelenti: *Artmagazin*, *Balkon*, *Műértő*, a *Praesens* közép-európai kortárs művészeti folyóirat (ha ugyan él még eddigi utolsó száma, a 2010/1. óta), *Új Művészet*, aztán a *Flash Art*, valamint a népszerűsítő jellegű *Magyar Múzeumok* és a *Múzeum Café*. Bennük alaposabb elemzéssel bizonyára irányzatokra, különféle érdekek képviseletére lehetne ismerni. Ezúttal elegendő az a megállapítás, hogy sokszínűségük és az úgynevezett „komoly” szakfolyóiratokénál igényesebb, a *coffee table*-re való kiállításuk illusztrálja a korábban az aktualitások irodalmának külön életére tett megjegyzést.

c) A művészettörténet korszakváltása

Mivel itt már változásokról volt szó, helyes lesz áttérni a harmadik kérdésre, arra, hogy ezek és más változások *relevánsak-e a magyar művészettörténet historiográfiája szempontjából*, vagy másképp fogalmazva, amit az utóbbi időben, különösen ez évben tapasztalunk, ezekkel indokolhatók-e. A korszakváltást jelző változások az 1980-as évek második felében kezdődtek el. Eddig csak a tudományos publikációk addigi kiadói háttérének megszűnéséről volt szó – valójában a piacgazdaság viszonyainak kezdeteiről és fokozatos dominanciára jutásáról, amelynek itt a pozitív hatásait kell kiemelni. A most áttekintett másfél évtizedben egyértelműen a piaci verseny viszonyainak túlnyomó érvényesülésével kell számolnunk, s ezeknek köszönhetjük a művészettörténeti produkció: katalógusok, monográfiák, nagy és kiállításukban még egy évtizeddel korábban is alig elképzelhetően igényes kötetek sokaságát. Ezek tartalmi méltatása nem kis feladatot ró az akadémiai elemzés elkészítőire. Ebben az akadémiai bizottságnak van gyakorlata, hiszen a „csodás mű” középkori minősítését enyhén önironikus színezettel kölcsönző elnevezésű *Opus Mirabile „díj”* (szintén ironikus: inkább csak elismerés, kezdetben bronzéremmel, újabban már csak oklevéllel) az MTA Művészettörténeti Bizottságának kezdeményezésére 1994-től kezdve létezik. Arra szántuk, hogy helyettesítse a tulajdonképpen művészettörténeti teljesítményekre nem létező kitüntetést (miniszteri szintű csak a műkritikusok és jelenkor-specialisták Németh Lajos-díja, vannak hasonlóak a műemléki szakembereknek, a muzeológusoknak is). Ezenkívül kifejezi a Bizottság kollektív szakmai értékítéletét, és lehetőség szerint orientálnia is kell/ene.

Épp ezért szempontjai, kategóriái többször változtak. Az 1990-es évek elején a nagy kiállítások többszerzős, könyv formátumú katalógusai jelentették a pártolásra szoruló újítást, így ezek a katalógus-publikációk (és általuk egyre inkább maguk a kiállítás-projektek – egyre inkább a szponzorálásban sikeresebb, nagy intézményeknél) kerültek előtérbe, mellettük pedig a legfontosabb tanulmányok (folyóiratokban vagy gyűjteményes kötetekben, olykor éppen a fent említett katalógusokban). Idővel, miután a „csodás művekre” való hivatkozás intézmények beszámolóiban is megjelent, az eredeti célok részben feledésbe mentek. Ezért 2008-tól a Bizottság megváltoztatta az elismerés kategóriáit, amelyek mostanában: többszerzős művek (köztük tanulmánykötetek is); egyszerűs tanulmányok, monográfiák (tehát akár könyvek is, felismerve, hogy a tudományos könyvek publikációja egyre ritkábbá vált) és recenziós, valamint kritikai publikációk (hasonló megfontolásból).

A döntő változást, már 1990 előtt, a tudományos kutatás addigi – az akadémiai szervezeten kívüli, gyűjteményi vagy tanszéki kutatóhelyek munkaterveinek felügyeletére és részben finanszírozásuk befolyására is kiható – akadémiai monopóliumának lebontása jelentette. Ebben a változásban főszerepet játszott az intézményfinanszírozást felváltó témafinanszírozás megjelenése, az OTKA létesítésével és ugyanakkor a Soros Alapítvány fellépésével. Kezdetben hatáskör ellensúlyként, kívánatos kormányzati preferenciák érvényesítőjeként működött a Klaniczay Tibor koncepciója szerint létesített Kulturális-történeti emlékeink kutatása, feltárása, kiadása elnevezésű főirány is. A témafinanszírozással nemcsak a kutatóhelyek decentralizálása valósult meg, hanem az egyéni és a team-vállalkozások finanszírozása vált az uralkodó kutatástámogatási formává – s ez (eltekintve néhány kivételtől, például a Szépművészeti Múzeum tudományos katalógusaitól) leginkább a rövid távú projekteknek kedvezett. A folyamatban egyfajta privatizáció is megvalósult, aminek eredménye a magára maradt, ösztöndíjakban és pályázatokon támogatást kereső kutatói státusz lett. Ez nem a művészettörténet – s nem is csak hazai – specifikuma. Ha problematikus, problémái a források szűkességéből és csökkenéséből, az értük folytatott verseny kiéleződéséből következnek.

A kutatómunka privatizációjával egy időben ment végbe a támogatásoké is: az 1990-es évek elejétől jelentek meg a privát, céges és különféle alapítványi támogatók jelzései, sokszor logók sorozatai a kiállítások dokumentumain és a publikációkban. A MissionArt Nagybányával kapcsolatos, majd Máttis Teutsch Jánosra vonatkozó együttműködése a nemzeti közgyűjteményekkel nyitotta meg azt a sort, amely a legjelentősebb magángalériák, például a Kieselbach-féle, valamint a Virág Judit vezette Mű-Terem Galéria anyaggyűjtő, kiállítási és publikációs vállalkozásaihoz vezetett. Más jellegű példát említve, a Hild-Ybl Alapítvány 1991-es Ybl-kiállítása a maga nemében ugyancsak újdonság volt. Nyilvánvaló, hogy egyik esetben sem csak szponzorálásról van szó, hanem inkább kereskedelmi céloktól nem független szakmai kutatómunka és közgyűjteményi kutatótevékenység összekapcsolódásáról. A 20. század elejének egyik nagy hangsúlyt kapott művészeti vonulata a nagybányai neósoktól kezdve a magyar Vadakon át a Nyolcakig ennek a kapcsolatnak köszönhetően vált fontos témává csakúgy, mint lényegében ezzel egy időben a historizmus építészete is, amelyben ugyanakkor egy addig nem különösebben frekvenciát kapott kutatóhely, Budapest Főváros Levéltára is megjelent támogató közintézményként. Ezek csak kiragadott példák, számukat szinte tetszés szerint lehetne szaporítani olyan jelentőségű eseményekkel, mint az emlékezetes Rippl-Rónai- vagy Mednyánszky-kiállítások.

A kilencvenes évek változásai, amelyek eredményei az áttekintett korszak kezdetén már beértek, jelentős átalakulást hoztak a művészettörténeti publikációkban. Buzási Enikő a Művészettörténeti Tudományos Bizottság számára megkísérelte az OSZK bibliográfiái alapján statisztikai adatokkal is jellemezni a másfél évtized könyvprodukciónak (lásd a 4–5. mellékletet). Eszerint a monografikus kiadványok száma 133 volt: gyűjteményes kötet, tanulmánykötet 42; inventárium és forráskiadás 57; emlékkönyv, Festschrift 30; szakkatalógus, gyűjteménytörténeti munka 49; lexikon jellegű kiadvány 16. Ami a korszak-preferenciákat illeti, valamennyi korszak produkciója 20 kötet körül mozog, a 20. századdal azonban 68 mű foglalkozik, kortárs tárgyú pedig 17. A helyzetet árnyalják például a monográfiák kiadóihoz vonatkozó adatok: könyvkiadónál, magángaléria kiadásában, illetve magánkiadásban jelent meg 78; múzeumi kiadású 33; akadémiai 6; alapítványi 6; egyetemi, főiskolai kiadvány 5; műemléki hivatali kiadvány 3; egyházi 2.

A Buzási Enikő által összeállított, 327 tételes, részletes publikációs jegyzék tanulságait nehéz lenne egyetlen gondolatmenet szerint összefoglalni. Emellett a jegyzéket (amely biztosan hiányos és több helyen valószínűleg pontatlan, mindenesetre az arányokat jelzi) szükségszerűen ki kell hogy egészítsék a kiállítási katalógusok és a konferencia-kiadványok. Ezek együttesen

adhatnak csak megfelelő képet a művészettörténet-tudomány elmúlt 16 évének publikációs terméséről.

Néhány jelenség azonban szembetűnő: 1. Eltűntek a nagy tudományos kiadványok, különösen a sorozatok (Magyarország műemléki topográfiája; A magyarországi művészet története, corpus- és tudományos katalógus-vállalkozások). 2. Uralkodó műfajként a vegyes tartalmú, szerkesztett tanulmánykötetek jelennek meg – különösen feltűnő a különféle ünnepi (jubileumi, illetve Festschrift) könyvek nagy száma, mellettük becsülhetetlen mennyiségűek a különféle konferencia-kiadványok. Ezek sorában a legritkábbak a tisztán művészettörténetiek, gyakoribbak az interdiszciplinárisak, mindig a konferenciákat szervezők: társulatok, egyetemek, önkormányzatok, egyházi testületek stb. igényei szerint. 3. Uralkodnak a festészetre vonatkozó publikációk. 4. Egyre erőteljesebben nyilvánul meg a modern korszakok és a jelenkori művészet iránti érdeklődés.

Mindebből a szakmai közintézmények erősen a privát kutatói és a szintén egyre erősebben privát szponzorálás között egyensúlyt kereső mozgásterének körvonalai rajzolódnak ki. Természetesen emellett regulatív szerepük is érvényesült, mindig gyűjteményük súlya, tudományos kapacitásuk és menedzsmentjük sikeressége szerint. A folyamat vesztesei azok az intézmények voltak, amelyek ezeket a tényezőket nem használták ki, vagy ilyennel nem rendelkeztek, például az egyetlen független kutatóhely, valamint az egyetemi tanszékek. Az állami támogatás – és éppen 1996-tal kezdődő korszakunkban – többnyire kultúrpolitikai eseményekhez, országos ünnepségekhez, évfordulókhoz kapcsolódott. 1996 köztudomásúan a magyar millicentenárius éve volt. Követte a 2000-es millenniumi év, 2002-ben a nemzeti múzeumi rendszer bicentenáriuma, 2004-ben az EU-csatlakozás, 2008-ban a Mátyás-évfordulón reneszánsz év, Pécsen az Európai Kulturális Főváros ünnepségei, legújabbban az új alaptörvény – valamennyi alkalom kultúrpolitikai célkitűzésekre és egyben az intézményi ötletek versenyére, vagy kedvezőbb esetekben az összehangolt fellépésre, ahogyan különösen a reneszánsz év négy közgyűjtemény által koordinált kiállításai során történt. Ezekhez járultak különféle, nem jubileumokhoz, hanem aktuális külpolitikai-diplomáciai célkitűzésekhez kapcsolódó események, amelyek sorában legjellemzőbbként a 2006-os, Luxemburggal közös Zsigmond-kiállítás említhető. A panonhalmi *Mons Sacer*-kiállítás szintén e trend eredménye volt csakúgy, mint a Magyar Nemzeti Galéria *Történelem – kép*-kiállítása, de Visegrád, Esztergom és Székesfehérvár (ez esetben utóbb lebontott) fatális műemléki rekonstrukciói, a restaurált középkori kistemplomok újra-restaurálásának kampánya is.

Gyakorlattá vált a szakmai vállalkozások szubvencionáltatásának politikai intencióhoz vagy ambíciókhoz kötése, s ez egyenesen vezetett a szubvenciók s a vállalt állami garanciák összegének számaival kápráztató médiaközlemények új szokásához éppúgy, mint a múzeum-építési álmoknak és a direkter siker ígérő átszervezés gyakorlatának elharapózásához. Az eleinte csak források szűkében, utóbb a súlyos és elhúzódó gazdasági válság viszonyai között ötletekért és felkínált politikusi reprezentációért igényelhető, jól jövő finanszírozás végül önjáróvá tette az intézmények menedzsmentjét, lényegében elidegenítve azt a szakmai közvéleménytől. Pozitív és negatív értelemben egyaránt gyakorlattá váltak a meglepetések és ajándékcsomagok. Ezzel együtt a kutatói integritását kivívó kutatót elérte a munkapiaci kiszolgáltatottság állapota. Mára ez a helyzet lényegében megvalósult. Meg kell jegyezni, hogy a közalkalmazotti státusz racionalizálása előre látható és szükséges volt, ezt azonban nem követte értelmes és tudományosan indokolt, közép- vagy hosszabb távlatú projektekhez rendelt munkahelyek szervezése.

4. A metodika változásai

Az itt áttekintett tizenöt évnyi korszak a művészettörténet-tudomány belső szempontjai szerint, metodikai jellemzői alapján is önálló szakaszként jelenik meg.

a) A művészettörténet hagyományos módszertani apparátusában fontos szerepet kap a metodikai komplexitás, amely egyrészt a monografikus témák dominanciájából következik (a forráskritika különböző irányainak, filológiai módszereknek alkalmazása), továbbá a műtárgyvédelem és diagnosztika különböző természettudományos módszereinek elterjedéséből, másrészt összefügg a recepciótörténet iránt kialakult fokozott érzékenységgel is. Az egyes műalkotásra irányuló figyelem érezhetően háttérbe szorította a korábban domináns stílustörténeti módszert, felértékelte viszont a hagyományos műértés tudás- és tapasztalati anyagát.

b) A recepciótörténet sokoldalú megjelenési formáinak széles körű elterjedése a korszak egyik feltűnő – és feltétlenül pozitív – jelensége. A történetiség (relativizáló) szempontját kiterjeszti a műtárgyra, az interpretatív apparátusra és magára a művészettörténet-írásra is. Elterjedésével megkezdődött, illetve általánossá vált a múzeumi szöveges és képtárházak feltárása és forráskritikája (együtt ezek védelmével, illetve gyakori kiállításával), a gyűjtés- és az intézménytörténetre fordított különös gond, valamint a művészettörténet-írás historiográfiájának intenzív művelése.

Mint új keletű diszciplináris ágazat esetében nem meglepő, az eredmények nemegyszer konkrét és aktuális érdekű (de a recepciótörténet tudományos kérdésfelvetéseitől és módszereitől idegen) témakörökhöz kapcsolódtak: például gyűjtéstörténeti tanulságok a Magyarországot sújtó műkincsvesztések feltárásához, múzeumtörténeti áttekintések konkrét átszervezési javaslatokhoz argumentumokként stb. A historiográfia is egyelőre a biográfia és az intézménytörténet keretei között mozog, azon következtetések nélkül, amelyek például Németországban a Harmadik Birodalom művészettörténetére és múzeumi gyakorlatára vonatkoznak.

Ezzel az érdeklődéssel szorosan összefügg a (*per definitionem* újkori) úgynevezett „mecenáskutatás” terjedése.

c) A korszak legfontosabb és legnagyobb hatása – eredetileg tisztán elméleti indítású – kérdésfeltevésének („a művészettörténet végéről”: Hans Belting) sajátos magyarországi sors jutott osztályrészül. Egyrészt a képelmélet, képtörténet (általánosságban: az úgynevezett „iconic turn”) gyors hazai elterjedésének katalizátoraként hat. Túl gyorsnak is, amennyiben a „képző” művészetnek a képpel való direkt azonosítását ösztönzi. Ez az első olyan, a posztmodernizmussal karöltve fellépő aktuális elméleti álláspont, amelynek ható közege messze túlhaladja a művészettörténet területét, s megalapozza szomszédos és rokon tudományok és stúdiumok (esztétika, médiatudományok, kommunikációelmélet stb.) együttműködését, illetve befolyását. Az együttműködés nem mindenben pozitív, s nem is zavartalan, annál kevésbé, minél inkább teóriák pusztá alkalmazásáról s a művészettörténeti hagyomány összefüggéseinek ignorálásáról van szó.

d) A metodikai érdeklődés számos módszertani kezdeményezés elterjedéséhez vezetett, amelyek érvényesülnek ugyan a művészettörténet valamennyi területén, a legnagyobb nyitottságot mindazonáltal a modern és a kortárs művészet kritikai feldolgozása mutatja. Itt csak címszavak idézhetők fel: kulturális antropológia, kultusz kutatás, művészettörténeti hermeneutika, média- és képtudomány, intézménytörténeti kutatások, *museum studies*, *gender studies* (*Praesens* kötet címeként: „nemtan”), illetve általános „ernyőfogalomként”: *new art history*.

Az itt tárgyalt időszak új jelensége egyes társtudományok (esztétika, média- és kommunikációelmélet) megközelítésmódjának intenzív publicisztikai fellépése, mindeneke előtt a kiállítás- és múzeumkritikában. Ennek különossége, hogy ez a művészettörténet szempontjából külső kritika, amelynek szakmai megvitatása elmaradt, mint a felülről kezdeményezett újabb szervezeti reformok sürgetője és támasza vállalt és játszik szerepet.

A tárgyalt időszak legfontosabb budapesti konferenciaeseménye a 2007. november 21–25. között Budapesten tartott CIHA-konferencia: „*How to Write Art History – National, Regional or Global?*”. Jóllehet számos hazai metodikai kérdést nemzetközi perspektívában tárgyalt, s szöveganyaga azonnal publikálásra is került az *Acta Historiae Artium*ban, hazai visszhangja gyakorlatilag nem keletkezett. Ezzel az alapvetően metodológiai kérdéseket tárgyaló és vitató kollokviummal ellentétben a legjelentősebb szakmai igény elsősorban új tudományos anyag ismertetésére, megvitatására, sokoldalú (esetenként interdiszciplináris) megvilágítására irányul. Konferenciák azonban – a fent jelzett koncepció szerint – igen gyakoriak: országos vagy helyi jubileumok, ünnepségek, kiállítások alkalmával, ad hoc bizottságok, társulatok, szerzetesrendek, tanszékek szervezésében – időnként kiadványokkal is kísérvé. Felvetődött – más országokhoz hasonlóan – a rendszeres (évenkénti) nemzeti művészettörténeti kongresszusok megrendezésének gondolata is, a modell és a kiindulópont a 2000-ben rendezett ráckevei művészettörténeti konferencia lehetne.

5. Strukturális változások és intézményes következményeik

Az áttekintett időszak a művészettörténet-tudományban jelentős változások korszaka. A változások érintik a diszciplína belső struktúráját, tematikáját és módszereit, de művelésének külső feltételeit, oktatását, közvetítését, intézményeit is.

Mindenekelőtt a *tematikai súlypontok változásairól* beszélhetünk. A leginkább szembetűnő a művészettörténet-írás hagyományos kronológiai struktúrájában bekövetkezett változás, amely egyben egy hagyományos értékrend eltolódását is jelzi. Miközben a megelőző szakaszokban az ókori és korai középkori művészettörténet lényegében lekerült a művészettörténet-írás, majd (a PPKE kivételével) az oktatás napirendjéről, és művelői inkább sporadikus helyzetbe (a régészet, ókortudomány, bizonyos mértékben a bizantinisztika speciális metodikának és filológiai előfeltételeknek megfelelő területeire) kerültek, hasonló hangsúlyeltolódás jelei mutatkoznak a korábban vezető szakterületnek számító középkori és reneszánsz kori, valamint a hazai emléktanyag bőségéből következően kézenfekvően súlyponti jelentőségű barokk kori stúdiumokban. Ugyanakkor a kutatások tematikai hangsúlya és a kutatók pályáorientációjának súlypontja mennyiségileg is a 19. századra (különösen annak második felére) és a 20. századra, illetve a jelenkorra került. Első megközelítésben a „rég” művészettörténeti korszakok térvésztesése figyelhető meg a „modern” korszakok javára (e tekintetben a 19. század első fele – például a klasszicizmus – sok szempontból osztozik más, „rég” korszakok sorsában).

Az így regisztrálható jelenség okai nyilvánvalóan komplexek, eredménye azonban világos: ha a megfigyelt tendencia valóban érvényesül, *az eddig egységes művészettörténet-írás helyett kétfélének kialakulásával* kell számolnunk, amelyeket az eltérő tematikán kívül – tárgyak eltéréseiből logikusan következő módon – különböző metodika, eltérő kutatási és publikálási szokások (például a klasszikus értelemben vett folyóiratközlés, illetve a könyv- és esszépublikáció iránti preferencia) is megkülönböztetnek. A tudományosság ma érvényes hivatalos normái (például a fokozat és az akadémiai címszerzés kritériumai) tudvalevőleg az itt „régiként” jellemzett diszciplináris ágnak kedveznek. Mutatkoznak jelei a „modern” ág külön szervezeti útjának is: mindenekelőtt a műkritikusok nemzetközi szervezetének (a hagyományos művészettörténet-írásénál sokkal nagyobb nyilvános tevékenységet kifejtő AICA) ernyője alatt.

Ezek a változások megnyilvánulnak a művészettörténet *tudományközi beágyazódásában, interdiszciplináris orientációjában* is. Megrendült, háttérbe szorult a művészettörténet-írás alapvetően történeti diszciplínaként vallott öndefiníciója (s ennek megfelelő, főként filológiai apparátusa), s dominánssá vált a művészetelméleti, esztétikai, média- és kommunikációelméleti orientáció.

Az imént jelzett változások *szervezeti konzekvenciákkal* járnak.

Az egyetemeken a „bolognai folyamat” magyarországi bevezetése során a hangsúlyeltolódások észlelése (nem elemzése!) alapján született reformok jutottak érvényre. A művészettörténet BA szintű oktatása interdiszciplináris keretbe (az úgynevezett „szabad bölcsészet” keretébe) került, a diszciplináris specializáció a mindössze két éves MA szakaszba (és még inkább a doktori iskolába). Noha BA szinten képzett művészettörténész szakmai alkalmazásáról nincs tudomásunk, az MA képzés nem elegendő az „átfogó” (önmagában is korlátozott kiterjedésű és perspektívájú) művészettörténész-képzéshez. A „rég” korszakok kutatóinak túlzott és korai specializációjához vezet, és lényegében kizárja az álláspiacon való érvényesüléshez szükséges sokoldalúságot, illetve rugalmasságot. Ugyanez a „modern” specialisták körében eltérő, gyakorlatközelibb pályára állási stratégiákat ösztönöz. Az eredmény: relatíve szűkös számú MA végzett kibocsátása a „rég” diszciplína-területeken, és a szükségletekhez és lehetőségekhez képest túlzott létszámú végzett specialista a „modern” területeken.

A „bolognai folyamat” így felerősíti azokat a folyamatokat, amelyek felismerése magyarországi bevezetését feltehetőleg vezette, s ez máris visszahat a hazai tanszékek oktatói struktúrájára. Ezeket az egyetemek vezetése nyilván az oktatói terhelésekhez fogja szabni, miáltal a tanszékeket jellegük – s vele nemzetközi elismertségük – elvesztése fenyegeti. Kutatóhelyekként is korlátozott mértékben jönnek majd számításba. A legtöbb európai országban megőrizték (például elitképzés formájában) a bolognai rendszer valamely alternatíváját. Magyarországon ilyen alternatíva nincs.

A fent jellemzett változások kihatnak a művészettörténészek helyére a múzeumi intézményekben is. A modern gyűjtemények és kiállítási intézmények hangsúlya megnőtt, miközben munkatársaik alapvetően nem gyűjteménykezelőként, hanem kiállítás-csinálóként definiálják magukat. A kiállításoknak és intézményeiknek máris jelentős konkurenciája mutatkozik (az eredetileg klasszikus kiállítóhely, a Múcsarnok mellett a Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, velük párhuzamosan a Magyar Nemzeti Galéria, a Szépművészeti Múzeum is, hasonló jelenségek vidéken is!); ez várhatóan fokozódni fog. Munkahelyet, állást a magángalériák, a műkereskedelem, illetve más kulturális területek csak szerény mértékben biztosítanak.

Mindezzel összefügg a múzeumi kiállítás mediális-kommunikációs szerepének hangsúlyozása, nem függetlenül a művészettörténet interdiszciplináris helyének fent jelzett változásaitól. A múzeum mai helyének kijelölésében a művészettörténet önreflexiója, historiográfiai és recepciótörténeti elemzései sokáig (az utóbbi idő néhány alapvető publikációjáig) késlekedtek, szemben a magát média- és kommunikációelméletként felfogó esztétika igen intenzív publicisztikai aktivitásával.

Az elemzés mindmáig várat magára; jellemző módon, nézeteltérések konkrét szervezeti változások és vezetői koncepciók, valamint főhatósági intézkedések kapcsán, a szakmai intézmények jellegével kapcsolatban kaptak hangot – nemegyszer meglehetősen heves formában. A kérdés ezen intézmények tudományos kutatóhely-jellegének, illetve (egyoldalú) kommunikáció-orientáltságának dilemmája körül kristályosodott ki – legélesebben a Szépművészeti Múzeum 2004 utáni stratégiája kapcsán. A múzeum saját gyűjteménye tudományos értelmezéséből eredő, illetve idegen forrásból, kvázi licenccel védett szellemi produktum importjával bemutatott kiállítások dilemmáját a nagy (bulvár)média-visszhangot keltő „blockbuster”-kiállí-

tások elkésett propagandája feledtette. A dilemma megjelenítői a Múzeum kínálatából: a gyűjtemény darabjai körül szervezett Monet, Van Gogh, Cézanne, illetve Sigismundus egyfelől – Mediciek másfelől.

A fenti változások természetesen nem légüres térben, hanem politikai erőterben zajlanak. Az áttekintésben kibontakozik kétfajta kultúrpolitikai koncepció tipológiája: a szociálliberális kormányzatok vonzódása a „minőségi” vagy elitkultúra iránt – s a nemzeti orientáció előszeretete a szimbolikus értékek és a nemzeti érzelmvilág iránt. Mindez nemcsak a múzeumokban, hanem a műemlékvédelemben is érvényesül, meghatározza a művészettörténet-tudomány művelésének, közlésének és oktatásának feltételeit.

A politikai erőter csak felerősíti azokat a belső feszültségeket, amelyek a művészettörténet belső és környezetéhez való viszonyában történt változásaiból következnek. Valójában éppen az ellenkezőre, a polarizáció tompítására, a diszciplína autonómiájának megtartására lenne szükség.

6. Konzekvenciák

Az az elemzés, amelyről igyekeztem képet adni, hosszabb, kollektív munka eredménye. Amikor kialakult s az MTA Művészettörténeti Tudományos Bizottságában megfogalmazódott sürgető igénye, még csak előjelek mutatkoztak s voltak regisztrálhatók a ma – valamelyes objektivitás igényét megtartva – megbízhatóan áttekinthető, 1996–2011 közötti periódusban.

2012-ben azonban a magyar művészettörténet-tudomány helyzetében olyan előre sejtethető, de még ma is áttekinthetetlen, akkora és olyan kiterjedésű intézményes változások következtek be, hogy ezekről immár lehetetlen hallgatni. A változások a művészettörténet valamennyi területét érintik, s kérdésessé teszik, vajon lehet-e még az elemzés szubjektumairól (a művészettörténészekről) és tárgyról (a művészettörténetről mint intézményről) abban az értelemben beszélni, amely elemzésünk alapjául szolgált. A változások azonkívül, hogy diszciplínánk személyi állományának egzisztenciáját már megkezdődött, de egyelőre még beláthatatlan mértékű létszámkorlátozásokkal sújtják, működésének feltételeit is megváltoztatják.

- Az oktatásban bekövetkezett (s a fenti elemzésben már érintett) változások jelentős tematikai eltolódásokkal járnak, amelyek a korlátozó szabályozás ismeretében csakis ironikusnak minősíthető elnevezésű „szabad bölcsészeten” alapuló képzési rendszert a tudományegyetemi ideálnak végérvényesen hátat fordító, a művészeti főiskolákon szokásos „művelt alkotó”-, „kulturaközvetítő”-, illetve „kulturális menedzser”-képzés felé fordítják. Az aktuális értékrend monokultúrás, nem történeti megalapozású képzést helyez előtérbe, s ezzel veszélybe kerül a tudományegyetemi művészettörténész-képzés utolsó maradványa, a történelmi szemléletű és perspektívájú oktatás is.
- Az MTA Művészettörténeti Intézetének belső változásai és szakmai környezetéhez való viszonyának alakulása is hasonló irányba mutattak. Egyelőre kérdéses, hogy ebből a helyzetből milyen következtetések vonhatók le az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközponton belül.
- A korábban megyei, illetve önkormányzati fenntartású múzeumi és kiállítási intézményrendszer államosításának, illetve gyökeres átalakításának következményei egyelőre felmérhetetlenek.
- A Magyar Nemzeti Galéria és a Szépművészeti Múzeum szervezeti fúziója 2012. szeptember 1-jén életbe lépett, s ezzel az autonóm kutató-múzeum ideáljával szemben a befogadó és gyűjteményét kapcsolati tőkeként forgató kiállítóhelyé nyert teret és támogatást.

- A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal 2012. szeptember 15-vel meghirdetett feloszlata minden jel szerint gazdasági érdekeknek rendeli alá mind ez intézmény időközben lényegesen megfogytakozott tudományos (elsődleges forrásokkal élő ismeretszerző) tevékenységét, mind felhalmozott tudományos gyűjteményeit és adatbázisait.

Valamennyi változás a szakmai közösség véleménynyilvánítása nélkül, fórumainak megkerülésével történt, s már ezért is pótolhatatlan veszteségekhez vezethet az elemzésünkben elsődlegesen szem előtt tartott tudományos intézményi struktúrában.

Nem túlzás, ha azt állítjuk: anélkül, hogy tudtuk volna, a magyar művészettörténet-írás (vagy legalábbis a számunkra ismert) egyfajta zárójelentésén dolgoztunk. Lehet, hogy a magyar művészettörténetet valamikor újra kell építeni, abban azonban biztosak vagyunk, hogy ezt e tudomány benső ismerete nélkül éppoly lehetetlen megtenni, ahogyan dekonstrukcióját sem lett volna szabad megkockáztatni. Bízunk abban, hogy a helyreállítás munkájában még magunk vagy utódaink részt és szerepet fogunk/fognak kapni.

7. Indítvány (kérés) az MTA Filozófiai és Történettudományok Osztályához

Az MTA II. Osztálya Művészettörténeti Tudományos Bizottság elnökeként kérem fentiekben előterjesztett elemzésem megvitatását, jóváhagyását, s – az Osztály egyetértése esetén – annak támogató felterjesztését a Magyar Tudományos Akadémia vezetése elé.

1. Elemzésem konklúziói a magyar művészettörténet-tudomány oktatásának, működésének és intézményi infrastruktúrájának feltételeiben észlelhető, e szakterület jövőjére is kiható változásokra vonatkoznak. Kérem, hogy az Osztály, illetve az Akadémia vezetése szorgalmazza a szakma intézményeit (egyetemek, kutatóintézet, közgyűjtemények, műemlékvédelem) fenntartó szerveknél e változások megnyugtató irányba terelését.

2. Támogatást kérünk ahhoz, hogy a művészettörténészek választott testületei (ez idő szerint egyedül a Művészettörténeti Tudományos Bizottság) képviselhessék a szakma autonómiáját és az ebből következő szempontokat, mindenekelőtt

- a tudományszak oktatásában;
- intézményeiben;
- nemzeti jelentőségű feladatai (a műemlék- és műtárgyállomány tudományos számbavétele; a magyarországi művészet történetének összefoglalása) folytatásában és ellátásában.

Budapest, 2013. február 18-án

Marosi Ernő
az MTA Művészettörténeti Tudományos Bizottságának
elnöke

*

A fenti jelentést az MTA Filozófiai és Történettudományok Osztálya 2013. február 28-i ülésén tárgyalta és mint „értékes, részletes és példaértékű tudományterületi tájékoztatót” elfogadta. Az Osztály sürgette a helyzetelemzés publikálását, illetve a szélesebb nyilvánosság előtti ismertetését.

Kelényi György–Rényi András

Az ELTE BTK Művészettörténeti Intézete és Doktori Iskolája

A Művészettörténeti Intézet egyetlen tanszékből, saját Doktori Iskolából és a kapcsolódó szakkönyvtárból áll, és egyetlen szak gazdája. Képzési rendszere viszonylag zárt és a felsőoktatás teljes vertikumát átfogja. A Művészettörténeti Tanszék (majd Intézet) munkáját 1996 után a megnövekedett hallgatói létszám befolyásolta. A korábban 35 főre felduzzadt létszám az 1990-es évek közepétől folyamatosan 50 volt, majd a 2000-es évek elejére elérte a 68-at. Ez a szemináriumok számának megnövelését, az oktatói terhek további fokozását vonta maga után. További változást jelentett a bolognai rendszer bevezetése, amely a képzést egy hároméves BA (*bachelor*) alapszakra és egy kétéves MA (*master*) programra osztotta. A művészettörténet szakirányként a „szabad bölcsész” alapszak része lett.

A bolognai rendszernek megfelelően a BA képzés előadásait a szabad bölcsészetre felvett hallgatók szabadon látogathatják („áthallgathatnak”). A szakirányra jelentkezőknek a Bevezetés a művészettörténetbe, az Ikonográfiai alapismeretek, az Iparművészet és design történet című előadásokat, illetve az építészeti proszemináriumot és a képzőművészeti proszemináriumot kell abszolválniuk. Az első év elvégzése után a tanulmányi eredmények alapján a szakirányra felvett hallgatók számát az Intézet határozza meg (eddig átlagosan 45–50 főt vettek fel). Ehhez kell hozzászámítani a minoros hallgatókat, akiknek létszáma nagyon szóródik.)

Az alapszak elvégzése után – megfelelő tanulmányi eredmények esetén – művészettörténet mesterszakra (MA) lehet jelentkezni. A felvétélhez írásbeli vizsga és szóbeli elbeszélgetés szükséges, amelynek során elsősorban a hallgató szakmai érdeklődésének irányát és elmélyültségét vizsgálják. Az MA képzés a 2009/2010-es tanévben indult meg. A képzésre bejutottak száma (amely a központilag meghatározott keretszámtól függ) évente 12–16 fő, ebből 2013-ban 9 fő volt államilag finanszírozott, 6 fő költségtérítéses. A képzésben szakosodásra nyílik lehetőség (középkor, újkor, legújabb kor és muzeológia–műemlékvédelem tárgykörökből), nagyrészt eltérő, specializált tanegységlisták alapján. A műemlékvédelemre való szakosodás – a műemlékvédelmi partnerintézmény visszalépése miatt – a 2012/13-as tanév óta szünetel. További lehetőségnek szánták a művészettörténész-tanár végzettség megszerzését mesterkurzuson. 2008-ban elkészült a tanári képzést megalapozó 50 kredites tanegységmodul is. A képzés, mely a bolognai rendszer bevezetése előtt már megindult és sikeresen folyt (a korábban jelentkezők még 2011-ben is államvizgáztak), kormányzati rendelkezések alapján végül abbamaradt. A tanárképzés rendszerének 2013-as módosítása, az ötéves képzés visszaállítása miatt jelenleg – a hallgatói igény ellenére – művészettörténész szakos tanári képesítést nem lehet szerezni.

A korábbi saját bemenet, illetve a teljes ötéves képzési vertikum elvesztését sokan a diszciplína komoly presztízs-, illetve tartalmi veszteségeként könyvelték el. Némely gyógyírt jelentett, hogy a BA művészettörténet-major – ritka kivételként – úgynevezett speciális tanulmányokkal (MSP) is kiegészülhetett, vagyis a szakiránynak elkötelezett alapszakos hallgatók minorként további 50 művészettörténeti kredit elvégzésére is vállalkozhattak. A speciális képzés e lehetősége

néhány nagyon tehetséges diák kiválasztódásához vezetett (közülük többen ma már vezető nyugati egyetemeken folytatják MA szintű tanulmányaikat), de számos anomáliát is okozott: a hallgatók egyoldalú túlterhelése mellett a tanszék véges erőforrásait is mértéken felül igénybe vette. (Ne felejtsük el, hogy emellett az egyosztatú képzés kifutó évfolyamainak tanegységeit egészen 2012-ig biztosítani kellett.) Az alapszakos szakirány tanegységlistájának és törzsanyagának 2011-es felülvizsgálata során körvonalazódott, hogy ezen a szinten a legfontosabb cél a majdani mesterképzést megalapozó tárgyismereti/szakirodalmi alpműveltség rögzítése és a kutatói (a szakot tudományos szinten művelő) utánpótlás hatékony kiválasztódásának elősegítése.

A mesterszakra felvett hallgatók száma az elmúlt három évben évfolyamonként 12–16 fő körül alakult, átlagosan 15–20%-uk azonban nem iratkozik be. Így az MA képzés a négy – középkori, újkori, modern, illetve muzeológia-műemlékvédelmi – szakirányon alapvetően kiscsoportos foglalkozások keretében, alkalomadtán a tanár és a diák személyes konzultációin keresztül zajlik. Mindez illuzórikussá teszi a kurzusok előadásokra és szemináriumokra való osztását: minden órán óhatatlanul intenzív, közös munka folyik.

2011 őszétől bevezették a tutori rendszert: a hallgató egy-egy szakterülete alapján kiválasztott oktató személyes segítségével állíthatja össze egyéni tanrendjét. Ennek az együttműködésnek a tengelyében a négy félév után megvédendő diplomamunka áll. A művészettörténet diszciplináris MA az elfogadott KKK szerint négy – középkor, újkor, modern és muzeológia-művészettörténet – szakirányon végezhető el. A szakirányok iránti érdeklődés nagyon aránytalan: míg a középkor és az újkor iránt évfolyamonként csak 1-2 hallgató érdeklődik, addig a túlnyomó többség az utolsó két terület felé orientálódik. A hallgatók 45–65%-a 19–20. századi témát választ. Az eddigi tapasztalatok alapján újragondolására és/vagy újabb részprogramok kidolgozására szükség lesz a jövőben. A muzeológia-műemlékvédelem a második legkedveltebb szakirány, amit eddig részben a viszonylag jó elhelyezkedési lehetőségek is indokoltak. A művészet-történeti muzeológia oktatása az intézetben már 1999 őszén bevezetett tantárgyra épült, a képzés struktúráját azon általános muzeológiai kézikönyv alapján dolgozták ki, amelynek nagy része a 2010–2011-es TÁMOP 4.1.2. tantervfejlesztés keretében immár online formában magyar nyelven is hozzáférhető.

A TÁMOP 4.1.2. keretében elnyert támogatásból egy kifejezetten a mesterképzés és a doktori képzés céljait segítő online szöveggyűjteményt is kifejlesztettek, amely elsősorban az alapvető fontosságú tudománytörténeti szövegekhez, esettanulmányokhoz teremt hozzáférést.

A művészettörténet MA képzésben részt vevő hallgatók kötelezően 135 óra gyakorlatot végeznek valamely szakintézményben. 2004-től a tanszéki honlapon is elérhető formában adminisztrálják azon intézményeket, ahol gyakorlatok végezhetők, illetve intézményenként a gyakorlatvezető kollégákat. A hallgatók erről a listáról maguk választhatnak helyeket és gyakorlatvezetőket: ha tanulmányaikkal vagy disszertációjukkal összefüggésben más helyen szeretnének gyakornokoskodni, és az intézmény egyébként megfelel a szakmai szempontoknak, gyorsított eljárásban veszik fel a kapcsolatot az illetékesekkel.

*

A hároméves doktori iskolai (PhD) képzés jelenlegi rendszere a régi, az újkori, illetve a modern művészetre specializálódott hallgatók közös oktatásán alapul: az egyetlen program célja a korspecifikus tudományos kutatások aktuális problémáinak és módszereinek közös megismerése és kritikai reflexiója. Az átfogó előadások évente ciklikusan ismétlődve a középkor, az újkor, illetve a legújabb kor kutatásának új, korszerű módszereivel és legfőbb eredményeivel ismertetik meg a hallgatókat, többnyire az előadók saját tapasztalataira, kutatói tevékenységére támaszkodva.

Nem vitatható, hogy a rotációs rendszer túl mechanikus, jelenlegi formájában túlságosan diffúz, és kevésbé ösztönzi a doktoranduszok aktív részvételét. A hallgatók részéről rendre megfogalmazódik, hogy a képzés jobban fókuszáljon a kutatás és a disszertációírási gyakorlati problémákra, ami magától értetődően felveti a kényelmes fokozatszerzés és/vagy a garantáltan csereszabatos nemzetközi színvonal dilemmáját.

A Művészettörténeti Intézet Doktori Iskolája továbbra is az egyetlen a maga területén, és szerepet vállal a határon túli (főként erdélyi) magyar utánpótlás fokozatszerzésében is. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a 2013 tavaszán bekövetkezett kényszernyugdíjazások miatt a doktori iskola akkreditációja egy csapásra súlyos veszélybe került. A főállású belső professzorok szükséges számát csak más tanszékekről meghívott vendégprofesszorok kreditjeivel sikerült biztosítani, és a törzstagok száma sem elegendő. A Doktori Iskola ideiglenes akkreditációja jelenleg 2014. szeptember 1-ig érvényes: vezetője továbbra is Kelényi György professor emeritus. A hosszabbításhoz legalább egy új belső professzor belépése szükséges.

Az iskola évente 1 (legfeljebb 2) ösztöndíjas helyet kap; a többség önköltséges képzésben vesz részt. A 19–20. századi művészettörténet egyoldalú hangsúlya a doktori képzésben is megmutatkozik. Ez veszélyeket is rejt: az oktatói státusok további leépülésében, s végső soron az egyetemi szintű oktatási program elfogadhatatlan redukciójában – esetleg külföldre településében.

*

A Művészettörténeti Intézet oktatói körében a kezdeti állandóság után 2001-től változások következtek be. Az oktatói utánpótlás évtizedeken át tartó elhanyagolása, illetve az utóbbi évek költségvetési okokból elrendelt létszámstopja miatt az intézet a művészetek évezredes történetére vonatkozó oktatási feladatait egyre kisebb létszámú közalkalmazottakkal, illetve önkéntes, szerencsés esetben díjazással működő megbízott előadókkal látja el. A 2013-as kényszerintézkedések következtében az Intézet főállású munkatársai között nincs egyetlen professzor és MTA-doktor sem. 2013 őszén az Intézet főállású oktatóinak száma 6 főre csökkent. Ideiglenes segítség, hogy a 2013-as új kari szabályozás immár lehetővé teszi az Intézet vezetőjének, hogy – kreditjováírással – doktoranduszokat is oktatási feladatok ellátására kötelezzon. A személyi állomány beszűkülése és értelemszerű túlterheltsége illuzórikussá teszi az Intézet – a kutatóegyetemi funkciókból következő – kutatóhelyként való hatékony működését.

Az intézeti munkát nagyban nehezíti az infrastruktúra már-már reménytelen helyzete is. Anyagi fedezet híján a könyvtár tervszerű fejlesztése nem lehetséges. A megrendelhető folyóiratok száma nagyon kevés. Egyes folyóiratok, évkönyvek ára megnőtt, beszerzésük így szinte lehetetlenné vált. A könyvtári állomány bővítése leginkább adományokból és néhány jelentősebb hagyaték (például Németh Lajos és Frank János magánkönyvtára) megszerzéséből történik. Az oktatás szemléltető eszközeinek – projektorok, laptopok, asztali számítógépek – karbantartása és pótlása folyamatos nehézségekbe ütközik.

Tudományos tevékenység

Miután a 2000-es években rövid ideig működött MTA-támogatású kutatóhely fenntartására nem volt lehetőség, a Doktori Iskola szellemi kapacitásainak igénybevitelével folyik eredményes tudományos munka. A Passuth Krisztina professor emeritus által vezetett doktorandusz-kutatócsoport 2005 óta előbb a budapesti *Magyar vadak* című, majd a pécsi és budapesti

Nyolcak kiállítás megszervezésével, illetve az ezekhez kapcsolódó tudományos kiadványokkal, doktori konferenciákkal és más rendezvényekkel jelentősen járult hozzá a magyar századelőről, illetve a század eleji modernekről alkotott képünk korszerűsítéséhez.

Az Iskola doktoranduszai a tárgyidőszakban részt vettek a *Colligite fragmenta* című nemzetközi (a határon túli magyar egyetemek és kutatóműhelyekkel közös szervezésű) műemléki konferenciasorozat megrendezésében, amely 2008 áprilisában az erdélyi, majd 2009 őszén a felvidéki és kárpátaljai emléktanyag feldolgozásával foglalkozott.

2009 szeptemberében nemzetközi tudományos konferenciára került sor az Intézetben, amelynek előadásai megjelentek a *Text and image in the 19–20th century art of Central Europe* című kötetben (szerk. Keserü Katalin. Budapest, Eötvös, 2010). Az intézet kétnapos tudományos konferenciát rendezett Marosi Ernő akadémikus 70. születésnapja alkalmából, és részt vett Prokopp Mária és Kelényi György Festschriftjeinek kiadásában. 2012 elején házigazdája volt a múzeumpolitika jövőjéről szóló szakmai kerekasztalnak is.

Megemlítenő, hogy az Intézetben rendszeres hallgatói részvétellel is folynak tudományos kutatások, például a Keserü Katalin vezetésével folytatott Orlai-életműkutatás, amely alapul szolgált a mezőberényi, illetve békéscsabai kiállításához és a kapcsolódó publikációkhoz stb. 2010-ben létrehozták az *Aria* című online folyóiratot (<http://aria.elte.hu/>) szerkesztett szakmai publikációk számára. Előkészületben van egy új OTKA-kutatási pályázat, amely a Kádár-korszak 1970-es évek végéig terjedő szakaszának művészettörténeti újragondolását célozza.

Szakács Béla Zsolt

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Művészettörténet Tanszéke

A tanszék 1996-ban jött létre, részben a PPKE akkor még más szakos hallgatóinak unszolására, Maróth Miklós dékán pártfogásával, Hajnóczi Gábor lelkes szervezésében, a tanszékvezetést elvállaló Urbach Zsuzsa és a szakma széles körű támogatásával. Kezdetben 3 főállású oktatóval működött, ez a létszám 2012 januárjában elérte a 7 főt. A kar jellegéből fakadóan a korábbi korszakok oktatása nagyobb hangsúlyt kapott. Az ókori művészet oktatásával 2 kolléga foglalkozik, és 2 (egy ideig 3) középkor-specialista is működött a tanszéken. Az újkori művészetre 1, a 19–21. századra 3 kolléga jut. Mellettük mindig is kiemelkedő fontosságú volt az óraadó tanárok szerepe. 1996 és 2011 között kereken hetvenen fordultak meg a tanszéken óraadói státuszban (közülük később többen főállásba léptek). Egy adott félévben átlagosan 10-12 óraadóval számolhatunk, akik fejenként egy-két előadást vagy szemináriumot tartanak.

A tanszéken folyó oktatás kezdetben megfelelt az ELTE-n kialakult rendszernek, de bizonyos hangsúlyeltolódások érzékelhetők voltak. Így az egyetem jellegének és az oktatógárda tudományos érdeklődésének megfelelően előtérbe került a keresztény ikonográfia, amelyet három féléven keresztül oktattunk (bevezetés, középkori és barokk ikonográfia, olyan külsős szakemberekkel, mint Wehli Tünde és Szilárdfy Zoltán). Másrészt a tanszékvezető múzeumi érdeklődése és háttere garantálta a képzés gyakorlatorientáltságát, részben az emelt óraszámú muzeológiai kurzusokkal, részben a múzeumi kollégák széles körének az oktatásba való bevonásával. Ez a muzeológiai érdeklődés abban a programban is folytatást nyert, amely German Kinga vezetésével és számos hallgatónk részvételével ma is folyik a múzeumpedagógia terén.

A bolognai folyamat bevezetése hasonló elvek szerint valósult meg, mint az ELTE-n, hiszen a törvényi keretek azonosak. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy a „szabad bölcsészet” ernyője alá fogott, korábban önállóan működő szakok valójában megőrizték autonómiájukat. Így a Pázmányon a négy szakirány egyikeként akkreditált művészettörténet a minimális bevezető szakasz után viszonylag átfogó képet nyújt az antik görög művészettől a kortárs művészetig, teljesen kihasználva a 6 félévet. Mivel az egyes órák kreditszámát alacsonyan határoztuk meg, a hallgatók aránylag nagy óraszámban hallgatnak egyetemes és magyar művészetet, korszakonként átlag 2–2 előadás és szeminárium formájában. A korábbi ötéves képzéshez képest lényegi különbség, hogy míg ott mindez az első 4 évben zajlott, most ennek bele kell férnie 3 évbe, ami nem is annyira a tárgyak számát, mint a tanultak megemlékezésére fordítható időt kurtította meg. A bolognai rendszer BA szinten nem ismeri a szigorlatot; ennek ellensúlyozására bevezettük az úgynevezett etalonvizsgát, amely egy-egy nagyobb kor (ókor és kora középkor, középkor, újkor és 19–20. század) ismeretanyagát egyenletesen és tesztyszerűen méri. Az ötéves képzésben eredményesen alkalmaztuk a szigorlati dolgozatot (amely a majdani szakdolgozat előkészítéseként is szolgált), erre ma már nincs lehetőség, de a BA szakdolgozat voltaképpen hasonló szerepet játszik.

Ennek alapján arra számítunk, hogy a mesterképzésben részt vevő hallgatók már szilárd átfogó ismeretekkel rendelkeznek, így ezek megisméltására nincs szükség (ez persze sokszor illúziónak bizonyul). A mesterképzés a Pázmányon egyfelől a KKK által meghatározott keretek szerint három történeti szakirány szerint működik (középkor, újkor, 19–20. század; az eredetileg tervezett ókori szakirányra a KKK sajnos nem ad lehetőséget), másfelől (és ez a tanszék egyedi vonása) kétféle szakmai specializációt kínálunk a muzeológia és a műemlékvédelem terén. A hallgató tehát kétszeresen is szakosodik: érdeklődésének megfelelően választ a történeti korok és a szakmai területek közül, s e kettő kombinációja eredményezhet (a lehetőségek szerint) felkészült szakembergárdát. Ugyanakkor az a tapasztalat, hogy a hallgatók nem annyira az elmélyülésre törekcsenek, mint az ismeretek extenzív gyarapítására, így sokszor más szakirányok óráit is látogatják, mi több, gyakori, hogy mind a muzeológiai, mind a műemlékvédelmi modul óráit felveszik. A mai állásviszonyok között, amikor nem annyira az ifjú kolléga érdeklődése, mint inkább a vakszerencse dönti el, ki milyen pozícióba fog kerülni, ez a sokoldalúságra való törekvés teljesen indokolt.

Jelenleg a Pázmányon művészettörténeti doktori képzés nem folyik, erre a személyi feltételek nincsenek meg, és nincs is remény az önálló művészettörténet doktori iskolára. Ugyanakkor a kar már létező doktori iskoláinak keretén belül elvértve születnek művészettörténeti jellegű disszertációk. Szerencsés volna, ha ezeket egy önálló doktori program keretébe lehetne összefogni.

A hallgatói létszám változó. Az első években kb. 20 fős évfolyamok jártak a szakra, akik közül évente 10–12 fő szerzett diplomát. Az elmúlt évtizedben a hallgatói létszám jelentősen megnőtt, többször meghaladta az 50 főt is évfolyamonként. Az utóbbi években ez a szám ismét csökken, jelenleg 25 fő körüli kezdő BA évfolyammal számolhatunk. Ezzel szemben a mesterképzés iránt egyre nő az érdeklődés, mára 30 fölé emelkedett a felvett hallgatók létszáma. Ez biztosítja, hogy a három szakirány kellő létszámmal tud működni, a szakmai modulok esetében azonban már a képzés rovására is mehet. Az ötéves osztatlan képzésen kb. 180, BA-n 2011-ig 75, MA-n 10 fő szerzett diplomát.

Tudományos tevékenység

A PPKE művészettörténeti tanszéke rendszeresen szervez tematikus tudományos konferenciákat: *Kutatások a keresztény ikonográfia köréből* (1999), *Imago és historia* (2001), *Archaizmusok és klasszicizmusok* (2004), *Portré és kultusz* (2006), *A liturgia mint összművészet – szó, zene, kép* (2008), *Idézet – parafrázis – kisajátítás* (2010), *15 év* (2012).

A tanszék folyamatban lévő OTKA-program keretében a magyarországi barokk falfestészet emléktanyagának korpuszán dolgozik. A kutatás a Research Group for Baroque Ceiling Painting in Central Europe nevű nemzetközi együttműködés keretében zajlik, melynek végső célja a teljes emléktanyag közzététele egy közös internetes adatbázis segítségével. A magyarországi csoport Jernyei Kiss János vezetésével 2008-ban jött létre 9 kolléga bevonásával, akik 4 intézményt képviselnek (a PPKE tanszékén kívül a KÖH-öt, az MTA BTK Művészettörténeti Kutatóintézetet és a Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeumot). Az elmúlt években az előzetes becsléseket mintegy kétszeresen meghaladó emléktanyag digitális dokumentációja megtörtént, jelenleg az anyag katalógusszerű feldolgozása folyik, amelyet természetsszerűleg kisebb-nagyobb monografikus résztanulmányok is kiegészítenek. A kutatás eredményeként a corpus remélhetőleg hamarosan könyv formában is megjelenhet.

A tanszéken folyó tudományos műhelymunkák közül érdemes még kiemelni a Bizzer István által kezdeményezett kapcsolatot a Molnár C. Pál Múzeummal, ahol számos hallgatónk szerzett szakmai gyakorlatot, s ezt az intézmény egy speciális díj alapításával is elismeri. Emellett Rozsnyai József vezetésével évente egyre több 19–20. századi építészeti tematikájú szakdolgozat születik, amelyek a kutatás eddigi fehér foltjait tüntetik el. Öröndetes, hogy a végzett hallgatók egy építészettörténeti klub keretén belül továbbra is tartják egymással és témavezetőjükkel a kapcsolatot, aminek várható eredménye egy 2014-re tervezett tanulmánykötet megjelentetése.

Összességében elmondható, hogy a 2013/14-es tanévben „nagykorúságát” elérő tanszék integrálódott a szakmába, egykori hallgatóink ma már a legfontosabb művészettörténeti intézményekben mind megtalálhatók. Reprezentatív bemutatkozásra a 2012-ben szervezett 15 év című konferenciánk és az alapító tanszékvezető, Urbach Zsuzsa 80. születésnapjára megjelentetett *Schülerfestschrift (Als ich can.* Eds. Gaylhoffer-Kovács Gábor–Székely Miklós. Budapest, 2013) adott alkalmat.

Kovács András

Művészettörténet-oktatás a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen (1996–2012)

A BBTE Történelem és Filozófia karának történelem szakos hallgatói a változások után 1990-től hallgattak kötelezően egyetemes művészettörténet előadást. Ezt 1994-től magyar nyelven, óraadóként Kovács András, a Román Akadémia kolozsvári Régészeti és Művészettörténeti Intézetének kutatója, e sorok írója tartotta. 1995-ben indult a vegyes, román és magyar tannyelvű történet–művészettörténet szakképzés ugyanazon a karon belül, előbb Mircea Țoca egyetemi tanár (1942–1999) és Kovács András (1996-tól egyetemi docens, 2004-től egyetemi tanár), utóbb Nicolae Sabău egyetemi tanár (1998-tól) részvételével. Az önálló művészettörténet tanszék 1999-ben jött létre. A magyar csoport oktatásába 1999-től kapcsolódott be tanársegédként Kovács Zsolt. Kovács András nyugalomba vonulása (professor emeritus, 2012) után a BBTE Magyar Történeti Intézetének keretében Kovács Zsolt adjunktusként (2012–), P. Kovács Klára pedig tanársegédként (2013–) oktatja a magyar tannyelvű csoportot. Kovács András óraadóként a mesterkurzus hallgatóit oktatja és a doktoranduszok felkészülését irányítja.

Az ötször kétszemeszteres oktatás először négyszer két félévre, utóbb pedig, a bolognai rendszer bevezetésével, háromszor két félévre rövidült. 2012-ig összesen 110 művészettörténet szakos hallgató védte meg magyar nyelven írott, művészettörténeti tárgyú diplomadolgozatát. 2000-ben először román, utóbb nagyrészt magyar tannyelvű, örökségvédelemre szakosító mesterképzés indult, amelynek végzettjei között évente mindig volt 3–4 művészettörténet szakos is. A kolozsvári egyetem magyar művészettörténet szakos végzettjei közül 11 fő Kolozsváron, 3 pedig Budapesten az ELTE-n, illetve a CEU-n szerzett PhD-fokozatot.

Szakács Béla Zsolt

Művészettörténet-oktatás más egyetemeken

1. BA szintű művészettörténet szakirányos képzés

Szabad bölcsészet alapszakos BA hallgatók művészettörténet szakirányos levelező és nappali képzése folyik a kalocsai Tomori Pál Főiskola Bölcsészettudományi Tanszékén. Az első levelezős csoport a 2008–2009-es tanévben indult 7 hallgatóval, az évfolyamok létszáma azóta 5–15 fő körül mozog. A képzést a főiskola budapesti „telephelyén” is elindították, de egyik helyszínen sem indul minden évben évfolyam. 4 művészettörténész oktatja a hallgatókat.

2. A művészettörténet tanítása más bölcsészkarokon

A Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán 1995 és 2005 között önálló Művészettörténeti Tanszék működött, 1 főállású, 2 félállású és 2 szerződéses oktatóval és évfolyamonként mintegy 25-30 hallgatóval, akik a szabad bölcsész alapszakjukon belül művészettörténet specializációt választottak (2 éves képzés). Ez 2005-től a Történelmi Intézet Klasszika-filológiai Tanszék részévé vált (egy főállású művészettörténésszel és egy antik művészetet oktató tanárral, valamint egy szívességből tanító kollégával). A kétéves specializáció volt választható 50 kredit értékben.

2011-ben a Klasszika-filológia és Művészettörténeti Tanszék megszűnt, 1 fő maradt főállásban. Szabadon választható tárgy minden bölcsész számára, valamint kötelező a szabad bölcsészet BA szakon „A művészettörténet alapjai” című tárgy, fakultatívan választható a keleti keresztény művészet (egyetemes és magyar) témaköre.

A Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán a Történeti Intézethez tartozó Történeti Segédtudományok Tanszéken működik egy főállású és egy óraadó művészettörténész. A főállású művészettörténész docens a BA szintű képzésben bölcsész alapszakos hallgatóknak egy féléven át kötelező „Bevezetés a művészettörténetbe” című kurzust tartja, és több MA szakon is oktat (Film- és vizuális kultúra, valamint az újonnan indult Kulturális örökség tanulmányok), ezenkívül az Irodalomtudományok Doktori Iskola Régi Magyar Irodalom képzési programjának hallgatóit is tanítja.

A budapesti Közép-európai Egyetem Középkor-tudományi Tanszékén (Central European University, Department of Medieval Studies) kezdettől, 1993/94 óta folyik művészettörténeti oktatás és kutatás. A képzés részeként alkalmanként művészettörténeti kurzusok is vannak, 1 fő mellékállásban, további 1 fő kb. 2000-ig mellékállásban (illetve szerződéses viszonyban) tanított itt, és évről évre érkezett 1-2 hazai vagy külföldi művészettörténész vendégoktató is. Az MA

képzésben évente 1-2 művészettörténész hallgató is részt vesz, ezek többsége külföldi, de pár évente magyar (az ELTE-n vagy a PPKE-n végzett) hallgató is felbukkan, sőt Kolozsvárról is érkezett hallgató. Ezek közül többen a doktori programban is részt vettek. 1994 és 2013 között 60 fő (ebből 1996 és 2011 közt 45) védett művészettörténeti témájú, illetve jellegű MA dolgozatot, közülük 13 (1996 és 2011 között 9) fő volt magyarországi, valamint többen erdélyiek (magyarok és románok vegyesen).

A veszprémi Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Karának Színház-tudományi Tanszékén oktat egy főállású művészettörténész.

3. Művészettörténet-oktatás a művész- és rajztanárképzés keretében

A Magyar Képzőművészeti Egyetemen 10 féléven át kötelező tárgy a művészettörténet, évfolyamonként mintegy 100 hallgatónak. A Művészettörténeti Tanszéken 4 fő- és 1 mellékállású, a Képzőművészet-elmélet Tanszéken 2 főállású művészettörténész dolgozik, és az Intermédia Tanszék vezetője is művészettörténész. Oktat továbbá egy-egy óraadó művészettörténész a Szobrász, illetve a Restaurátor Tanszéken is.

Az egyetem, részben könyvtára és művészeti gyűjteménye történeti anyagának feldolgozása eredményeként, jelentős történeti kiállításokat is rendezett a hozzájuk kapcsolódó kötetekkel, katalógusokkal. (A *Mintarajz Tanodától a Képzőművészeti Főiskoláig*, 2002; „Eredeti másolat”. Balló Ede és XIX. századi magyar kortársainak művészi másolatai a reneszánsz és barokk festészet remekművei után, 2004; Stróbl Alajos és a szobrász mesteriskola, 2006; Ligeti Antal (1823–1890): a természettanulmánytól a mesterműig, 2008; *Díszítmények és ideák vonzásában: a Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtárának díszítőművészeti könyvtárak-gyűjteménye*, 2010).

A Magyar Iparművészeti Főiskolán (2005-től Moholy-Nagy Művészeti Egyetem) a tervező szakos hallgatók számára a tanulmányok 4-5. évén végighúzódó egyetemese művészettörténet-oktatás folyt, amelyet hosszú időn át egyetlen, majd az 1990-es évek végétől több további félállású művészettörténész oktatott. Az elméleti oktatás és az Elméleti Intézet 2005. évi átszervezése változtatott ezen a helyzeten. A kronologikus művészettörténet előbb egy, majd fél évre zsugorodott, s a bolognai osztott képzés miatt a folytatást kötelezően választandó, illetve szabadon választható kurzusok vették át a régi művészet, a modern és a kortárs művészet köréből. A mintegy 500 tervező szakos hallgatót az addiginál nagyobb számú (és fiatalabb) oktatói gárda tanítja. Művészettörténész végzettséggel nemcsak a Design- és művészettörténeti tanszéken (4 művészettörténész végzettségű főállású oktató, s mellettük az építőmérnök végzettségű, de elismert művészettörténészként – is – működő tanszékvezető), hanem a Társadalom- és gazdaságtudományi, illetve a Filozófia és kommunikációelmélet tanszéken is dolgoznak művészettörténész végzettségű tanárok. Az Elméleti Intézetnek több saját szakja is van. A design- és művészetelmélet BA szak négy éve, a designelmélet BA szak egy éve működik, a művészettörténész tanárok a designmenedzser MA képzésben is hirdetnek tantárgyakat.

Az Elméleti Intézet szellemi műhelyként működik: konferenciákat és szemináriumokat szervez, nemzetközi kutatási programokban vesz részt. Az iskola profiljának megfelelően, a hagyományos művészettörténeti témákon túl, elsősorban az iparművészet-történet, a design-történet és -elmélet, az építészet-történet, a tárgy- és környezetkultúra, vizuális kultúra területeivel foglalkozik.

A Pécsi Tudományegyetem, Művészeti Kar, Képzőművészeti Intézet, Művészettörténet és Elmélet Tanszékén 5 főállású oktató van, közülük 4 művészettörténész. A művészettörténet az osztatlan művészképzésben részt vevő képzőművészjelölt hallgatók számára kötelező, akik művészettörténetből szigorlatoznak (a szigorlat anyaga a barokkig terjed), és szakdolgozatukat is e tárgyból írják. Szemináriumaikra a saját hallgatókon kívül a Művészeti Kar Zeneművészeti Intézetének hallgatói és a PTE más karairól érkezők is járnak. Korábban vizuális nevelőtanárokat is képeztek. A tanszék az MK DLA Iskolájának munkájában is részt vesz, valamint karok közötti képzésben (ÁOK-val közösen működik a művészetterápia szakirány). A művészettörténeti oktatás anyaga az ógörög művésztől a kortársig terjed.

A tanszéken 2010 óta működik a Művészettörténeti Kutatócsoport, amely évente workshopon mutatja be tevékenységét.

A Nyíregyházi Főiskola, Bölcsészettudományi és Művészeti Kar Vizuális Kultúra Intézetében (volt Rajz Tanszék) 1 főállású művészettörténész oktat. Az intézet három alapszakot (képi ábrázolás, plasztikai ábrázolás, környezetkultúra) és egy vizuális és környezetkultúra tanári mesterszakot gondoz.

A Kaposvári Egyetem, Művészeti Kar Művészettörténet Tanszékének 5 főállású oktatója van, közülük 2 művészettörténész.

4. Művészettörténet-oktatás más művészeti ágak oktatásával összefüggésben

A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem DLA képzésében óraadóként vesz részt művészettörténész, aki művészettörténeti tárgyú, szabadon választható szemináriumokat tart.

A Magyar Táncművészeti Főiskola Elméleti Tanszékén 1 főállású művészettörténész tanít.

A Színház- és Filmművészeti Egyetem Művészetelméleti Tanszékén hosszú időn át dolgozott egy-egy főállású művészettörténész oktató.

5. Egyéb

Veszprémbe, a Pannon Egyetem Gazdaságtudományi Karának Turizmus Tanszékén egy főállású művészettörténész oktatta a művészettörténet tantárgyat, alkalmazása azonban megszűnt.

Nyíregyházán, a Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskolán egy művészettörténész megbízott előadóként oktatja a bizánci és posztbizánci művészet történetét. Az oktató, aki személyében azonos a Nyíregyházi Főiskola főt említett docensével, a magyarországi görög katolikus és ortodox művészet történetének sokat publikáló, elismert kutatója.

A főiskolához kötődik „A Kárpátok Euróregió görög katolikus kulturális örökségének kutatása és megőrzése” című OTKA-támogatású kutatási program, amelynek keretében 2011-től két éven át egy másik kiváló művészettörténész kolléga is itt működött.

Sisa József

A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatóintézete (2012-től: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet)

Az Intézet létszáma az elmúlt évtizedben 30 fő körül mozgott, amiből 5-6 fő a technikai és kiegészítő kollégák száma. A kor szerinti eloszlás viszonylag egyenletes, bár ezen belül a középgeneráció képviselője némileg gyengébb. A fiatal ösztöndíjas kutatók rendszere és a közülük történő továbbfoglalkoztatás részben megoldani látszik az utánpótlást. Tudományos minősítés és fokozatok tekintetében azonban meglehetősen rossz a helyzet. Az aktív munkatársak közül mindössze egy az MTA doktora. A munkatársak többsége CSc- vagy PhD-fokozattal rendelkezik, több munkatársnak nincs fokozata.

A tárgyalt időszakban a kutatógárda összetételében a profil és a korszakok szerinti specializálódás megváltozott. Megnövekedett a 19. és 20. századi, illetve a kortárs művészettel foglalkozók száma. Így túlsúlyba kerültek különféle ilyen témájú és irányú kutatások: a korai modernizmus, a fotótörténet és a mozdulatművészet, a „hosszú hatvanas évek” kérdésköre, a pszichiátriai tematikájú stúdiumok, a *gender studies*, a kortárs művészetet érintő kritikai teóriák. Külön kiemelés érdemel a roma művészet kutatási tematikájának és metodikájának kialakítása, amelyben az intézetben működő ösztöndíjas gyakornoknak van jelentős szerepe. A régebbi korok háttérbe szorultak mind a témakörök, mind a kutatói összetétel tekintetében. Ez annak veszélyével fenyeget, hogy az intézetnek a magyarországi művészettörténet egészére vonatkozó kompetenciája megszűnik. Korábban korszakok szerint szervezett tudományos osztályainak eddigi struktúrája helyébe úgynevezett kutatási irányok szerint szerveződött munkacsoportok léptek (Reprezentáció és kultusztörténet; Műgyűjtéstörténet; Barokk kutatócsoport; 19. század – építészet, képzőművészet és mentalitás; Tudománytörténet; A „hosszú hatvanas évek”; Fotótörténet és performativitás kutatócsoport; Kritikai teóriák munkacsoport).

A *publikációs tevékenység* az Intézet munkájának elsődleges formája és eredménye. Eredetileg az intézmény alapfeladatának tekintették a kézikönyv-programot, amely az 1980-as évek jelentős eredményei után (3 kettős: [szöveg- és kép-] kötet) az eredeti formában (és az Akadémiai Kiadónál) leállt. Az 1990-es évektől az intézet munkatársai, akik korábban az új típusú, tudományos katalógussal kísért múzeumi tematikus kiállítások úttörői voltak, ezt a tevékenységüket hasonló jellegű múzeumi vállalkozások (sokszor meghatározó) résztvevőiként folytatták. Eltűnt az akadémiai nagyvállalkozások kiadói háttere, az egykori Akadémiai Kiadó is. Megváltozott a kutatásfinanszírozás szerepe is: az elapadó költségvetési forrásokat az ilyen nagyvállalkozásokat kevésbé preferáló pályázati források nem helyettesítették. Most újabb és jó eredménnyel bíró erőfeszítések történnek a 19. századi magyar művészetet tárgyaló, a korábbi elképzeléseknél kisebb terjedelmű, más szerkezetű kötet kiadására.

Az Intézet szerkesztésében az Akadémiai Kiadónál megjelenő *Művészettörténeti Füzetek* sorozatból 2008-ig 30 kötet jelent meg. Azóta a sorozat szünetel. Az Intézet folyóirata, az *Ars Hungarica* 2009–2010-ben nem jelent meg, majd 2011-től folyamatos évfolyamszámozással új életre kelt, évi négy számmal, nagyobb formátumban, modernebb küllemmel és tematikus jelleggel. Az Intézetben nagy hagyományuk van a forráskiadványoknak; ezek munkálatai a vizsgált időszakban is folytatódtak. Míg korábban a régebbi korszakok forrásaira irányult a figyelem, most a 20. század került előtérbe, amit – csak hogy a legjelentősebbeket említsük – Fülep Lajos levelezésének zárókötetei, a magyar képzőművészet új utakat kereső törekvéseire vonatkozó sajtóvisszhangok gyűjteménye, valamint Kállai Ernő összegyűjtött írásainak kiadása jeleznek. Külső kiállítási projektek adtak alkalmat a nagybányai művésztelep, illetve a Nyolcak (nagyreszt sajtó-) forrásanyagának rendszeres közzétételére. Minthogy az említett kiadványok lényegében egy – időközben nyugdíjba vonult – intézetbeli kolléga személyéhez kapcsolódtak, a program folytatása ilyen formában kérdésessé vált. A fent említett forráskiadványokat az Intézet vagy egyedül, vagy más intézménnyel társulva adta ki. Szerkesztője révén az intézethez kötődik az *Enigma* című művészetelméleti folyóirat. 2000 után ez a folyóirat vált a művészettörténet-tudomány historiográfiájára vonatkozó kutatások legfőbb fórumává (például rendkívül jelentősek a magyar művészettörténet nagy alakjaival foglalkozó kötetek). Az utóbbi tíz évben megszorodtak a modern, illetve kortárs művészetről vagy művészekről szóló kötetek, melyeket az Intézet jellemzően saját kiadásban, néha más intézménnyel társulva jelentetett meg. Az 1990-es évek eleje óta az Intézet járul hozzá az infrastruktúra biztosításával az *Acta Historiae Artium* kiadásához. Az utóbbi évek fejleményei az Intézet meghatározó személyiségeinek 70. születésnapja alkalmával kiadott, gyakran kiemelkedő tudományos értékű tanulmányokat tartalmazó Festschrífték. Az Intézet a Magyar Tudományos Akadémia képzőművészeti kincseiről és épített örökségéről egy-egy reprezentatív kötetet jelentetett meg (az előbbi angol nyelven is). A munkatársak különféle formában és különböző helyeken igen nagy számú könyvet, tanulmányt és cikket publikáltak.

Az Intézet egyik kiemelt feladata az Akadémia Művészeti Gyűjteményének szakmai gondozása. A folyamatos múzeumi és adminisztrációs munka, az állandó kiállítás frissítése mellett számos kisebb-nagyobb (kamara)kiállítás rendezésére is mód nyílt. A 2007-ben az Akadémiához került Pszichiátriai Művészeti Gyűjteményt is az Intézet munkatársai gondozák.

Az Intézet profiljában és tevékenységében kulcsszerepet játszanak adattár jellegű gyűjteményei. Az Adattár a tárgyalt időszakban is jelentős művészettörténetesek – Körner Éva, Németh Lajos, Mezei Ottó, Tóth Sándor, Vayer Lajos – hagyatékaival bővült. A továbbiak: a Magyar Művészek Lexikona, a Fotótár, valamint a Levéltári Regesztagyűjtemény és a Pecsétmásolatok gyűjtemény lényegében nem bővülnek új anyagokkal, a feladat kutatásuknak az új technikához való adaptálása lenne. Az eredetileg az intézeti kutatások támogatására koncipiált gyűjtemények problémái nyilvános használatukból, valamint a dokumentálás megváltozott technológiai által támasztott modernizációs igényekből erednek. A digitalizáció támasztotta költségeknek ez idő szerint semmilyen fedezetük nincs.

Az Intézet alapító tagja a művészettörténeti kutatóintézetek nemzetközi szövetségének, az 1996-ban alakult úgynevezett RIHA-nak.

Publikációk

Az Intézet önálló kiadványként megjelent publikációinak teljes listáját lásd a honlapon (<http://www.arthist.mta.hu/index.php/hu/kiadvanyok>).

Az MTA Művészeti Gyűjtemény fontosabb időszaki kiállításai 1995–2011

A Magyar Tudományos Akadémia palotájának pályázati tervei (1996–1997); Pulszky Ferenc emlékére (1997); Berény Róbert a Magyar Tudományos Akadémián (2000); Johann Nepomuk Ender (1793–1854), Thomas Ender (1793–1875) emlékkiállítás (2001); Válogatás Füst Milán műgyűjteményéből (2001–2002); Bolyai János-emlékkiállítás (2002); A Sina család és a Magyar Tudományos Akadémia (2005); Székely Bertalan elfeledett férfiportréi. A Kisfaludy-társaság arcképcsarnoka (2005); A „Szépmesterségek” kezdetei. Ferenczy István (1792–1856) művészetéről újabb dokumentumok, művek és közelítések fényében (2007); A Vigyázó-család és gyűjteménye (2008); Széchenyi emlékezete – a Magyar Tudományos Akadémia alapítója, gróf Széchenyi István halálának 150. évfordulója alkalmából (2010); Pauer: Pszeudo 40/70 – Kiállítás a Pszeudo 40. évfordulója alkalmából (2010).

Bodnár Szilvia

A Szépművészeti Múzeum

Fő feladatok

A Szépművészeti Múzeum az egyetemes művészet történetének fő kutatóhelye Magyarországon. Tudományos tevékenységének középpontjában az itt őrzött műtárgyak kutatása, tanulmányokban és szakkatalógusokban történő feldolgozása, illetve kiállításokon való bemutatása áll. Profiljába tartozik továbbá az intézmény történetének, műtárgy-szerzeményezési politikájának, kutatástörténetének vizsgálata. A kollégák mindemellett foglalkoznak tágabb horizontú témákkal, elméleti kérdésekkel is. A fent említett feladatokat a restaurátorok tevékenysége is segíti technikai vizsgálatokkal (dendrokronológia, infravörös reflektográfia, röntgen, anyagvizsgálat stb.), amelyek jelentősége a legutóbbi időkben megnőtt. A korai német és németalföldi festmények alárajzolásának vagy a papírok, vízjelek vizsgálatának, a szobrok anyagelemzésének nagy szerepe van a művek pontosabb meghatározásában. Új és kiemelt feladat a műtárgyak digitális katalógusokban történő rögzítése, illetve online közzététele. A vizsgált időszakban a múzeum kutatói több száz tanulmányt publikáltak, és ugyancsak több száz katalóguscímszót írtak. Számos hazai és külföldi konferencián tartottak előadásokat. Mindezek felsorolására itt terjedelmi okokból nincs mód. (A megjelent monográfiákat, Festschrift- és tanulmányköteteket lásd a Buzási Enikő által összeállított 4. *mellékletben*.) A múzeum munkatársai aktívan részt vesznek az egyetemi művészet-történész képzésben: kis létszámú szemináriumok keretében alkalmat biztosítanak a diákoknak a műtárgyak közvetlen megismerésére.

Munkatársak

Az Egyiptomi és az Antik Osztályon összesen 10 egyiptológus/régész/klasszika archeológus dolgozik. Egy az MTA doktora, 1 kandidátus, 3 PhD-fokozatú, 3 jelenleg PhD-tanulmányokat folytató munkatárs van. A köztestületi tagok száma (Ókortörténet) 4.

A többi gyűjteményben, a könyvtárban és más osztályokon 29 művészettörténész dolgozik. Ketten az MTA doktorai, 1 kolléga kandidátus, 12 munkatárs rendelkezik PhD-fokozattal, 1 egyetemi doktorátussal. 10 kolléga folytat PhD-tanulmányokat. Köztestületi tag: 14.

Az elmúlt évtizedben a fiatal munkatársak bekapcsolódása a múzeumi munkába, illetve az utánpótlás képzése a 2001-ben alapított Genthon-ösztöndíjjal a korábbinál nagyobb lehetőséget jelentett. 2010-ig összesen 14 fiatal segítette a gyűjtemények munkáját. Az ösztöndíjasok közül többen a múzeum állandó munkatársai lettek, illetve más múzeumban vezető pozíciót töltenek be. A forrásmegvonás miatt két éve sajnálatos módon megszűnt a Genthon-ösztöndíj lehetősége. A muzeológusképzésre azóta csak fizetés nélküli gyakornoki rendszerben van mód.

A vizsgált időszakban a közalkalmazottak mellett több tudományos munkatárs dolgozott szerződéssel a gyűjteményi osztályokon, de az elmúlt évben ez a lehetőség is megszűnt.

Az intézményben jelenleg három generáció dolgozik együtt. Több nyugdíjas kollégának a legutóbbi csoportos létszámleépítés idején szűnt meg a közalkalmazotti jogviszonya, ők a tervek szerint szerződéses jogviszonyba kerülnek a felmondási idő letelte után.

A múzeum költségvetésének 2011. évi 20%-os csökkentése miatt 2012 januárja óta számos olyan munkatárs is részmunkaidőben dolgozik, aki korábban teljes foglalkoztatásban volt.

Kiállítások

A tudományos kutatáson alapuló tárlatok közül kiemelkedőek voltak többek között a *Monet és barátai* (2003), a *Sigismundus rex et imperator* (2006), a *Van Gogh Budapesten* (2006), a *Cézanne és a múlt* (2012), *Az Esterházy-örökség és A Szépművészeti Múzeum 17. századi olasz rajzai* (2005), a *Kép a képen* (2005), a 16. századi németalföldi rajzok Louvre-beli tárlata (2008). A 2006-os ünnepi év *Géniuszek és remekművek* kamarakiállításai sikeres kezdeményezésnek bizonyultak. Magas színvonalú ismeretterjesztő tárlat volt a többi között a *Botticellitől Tizianóig* (2009) és a *Rembrandt 400* (2006). A múzeum az utóbbi években igen sok kiállítást rendezett saját anyagából külföldön. Az 1996 és 2012 között rendezett kiállítások listáját a beszámoló végén található melléklet tartalmazza.

Szakkatalógusok

Egyiptomi Gyűjtemény

LIPTAY Éva: *Átváltozás istenné: Koporsók és koporsótöredékek a Kr. e. 10–8. századból*. Budapest, 2011.

Antik Gyűjtemény

BARKÓCZI, László: *Antike Gläser*. Roma, 1996.

CSORNAY-CAPREZ, Boldizsár: *Cypriote Antiquities*. Roma, 2000.

SZILÁGYI, János György: *Corpus Vasorum Antiquorum*, Hongrie, Budapest, Musée des Beaux-Arts. 2. Roma, 2007.

Régi Képtár

Museum of Fine Arts Budapest. Old Masters' Gallery. Summary Catalogue. 2: Early Netherlandish, Dutch and Flemish Paintings. Eds. EMBER, Ildikó–URBACH, Zsuzsa. Authors: EMBER, Ildikó, GOSZTOLA, Annamária, URBACH, Zsuzsa. Budapest, 2000.

Museum of Fine Arts Budapest. Old Masters' Gallery. Summary Catalogue. 3: German, Austrian, Bohemian and British Paintings. Eds. EMBER, Ildikó–TAKÁCS, Imre. Authors: BENKŐ, Éva, GARAS, Klára, URBACH, Zsuzsa. Preface: MOJZER, Miklós. Assistants to the editors: BALOGH, Ilona, FÁBRY, Eszter. Budapest, 2003.

EKKART, Rudi: *Dutch and Flemish Portraits 1600–1800*. Leiden–Budapest, 2011. (Old Masters' Gallery cat. 1.)

EMBER, Ildikó: *Dutch and Flemish Still Lifes 1600–1800*. Leiden–Budapest, 2011. (Old Masters' Gallery cat. 2.).

Grafikai Gyűjtemény

CZÉRE, Andrea: *17th Century Italian Drawings in the Budapest Museum of Fine Arts: A Complete Catalogue*. Budapest, 2004.

GERSZI, Teréz: *17th-Century Dutch and Flemish Drawings in the Budapest Museum of Fine Arts. A Complete Catalogue*. Budapest, 2005.

Készülő szakkatalógusok

Az Antik Gyűjtemény ékszerkatalógusa

A mykénéi, geometrikus és korinthosi vázák katalógusa (*Corpus Vasorum Antiquorum* 3. kötet)

Az apuliai vörösalakos vázák és a feketemázás kerámia katalógusa (*Corpus Vasorum Antiquorum* 4. kötet)

A dél-itáliai terrakották katalógusa

A korai németalföldi festmények katalógusa (az elkészült kézirat angolra fordítása folyamatban van)

A sienai quattrocento festészet magyarországi emlékeinek katalógusa

A flamand barokk életképfestészet katalógusa

A 15–16. századi német rajzok katalógusa

A 16. századi olasz rajzok katalógusa

A 18. századi olasz rajzok katalógusa

A 19. századi osztrák rajzok katalógusa

1800 utáni francia festmények katalógusa

Főbb gyűjteménytörténeti munkák

GONDA, Zsuzsa: Die graphische Sammlung des Fürsten Nikolaus Esterházy. In: *Von Bildern und anderen Schätzen. Die Sammlungen der Fürsten Esterházy*. Hrsg. von Géza GALAVICS–Gerda MRAZ. Wien, 1999. 175–220.

GESKÓ Judit: *Egy konzervatív a modernekért. Majovszky Pál (1871–1935) 19. századi rajzgyűjteménye*. PhD-értekezés, 2001.

Antiquitas Hungarica. Tanulmányok a Fejérváry–Pulszky-gyűjtemény történetéről. Szerk. SZENTESI Edit–SZILÁGYI János György. Budapest, 2005.

RADVÁNYI Orsolya: *Térey Gábor 1864–1927: egy konzervatív újtó a Szépművészeti Múzeumban*. Budapest, 2006.

NAGY Árpád Miklós: *Classica hungarica. A Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményének története a kezdetektől 1929-ig*. I–II. *Holmi*, 2007. április–május.

SALLAY, Dóra: *Raffaële Bertinelli és reneszánsz képtára: Egy műgyűjtemény útja Rómától Esztergomig*. Esztergom, 2009.

KOVÁCS Zoltán: Scholtz Róbert egykori rajz- és metszetgyűjteménye. I–II. *Artmagazin*, 10. 2012. 1–2.

TÓTH Ferenc: *Donátorok és képtáráépítők. A Szépművészeti Múzeum modern külföldi gyűjteményének kialakulása*. Budapest, 2012.

OTKA pályázat keretében folyik a múzeum történetének feldolgozása (Ujvári P. vezetésével).

Digitális katalógusok, online adatbázisok

Az Antik és a Grafikai Gyűjtemény élen jár műtárgyainak internetes közzétételében: a múzeum honlapjáról elérhető oldalon az Antik Gyűjteménynek közel 1200 műve látható leírásokkal, bibliográfiával. A Grafikai Gyűjtemény 2012-ben jelentette meg az interneten a reneszánsz itáliai és francia metszetek teljes digitális katalógusát, amely 4604 művet tartalmaz. Az intézmény a TMS rendszerben építi digitális adatbázisát. A Régi Képtár anyagának nagy része, a Régi Szobor Gyűjtemény és az Egyiptomi Gyűjtemény közel összes műve, az 1800 utáni Gyűjtemény mintegy fele, továbbá 3000 rajz és metszet szerepel eddig az adatbázisban, amely folyamatosan bővül. A TMS rendszerben rögzített művek közül összesen 3000 mű érhető el a múzeum böngészőjén keresztül, amely szám 2014 közepéig 8000 nyilvánosan közzétett műre bővül. A múzeum Dokumentációs Osztályának munkatársai *MERCVRIVS Project* címmel készítik az európai művészet emlékeinek tudományos adatbázisát. Célja, hogy a Magyarországon (köz- és magángyűjteményekben) található lehetőleg teljes műtárgyállományt elérhetővé és online kutathatóvá tegye. Az adatbázis jelenleg 9000 tárgyat tartalmaz. Online elérhetőségét mintegy másfél év múlva indítják, hozzávetőlegesen 15-20 000 művel. Használata a hazai kutatók számára ingyenes lesz. A 2009-ben indult programot a Thesaurus Universalis Alapítvány támogatja. Az adatok között szerepel az Iconclass kód, ezáltal az adatbázisban lévő műtárgyak csatlakozni tudnak a nemzetközi adatbázisokhoz.

OTKA kutatási programok

Antik Gyűjtemény

- 2000–2004 A Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményének szakkatalógusai V.
- 2007–2012 A Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményének szakkatalógusai VI.
- 2010–2014 Párhuzamos kutatások az antik mágia területén (Németh György, Nagy Árpád Miklós).

Egyiptomi Gyűjtemény

- 2009–2012 Illahuni ásatás.

Régi Képtár

- 1996–1998 17–18. századi holland és flamand életképek a Szépművészeti Múzeum gyűjteményében (Németh István, Gosztola Annamária).
- 1996–1999 Dobos Zsuzsa háromszor egy hónapot töltött a Római Magyar Akadémián; az olasz barokk festészet témakörében folytatott kutatásokat.
- 2008– Múzeumtörténeti kutatások (Radványi Orsolya).

Régi Szobor Gyűjtemény

- 2005–2010 Szőcs Miriam részvétele az *Erdélyi gótikus és kora barokk oltárok topografikus felmérése (15–17. század)* programban.

Grafikai Gyűjtemény

- 1999–2008 Szakkatalógusok készítése (ebből megjelent: CZÉRE 2004 és GERSZI 2005, lásd fent).

1800 utáni Gyűjtemény

- 2003–2006 Gyűjteménytörténeti kutatás (GESKÓ Judit).

Nemzetközi kapcsolatok

Egyiptomi Gyűjtemény

Részvétel az Illahun Projektben.

Közreműködés a Gamhud Projektben, amely az 1907-es gamhudi ásatásból származó egyiptomi koporsóanyag tudományos feldolgozását, szakkatalógus kiadását, az anyag teljes restaurálását, valamint komplex archeometriai vizsgálatokat foglal magában.

Antik Gyűjtemény

The Campbell Bonner Magical Gems gazdája (lásd <http://classics.mfab.hu/talismans>).

Az Antik Gyűjtemény szoborkatalógusának elkészítése H.-R. Goettével (Berlin, Deutsches Archäologisches Institut).

A terrakotta Niobida-szobor restaurálása a J. Paul Getty Museumban (Malibu).

Régi Képtár

Cranach Digital Archive program az Andrew W. Mellon Foundation, New York támogatásával és Prof. Dr. Gunnar Heydenreich vezetésével. A projektben részt vevő további intézmények: Bayerische Staatsgemäldesammlungen (Alte Pinakothek és Doerner Institut), München; J. Paul Getty Museum, Los Angeles; Kunsthistorisches Museum, Wien; Kunstmuseum Basel; Metropolitan Museum, New York; The National Gallery, London; Staatlichen Museen, Berlin; Staatlichen Kunstsammlungen, Drezda stb.

Sallay Dóra részt vesz a firenzei Berenson-gyűjtemény (Villa i Tatti) állandó kiállítása kritikai katalógusának elkészítésében.

Sallay Dóra kutatóként részt vesz Matteo di Giovanni ascianói oltárának rekonstrukciójában a londoni National Galleryben.

Az International Panel Painting Program keretében együttműködés a Los Angeles-i Getty Research Institute-tal a festmények kutatását támogató technikai vizsgálatok elvégzése, illetve az elvékonyított fatáblák megmentése érdekében.

A bécsi Österreichische Galerie Belvedere „Wiener Malerei 1430–1530”-projektjéhez kapcsolódóan fotózás és technikai vizsgálatok végzése.

Grafikai Gyűjtemény

A Los Angeles-i Getty Foundation támogatásával 4 és fél éves program keretében a 15–16. századi német rajzok szakkatalógusa készül külföldi kutatók bevonásával.

A New York-i Frick Collectionnel együttműködésben készül a Jan Brueghel-rajzmonográfia.

Régi Szobor Gyűjtemény

A Leonardónak attribuált Lovas kisbronz technikai vizsgálata a washingtoni National Gallery of Arts közreműködésével (2009).

A londoni Courtauld Institute of Arts középkori gótikus elefántcsontszobrok adatbázisának (*Gothic Ivories Project*) építéséhez való hozzájárulás adatszolgáltatóként (2010–2012).

1800 utáni Gyűjtemény

A Bryan Montgomery által a Szépművészeti Múzeumnak ajándékozott gyűjtemény feldolgozása, katalógusának előkészítése a londoni gyűjtővel, kurátoraival és londoni kortárs művészeti galériákkal (1994–1998).

Auguste Rodin magyarországi kapcsolatait feltáró kiállítás és tudományos kiadvány előkészítése a párizsi Rodin Múzeummal.

Opus Mirabile díjak

A múzeum kutatói a vizsgált időszakban 9 tanulmánnyal nyerték el a kitüntető címet és 8 kiállítást tartott a Bizottság érdemesnek a díjazásra. (2013-ban a Bizottság egy további kiállítást és katalógusát, illetve egy tanulmánykötetet is díjazott, amelyek 2012-es teljesítményekre vonatkoznak, így a vizsgált időszakban létrehozott művek összesen 19 Opus Mirabile díjat nyertek el.)

A könyvtár

A Szépművészeti Múzeum Könyvtára a legfontosabb magyarországi művészettörténeti szakkönyvtár, amely 1997-ben önálló épületbe költözött, és ezzel végképp kinőtte a múzeumi segédkönyvtárak szokásos jellegét és méreteit. Évente közel 1000 beiratkozott olvasója van. Állománya 1995-ben 150 ezer, 2012-ben 240 ezer könyvtári egység volt, mintegy 400 szakfolyóiratot járat. Az online adatbázisok közül a JSTOR, az IBA és az Oxford Art Online érhető el az olvasók számára, valamint a könyvtár által az Akadémiai Kiadónál előfizetett folyóiratok online hozzáférése is biztosított. 2011 óta a könyvtár teljes katalógusa elérhető az interneten. Gyűjtőköre elsődlegesen a múzeum gyűjteményében megtalálható vagy a múzeumba potenciálisan bekerülő tárgyak/alkotók forrásai és szakirodalma, illetve e témakörök kiegészítéseként a kora középkor, az építészet- és iparművészet-történet, a művészetelmélet szakirodalma; ezeket a könyvtár az érdemi tájékozódást lehetővé tevő válogatásban gyűjti. Elengedhetetlen továbbá minden olyan társ- és segédtudományi kézikönyv és alpmű beszerzése, amelyek az előzőek kutatásában nélkülözhetetlenek. A szerzeményezés – amely lehet vásárlás, kiadványcsere, ajándék és a fotójogokért kapott kötelespéldány – célja, hogy az európai művészet történetének kutatása ha nem is teljességében, de jelentős mértékben elvégezhető legyen a Szépművészeti Múzeum könyvtárában.

A Szépművészeti Múzeum Vasarely Múzeuma

A Vasarely Múzeum állandó kiállítása 1987-ben nyílt meg a nagyközönség előtt az óbudai Zichy-kastély egyik szárnyában. Az állandó kiállítás Victor Vasarely (1906–1997) koncepciója szerint került elhelyezésre, és egy kamaraterem is nyílt az időszak kiállítások számára. A múzeum kezdetől fogva kettős funkciót tölt be. Egyfelől a nemzetközi kinetikus és op-art művészetet alapító Victor Vasarely adományozott műveinek őrzője, közzetevője, életművének kutatóhelye. Másfelől időszak kiállítóhely, amely Vasarely életművének nemzetközi művészeti kontextusát megvilágító időszak kiállításoknak ad helyet: eleinte az emigráns magyar művészek magyarországi bemutatóterme, 1987–1998 között évi 3–6, katalógussal kísért kiállítással. 2006-ban – megváltozott koncepcióval, de az alapítás szellemével összhangban – a Szépművészeti Múzeum és a Nyílt Struktúrák Művészeti Egyesület (OSAS) évi 3–4 tematikus nemzetközi kiállítás rendezésére kötött szerződést az absztrakt és neoabsztrakt, geometrikus, konstruktivista, konkrét és média-művészet témakörében. 2011 óta – új vezetői koncepció szerint – a Vasarely Múzeum egyben helyet ad az úgynevezett Párhuzamos kiállítások-sorozatnak, amelynek keretében kortárs nemzetközi és magyar munkákat mutat be egymás mellett.

Felhasznált források

Czére Andrea előadása az SzM tudományos munkájáról a Tudomány napja alkalmából rendezett konferencián, 2011. november 3.
 Illés Eszter által összeállított bibliográfiák
 A gyűjteményi osztályoktól, a könyvtár és a Vasarely Múzeum igazgatójától kapott statisztikák, be-
 számolók
 Éves munkajelentések
Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts

MELLÉKLET

A Szépművészeti Múzeum kiállításai 1996–2012

Gyűjteményi osztályokon kívüli rendezés

1996: *Schickedanz Albert (1846–1915)*
 2006: *Sigismundus rex et imperator* [együttműködésben külső intézményekkel]
Rembrandt: Kortárs magyar művészek válaszolnak; Rejtett szépségek: A nő ábrázolása a 19. század kezdetétől a századfordulóig [négy vidéki helyszínen]
 2007: „... És akkor megérkeztek az inkák” [együttműködésben a Néprajzi Múzeummal]; *Utazás az olasz művészetben 1950–1980; Egy varázslatos külön: F. Hundertwasser művészete*
 2008: *Lélek és test: Kertésztől Mappelthorpe-ig; Ferdinand Hodler: Egy szimbolista látomás*
 2009: *A nő dicsérete: Alfons Mucha; A Szentföld öröksége: Kincsek a jeruzsálemi Izrael Múzeumból; Turner és Itália*
 2010: *Fernando Botero; Lucien Hervé 100*
 2011: *A Nyolcak; Art on Lake*
 2012: *A fotóművészet születése*

Egyiptomi Gyűjtemény

1. saját anyagból az SzM épületében:
 - a. állandó: 1996; 2010; 2012
 - b. időszaki:

2008: *Reneszánsz a fáraók Egyiptomában*
 2011: *Múmiák testközelben*
2. saját anyagból vidéken:

2006–: *Élet a halál után*
3. saját anyagból külföldön:

2009: Csíkszereda: *Egyiptom művészete a fáraók korában*

Antik Gyűjtemény

1. saját anyagból az SzM épületében:
 - a. állandó: 1997

b. időszaki:

2003: *Hellas ékszerei; Az évszak műtárgya* [évente négy alkalommal, folyamatosan 2003 telétől – le-
porellóikat lásd az Antik Gyűjtemény honlapján]

2005: *A fáraók után – A kopt művészet kincsei Egyiptomból*

2. saját anyagból vidéken:

1998: Százhalombatta, Matrica Múzeum: *Antik agyag*

Régi Képtár

1. saját anyagból az SZM épületében:

a. állandó

1996: spanyol gyűjtemény; 17. századi flamand festészet

1998: *A Régi Képtár – másként*

2000: itáliai Seicento

2003: német iskolák

2004: holland mesterek; korai németalföldi és flamand festészet

2005: spanyol gyűjtemény

2006: itáliai, angol, francia gyűjtemény

b. időszaki

1996: „Te évszázadok kegyence” – *A festők és Velence*

1997: „Éva és Vénusz gyermekei”

1999: *Kamarakiállítás Van Dyck születésének 400. évfordulójára; Vittore Carpaccio: „Krisztus vére”;
Giorgio Vasari: „A kánai menyegző”*

2000: *Újjászületett remekművek*

2002: *Két remekmű Raffaello mesterétől, Peruginótól*

2003: *150 éve született Pulszky Károly (1853–1899)* [közös az intézmény többi osztályával]

2005: *Tiziano és a velencei Madonna*

2006: *Tengeri csaták: A festői látásmód Veronese, Turner és Kandinszkij művészetében; Poussin:
Bacchanalia. Az élet érzéki örömei – egy letűnt aranykor ígézetében; A titokzatos férfi. Tiziano:
Szürke szemű férfi képmása; Győztesek, legyőzöttek, áldozatok. Caravaggio: Dávid Góliát fejé-
vel; El Greco, Velázquez, Goya. Öt évszázad spanyol festészetnek remekműve; A Szépművészeti
Múzeum első fénykora: Térey Gábor (1864–1927) emlékkiállítás*

2007: *Egy Passiókép újjászületése: Maarten van Heemskerck Krisztus siratása képének restaurálása*

2008: *Jézus nyomában. El Greco Szent János*

2009: *Rembrandt: „Péter tagadása”; Botticellitől Tizianóig: Az itáliai festészet két évszázadának re-
mekművei*

2011: *El Grecótól Rippl-Rónaiig: Nemes Marcell, a mecénás műgyűjtő*

2. saját anyagból vidéken:

2001: Szombathely, Szombathelyi Képtár: *Az antik háttér: Ókori témák és motívumok az európai és
magyar képzőművészetben a 16–19. században*

2002: Eger, Dobó István Vármúzeum: *Pyrker érsek képtára. Válogatás a Szépművészeti Múzeum gyűj-
teményéből*

2004: Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem: *„Eredeti másolat”: Balló Ede és XIX. századi magyar
kortársainak művészi másolatai a reneszánsz és a barokk festészet remekművei után*

2009: Helikon Kastélymúzeum, Keszthely: *Még egyszer a reneszánszról*

3. saját anyagból külföldön:

- 1996: Madrid, Banco Bilbao Vizcaya; Bilbao, Museo de Bellas Artes: *Obras Maestras del Arte español. Museo de Bellas Artes de Budapest*
- 1999: Frankfurt, Schirn Kunsthalle: *Von Raffael bis Tiepolo: Italienische Kunst aus der Sammlung des Fürstenhauses Esterházy*
- 2002: Montréal, Musée des Beaux Arts: *From Raphael to Tiepolo. Italian Masterpieces from the Collection of the Budapest Museum of Fine Arts*
- 2004: Torino, Palazzo Bricherasio: *From Raphael to Goya: Portraits from the Museum of Fine Arts in Budapest*
- 2005: Hamburg, Bucerius Kunst Forum; Drezda, Gemäldegalerie Alte Meister: *El Greco, Velazquez, Goya: Five centuries of Spanish masterpieces*
- 2007: Compiègne, Musée National du Château de Compiègne: *Nicolas II Esterházy 1765–1833: Un prince hongrois collectionneur* [közösen az intézmény Régi Szobor és Grafikai Gyűjteményével]
- 2008: Hamburg, Bucerius Kunst Forum: *Sturz in die Welt. Die Kunst des Manierismus in Europa* [közösen az intézmény Régi Szobor és Grafikai Gyűjteményével]
- 2009: Tokyo, The National Art Center; Kyoto, National Museum: *Treasures of the Habsburg Monarchy. 140th Jubilee of the Friendship Treaty between Austria-Hungary and Japan* [közösen a bécsi Kunsthistorisches Museummal]
- 2010: Moszkva, Puskin Múzeum: *From Raphael to Goya. Masterpieces from the Budapest Museum of Fine Arts*; London, Royal Academy of Arts: *Treasures from Budapest, European Masterpieces from Leonardo to Schiele* [közösen az intézmény Régi Szobor és Grafikai Gyűjteményével]
- 2011: Párizs, Pinacothèque de Paris: *La Naissance du Musée. Les Esterházy Princes collectionneurs*
- 2012: Linz, Schlossmuseum: *Linz um 1600. Des Kaisers Kulturhauptstadt* [közösen az intézmény Régi Szobor és Grafikai Gyűjteményével]

4. vendégkiállítás:

- 1996: *Spanyol mesterművek a bilbaói Szépművészeti Múzeumból*
- 2008: *A Mediciek fénykora: Élet és művészet a reneszánsz Firenzében* [saját anyaggal kiegészítve]

Régi Szobor Gyűjtemény

1. saját anyagból az SzM épületében:

- 1999: *Gótikus szobrok*
- 2003: *Verrocchio Krisztusa*

Grafikai Gyűjtemény

1. saját anyagból az SzM épületében:

a. időszaki:

- 1996: *Idill és valóság. 19. századi német, osztrák és magyar rajzok* [közösen a Magyar Nemzeti Galériával]; *Álmok és látomások hat évszázad grafikusművészetében*
- 1998: *Itáliai reneszánsz rajzok*
- 1999: *Dürer: „Apocalypsis cum figuris”, 1498; Pablo Picasso-grafikák a Szépművészeti Múzeum gyűjteményében. Hommage à Meller Simon (1875–1949)*
- 2000: *Dürertől Daliig: A Szépművészeti Múzeum rajzgyűjteményének története a mesterrajzok tükrében*
- 2001: *Útirajzok. Osztrák művészek Magyarország tájain 1820–1880; Rozsda grafikái. Retrospektív kiállítás; A századforduló világa 1900: Európai rajzok és grafikák*
- 2002: *A sokszorosított grafika története I. A fametszet*

- 2003: Észak-itáliai reneszánsz rajzok; A századforduló világa 1800. Európai rajzok és grafikák
 2004: Az Esterházy-örökség. A Szépművészeti Múzeum 17. századi olasz rajzai; Giandomenico Tiepolo. *Capriccio térben és időben*
 2005: Dürer és kortársai. Művészóriások óriásmetszetei. I. Miksa császár diadala; Kép a képben. Művész és közönség öt évszázad grafikusművészetében Burgkmairtól Picassóig
 2006: Rembrandt 400. Rézkarcok és rajzok. Kiállítás a művész születésének 400. évfordulójára
 2007: Mantegnától Hogarthig. A rézmetszés négy évszázadának virtuózai; Parabélyeg
 2009: Parmigianino. A szépség alkímiája. Rajzok és metszetek
 2012: St. Gallen-i kalandok – Hartung, Tâpies, Uecker és az Erker-jelenség; Pieter Bruegel és kora. Német-alföldi rajzok a 16. századból; Daumier litográfiái

2. saját anyagból vidéken:

- 2006: [két vidéki helyszínen]: Róma bővületében. G. B. Piranesi rézkarcai

3. saját anyagból külföldön:

- 1996: Nagyszeben, Brukenthal Múzeum: *Francisco Goya gravurá din colectiile Szépművészeti Múzeum Budapesta*
 2002: Róma, Palazzo di Fontana di Trevi: *L'eredità Esterházy. Disegni italiani del Seicento dal Museo di Belle Arti di Budapest*
 2008: Párizs, Louvre: *Renaissance et maniérisme aux Pays-Bas. Dessins du musée des Beaux-Arts de Budapest*
 2011: Jeruzsálem, Izrael Múzeum: *The Prince and the Paper. Masterworks from the Esterházy Collection*

4. vendégkiállítás:

- 2002: „Mély erdők ölen álmodtam én”. Rajzok és akvarellek a német romantika korából. A stuttgarti Staatsgalerie Grafikai Gyűjteményének kiállítása
 2008: A szépség vonalai. Francia mesterrajzok a Louvre gyűjteményéből
 2010: Nuda Veritas. Gustav Klimt és a bécsi szecesszió kezdetei 1895–1905 [saját grafikai anyaggal kiegészítve]

1800 utáni Gyűjtemény

1. saját anyagból az SzM épületében:

a. állandó

- 1996: 20. századi művészet
 2002: 20. századi művészet
 2003: Arcok, maszkok, történetek. Válogatás a Szépművészeti Múzeum kortárs gyűjteményéből
 2004: A századforduló művészete

b. időszaki

- 1997: Rune Mields – Képciklusok; Roberto Barni: Kerítések
 1999: Péri László konstruktivista munkái 1920–1924 [Körösényi Tamással]
 2002: Biedermeier, historizmus
 2003: Monet és barátai
 2006: Van Gogh Budapesten, Picasso szerelmei
 2009: Pán Márta; Sasetta – Jovánovics
 2010: Molnár Vera
 2011: Lakner László: „Varrólányok Hitler beszédét hallgatják”; Hollán Sándor: A Fa útja
 2012: Cézanne és a múlt

2. saját anyagból külföldön:

1996: Bern, Kunstmuseum; Hamburg, Kunsthalle: „Zeichnen ist Sehen”

3. vendégkiállítás:

2000: Klee, Tanguy, Miró. *A táj három arca; Kárpit*

2001: *A lélek mélységei. Belga szimbolisták; A festészet nevében. Kortárs osztrák festők*

2002: Gerardo Rueda. *Retrospektív 1941–1996; Corneille visszatér / Corneille is back; Norvég tájak hangulata. A fleskumi norvég művésztelep / Tunes in a Landscape. Fleskum: a Norwegian Artists' Colony*

2004: Alberto Giacometti; Joan Miró

2005: *A nő. Gaston Lachaise művészete*

2006: Picasso, Klee, Kandinszkij: *A svájci Rupf-gyűjtemény remekművei*

2009: *Monokróm Képek. A Vass László-gyűjtemény vendégkiállítása; Mítoszok földje. Gustave Moreau művészete*

2010: *Degas-tól Picassóig. Francia mesterművek a moszkvai Puskin Múzeumból*

2011: *William Kentridge. „I am not here”*

Vasarely Múzeum

időszaki:

1996: Theodora Varnay Jones; Sylvia Faragó és Mészáros Géza; Ingo Glass

1997: Fodor-Lengyel Zoltán; Izsak Kovács

1998: Josef Györky; Fekete Gábor; Ákos Szollár; Pol Pázmány; Viliam Mauritz; Ilona Kardos; Terebessy L. Föld

2000: Peter Widman

2003: Judit Cassab

2005: Ilona Ősz; Lola Szent-Györgyi

2006: az OSAS művésztagjainak első, bemutatkozó kiállítása; OSAS – *Valós és virtuális terek II.*

2007: OSAS – *Eleven szín; OSAS – Fehér&fekete*

2008: OSAS – *Konstruktív und Konkret; OSAS – Koncept koncepció, szemelvények; OSAS – Vera Molnar: Hommage à Dürer variációk – François Morellet: Significations (A Paksi Képtárral együttműködésben); OSAS – Konstruktív, konkrét kerestetik I.*

2009: OSAS – *Kontrasztok: konkrét – absztrakt; OSAS – Konstruktív, konkrét, strukturális kerestetik II.; OSAS – Egy kis Amerika; OSAS – Kortárs konstruktív magyar művészet*

2010: OSAS – *Pont, vonal mozgásban; OSAS – Konkrét fotó, Fotogram; OSAS – Kép/vers: vizuális és konkrét költészet*

2011: OSAS – *Transzparencia, Átlátás; OSAS – Művek vízre. Tervek, modellek; OSAS – Ornamentika, szerialitás; Párhuzamos kiállítás I. Csutak Magda: Csend-Élet & Ingo Nussbaumer: Virtuális szín-csővek. Fény, fragmentáció és restitúció*

2012: Victor Vasarely, Denise René és a geometrikus absztrakt művészet kalandja Magyarországon; *25 éves a Vasarely Múzeum; Paris – Wien – Budapest Transfer. A párizsi Magyar Műhely 50 éves; OSAS – Plus; OSAS – A konstruktív-konkrét művészet klasszikusai; OSAS – Véletlen mint stratégia; Párhuzamos kiállítás II. Gál András és Robert Schaberl: Négyszög és kör*

Jávor Anna

A Magyar Nemzeti Galéria mint tudományos műhely (1996–2012)

A Magyar Nemzeti Galéria 1957-es alapítása óta nagyszámú művészettörténész munkahelye. Munkatársai rendszeresen feladatot kapnak más, alkalmanként akadémiai programokban (elsősorban az úgynevezett kézikönyvekkel kapcsolatosan), jelentősebb terveihez pedig az 1990-es évektől kezdve a Galéria veszi igénybe másutt dolgozó művészettörténészek közreműködését (nagy monografikus, illetve tematikus kiállításoknál). A múzeum tudományos profilja megfelel küldetésének, ami az államalapítás korától napjainkig tartó időszak magyar és magyarországi képzőművészeti alkotásainak gyűjtése, megőrzése, feldolgozása és közzététele.

Létszámadatok, minősítés, foglalkoztatottság

Statisztikai adatok szerint a 42-44 fős csúcsról (2003–2004) máig 35 főre csökkent a Galériában közalkalmazottként dolgozó, kivétel nélkül státuszban lévő művészettörténészek száma (a 162 fős összlétszámon belül); ez országos és nemzetközi viszonylatban még mindig magas. Közülük 13 fő van valamilyen vezetői beosztásban. 2007-ig módunk volt a „kiöregedő” szakalkalmazottak pótlására, így az évtized derekán jelentősen fiatalodott a művészettörténész gárda. Bár nincs az intézménynek saját ösztöndíjrendszere, több végzős egyetemista tőlünk szerezte meg a diplomáját. A jelenlegi „korfa”: 4 fő 60 körüli művészettörténész, 12 fő ötvenes éveinek elején jár, 11 fő negyvenes, 8 fő 40 év alatti (fiatal).

A 2000. évre az egyetemi doktorok (6 fő) és kandidátusok (3 fő) mellé már felsorakoztak az első (átminősített) PhD fokozatok (3 fő), majd az új PhD-védések. Ma a minősített kutatók száma a Galériában 11, egy „kisdoktor” mellett. Akadémiai doktor eddig még nem dolgozott az intézményben. Kezdetben a közalkalmazottak hétéves továbbképzési rendszere (ami némi tandíjtámogatással járt) adott keretet a doktori iskola látogatásának; jelenleg 9-en készülnek PhD védésre.

Művészettörténészek nemcsak a gyűjteményi főosztályokon (Régi Magyar Gyűjtemény: 3 fő, XIX–XX. századi Gyűjtemények: –, Festészeti Osztály: 4, Grafikai Osztály: 4, Szoborosztály 3, összesen – 11, Jelenkori Gyűjtemény: 4 fő), a Könyvtárban (2 fő) és a tudományos szerkesztőségben (3 fő), hanem a különböző (és sűrűn átnevezett, illetve átszervezett), a közművelődést és a dokumentálást szolgáló részlegekben (1+4 fő) is alkalmazásban vannak. Nem nélkülözik a művészettörténészi szakértelmet az újabb keletű feladatkörök, például a regisztráció, a múzeumpedagógia vagy a fotószolgálat sem (2+3+1). Védetség és kiviteli engedélyeztetési ügyekben ugyanakkor egy friss miniszteri rendelet megfosztotta a Magyar Nemzeti Galériát a szakmai kompetenciától.

2010-ben, még mindig a régi dolgozói létszámmal, jelentősen átalakult a múzeumi szakalkalmazottak összetétele. Miközben radikálisan nyugdíjazták a korhatárt elért művészettörténe-

szeket (és restaurátorokat), egyéb végzettséggel rendelkező kollégák kerültek – vezető álláshe-lyekre – felvételre. Ugyanez évben változott az 1992/XXXIII. közalkalmazotti törvény végrehajtási rendelete, amelyben kimondatott a közönségkapcsolatok primátusa a tudományos munka elle-nében: „Múzeumi területen a múzeumok szolgáltató szerepéhez, valamint a látogatóbarát mú-zeum elvárásaihoz rendeljük a szakmai munkaköröket. A képzési és többletkövetelmények módo-sulása miatt szükséges a tudományos munkatársak körének újragondolása is.” Független tudomá-nyos főmunkatársak számára nincs többé álláshely a múzeumokban.

A 2011. november 5-én elrendelt 20%-os létszámleépítés során igyekeztünk szakmai szem-pontokat érvényesíteni, de fejlesztésre még sokáig nem lesz mód. 2012. január 31-ével a 150/1992. (XI. 20.) kormányrendelet 12. § (4) bekezdése a 258/2011. (XII. 7.) kormányrendelet 25. §-a szerint módosult: a „kutatónapok” címén adható munkaidő-kedvezmény lehetősége 2012. január 1-jétől a közgyűjteményekben megszűnt, illetve a főhatóság munkáltatói jogkörbe helyezte a munka-helyen kívüli tudományos munka szabályozását.

Nagyobb volumenű, főként kollektív tudományos feladatokhoz keretet ad és némi anyagi támogatást nyújthat az OTKA, míg az intézményi publikációs lehetőségek forrását eddig elsősor-ban az NKA-pályázatok jelentették. Egyéni tudományos munkájuk részeként a művészettörténé-szek rendszeresen oktatnak; kutatásaikhoz ösztöndíjakat is igénybe vehetnek. A múzeum első-sorban a kiállítási tevékenységhez kapcsolódóan vesz részt nemzetközi programokban. Az alábbi-akban ezeket részletezzük.

OTKA-programok a Magyar Nemzeti Galériában

Török Gyöngyi: Szárnyasoltárok a középkori Magyarországon. T 01827 (1995–1998)

Zwiczl András: Archaizáló és klasszicizáló tendenciák a magyar művészetben (1918–1928). A team tagjai: Kiss Beáta, Hessky Orsolya, Százados László, Zsákovics Ferenc. F 018444 (1995–1998, meghosszabbítva 1999-ig)

Petrányi Zsolt: A japanizmus Magyarországon. Munkatársak: Gábor Zsuzsa, Szücs György. T 018450 (1995–1998)

Kovács Éva–Takács Imre: Középkori magyar királyok emlékei. T 018551 (1995–1998)

Buzási Enikő: Mátyási Ádám (1673–1757) monográfiája. T 018300 (1995–1997)

Csernitsky Mária: Rippl-Rónai József életmű-katalógusa. Munkatársak: Földi Eszter, Csenkey Éva. T 22292 (1997–2000; eredménytelenül zárult)

Kopócsy Anna: A Képzőművészek Új Társasága 1924–1943. Munkatársak: Róka Enikő, Zsákovics Ferenc. F 026298 (1998–2001)

Gergely Mariann: Rippl-Rónai József levelezése. Forráskutatás és kiadásra előkészítés. Munkatár-sak: Földes Mária, Pleszniv Edit. T 032018 (2000–2003)

Nagy Ildikó: A magyar historizmus 11 szobrászának oeuvre-katalógusa. T 034701 (2001–2004)

Mikó Árpád: Késő reneszánsz és barokk síremlékek Magyarországon (16–17. század). K 46699 (2004–2008)

Buzási Enikő: A 17. századi arisztokrata udvari kultúra formái Nádasdy Ferenc mecénatúrájának példáján. Források, tanulmányok. K 71982 (2007–2011/12)

Részvétel más intézményekben folyó OTKA-kutatásokban

- Az angolszász művészettörténet-írás elmúlt 20 évének módszertani feldolgozása. Témavezető: Wessely Anna, külső tag: Zwickl András (1999–2002)
- A Képzőművészeti Főiskola plakátgyűjteményének feldolgozása. Bakos Katalin, Földi Eszter, Zsákovics Ferenc
- A Magyar Képzőművészeti Főiskola művészeti és könyvtári különgyűjteményeinek feltárása, rendszerezése, tudományos igényű feldolgozása és bemutatása II. Résztvevők: Bakos Katalin, Gosztonyi Ferenc, Katona Júlia, Zsákovics Ferenc (2003–2006)
- A „népi kultúra” képeinek megszerkesztése Magyarországon 1850–1918. Néprajzi Múzeum. Témavezető: Hofer Tamás, közreműködő: Sinkó Katalin (2003–2006)
- A Mintarajztanoda geometriai és építészeti tárgyainak kutatása. Magyar Képzőművészeti Egyetem Könyvtára, munkatárs: Katona Júlia (2004–2007)
- Jankovich Miklós gyűjteményei. Magyar Nemzeti Múzeum, munkatárs: Mikó Árpád (2005–2009)

Egyéb nagy projektek

- Az MTA MKI-vel közös „Művészet a két világháború között” című, NKFP 5/0128/2002-es sz. pályázat (2002–2006). Részt vevő koordinátorok: Szücs György, Zwickl András. A hároméves, nemzetközi kitekintésű projektben az MNG dolgozói közül részt vettek: Bajkay Éva, Bakos Katalin, Boros Judit, Farkas Zsuzsa, Gergely Mariann, Plesznivy Edit, Róka Enikő, Tokai Gábor, Zsákovics Ferenc.
- Sigismundus rex et imperator. Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában. 1387–1437.* Munkacsoport a Szépművészeti Múzeumban Takács Imre vezetésével nemzetközi kiállítás előkészítésére, amelynek tagja volt Poszler Györgyi (2003–2006).
- Az MTA MKI 19. századi kézikönyvének munkájában tanácsadóként, szerkesztőként és szerzőként vett/vesz részt Nagy Ildikó és Sinkó Katalin, Király Erzsébet és Róka Enikő (2008-tól).

Ösztöndíjak

Többnyire hazai (MÖB), ritkábban külföldi forrásból több hónapos külföldi tanulmányúton vett részt Papp Szilárd (1996–1997), Király Erzsébet (1997), Róka Enikő (1997, 2002), Buzási Enikő (2000), Endrődi Gábor (2003), Mikó Árpád (2003), Szabó Lilla (2003, 2011–2012), Veszprémi Nóra (2011).

A Prague RSS (Research Support Scheme) pályázatán kétéves kutatási ösztöndíjat nyert Zwickl András, hároméveset Király Erzsébet 1996-ban és Szücs György 1999-ben.

Belföldi ösztöndíjak: Farkas Zsuzsa (Magyar Fotográfiai Múzeum, 1998), Zwickl András (MTA hároméves Bolyai János Kutatói Ösztöndíja, 2001), Gosztonyi Ferenc (Kállai Ernő műkritikai ösztöndíj, 2002–2003), Katona Júlia (az NKA Iparművészeti Szakmai Kollégiumának ösztöndíja, 2004–2005).

Oktatás

Munkatársaink rendszeresen oktattak és oktatnak az ELTE Művészettörténeti Intézetében és a Doktori Iskolán, a PPKE Művészettörténet Tanszékén, a Magyar Képzőművészeti Egyetemen és a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen; félévenként 6–12 fő összesen kb. 200 órát, részben a Galériában (elsősorban: Bajkay Éva, Zwickl András, Endrődi Gábor, Török Gyöngyi). Különféle szintű disszertációk konzultációjában, bírálatában és védésén is részt vesznek évente legalább négyen. A fenti munkához alkalmanként csatlakoznak a felkérésre tartott múzeumi gyakorlatok, prezentációk, az alsóbb fokú tanfolyamok számára nyújtott szolgáltatások (például becsüstanfolyamok, saját tárlatvezető-kurzusaink). 2011-ben az MNG 12 munkatársa 504 tanóraban oktatott.

A fent felsorolt oktatási intézményeknél szélesebb körből – külföldről is – érkeznek diákok hosszabb-rövidebb szakmai gyakorlatra, akiket a megfelelő osztályokon foglalkoztatunk, kutatómunkájukat a későbbiekben is segítjük.

Publikációk

Évkönyv

A múzeum önálló kiadványai sorozatokat alkotnak („A MNG kiadványai”), de maga a periodikumnak számító *Annales (A Magyar Nemzeti Galéria Évkönyve)* nem jelenik meg rendszeresen (a tárgyalt időszakban 4 kötetet adtunk ki). Összevont számokkal igyekszünk lefedni több évet; a terjedelmet és a megjelenés idejét a szakmai mondanivaló, valamint a Galéria alkotói és kiadói kapacitása határozza meg. Mivel eredetileg könyvtári cserére szánták, alapvetően idegen nyelvű; ez alól újabban többféle meggondolásból teszünk kivételt.

Intézménytörténet

Az *Annales* 2008-as különszámaként jelent meg Sinkó Katalin műve 2009-ben: *Nemzeti képtár. „Emlékezet és történelem között”*. Angol nyelvű összefoglalását cikk formájában közölte a 2005–2007-es, jubileumi évkönyv 2008-ban.

Kiállítási katalógusok

A legfontosabb kiadványsorozat a kiállítási katalógusoké, amelyek többsége éppen a tárgyalt időszaktól kezdve (közvetlen előzmény: *Pannonia regia*, szerk. Mikó Árpád és Takács Imre, 1994; *Aranyérmek, ezüstkoszorúk*, szerk. Sinkó Katalin, 1995) tudományos igényű: a tanulmányok és a műtárgyjegyzék egyaránt apparátussal ellátott, és lehetőleg idegen nyelvű szövegeket is tartalmaz. A kiállítási katalógusokból válogatás szerepel Róka Enikő összefoglalójában (lásd a 6. mellékletet), a többi kiadványt felsorolja Buzási Enikő jegyzéke (lásd a 4. mellékletet).

Szakkatalógusok

A gyűjteményi szakkatalógusok előállítása alapvető múzeumi igény, az MNG-ben Mojzer Miklós kezdeményezte. Ennek megfelelően jelenleg is csak a Régi Magyar Gyűjteményben folyik ilyen célú feldolgozó munka – restaurátori közreműködéssel –, a tervezett kötetekből eddig egy jelent meg (Tóth Sándoré 2010-ben). Alapos, bibliográfiával bővített számítógépes adatbázisa van a Jelenkori Gyűjteménynek, a többi, nagyon sok műtárgyat számláló részleg (XIX–XX. századi gyűjtemények) elsősorban a monografikus kiállítások során jutott el bizonyos életmű-

vek szakkatalógus igényű feldolgozásáig. A teljes múzeumi gyűjtemény digitális adatrögzítése a MuseumPlus nevű rendszerben zajlik, az alapadatok felvétele két gyűjtemény kivételével már komplett (50 040 tétel), a bővítés és főként a fotók hozzárendelése folyamatos.

Forráskiadványok

A gyűjtemény jellege és kiváltképpen a saját archívum és ereklyetár léte (Adattár) kedvez a művészettörténeti forráskiadványok megjelentetésének. A művészdokumentumok közül eddig Mednyánszky László naplói (közreadta Bardoly István és Markója Csilla, 2005) és Ferenczy Károly levelei (Boros Judit, Kissné Budai Rita) jelentek meg önálló kötetben az MNG kiadásában. Munkában van Rippl-Rónai és Munkácsy levelezésének kiadásra történő előkészítése. Intézménytörténeti forrásokkal dolgozott Sinkó Katalin 2009-es kötete, és a Művészeti Alap hasonló feldolgozását végzi jelenleg Horváth György.

Egyéni publikációs tevékenység

Valamennyi művészettörténész végez saját munkatervet, esetleg más intézmény által kezdeményezett tudományos kutatómunkát. Ezek a programok szerencsés esetben egybeesnek az MNG munkatervével, vagy csatlakoztathatók valamely nagyobb kampányfeladathoz (ilyen volt például a 2008-as reneszánsz év vagy a „Felemelő század” című témaév). A publikációk egy részét felveszik a saját kiadványok, többít a szakmai folyóiratok, tanulmánykötetek, hazai és külföldi társintézmények katalógusai. A tárgyalt évkör nagyobbik részében évi 50–60 közé esett a megjelent tanulmányok száma (évi 2-3 önálló könyv mellett), legutóbb azonban áttértünk a tudományos lexikonszócikkek és katalógustételek egyenkénti számbavételére, így az eredmény meghaladja a 100-at, és jobban megfelel a főhatóság elvárásainak. Ezen felül végeznek a tudományos munkatársak rendszeres ismeretterjesztő tevékenységet.

Hagyományosan a Magyar Nemzeti Galériában történik a *Művészettörténeti Értesítő* című folyóirat szerkesztése, melyet MTA-támogatással az Akadémiai Kiadó ad ki évente két füzetben (összesen 360 oldalon; szerk. Mojzer Miklós 1998-ig, majd Jávor Anna, Mikó Árpád).

Kiállítások

Az évi 4–12 kisebb-nagyobb (részben vendég-) kiállításból tudományos jelentősége miatt kiemelkedő az alábbi 21.

Nagybánya művészete. Kiállítás a nagybányai művésztelep alapításának 100. évfordulója alkalmából.

1996. március 14.–november 3. Rendezte: Csorba Géza, Szücs György

„Magnificat anima mea Dominum” MS mester Vizitáció-képe és egykori selmezbányai főoltára. 1997.

március 14.–május 25. Rendezte: Mikó Árpád, Poszler Györgyi

Rippl-Rónai József gyűjteményes kiállítása. 1998. március 12.–szeptember 20. Rendezte: Bernáth Mária, Földes Mária, Pleszniv Edit

Történelem – kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon. 2000. március 17.–október 15. Kurátorok: Sinkó Katalin, Mikó Árpád

Árkádia tájain. Szőnyi István és köre 1918–1928. 2001. szeptember 27.–2002. január 27. Kurátor: Zwickl András

Jankovich Miklós (1772–1846) gyűjteményei. 2002. november 28.–2003. február 16. Kurátor: Mikó Árpád

- Európa fejedelmi udvaraiban. Mátyási Ádám.* 2003. március 14.–augusztus 31. Kurátor: Buzási Enikő
Mednyánszky László. 2003. október 14.–2004. február 15. Kurátorok: Bakó Zsuzsanna, Hessky Orsolya, Markója Csilla
- MODERNizmusok. Európai grafika 1900–1930.* A stuttgarti Staatsgalerie és a Magyar Nemzeti Galéria grafikai gyűjteményének közös kiállítása a budapesti Szépművészeti Múzeum közreműködésével, 2004. június 18.–szeptember 12. Kurátorok: Bakos Katalin, Róka Enikő, Ulrike Gauss (Staatsgalerie, Stuttgart)
- A modell. Női akt a 19. századi magyar művészetben.* 2004. október 14.–2005. február 6. Kurátor: Imre Györgyi
- Magyar Vadak Párizstól Nagybányáig 1904–1914.* 2006. március 22.–2006. augusztus 20. Kurátor: Passuth Krisztina, Szücs György
- Vaszary János (1867–1939) gyűjteményes kiállítása.* 2007. október 18.–2008. február 24. Kurátorok: Gergely Mariann és Pleszniv Edit
- Zichy Mihály, a „rajzoló fejedelem”.* A szentpétervári Ermitázs és a Magyar Nemzeti Galéria közös kiállítása. 2007. december 14.–2008. március 23. Kurátor: Róka Enikő
- Mátyás király öröksége – Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század).* 2008. március 28.–2008. augusztus 24. Kurátor: Mikó Árpád
- A Művészház 1909–1914 – Modern kiállítások Budapesten.* 2009. március 27.–július 26. Kurátor: Zwickl András
- Borsos József festő és fotográfus (1821–1883).* 2009. június 19.–október 25. Kurátorok: Békefi Eszter, Farkas Zsuzsanna, Veszprémi Nóra
- München magyarul. Magyar művészek Münchenben 1850 és 1914 között.* 2009. október 2.–2010. január 10. Kurátorok: Hessky Orsolya, Bakó Zsuzsanna
- Késő barokk impressziók. Franz Anton Maulbertsch és Josef Winterhalter.* 2009. november 20.–2010. február 28. Kurátorok: Jávor Anna, Boda Zsuzsanna
- XIX. Nemzet és művészet. Kép és önkép.* 2010. november 5.–2011. április 3. Kurátorok: Király Erzsébet, Róka Enikő, Veszprémi Nóra
- Markó Károly és köre. Mítosztól a képig.* 2011. május 6.–2011. november 1. Kurátorok: Hessky Orsolya, Bellák Gábor, Dragon Zoltán
- Ferenczy Károly (1862–1917) gyűjteményes kiállítása.* 2011. november 30.–2012. május 27. Kurátorok: Boros Judit és Pleszniv Edit

Díjak

Az MNG kiállításai közül az MTA Művészettörténeti Bizottsága Opus Mirabile díját első helyezettként nyerte el 6, osztatlan helyezést kapott (2006 után) 7, második díjat kapott 3 (közte: Székely Bertalan, 1999). Négy kiállítás nyert minisztériumi Nívódíjat.

Nemzetközi projektek

- Künstlerkolonien in Europa.* Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg – konferenciák, kiállítás, katalógus, 2000–2002 (Klaus Pese, Zwickl András, Szücs György)
- Modernizmusok – Modernismen 1900–1930,* Budapest MNG – Stuttgart, Staatsgalerie, közös kiállítás és katalógus, 2004–2005 (Bakos Katalin, Róka Enikő, Ulrike Gauss)

Botschaft der Farben, Formen und Ideen. „Mögen Maulbertschs hervorragende Werke ihr Land beschützen“. A szombathelyi Maulbertsch-főoltárkép restaurálása és kapcsolódó kutatások a brnói Moravská galerie Culture 2000-pályázatának keretében, 2004–2005 (Zora Wörgötter, Jávor Anna)

Die Kraftprobe. Haus der Kunst, München – konferenciák, kiállítás, katalógus, 2006–2008 / München magyarul. Kiállítás, katalógus, nemzetközi konferencia, MNG 2009–2010 (Walter Grasskamp, Hessky Orsolya, Bakó Zsuzsanna)

Europa Jagellonica – nemzetközi kiállítássorozat tudományos kiadványokkal, korábbi közös kutatási program eredményeképpen. Helyszínek: Kutná Horá, Potsdam, Varsó 2012–2013 – később önálló kiállítással Budapest, Magyar Nemzeti Galéria és BTM (2015). Koordinátor: Geisteswissenschaftliches Zentrum für Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas an der Universität Leipzig, Lipcse (Jiří Fajt, Mikó Árpád, Poszler Györgyi)

Rendszerez intézményközi kapcsolatok

Bratislava, Slovenská národná galéria; Csíkszereda, Csíki Székely Múzeum; Dijon, Musée des beaux-arts; Namur, Musée provincial Félicien Rops; Stuttgart, Staatsgalerie; Brno, Moravská galerie

Nemzetközi szervezetek, intézményi és egyéni tagság (4 szervezet, 16 tag)

ICOM, ICFA (Képzőművészeti gyűjtemények), ISEC (18. századi kutatások), AICA (műkritikusok) szervezetének a Galéria 16 munkatársa tagja.

Jelentősebb kiállítások külföldön

Saint-Germain-en-Laye, Brüsszel, Frankfurt: *Rippl-Rónai*, 1998–1999

Párizs, Hôtel de Ville: *Lumières Magyares*, 2001

Stuttgart, Staatsgalerie: *Modernismen, 1900–1930*, 2004–2005

Bécs, Oberes Belvedere: *Mednyánszky*, 2004

Céret, Le Château-Cambrésis, Dijon: *Fauves hongrois*, 2008–2009

Namur, Musée Félicien Rops: *Zichy–Doré*, 2009

Szakmai és tudományos közélet

12 minősített kutatónk tagja az MTA Köztestületének, közülük négyet beválasztottak az MTA Művészettörténeti Tudományos Bizottságába (az alelnök, továbbá az MTA Közgyűlése doktor-képviselőinek egyike Jávor Anna). Mikó Árpád a Művelődéstörténeti Bizottságnak is tagja. Akkreditációs Bizottságok (MAB: Mikó Árpád, Múzeumi Akkreditációs Bizottság: Jávor Anna), OTKAszűrik és Kollégium (Buzási Enikő, Bakos Katalin, Jávor Anna, Gergely Mariann), MÖB (Nagy Ildikó, Dévényi István), NKA kuratóriumi tagság és kuratóriumi elnökség (Bereczky Lóránd, Zwickl András), MTA Bolyai Ösztöndíj kuratóriumi tagság (Mikó Árpád) mellett a KJT (Kulturális Javak Tanácsa) és a HENT (Hamisítás Elleni Nemzeti Testület) tudományos felkészültséget igénylő munkájában vesz részt az MNG művészettörténésze (Király Erzsébet – a KJT-ben legújabbban a KÖH-öt képviseli, mivel az MNG delegátusa megszűnt).

Az intézmény felső vezetésében a gyűjteményi igazgató felel a tudományos munkáért (Jávor Anna, 1993–2012). A feladatok közvetlen irányítója a tudományos titkár (1994–2003: Nagy Ildikó, 2004–2009: Szücs György, 2009-től: Róka Enikő; egyúttal a Szerkesztőség vezetője), akit ajánlásaival segít az aktív kutatókból álló, 9 tagú Tudományos Kollégium.

Takács Imre

Az Iparművészeti Múzeum

Az Iparművészeti Múzeum az iparművészet történetének és – a szervezetéhez tartozó ázsiai gyűjtemények révén – az orientalisztika (többek között) művészettörténeti vonatkozásainak vezető kutatóhelye. A művészettörténész végzettséggel rendelkező munkatársak tevékenysége a gyűjtemények mellett kiterjed a könyvtárra és a múzeumpedagógiai csoportra, valamint jelentős hányadot képvisel ez a szakértelem a múzeum vezetésében is. A múzeum speciális helyzetéből következően (épülete jelenleg nem alkalmas a teljes gyűjtemény átfogó, állandó bemutatására) az országos múzeumok között a legintenzívebb időszak kiállítási programot bonyolította részben saját gyűjteményeinek kiemelt egységeivel, részben a kortárs iparművészet csoportjainak és irányzatainak reprezentálásával. Ezzel függ össze a vizsgált időszakban az időszaki bemutatók óriási mennyisége. A tárgyalt időszak kezdetén a múzeum még folytatta az iparművészet nagy stíluskorszakait bemutató, a múzeumi hagyományba illeszkedő stílustörténeti vállalkozását; hamarosan azonban koncepcióváltás révén a hazai produkciót és az alkotókat bemutató kiállítóhely-jelleg jutott érvényre. 2006-tól kezdve ezt – a gyűjtemények anyagára és a házban folyó tudományos produkcióra támaszkodó – erősebb történeti, anyagfeltáró metodika váltotta fel. Az új működési koncepció a fenyegető állapotú műemléképület megmentése és a rekonstrukció utáni teljes körű gyűjteménybemutatói tervek prioritása révén fokozatosan jut érvényre.

A Partage Plus – az európai szecessziós örökség leltározása és digitalizációja – angol kezdeményezésű, 27 európai intézményre kiterjedő, az Európai Unió által támogatott nagy nemzetközi program koordinálásában az IM meghatározó szerepet játszik – 2012-től.

Az IM 1975 és 2007 között rendezett kiállításainak jegyzéke (Pataki Judit és Jékely Zsombor összeállítása) letölthető a múzeum honlapjáról (<http://www.imm.hu/hu/exhibits/view/177#&panel1-1>); a 2007-től rendezett kiállításokat lásd ugyanitt a „Kiállítások, programok” / „Korábbi kiállítások” menüpontban.

Mikó Árpád

A művészettörténet-írás helyzete a Magyar Nemzeti Múzeumban

A Magyar Nemzeti Múzeum nevét, presztízsét tekintve a hazai múzeumok között még ma is az első. Művészeti gyűjteményeinek súlyát tekintve már kevésbé tartozik az első közé, mert a harmincas évekbeli „profil tisztítás” (az úgynevezett lex Hóman) végrehajtása óta a hazai képzőművészet krémje kikerült a falai közül, és az iparművészeti alkotások jó része – olykor kevésbé érthető logika szerint – ugyanígy járt. Gyűjteményeinek többszöri átstrukturálása, átalakulása automatikusan vont maga után a tudományos kutatások beszűkülését, egytémájúvá válását, kutatói apparátusának intellektuális elszegényedését. Ezen a legutóbbi átszervezés, az úgynevezett „tárasítás” sem tudott segíteni. Ma (2012) a Nemzeti Múzeum *par excellence* képzőművészeti anyaga, a festmények, metszetek, szobrok a Történeti Képcsarnokban találhatóak, az ötvös- és kerámiatárgyak, textilmunkák pedig a Történeti Tár és a Régészeti Tár vonatkozó gyűjteményeiben. (Az Éremtár érintetlenül maradt a legújabb átszervezés után is, de a numizmatika határeset.) A Nemzeti Múzeum óriási tárgyanagát ma elsősorban történeti dokumentumokként kezelik; tudományos személynézetének ennek megfelelően szelektálódott és szocializálódott az évtizedek folyamán. Mivel a múzeum ásatási joggal rendelkezik az egész ország területére, a régészeti kutatásoknak az intézmény fontos bázisa maradt. Régészekből a múzeum a vizsgált időszakban jól állt.

Művészettörténészekből már kevésbé. Szinte véletlenszerű az előfordulásuk, a Történelmi Képcsarnok kivételével. Itt a vizsgált időszakban 2 vagy 3 művészettörténész látta el a gyűjteménnyel kapcsolatos adminisztratív feladatokat. A gyűjteményhez praktikusán 2002-ben csatolták a Legújabb kori Történeti (volt Munkásmozgalmi) Múzeum képzőművészeti osztályát, amely kitűnő modern alkotásokat is őrzött. A „tárasítás” során a Képcsarnokot szervezetileg összevonták a Történeti Fényképtárral (ahol nincs művészettörténész), de az anyag rendjét szerencsére ez nem érintette. Sőt a múzeumépület rekonstrukciója során a gyűjtemény új helyre került, és sokkal jobb körülmények közé jutott. A kutatás könnyebbé vált.

A vizsgált időszakban 2-3 művészettörténész dolgozott az Ötvösgyűjteményben, amelynek anyagát korábban két osztályon – a Középkorin és az Újkorin – megosztva őrizték. (Az összefésülés és az új raktári rend kialakítása itt nem könnyítette meg lényegesen a kutatási feltételeket.) A kerámia- és üveganyaggal (valamint a dohányzástörténeti és a játékgyűjteménnyel) egy művészettörténész foglalkozik, a textilgyűjteménnyel úgyszintén. Ez összesen 5-6 művészettörténészt jelent. Jelenleg (2012) művészettörténészből szerzett PhD fokozata három kollégának van, közülük ketten tagjai az MTA köztestületének is. Többen aktív tagjai az ICOM-nak is. Az egyéni teljesítményeket jól mutatja, hogy az MNM művészettörténészei komoly szereplői a Magyar Nemzeti Galéria vagy az Iparművészeti Múzeum nagy kiállításainak, szerzői e kiállítások tudományos katalógusainak. Ugyancsak egyéni teljesítmény, hogy a múzeum nem túl nagyszámú OTKA-programjaiban kettő is művészettörténeti súlypontú lett (Jankovich Miklós; Habánok); az MNM kutatói részt vesznek más intézmények OTKA-programjaiban is.

A Nemzeti Múzeum művészettörténeti publikációi tudományunk erősen szegregált helyzetének megfelelően alakulnak. A munkatársak részben az intézmény saját kiadványaiban jelentetik meg közleményeiket (a *Folia Historica*-ban, illetve kiállítási katalógusokban), részben más fórumokon: a különféle szakmai folyóiratokban, konferencia-kiadványokban, emlékkönyvekben, más múzeumok kiállítási katalógusaiban stb. Megjelent az Ötvösgyűjtemény közép- és kora újkori egyházi tárgyainak szakkatalógusa (H. Kolba, Judit: *Liturgische Goldschmiedearbeiten im Ungarischen Nationalmuseum*. Budapest, 2004). 2002-ben kiadták a 200 éves MNM történetét összefoglaló monumentális kötetet, amelyet részben művészettörténészek írtak (*A 200 éves Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményei*. Szerk. Pintér János. Budapest, 2002).

Meg kell emlékezni arról is, hogy a múzeum nem művészettörténeti kiadványaiban is sok a művészettörténeti hozadék. Ilyen mindenekelőtt a múzeum nemzetközi jelentőségű turkológiai műhelye, amely két kiadványt is szentelt az oszmán művészet magyarországi hatása vizsgálatának a kora újkortól a 19. századig (*Turkish Flowers. Studies on Ottoman Art in Hungary*. Ed. Gerelyes, Ibolya. Budapest, 2005. *A hódoltság régészeti kutatása*. Szerk. Gerelyes Ibolya–Kovács Gyöngyi. Budapest, 2002. [Opuscula Hungarica, III.]), s amely kitűnő kiállítást is szervezett ugyanabból a témából (*Zsolnay: Egy ismeretlen orientalista*. Szerk. Gerelyes Ibolya–Kovács Orsolya. Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 1999. [Zsolnay M. keleti kerámiagyűjteménye.]).

Jelentősebb időszaki kiállítások

Művészettörténeti eredményeket is felvonultató katalógussal (részben a Magyar Nemzeti Múzeum épületében):

Europas Mitte um 1000. Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archäologie. I–III. Szerk. Alfred WIECZOREK et al. Stuttgart, 2000.

A szépség dicsérete. 16–17. századi magyar főúri öltözködés és kultúra. Szerk. Kiss Erika–TOMPOS Lilla–RIDOVICS Anna. Budapest, 2001.

Bayern – Ungarn. Tausend Jahre / Bajorország és Magyarország 1000 éve. Szerk. Wolfgang JAHN–Christian LANKES–Wolfgang PETZ–Evamaria BROCKHOFF. Augsburg, 2001. (Veröffentlichungen zur Bayerischen Geschichte und Kultur, 43/2001.)

A magyar kereszténység ezer éve. Szerk. CSÉFALVAY Pál. Budapest, 2002.

Geschichten in Gold / Ékes krónika. Szerk. GERELYES Ibolya, vál. KISS Erika. Pforzheim, Schmuckmuseum / Budapest, 2003.

A Celebration of Hungarian Gold und Silver. Ed. Erika Kiss. Gilbert Collection, [London], 2004.

Múzeum-Körút. Válogatás 150 év magyar festészetéből. KogArt a Nemzeti Múzeumban. Vál. SZABÓ László. Budapest, 2006.

A szépség óhajítása. Öltözködés-kultúra az 1700–1815 közötti Magyarországon. Szerk. TOMPOS Lilla. Budapest, 2008.

Családi ezüst. Asztali ezüstök a 18–19. századból. Szerk. KISS Erika. Budapest, 2008. (Rejtett Ritkaságaink, 4.)

Reneszánsz látványtár. Virtuális utazás a múltba. Szerk. BUZÁS Gergely–OROSZ Krisztina–VASÁROS Zsolt. Budapest, 2009.

Királylányok messzi földről. Katalónia és Magyarország a középkorban. Szerk. Ramon SAROBE–TÓTH Csaba. Budapest, 2009.

A Magyar Nemzeti Múzeumnak 1996 és 2011 között három vidéki filiája volt: az esztergomi Vármúzeum, a visegrádi Mátyás Király Múzeum és a sárospataki Rákóczi Múzeum. Mindenütt vannak olyan múzeumi kiadványok, amelyekben sok művészettörténeti anyag található. Ilyenek például:

Erdély és Patak fejedelemasszonya – Lorántffy Zsuzsanna. I–II. Szerk. TAMÁS Edit. Sárospatak, 2000.

FELD István: *XVI. századi kastélyok Északkelet-Magyarországon.* Sárospatak, 2000.

BUZÁS Gergely–RÉTI Mária–SZÖNYI Endre: *Giovanni Dalmata Herkules-kútja a visegrádi királyi palotában.* Visegrád, 2001.

DÉTSZY Mihály: *Sárospatak vára.* Sárospatak, 2002.

Az esztergomi Vármúzeum kőtárának katalógusa. Szerk. BUZÁS Gergely–TOLNAI Gergely. Esztergom, 2004. (Az Esztergomi Vármúzeum füzetek, 2.)

IVÁN László: *A visegrádi vár története a kezdetektől 1685-ig.* Visegrád, 2004.

A reneszánsz másodvirágzása a Perényiek és a Rákócziak korában. Szerk. n. Sárospatak, 2008.

MÉSZÁROS Orsolya: *A késő középkori Visegrád város története és helyrajza.* Visegrád, 2009.

A visegrádi királyi palota. Szerk. BUZÁS Gergely–OROSZ Krisztina. Budapest, 2010.

Farbaky Péter

A Budapesti Történeti Múzeum

Általános helyzet

A Budapesti Történeti Múzeum a közgyűjteményi intézethálózatban sajátos pozícióval rendelkezik, amely kialakulásával, történetével függ össze. A 19. század végére visszanyúló megalapítása két szálon futott: az egyik az Aquincumi Múzeum (megnyílt 1894), amely a római kori ásatásokra és leleteinek bemutatására jött létre, a másik a fejlődő, de egyúttal a modernizáció következtében sok értékét is elvesztő főváros „régiségeket” kimentő gyűjteménye, amelynek (újkori) emlékeit a Fővárosi Múzeum gyűjti (megalakulása: 1907). A harmadik korszak, a középkor kutatása kapcsolódott be legkésőbb: 1931-ben kezdődtek Garády Sándor középkori régészeti feltárásai, s egy évvel később nyílt meg a Halászbástyában a Középkori Köemléktár. A Fővárosi Képtár 1933-ban jött létre. Ezek az alkotórészek egyre inkább integrálódtak, mai nevét a BTM 1951-ben kapta.

A II. világháború után indult el a BTM legnagyobb, a középkori királyi palota feltárását célzó ásatása, Gerevich László vezetésével (később Zolnay László folytatta, az ő nevéhez fűződik a nevezetes szoborlelet, 1974), amelynek feldolgozása, az itt kinevelődött szakemberek jelentősen hozzájárultak a magyar középkorkutatás módszertanának kialakításához, amely mind régészeti, mind művészettörténeti, mind történeti szempontból kiemelkedő jelentőségű. A BTM ezenkívül a Várnegyedben máshol is dolgozott és dolgozik (például Szent György tér, a II. világháború utáni lakóházkutatások), sőt az egész főváros területén a régészeti ásatások jogosultja. Ez a városi régészet témakörébe tartozik. Ugyancsak a BTM és Gerevich László kezdeményezte a *Budapest története* könysorozat létrehozását. A múzeum középkori osztálya és központi egységei 1967-ben a Budavári Palota „E” épületébe költöztek. A BTM ma is három helyszínen működik: a palota mellett az újkori két osztály a Kiscelli Múzeumban – a Schmidt Miksa által a fővárosra hagyományozott egykori trinitárius kolostor barokk épületében –, az ős- és népvándorlaskori, valamint az ókori osztály pedig Aquincumban, a római ásatási területen.

2011-ben csatolták a BTM-hez a Budapest Galériát, amelynek tevékenysége három fő területre terjed ki: a főváros köztéri szobrainak és emlékműveinek gondozása, elhelyezése; 10 európai várossal rendszeresen működő művészcsere, valamint kortárs kiállítások rendezése. Az utóbbi szektor jelentősen bővült 2013 novemberében, amikor a Szabadsajtó úti kiállítóterem helyett megkaptuk a most megnyílt Bálna Budapest kulturális és kereskedelmi központ nagy kiállítóterét, amely Új Budapest Galéria néven működik, és ahol szintén kortárs művészeti kiállítások kapnak helyet.

Természetesen az idők folyamán változott az egyes múzeumrészek profilja, azok egymás közötti viszonya. Ma is igen széles spektrumot fog át a múzeum tevékenysége, működése többféle diszciplínára terjed ki: a régészet, várostörténet mellett a fővárosra vonatkozó képzőművészeti anyag és Budapest mecénássága révén vásárolt műtárgyak gyűjteménye is megtalálható az intézményben. Emiatt sok régész és számos történész dolgozik a BTM-ben, ugyanakkor elsősorban a művészeti és újkori várostörténeti gyűjtemények miatt (Kiscelli Múzeum: Újkori Várostörténeti Osztály és Fővárosi Képtár) muzeológusként több művészettörténész is.

A Vármúzeumban 1995-ben megnyílt az újkori, 1998-ban az újjárendezett középkori állandó kiállítás. Mindezek a materiális elöregedés és szemléleti változások miatt elavultak. 1993-ban a Kiscelli Múzeumban, 1997-ben az Aquincumi Múzeumban, 2011–2012-ben pedig a Vármúzeumban is új állandó kiállítások, illetve kiállításrészek jöttek létre (lásd alább a részletes kiállítási listát).

A BTM-ben természetes a különféle végzettségű szakemberek együttműködése. Az időszaki kiállítások rendezésében meghatározó a művészettörténészek szerepe, a kimondottan művészeti kiállítások mellett az elmúlt években rendezett történeti kiállításokban is jelentős volt hozzájárulásuk. Több olyan kiállításra is sor került, amelyek erős történeti megalapozottságúak voltak, a főszerepet mégis a műtárgyak játszották. Ezek közt említhetjük a *Habsburg Mária* (2005) és a *Hunyadi Mátyás, a király* (2008) című kiállításokat, amelyek karaktere nem idegen a hazai és az európai gyakorlattól sem, egy bizonyos értelemben párhuzamként akár a BTM-ben 1987-ben rendezett Zsigmond-, illetve a Szépművészeti Múzeum Zsigmond-kiállítását (Budapest, Luxemburg, 2006), akár a Merész Károly-kiállítást (Bern, Bruges, Bécs, 2009/2010) is említhetjük.

Két BTM-es kiállítást: a kiscelli 2004-es *Mariazell és Magyarország* és a vármúzeumi *Hunyadi Mátyás, a király*-kiállítást, valamint katalógusukat az MTA Művészettörténeti Bizottsága Opus Mirabile díjjal tüntetett ki.

A BTM-ben többször készült kiállítás nemzetközi együttműködésben. Ezek sorában említhetjük például a *Zeit des Aufbruchs*-kiállítás bécsi, majd budapesti, végül szentpétervári bemutatását. Több kiállítás került külföldre (például a Szent György tér-kiállítás Zágrábba). A múzeum jelenleg is több nemzetközi projektben vesz részt, így például a lipcsei GWZO Jagelló-kiállítási sorozatában. 2013-ban a firenzei Museo di San Marcoval közösen valósítottuk meg Firenzében a *Mattia Corvino e Firenze* című nagyszabású nemzetközi kiállítást, valamint a kassai Kelet-Szlovákiai Múzeumban a *Párhuzamos történetek – Főváros és régiócentrum a 19. század második felében* című kiállítást, amely Budapest és Kassa korszakbéli építészetét hasonlítja össze.

Személyi adottságok

A művészettörténészek száma a BTM-ben általában 10 fő körül ingadozik (2011-től a Budapesti Galéria művészettörténészeivel emelkedett 13-ra).

Az eddigi legnagyobb létszámleépítést a BTM 2007-ben volt kénytelen végrehajtani: ekkor mintegy 20%-os létszámcsökkentésre került sor, ez többek között a teremőröket és több osztályt, például a restauratori és az újkori várostörténeti osztályt is súlyosan érintette. 2011-ben szintén jelentős költségelvonás érte a múzeumot.

A gyűjtemények művészettörténész custosai

Művészettörténészek a custosai a múzeum több fontos gyűjteményének is. Ezek a Fővárosi Képtárban a Festészeti Gyűjtemény (korábban Sasvári Edit, jelenleg Simon Magdolna), a Grafikai Gyűjtemény (Mattyasovszky Zsolnay Péter, újabban B. Nagy Anikó), a Metszetgyűjtemény (B. Nagy Anikó), a Szoborgyűjtemény (Fitz Péter), illetve a Kiscelli Múzeum / Újkori Várostörténeti Osztályon az Építészeti Gyűjtemény (Branczik Márta), a Bútor, Óra- és Schmidt-gyűjtemény (Rostás Péter), a Textilgyűjtemény, a Zászlógyűjtemény, és az Üveg- és Kerámiagyűjtemény (Simonovics Ildikó).

Az utóbbi évek létszámcsökkenései egyre nehezebbé teszik a múzeumi munkát, ugyanis a gyűjteményvezető muzeológusoknak egyre többféle munkát kell végezniük (a két újkori osztálynak csak egy-egy ezt segítő műtárgykezelője van), a gyűjtemény állagvédelmi, raktározási és restaurálási és gyarapítási problémáival, a saját kiállításokkal és műtárgykölcsönzésekkel, a külső kutatókkal kell foglalkoznia, és csak ezek után tud(na) egyáltalán a tudományos munkára, a gyűjtemény feldolgozására koncentrálni.

A gyűjteménygyarapítás vételi része az anyagiak hiánya miatt sajnos egyre kisebb mértékű, de próbálunk más módon új tárgyakhoz jutni. Az elmúlt években volt példa a kortárs dokumentumok gyűjtésére (például az úgynevezett MADOK-programban) éppúgy, mint a VIII. kerület lebontott épületei néhány értékes részletének kimentésére is. Folyamatos a város változásainak vizuális megörökítésére és dokumentálása.

Revízióra került sor több gyűjteményben is az elmúlt években (például Fővárosi Képtár Festészeti Gyűjtemény; Újkori Várostartörténeti Osztály, bútór- és Schmidt-gyűjtemény, textilgyűjtemény). Több gyűjtemény digitalizálása folyik jelenleg is (például Újkori Várostartörténeti Osztály, Építészeti Gyűjtemény, fotógyűjtemény, plakátgyűjtemény). A Fővárosi Képtár és az Újkori Várostartörténeti Osztály több gyűjteményében működik a digitális műtárgynyilvántartás.

Művészettörténészek a BTM vezetésében

A két főigazgató-helyettes közül az egyik felelős a BTM kiállításaiért, valamint hozzá tartoznak az újkori gyűjtemények és a restaurátorosztály. A BTM vezetésében fontos szerephez jutottak főigazgató-helyettesként a művészettörténészek, így F. Dózsa Katalin (1994–2004), Basics Beatrix (2004–2010), Farbaky Péter (2010-től). A Fővárosi Képtár igazgatója 1994-től Fitz Péter, a Kiscelli Múzeum / Újkori Várostartörténeti Osztály korábbi vezetője Farbaky Péter volt (2001–2010), jelenleg (2010-től) Rostás Péter.

A BTM-ben dolgozó művészettörténészek megjelent könyvei

A BTM-ben dolgozó művészettörténészek tudományos munkája egyrészt gyűjteményük feldolgozásával kapcsolatos, másrészt a kiállításokhoz kötődő katalógusokban ölt testet. Az elmúlt években számos publikáció jelent meg, amelyek nagy része a múzeumi munka eredménye. Ezek közül az alábbiakat említjük:

BRANCZIK Márta–DEMETER Zsuzsanna: *Budapesti építkezések állomásai. Stations of constructions of Budapest*. Budapest, BTM–Fekete Sas, 2007.

BRANCZIK Márta–KELLER Márkus: *Korszerű lakás 1960 – Az óbudai kísérlet*. [Az 56-os Intézettel közös kiadvány.] Budapest, 2011.

Italy & Hungary. Humanism and Art in the Early Renaissance. Eds. FARBAKY, Péter–WALDMAN, Louis A. [Florence], Harvard University Press, 2011. (Villa I Tatti, 27.)

Kortárs magyar művészeti lexikon. I–III. Szerk. FITZ Péter. Budapest, Enciklopédia, 1999–2001.

ROSTÁS Péter: *Mágnások lakberendezője. A Friedrich Otto Schmidt lakberendezőház története (1858–1918)*. Budapest, BTM–Geopen, 2010.

Öltöztessük föl az országot! *Divat és öltözködés a szocializmusban*. Szerk. SIMONOVICS Ildikó–VALUCH Tibor. Budapest, BTM–Argumentum, 2009.

ROSTÁS Péter: *Empire és biedermeier bútorművészet Magyarországon*. Budapest, BTM–Geopen, 2012.

Ezek mellett több kiállítási katalógus, kisebb kiállítási kiadvány, vezető, sok folyóiratban, illetve gyűjteményes kötetben megjelent tanulmány, katalógus- és lexikonszócikk jelzi a BTM művészettörténészeinek munkáját. Igen fontos muzeológiai feladat az állománykatalógusok megírása és publikálása, ezek között néhány digitálisan, illetve nyomtatott formában elkészült vagy készül (ezüstgyűjtemény, festészeti gyűjtemény; készül a kályhakatalógus). Sajnos ezek kiadásában a jelenleg egyre beszűkülő anyagi források jelentik a legfőbb akadályt.

A műtárgyak megőrzése: műtárgyvédelem és restaurálások

A nem túlságosan jó raktározási helyzetben fontos elem, hogy elkészült Kiscellben az új tanulmányi bútorraktár. Sikert a zászlógyűjtemény egy része, illetve a textilgyűjtemény és a fotógyűjtemény raktárának is részbeni rekonstrukciója. Sajnos jelenleg a minisztériumi műtárgyvédelmi pályázatok szünetelnek.

Az elmúlt években az NKA által kiírt restaurálási pályázatokon igen sokszor nyertünk, amely forrásokból több műtárgyunk restaurálása is megtörténhetett. Ezek egy része kiállításokkal kapcsolatos (legutóbb az *Empire és biedermeier bútorművészet Magyarországon* című kiállításra elkészült a kiscelli Arany Oroszlán patika 19. századi teljes bútorzatának restaurálása). Nem tudjuk, hogy az NKA recens átalakítása után milyen műtárgyvédelmi pénzügyi forrásokra számíthatnak a múzeumok.

A BTM restaurátorosztálya a múzeum teljes műtárgyállományával foglalkozik, és régészeti leleteit is gondoza. Ebből – sajnos csökkenő létszámban – néhány újkori restaurátor a Fővárosi Képtár és az Újkori Várostörténeti Osztály műtárgyaival foglalkozik, illetve segít az aktuális kiállítások létrehozásában: két papírestaurátor, egy bútorrestaurátor és egy festményrestaurátor. Sajnos a néhány évvel ezelőtti úgynevezett csoportos létszámcsoökkentéskor (2007) egy textil- és egy fémrestaurátor kollégát is kénytelen volt a múzeum elküldeni.

Közzététel: kiállítások

Az állandó és az időszakos kiállítások nagy része is a BTM szakemberei munkája révén készült el. Néhány kiemelt – általában az NKA vagy a minisztérium által támogatott – kiállítás esetében került sor úgynevezett projektszemléletű megvalósításra, amikor a múzeumi stáb kiegészült külső kurátor kollégákkal. Ez történt például *Az áttörés kora*, a *Mariazell és Magyarország*, a *Habsburg Mária*, a *Hunyadi Mátyás, a király* és a *Kálvin hagyománya* című kiállítások esetében.

Elsősorban e kiállításoknál került sor külföldi szakemberek bevonására is, illetve néhány esetben a BTM-beli kiállítások külföldi bemutatására. (Párizs, Bécs, Szentpétervár, Pozsony, Zágráb, Betlér, Passau stb.).

Jelentősebb kiállítások a Budapesti Történeti Múzeumban 2000 után

Állandó kiállítások

2003, Kiscelli Múzeum

A Főváros régisége – Közterek és magánterek, 1780–1940. A BTM Kiscelli Múzeuma állandó kiállítása.
Rendezte: Erdei Gyöngyi–Rostás Péter. Kiállítási vezetője: szerk. ROSTÁS Péter–ERDEI Gyöngyi. Budapest, 2004. Angolul: *Antiquitates of the Capital – Public Spaces and Private Spaces, 1780–1940. Guide for the Permanent Exhibition of Kiscell Museum.* Eds. Péter ROSTÁS–Gyöngyi ERDEI. Budapest, 2007.

2007, Aquincumi Múzeum

Róma Aquincumban, állandó kiállítás, 2007. szeptember 15–. Rendezte: Zsidi Paula.

2011–2012, Vármúzeum

Budapest – Fény és árnyék. A főváros 1000 éves története. I. rész: 2011. szeptember 30.; II. rész: 2012. november 30. Rendezte: Perényi Roland–Végh András. Kiállítási vezetője: Budapest, 2012.

Időszaki kiállítások

2000, Vármúzeum

A Budavári Királyi Palota évszázadai. 2000. március 29.–2001. február 12. Rendezte: F. Dózsa Katalin. Katalógusa: *Tanulmányok Budapest múltjából*, XXIX. Szerk. F. DÓZSA Katalin–SZVOBODA DOMÁNSZKY Gabriella. Budapest, 2001.

2001, Kiscelli Múzeum

Egy közép-európai vállalkozó Budapesten. Schmidt Miksa magyarországi tevékenysége és hagyatéka. 2001. július–október. Rendezte: Kiss Éva. Katalógusa: szerk. HORÁNYI Éva–KISS Éva. Budapest, 2001.

2001, Paris, Musée Carnavalet

Un château pour un royaume. Histoire du château de Budapest. 2001. június 15.–szeptember 16. Rendezte: Rosine Trogan–Földi-Dózsa Katalin. Katalógusa: red. Julie HOUIS. Paris, 2001.

2001, Passau, Museum Moderner Kunst – Stiftung Wörlen

Zeitbrücke. Ungarische Kunst des 20. Jahrhunderts. 2001. június 23.–augusztus 12. Rendezte: Mattyasovszky Zsolnay Péter. Katalógusa: Hg. Mária CZANIK–Uta SPIES. Budapest, 2001.

2002, Vármúzeum

A múlt rétegei. A budavári Szent György tér története. 2002. március 29.–2003. február 24.; valamint Zágráb, Muzej grada Zagreba, 2003. Rendezte: Bencze Zoltán.

2002, Millenniumi földalatti vasút

Pesti építkezések állomásai. 2002. október 4–. Rendezte: Branczik Márta–Demeter Zsuzsanna.

2003, Bécs, Kunsthistorisches Museum, Palais Harrach

Zeit des Aufbruchs. Budapest und Wien zwischen Historismus und Avantgarde. Katalógusa: red. Katalin FÖLDI-DÓZSA–Marianne HERGOVICH. Milano–Wien, Skira–Kunsthistorisches Museum, 2003.

2004, BTM–MNG–OSZK

Klimt, Schiele, Kokoschka / Az áttörés kora. Bécs és Budapest a historizmus és az avantgárd között, 1873–1920. Kiállítások a BTM-ben: 2004. március 20.–szeptember 6.; az MNG-ben: 2004. március 20.–május 17.; az OSZK-ban: 2004. március 20.–szeptember 6.

Főrendező: F. Dózsa Katalin. Katalógusa: *Az áttörés kora. Bécs és Budapest a historizmus és az avantgárd között, 1873–1920.* I–II. Szerk. F. DÓZSA Katalin. Budapest, 2004.

2004, Kiscelli Múzeum

Mariazell és Magyarország – Egy zarándokhely emlékezete. 2004. május 28.–szeptember 12. Rendezte: Farbaký Péter–Serfőző Szabolcs. Katalógusa: szerk. FARBAKY Péter–SERFŐZŐ Szabolcs, munkatárs PRÉKOPA Ágnes. Budapest, 2004. Németül: *Ungarn in Mariazell – Mariazell in Ungarn.* Hg. Péter FARBAKY und Szabolcs SERFŐZŐ, Mitarbeiter Ágnes PRÉKOPA. Budapest, 2004.

2005, Vármúzeum

Farkas István. 2005. március 4.–május 9. Rendezte: S. Nagy Katalin–Mattyasovszky Zsolnay Péter. Katalógusa: *Farkas István festőművész gyűjteményes kiállítása.* Szerk. MATTYASOVSZKY ZSOLNAY Péter–S. NAGY Katalin. Budapest, 2005.; *István Farkas, Retrospective exhibition.* Ed. MATTYASOVSZKY ZSOLNAY, Péter–S. NAGY, Katalin. Budapest, 2005.

2005, Vármúzeum

Pollack Mihály, 1775–1855. 2005. június 10.–augusztus 30. Rendezte: Basics Beatrix. Katalógusa: szerk. BASICS Beatrix. Budapest, 2005.

2005, Vármúzeum

Habsburg Mária, Mohács özvegye. A királyné és udvara 1521–1531. BTM: 2005. szeptember 30.–2006. január 9.; Pozsony, Slovenská národná galéria: 2006. február 2.–április 30. Rendezte: Réthelyi Orsolya. Katalógusa: szerk. RÉTHELYI Orsolya–F. ROMHÁNYI Beatrix–SPEKNER Enikő–VÉGH András. Budapest, 2005. Angolul: *Mary of Hungary. The Queen and Her Court 1521–1531.* Budapest, 2005. Eds. RÉTHELYI, Orsolya–F. ROMHÁNYI, Beatrix–SPEKNER, Enikő–VÉGH, András. Budapest, 2005. A hozzá kapcsolódó, BTM-ben rendezett konferencia kötete: *Maria von Ungarn, eine europäische Persönlichkeit zu Anbruch der Neuzeit.* Eds. Martina FUCHS–Orsolya RÉTHELYI. Münster, Aschendorff, 2007. (Geschichte in der Epoche Karls V., 8.)

2006, Vármúzeum

Andrássy Dénes, egy műpártoló és műkedvelő arisztokrata. 1835–1913. 2006. május 12.–augusztus 21. Rendezte: Basics Beatrix. Katalógusa: szerk. BASICS Beatrix. Somorja, 2006.

2006, Vármúzeum

Művészgenerációk. A Györgyi-Giergl család három évszázada. 2006. október 4.–2007. március 5. Rendezte: Basics Beatrix–Györgyi Erzsébet. Katalógusa: szerk. GYÖRGYI Erzsébet. Budapest, 2007.

2007, Vármúzeum

Történelmünk korszakalkotója. Batthyány Lajos miniszterelnök. 2007. április 11.–október 30. Rendezte: Basics Beatrix. Katalógusa: *Történelmünk korszakalkotója. Batthyány Lajos miniszterelnök. Batthyányi Lajos, a hadseregszervező.* [A BTM és a Hadtörténeti Intézet és Múzeum közös kiadványa.] Szerk. BASICS Beatrix–B. VARGA Judit. Budapest, é. n. [2007].

2008, Vármúzeum

Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban, 1458–1490. 2008. március 19.–június 30. Rendezte: Farbak Péter–Spekner Enikő–Végh András. Katalógusa: szerk. FARBAKY Péter–SPEKNER Enikő–SZENDE Katalin–VÉGH András. Budapest, 2008. Angolul: *Matthias Corvinus, the King. Tradition and Renewal in the Hungarian Royal Court 1458–1490.* Eds. Péter FARBAKY–Enikő SPEKNER–Katalin SZENDE–András VÉGH. Budapest, 2008.

2008, Vármúzeum

Corvin-tükör. A kultusz évszázadai. 2008. július 23.–október 31. Rendezte: Basics Beatrix–B. Nagy Anikó–Perényi Roland. DVD-kiadvánnyal.

2009, Vármúzeum

„Ilyen tavasz csak egy volt életemben”. A dicsőséges tavaszi hadjárat, 1849. 2009. március 19.–június 30.; Magyar Nemzeti Múzeum: 2009. március 11.–június 30. Rendezte: Basics Beatrix. Katalógusa: szerk. BASICS Beatrix–CSÁKVÁRI Ferenc. [A BTM és a Magyar Nemzeti Múzeum közös kiadványa.] Budapest, 2009.

2009, Vármúzeum

Paizs Goebel Jenő gyűjteményes kiállítás. 2009. július 22.–szeptember 30. Rendezte: Lorányi Judit.

2009, Vármúzeum

Kálvin hagyománya. Református kulturális örökség a Duna mentén. 2009. október 30.–2010. március 21. Rendezte: Farbak Péter–Fogarasi Zsuzsa–Kiss Erika–Millisits Máté–Szacsvey Éva. Katalógusa: szerk. FARBAKY Péter–KISS Réka. Budapest, 2009.

2010, Vármúzeum

Budai „bürger”, pesti polgár – Polgári értékrend, polgári mentalitás a 19. századi Pest-Budán. 2010. május 13.–október 10. Rendezte: Perényi Roland. Katalógusa: szerk. PERÉNYI Roland. Budapest, 2010.

2011, Kiscelli Múzeum

Korszerű lakás 1960 – Az óbudai kísérlet. 2011. október–december. Rendezte: Branczik Márta. Katalógusa: szerk. BRANCZIK Márta–KELLER Márkus. [Az 56-os Intézettel közös kiadvány.] Budapest, 2011.

2011, Vármúzeum

Empire és biedermeier bútorművészet Magyarországon. 2011. december 16.–2012. április 1. Rendezte: Rostás Péter. Katalógusa: szerk. ROSTÁS Péter. Budapest, 2012.

2012, Vármúzeum

Az Ország Tükre – A képes sajtó Magyarországon 1780–1880. 2012. szeptember 20.–2013. február 3. Rendezte: Molnárné Aczél Eszter Krisztina–B. Nagy Anikó–Révész Emese. Vezetője: szerk. RÉVÉSZ Emese, munkatársak: B. NAGY Anikó–MOLNÁRNÉ ACZÉL Eszter Krisztina. Budapest, é. n. [2012.]

2013, Vármúzeum

Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében. 2013. április 6.–szeptember 15. Rendezte: Kovács Bálint–Pál Emese. Katalógus: szerk. KOVÁCS Bálint–PAL Emese. Budapest, 2013.

Prékopa Ágnes

Művészettörténészek a fővároson kívüli múzeumokban

A rendszerváltozás nem okozott nagyobb változást a megyei múzeumi hálózatban. Csupán a 2010-es évtől kezdődtek meg azok a változások, amelyek többszörösen is átalakították a hazai múzeumi intézményrendszert, méghozzá radikálisan. A 2011. évi CLIV. törvény értelmében az egykori megyei múzeumok állami fenntartásba kerültek, majd az 1311/2012. (VIII. 23.) kormányhatározat értelmében mindezek az intézmények a megyeszékhely önkormányzata által fenntartott, de megyei hatáskörrel rendelkező múzeumok lettek. A kisebb városi múzeumokat a múzeumi kiállítóhelyé minősítés veszélye, ezzel pedig a szakszemélyzet (beleértve a művészettörténész muzeológust is) felszámolása fenyegette és fenyegeti.

Mindaddig általánosságban úgy lehetett jellemezni a helyzetet, hogy megyénként átlagosan legalább egy művészettörténész muzeológus dolgozott a megye vagy a megyeszékhely önkormányzata által fenntartott valamelyik múzeumban. Ezek a művészettörténészek valamennyi műfaj és időszak műtárgyaival kapcsolatos valamennyi szakmai feladatot ellátták, ezenkívül különféle regionális művésztelepek vagy szimpóziumok szakmai felelősei is voltak. Publikációs tevékenységük feladataiknak megfelelően meglehetősen szerteágazó területekre terjedt ki, bár saját kutatási témával is igyekeztek foglalkozni. Korfáról és arányokról itt nem lehet beszélni, de túlságosan nagy fluktuációról sem, általában a nyugdíjba menő művészettörténészt váltotta a fiatalabb generációhoz tartozó szakmai utód.

Kedvezőbb volt a helyzet azokban a városokban, ahol hagyományosan több (ez persze legtöbbször két főt jelent) művészettörténész státusszal is rendelkezett a megyei múzeum (például Pécs, Székesfehérvár, Győr, Sopron, Szentendre, Kaposvár), vagy esetleg a városi önkormányzat is fenntartott saját múzeumot vagy képtárat (Győr, Kecskemét, Szombathely, Miskolc, Gödöllő). Az itt dolgozó művészettörténészeknek már komolyabb esélyeik voltak arra, hogy többet foglalkozhassanak saját speciális kutatási területeikkel – bár a megye egyetlen művészettörténészeként foglalkoztatott művészettörténészei között is akad olyan, aki számos publikációval járult hozzá szakterületének hazai kutatásához.

A rendszerváltozást követően alapított vidéki kortárművészeti múzeumok, illetve kiállító intézmények nem feltétlenül foglalkoztatnak kurátorként művészettörténészt. A Paksi Képtárnak van művészettörténész kurátora, a dunaújvárosi ICA-D jelenleg csak tanácsadóként foglalkoztat művészettörténészt.

Egyetlen olyan országos gyűjtőkörű művészeti szakmúzeum létezik pillanatnyilag, amely nem a fővárosban működik, ez a kecskeméti Fotográfiai Múzeum. Érdekeség továbbá, hogy kecskeméti Szórakodás Játékmúzeum és Műhely több mint két évtizede művészettörténész végzettségű kurátort foglalkoztat, aki időközben az intézmény igazgatója lett.

Az egyházi gyűjtemények kiállító intézményei közül csupán néhány rendelkezik állandó munkatársként művészettörténéssel: az esztergomi Keresztény Múzeum, a székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum, a kecskeméti Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Múzeuma és az egri Érseki Gyűjteményi Központ. (A budapestiek közül pedig az Evangélikus Országos Múzeum és Mátyás-templom Egyházművészeti Gyűjteménye.)

Összefoglalóan azt lehet elmondani a fővároson kívül dolgozó múzeumi művészettörténészekről, hogy szakmai feladat számukra mindenekelőtt a megyei múzeumi hálózat intézményeiben adódott, ahol egyébként a vezetők nem is feltétlenül töltötték be a művészeti gyűjteményegység kurátori pozícióját művészettörténész végzettségű munkatárssal. Ez az „egykori” megyei múzeumok művészeti gyűjteményeinek jövője szempontjából további súlyos kérdéseket vet fel, hiszen ha a döntéshozó fenntartók korábban sem tartották indokoltnak művészettörténész végzettségű szakmuzeológus foglalkoztatását művészeti profilú gyűjteményben, akkor az erősen pénz- és státuszhiányos helyzetben még kevésbé valószínű, hogy az utódintézményekben művészettörténész munkája biztosíthatja majd a szakszerűséget a feldolgozás és a bemutatás feladatainak végrehajtása során – a gyűjtési tevékenység ugyanis sejtetően bizonytalan ideig még szünetelni fog.

Lővei Pál

A műemlékvédelem

Rövidítések

Országos Műemléki Felügyelőség (OMF, 1992-ig) → Országos Műemlékvédelmi Hivatal (OMvH, 1992–2001) → Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH, 2001–2012 szeptember)

Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ (ÁMRK, 1992–2007) → Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat (KÖSZ, 2007–2010) → Nemzeti Örökségvédelmi Központ (NÖK 2010-től, a Magyar Nemzeti Múzeumba tagolva)

Műemlékek Állami Gondnoksága (MÁG, 1992–2007) → Műemlékek Nemzeti Gondnoksága (MNGI; de itt a továbbiakban: MG, 2007–2012) → 2012 őszén betagolva az új Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központba

A műemlékvédelem művészettörténeti szempontú értékelését és a műemlékvédelemben dolgozó művészettörténészek helyzetét igen jelentős mértékben határozza meg a KÖH tudományos részlegének helyzete, de az áttekintés során nem kerülhető meg a többi intézmény vizsgálata sem. A közelmúltban megjelent, sok szempontból jóval bővebb, de főleg csak az OMvH / KÖH tudományos részlegének tevékenységével foglalkozó áttekintés: A műemlékvédelem tudományos feladatai és szervezeti keretei (1990–2010). Összeáll. Haris Andrea. *Magyar Műemlékvédelem*, 15. 2011. 129–143. Az áttekintéshez az összehasonlítási alap az 1995-ös állapot, illetve a jelenlegit megelőzően 1995-ben hasonló céllal készített beszámoló.

2012 szeptemberében megszűnt a KÖH, részlegeit és munkatársait három helyre, három minisztérium alá osztották szét. A tudományos részleg nagyobb részének helye, az örökségvédelmi törvényben nevesített, a műemlékvédelemmel kapcsolatos tudományos feladatokkal együtt, 2013. június 30-ig: Budapest Főváros Kormányhivatala Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatal, Örökségvédelmi Iroda, Tudományos Osztály; ekkortól a Belügyminisztérium felügyelete alá tartozó Lechner Lajos Tudásközpont Területi Építésügyi, Örökségvédelmi és Informatikai Nonprofit Kft.

A művészettörténészek

A KÖH 2007 és 2010 közötti vezetésének határozottan művészettörténet- (és tudomány-) jellemes megnyilvánulásait követően az új vezetés által végrehajtott átalakítások következtében 2011 második felében a KÖH tudományos részlege, létszámadatait tekintve, egy prosperáló tudományos műhely látszatát kelthette (2008-ban az addig az ÁMRK-ban, 2010 végén a korábban hatósági területen dolgozó művészettörténészek és régészek egy részét áthelyezték ide, majd 2011-ben szervezetenként ide került a Magyar Építészeti Múzeum és a védési osztály is), mintegy félszáz munkatárssal (vezetőtől a titkárnőig, beleértve a régészeket, fotósokat és a gyűj-

temények szakdolgozóin kívül egy sor, a hatósági munkát segítő restaurátort is). A közigazgatási reform jelszavával azonban már 2011 elején sor került egy viszonylag kisebb elbocsátásra. A 2012 elején bekövetkezett, igen jelentős mérvű leépítéssel – ez részben már betölteni nem engedett státuszok elvételét, részben nyugdíjaztatást, részben elbocsátást jelentett – a KÖH Tudományos Főosztályának létszáma 40 főre csökkent (ebből 4 félállást jelentett). A leépítések 9 művészettörténészi státusz elvesztését jelentették (3 főt a Magyar Építészeti Múzeumból bocsátottak el, ahol így 2 – ebből 1 félállású – művészettörténész maradt). A Tudományos Főosztályon ezt követően dolgozó művészettörténészek száma 20 (ebből 1 félállású) volt. A KÖH más részlegeiben 2011-ben dolgozó további 8 művészettörténész közül 2012 elején 5 maradt. (A KÖH-ben kormánytisztviselők dolgoztak – ez érvényes a KÖH megszüntetése után kialakított intézményekre és részlegekre is, de a 2013-ban létrehozott Lechner Lajos Tudásközpontra már nem.)

Az ÁMRK kutatási osztályán és a restaurátorosztályon a 2000-es évek közepén 9 művészettörténész dolgozott, ma is a NÖK-ben dolgozik 2 fő (közalkalmazott).

A MÁG / MG állományában 3 fő művészettörténész dolgozott (mindegyikük közalkalmazott).

Összességében a műemlékvédelem intézményeiben 1995-ben betöltött mintegy 45-46 művészettörténészi státusz 2012 elejére 30-ra, az eredeti mintegy kétharmadára olvadt (ennél maga a „fluktuáció” valamivel nagyobb volt) – miközben a feladatok például a műtárgyfelügyelettel bővültek. További 5 művészettörténész „műemlékes” szabadúszó. A nyugdíjba vonultak közül a műemléki területen többé-kevésbé aktív 2 fő. Műemléki területen tevékenykedik még a Hild-Ybl Alapítványban dolgozó ma 2-3 művészettörténész is.

A csökkenés dinamikája korántsem volt egyenletes. Kb. 2005-ig a nyugdíjba vonuló, illetve a műemlékvédelmet elhagyó művészettörténészek számát nagyjából ellensúlyozták az új felvételek, illetve a műtárgyfelügyelet betagolódása a rendszerbe 2001-ben. 2005 után előbb az ÁMRK / KÖSZ / NÖK művészettörténeti feladatok feladásával járó átszervezései, majd a KÖH „felszalámizása”, illetve erőteljes leépítése 2011 elején és 2011/2012 fordulóján nagyon erősen gyorsította a folyamatot.

A 2012 elején az intézményrendszerben dolgozó 30 művészettörténész közül 1 fő az MTA doktora, 8 fő PhD-fokozattal rendelkezik (KÖH Tudományos Főosztály: 1 az MTA doktora, 5 PhD – valamennyi az MTA köztestületének is a tagja; a KÖH más részlegeiben: 1 PhD – nem tagja a köztestületnek; MG: 2 PhD – egyikük tagja a köztestületnek) – a minősítettek aránya közel 1/3 mind az intézményrendszer egészét, mind a KÖH Tudományos Főosztályát tekintve. (Ez nem rossz arány egy olyan szervezetben, amelyet a hivatalos statisztika – ellentétben az 1990-es évtizeddel – valójában nem tekint tudományos intézménynek.) Valamennyi fokozat 1995 után született. (Összehasonlításképp: az intézményekben további 8 fő minősített munkatárs dolgozik: a KÖH-ben 3 régész, 1 tájépítész, 1 építész, 1 építész/DLA, 1 filozófus-történész, a MG-nél 1 történész – 2 kandidátusi cím 1996 előtt, 5 PhD és 1 DLA 1995 után született.) A vizsgált időszakban 2 további, 1995 utáni PhD-vel rendelkező művészettörténész távozott a KÖH-ből. A KÖH tudományos részlegében 2012 elején több művészettörténész és 1 történész vett részt a doktori képzésben.

A művészettörténészek korfája: a 30 művészettörténészből 1 fő nyugdíjasként dolgozott, 10 fő végzett 1979–1989 között, 10 fő 1990–1999 között, 9 fő 2000–2010 között – ezen belül a KÖH Tudományos Főosztályán 7 fő 1979–1989 között, 9 fő 1990–1999 között, 4 fő 2000–2010 között. Kedvezőtlen a leépítések idején már eleve fel sem vehető fiatalok csökkenő száma. Az utánpótlás ily módon önmagában is problémás helyzetén belül is kérdéses a helyszíni épület-

kutatás („falkutatás”) gyakorlatát még az 1980-as évek „boom”-jának idején elsajátító és ezzel a műemlékvédelem minden egyéb területén is jól használható –1979–1984 között az OMF Tudományos Osztályára egy átgondolt fejlesztés keretében felvett –, a következő 7–10 év során a nyugdíjkorhatárt elérő munkatársak időszerűvé váló pótlása.

Publikációk

1995-ben az OMF / OMvH 1988-tól fokozatosan kiépült új publikációs stratégiájáról lehetett beszámolni.

A magyarországi kötőredékek katalógusait közreadó – öt OTKA-ciklus munkájára épült – *Lapidarium Hungaricum* könyvsorozat 1995-ig megjelent 2 kötetéhez azóta 5 újabb járult (1995, 1998, 2002, 2002, 2009), és egy további, NKA-pályázat segítségével, már 2012-ben jelent meg.

A főleg tanulmányköteteket, Festschrifteket, kisebb monográfiákat megjelentető *Műemlékvédelem – Művészettörténet* című könyvsorozat 1991–1995 között kiadott 8 kötetéhez három további járult (1996, 1998, 2002) – közülük *A magyar műemlékvédelem korszakai* tudomány- és intézménytörténeti összefoglalása lényegében pótolhatatlan, és egyben könyvritkaság, amely egyetemi tankönyvvé is vált. A sorozat folytatására kilátás nincs.

A *Forráskiadványok* sorozatának 1995 előtt megjelent 1 kötetéhez azóta 3 járult (1999, 1999, 2000), közöttük az Opus Mirabile díjas Divald Kornél-kiállításnak a szlovákiai szakirodalomban is gyakran idézett katalógusa és a Könyöki József életművét bemutató katalógus. Jelenleg a Sztehló Ottó és az Arányi Lajos munkásságát feldolgozó kötetek vannak munkában – kiadásukra kilátás nincs.

Az 1991-ben indult, évente két – gyakran gyakorlati, de nem terjedelemcsökkentő okokból összevont – számmal jelentkező *Műemlékvédelmi Szemle* című periodikum a *Műemlékvédelem* folyóirat rövidebb és a *Magyar Műemlékvédelem* évkönyv terjedelmes cikkei és tanulmányai közötti, közepes terjedelmű, egyértelműen tudományos igényű, aktuális írások viszonylag gyors megjelentetésére szolgált, egyben az intézmény tudományos híreit és bibliográfiáját is közölte. Az OMF / OMvH / KÖH és a belőle 1992-ben kivált ÁMRK tudományos részlegeinek közös szerkesztésében megjelentetett periodikum 2004-et követően szerkesztési problémák és pénzhiány miatt megszűnt.

1995-ben az 1959 óta eleinte két évente megjelentetett *Magyar Műemlékvédelem* évkönyv évtizedes leállását követően az akkor szerkesztés alatt álló 10. kötetről (1996) lehetett beszámolni, ezt azóta további 5 követte (2002, 2005, 2006, 2007, 2011).

Az 1990-es évek elején egységes formátumra váltó, kisebb kiállítási katalógusok megjelenése 1995 után ritkává vált, és 2000 után a kiállítási vezetőkkel együtt lényegében leállt.

A kiadvány-stratégiának részét nem képező egyedi kiadványok közül tudományos értékű volt a szlovák–magyar Myskovszky-konferencia kötete (1999), a *Tárguló körök* című kiállításához kapcsolódó katalógus (2000), a 2001. évi örökségvédelmi törvényhez kapcsolódó *Műemlékvédelem törvényi keretek között* című történeti „annales” (2001, angolul is), valamint egy Festschrift (2004). Kiemelendő *A jáki apostolszobrok* című kétnyelvű kötet (1999), amely egy OMvH-s kiállítás katalógusából „nőtte ki magát” (végül a Balassi Kiadónál jelent meg).

Új sorozatként indult a *Magyarország műemlékjegyzéke*, amely 8 megyei kötet megjelenését (2005, 2005, 2005, 2006, 2006, 2006, 2006, 2008) követően leállt, a további kéziratok munkálatai ugyan folytak/folynak tovább, de a megjelentetés teljesen bizonytalan.

Az OMF megalakulása, 1957 óta kiadott folyóirat, a *Műemlékvédelem* az addigi évi négy számról 1998-ban évi hat számra váltott, és azóta is így jelenik meg. Az utóbbi három évben pénzügyileg kizárólag az NKA-s pályázathoz lett kötve, ami komoly bizonytalansági tényező.

Az OMvH / KÖH részét képező Magyar Építészeti Múzeum 1995-ben *Lapis Angularis* címmel indított forráskiadvány-sorozatából eddig 7 kötet jelent meg (1995, 1998, 2001, 2002, 2003, 2005, 2009). Az 1995 után megjelent, jelentős kiállítási katalógusok: *Rimanóczy Gyula* (2., bővített kiadás, 1996); *Építészet és tervezés Magyarországon 1945–1959* (2., átdolgozott kiadás, 1996); *Pavilonépítészet a 19–20. században* (2000); *Modern és szocreál* (2006). A KÖH és a Magyar Építészeti Múzeum közös kiállítását kísérte a *Fény és forma* katalógus (2003; 2., átdolgozott kiadás 2010).

Az ÁMRK által indított *Erdélyi falképek és festett faberendezések* című könyvsorozat (2002, 2004, 2006) az intézmény átalakításával megszűnt.

A MÁG a gondozásába került épületekről tudományos igényű, egyben népszerűsítő kiadványokat jelentetett/jelentet meg 2000-től kezdődően: *A gödöllői kastély évszázadai* (2000); *Mária Terézia Gödöllőn* (2001); *Mária Terézia Eszterházában* (2001); *Aranyidők a péceli Ráday-kastélyban* (2003); *A nádasdladányi Nádasdy-kastély* (2004); *A dégi Festetics-kastély* (2005).

Összességében elmondható, hogy a tudományos műemléki könyv- és folyóirat-kiadás terén az 1990-es évek elején meginduló kedvező folyamatok az évtized közepére, második felére érték el csúcspontjukat, és a 2000 után kezdődő lassú, az évtized második felében erősen felgyorsult leépülés mára régen látott mélypontra juttatta a tevékenységet. Ebben biztosan része volt az ÁMRK és a Magyar Építészeti Múzeum átszervezéseinek, valamint a KÖH tudományos részlege 2007-es „félreállításának”. Ma már megkérdőjeleződik, hogy a KÖH-nek akár egy forintot is költenie kellene-e az 56. évfolyamába lépő, az utóbbi évtizedben egyébként színes megjelenésében és főleg tudományos igényű szerkesztésében is kedvezően megújult *Műemlékvédelem* folyóiratra (hasonlóan problémás volt a 2013-as 57. évfolyam indítása is). A hivatálvezetés a tudományos munkatársak számára nyújtott egyfajta „ajándékként” interpretálta a *Magyar Műemlékvédelem* legutolsó, külső támogatásból kiadott kötetét. Nincs lehetőség az előbb leállított, majd utóbb újraindított, egyértelműen állami feladatot jelentő műemlékjegyzékek pályázati pénzekre nyilvánvalóan nem alapozható megjelentetésére.

Kiállítások

A műemlékvédelem intézményeinek sosem volt alapfeladata kiállítások rendezése, kivéve a kezdetektől fogva az OMF / OMvH / KÖH-be tagolódó Magyar Építészeti Múzeumot. Ennek ellenére az intézmény székházának aulája (jelenlegi nevén „Örökség Galéria”) és pince-kiállítóhelye rendszeresen adott helyet kiállításoknak. Ezek egy része külső szervezésben érkezik (nem mind kapcsolódik a műemlékvédelem/örökségvédelem témájához), másik része a műemléki tevékenység hazai és nemzetközi, ezen belül határon kívüli kapcsolatrendszerébe illeszkedő propaganda-, illetve ismeretterjesztő tárlat. Egy harmadik részt jelentettek a tudományos részleg és a Magyar Építészeti Múzeum kiállításai, amelyek tudományos megalapozásúak, és korábban időnként komoly katalógusok vagy tanulmánykötetek kiadásával kapcsolódtak össze. Egyes reprezentatív kiállítások megrendezésére külső – akár külföldi – intézményekben is sor kerülhetett. Mind a műemléki gyűjtemények gazdag – főleg 19. századi – archív anyagaiból, mind pedig a Magyar Építészeti Múzeum rajzaiból és archív fotóiból gyakran kölcsönöznek kiállításaikra az ország legjelentősebb múzeumai is.

Az OMvH / KÖH legjelentősebb kiállításai 1995 után

A magyar műemlékvédelem első évszázada 1846–1949, 1996 (tanulmánykötettel)

A jáki apostolszobrok, 1996–1997 (tanulmánykötettel és benne katalógussal)

Szentek fuvarosa. Divald Kornél munkássága, 1999 (katalógussal)

A műemlékvédelem táguló körei, 2000 (katalógussal)

Az örökség hagyományozása. Könyöki József műemlékfelmérései 1869–1890, 2000 (katalógussal)

Történelmünk leghitelesebb okmányai. Válogatás a KÖH gyűjteményeinek kincseiből, az Európai Unió magyar elnöksége alatt Gödöllőn, majd a KÖH-ben, 2011

A KÖH és a Magyar Építészeti Múzeum közös kiállítása

Fény és forma. Modern építészeti és fotó 1927–1950, 2001–2010 között 10 helyszínen, 2003-ban a Műcsarnokban, 6 alkalommal külföldön: Franciaország, Finnország, Hollandia, Ausztria, Németország, Lengyelország (katalógussal: 2003, 2., átdolgozott kiadás 2010)

A Magyar Építészeti Múzeum kiállításai

Építészet és tervezés Magyarországon 1945–1959, 1996 (katalógussal)

Pavilon építészet Magyarországon, 2000 (katalógussal)

Modern és szocreál, 2006 (katalógussal)

A Magyar Építészeti Múzeum mind gyűjteményi anyagaival, mind munkatársai tudományos közreműködésével jelentős mértékben kivette a részét a HAP Galéria és a Fővárosi Levéltár építészettörténeti kiállításainak rendezéséből.

Új metodikai kezdeményezések

A dolog természetéből adódóan a műemléki intézmények és publikációs fórumok adtak helyet a műemléki épületkutatás metodikai vitáinak – a kutatási részleg 1992-es kettéválásával, az ÁMRK megalakulásával az ilyen, a kollegiális párbeszéd lehetőségét is biztosító viták felerősödtek.

A 2000-es évek elején a KÖH tudományos részlege új épületkutatási metódust dolgozott ki: az úgynevezett értékleltárt. A társadalmi-gazdasági feltételek változása következtében, finanszírozás hiányában, egyben a fiatalabb korú műemlékek jelentős számszerű növekedésére is tekintettel csökkenteni kellett a roncsolásos épületkutatások („falkutatás”) mennyiségét, a hangsúly áthelyeződött a műemléki értékek, részletek, tartozékok helyiségenkénti tipologizált és datált katalógizálására (leírás, rajzi felmérés, fénykép-dokumentáció), és az eredményeknek a forrásadatokkal való összevetése útján levonható építészettörténeti következtetések dokumentálására.

Konferenciák a KÖH tudományos részlegének szervezésében

Épületek homlokzati felületképzésének és színességének történetisége (részben nemzetközi előadók), 2005 (anyaga megjelent a *Magyar Műemlékvédelem* 14. kötetében)
 Helyreállítások helyreállítása sorozat (Szombathely, Isis-szentély, 2005; Budapest, Mátyás-templom, 2006; Sopron, ferences/bencés templom, 2006)
 Újabb kövek az ercsi monostorból – kiskonferencia, 2011 (átdolgozott anyaga megjelent a *Műemlékvédelem* 55. 2011. 3. számában).

Interdiszciplinaritás

Az 1980-as évek második felében indult, Horler Miklós által kidolgozott, kezdeményezett és szervezett *Lapidarium Hungaricum*-program 2007-ig öt OTKA-cikluson át olyan katalogizálási tevékenység keretét jelentette, amelynek – részben történeti okokra is visszavezethetően – egyáltalán nincs külföldi párhuzama. A munka azóta sem állt le teljesen, és a műemlékvédelem nagyon óhajtott intézményi stabilizálódása esetén idővel ismét intenzívebbé válhat (a 2012. őszi változásokot követően – egyetlen kisebb kötet remélhető elkészültén és kiadásán kívül – ennek már nincs realitása). A program kezdetben egyszerű közzétani azonosításokon alapuló geológiai kapcsolódása idővel jelentős, geológus és geokémikus szakemberekkel folytatott, interdiszciplináris együttműködéshez vezetett, olyan „kérdés-felelek játszma” kialakulásához, amelyben a művészettörténet – a vörös és más színű tömött mészkövek, „márványok” esetében – kezdeményező szerepet játszott új geológiai vizsgálatok elvégzése, új helyszíni gyűjtőmunkák szervezése (Gerecse, Salzburg környéke, Bükk, Mátra- és Bükk-alja) és új geokémiai módszertani alkalmazások kidolgozása érdekében. A kutatásnak nemzetközi hozzáadéka is kezd már beérni.

Az 1957-ben megalakult OMF kiépülő rendszere a műemlékek kezelésének, helyreállításának komplex szemléletű gyakorlatát célozta meg, gyakran jelentős sikerekkel (az interdiszciplinaritás fogalmának hangsúlyozása nélkül). A kutatás, tervezés, kivitelezés, szakhatósági munka szerves kapcsolata már az 1992-es átszervezés során is sérült, az ÁMRK átszervezéseivel tovább romlott, majd a már építéshatósági munka teljes kiszervezésével (kormányhivatalokba kerülésével) és az ÁMRK és utódai előbb más (régészeti) irányú felfejlesztésével, majd radikális leépítésével mára lényegében megszűnt. Az építészek és művészettörténészek/régészek sosem súrlódásmentes, mégis sok haszonnal járó együttműködéséről, közös tevékenységéről már szó sincs – a KÖH-ből teljesen kiveszett az építészzakma.

Nemzetközi kapcsolatok

A műemlékvédelmi intézmények külföldi szakmai kapcsolatának jelentős része az UNESCO műemlékvédelmi szakmai szervezete, az ICOMOS, valamint a Világörökség Bizottság keretei között zajlik – gyakran azáltal is, hogy például az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága vezetőségi tagjai között a KÖH munkatársai is jelen vannak. (Az ICOMOS-nak és a KÖH-nek az ICOMOS 1965-ös megalakulását követően négy évtizeden át természetesnek vett munkakapcsolata egyébként az utóbbi években a KÖH pénzügyi problémái, majd a hivatalvezetés deklarált érdektelensége okán is leépülőben van.) Az ICOMOS-ban tevékenykedők között esetenként művészettörténész is akad, ezen a terepen mégsem mondható jelentősnek a művészettörténet jelenléte.

A szakmai kapcsolatok sorában igen fontos volt, hogy 2001-től 2009-ig művészettörténész munkatársak képviselték a KÖH-öt a Németországi Tartományi Műemlékvédők évente megrendezett konferenciáin, aminek igen komoly hozadéka volt a magyar műemlékvédelem elvi álláspontjainak kialakítása során is, ráadásul egy sor további konferenciaszereplést és bizonyos fokú ismertséget is hozott magával. Ugyanakkor teljesen megszűnt az 1990-es években még meglévő ausztriai szakmai kapcsolat – jelentős mértékben a KÖH elnökeinek érdektelensége következtében. Esetleges újjáépülését nehezítheti, hogy a korábbi kapcsolatokban részes osztrák kollégák túlnyomó része (és persze a magyarok is) az utóbbi években nyugdíjba vonultak. A szomszédos országok műemléki szervezetei közül a szlovákiaival áll fenn még rendszeres kapcsolat.

A főleg erdélyi és kárpátaljai műemlékeket érintő, magyar állami forrásokra épülő kutatási, restaurálási, helyreállítási tevékenység teljesen leállt (2012–2013 folyamán némi javulás várható ezen a téren), publikációs vonatkozásai azonban még hatnak (gyulafehérvári kötetek, Teleki László Alapítvány).

Az utolsó két évben pénzügyi okokból lényegében a KÖH tudományos részlegének (és lényegében az egész KÖH-nek) minden utazással járó külkapcsolata leállt, csak teljes külső finanszírozás esetén volt elképzelhető külföldi kiküldetés. Ennek az igen kedvezőtlen helyzetnek legalább részleges ellensúlyozására a KÖH tudományos részlege pályázati pénzek bevonásával, az úgynevezett Leonardo-program segítségével tanulmányút-sorozat szervezésére vállalkozott a szomszédos országokban a műemléktartozékok restaurálása eljárásrendjének és módszereinek tanulmányozására (2011–2013 között). Ez egyben egyes társ- és partnerintézményekkel (MG, NÖK, Magyar Képzőművészeti Egyetem, Magyar Restaurátorok Egyesülete) való együttműködés terepe is (szemléletformálás, együttgondolkodás).

A külföldi társintézményekkel folytatott könyvtárközi csere egyelőre – nagy erőfeszítésekkel – működik, ugyanakkor a saját kiadványok számának radikális csökkenése már rövid távon is igen kedvezőtlen hatásokkal járhat.

A műemléki gyűjtemények – a terv- és a fotótár, illetve a tudományos irattár – nagyszámú külföldi, elsősorban szlovákiai és romániai kollégát szolgálnak ki, tudomásunk szerint megelégedésükre. Ezzel a tevékenységével a KÖH kifejezetten pozitív formában járul hozzá Magyarország nemzetközi „imázsának” formálásához, a környező országokkal fennálló tudományos kapcsolatok építéséhez.

Konklúzió

Az 1992-ben, majd 2001-ben ismételten átszervezett, mindkét esetben tevékenységi körét és szervezeti rendjét tekintve is jelentősen bővített, ennek következtében 2001-ben lényegében a nevé is elvesztő és „örökségvédelemmé avanzsált” magyarországi műemlékvédelem a 2010-es évek második felére általános krízishelyzetbe került, majd 2010–2012 között további óriási vereségeket szenvedett. A változások kifelé leginkább látható jeleit 1992-ben a szakhatóságiból építési hatóságivá bővített jogkör, a több részre osztódó intézményhálózat, valamint a 2001-ben az új nevet is kapó Kulturális Örökségvédelmi Hivatalba betagolt régészet és műtárgyvédelem jelentette. Ez lényegében el is fedte azt a tényt, hogy mindez a tudományos, ezen belül a művészettörténeti kutatás háttérbe szorulásával/szorításával járt együtt. Ez világosan megmutatkozik a 2007–2010 közötti határozott művészettörténet-ellenes hivatalvezetői retorikában, a másfél évtized alatt a bővülő feladatok ellenére az egész műemlékvédelmi intézményrendszerben elszorított 40%-os művészettörténeti létszámcsökkenésben, a korfa kedvezőtlen alakulásában,

a kiadványok drasztikus csökkenésében, és egyben szerepük, fontosságuk megkérdőjelezésében; 140 év óta először veszélybe került a könyvtár fejlesztése, egyrészt a kiadványok hiányát megsínylő csere visszaszorulása, másrészt már a könyvtár szükségességét is megkérdőjelező gazdasági vezetés miatt. Eközben lényegében megszűnt a műemlékes intézményrendszer építészeti (tervezői, hatósági) tevékenysége, nyoma sincs már a korábbi komplex működésnek. További igen nagy veszélyt jelent, hogy bár a legújabb hivatali stratégiában (2011) hangsúlyos kiemelés nyert a műemlékek eredeti anyagi valójukban történő megőrzésének szempontja, ez a hatósági-felügyeleti körökben és munkában, illetve a megbízói oldalról még elméleti szinten sem nyert elismerést – vagyis a művészettörténet jelentős forrásbázisát jelentő műemlékállományt nemcsak az elhanyagolás és „természetes” pusztulás tizedeli, hanem a végrehajtott műemlék-helyreállítások is.

Utóirat

A 2012 első negyedében összeállított, rózsásnak egyáltalán nem mondható helyzetképhez képest az év szeptemberének elejéig a magyarországi műemlékvédelem helyzetében gyökeres romlás következett be. A 2011-től a megyei kormányhivatalokba kiszervezett hatósági részlegek 2012. július 1-től elvesztették a védett műemlékekre vonatkozó építéshatósági jogkörüket; ezentúl csak meglehetősen gyenge jogosítványokkal rendelkező szakhatóságként véleményezhetik a tervezett beavatkozásokat. 2013. január 1-től a tevékenység atomizálása beteljesedett azzal, hogy az elsőfokú hatóság szerepét a járások vették át, a másodfokot pedig a megyékhez telepítették. A legkisebb lehetősége sem maradt meg annak, hogy az ország területén egyébként nemcsak szakmai, de állampolgári szempontból is elvárható egységes szakmai szabályok és elvek szerint történjen a műemlékvédelmi tevékenység. Ezek a változások már rövid távon is igen kedvezőtlenül hathatnak a művészettörténet egyik forrásbázisaként szolgáló műemlékállomány eredeti anyagi valójában való megőrzésére.

2012. szeptember elején egy váratlan kormánydöntéssel, szeptember 15-i hatállyal megszűnt a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal. Az események legközelebbi európai párhuzamaként civil szervezetek és sajtóreagálások a romániai műemlékvédelem Ceaușescu-féle megszüntetését (1977) említették analógiaként. A KÖH feladatait, munkatársait, szervezeti egységeit, eszközeit három különböző minisztérium, illetve ezekbe vagy ezek alá betagolt három részleg között osztották szét. Létrejött a Belügyminisztérium Örökségvédelmi Főosztálya (2 fő művészettörténésszel). A nyilvántartási és tudományos feladatok Budapest Főváros Kormányhivatala Építésügyi és Örökségvédelmi Hivatal, Örökségvédelmi Iroda osztályaira kerültek (12 fő művészettörténésszel). Bizonyos nemzetközi kapcsolatokért és a világörökségi ügyekért, valamint a műemléki gyűjtemények kezeléséért az újonnan létrehozott Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ a felelős (8 művészettörténésszel; a Központba olvasztották a Műemlékek Nemzeti Gondnokságát is, 3 művészettörténésszel). Ezek az intézmények, a Magyar Nemzeti Múzeum NÖK-kel együtt pillanatnyilag 27 művészettörténészt foglalkoztatnak – 2012 elejéhez képest további 3 fős csökkenéssel. 2013 márciusában, fél évvel a KÖH megszüntetését követően is teljes még a bizonytalanság a Kormányhivatal Tudományos osztályának jövője tekintetében. Erősen kérdéses, hogy egyáltalán lehet-e még intézményes műemlékvédelemről beszélni Magyarországon.

A művészettörténet-tudományt nemcsak a tárgyát képező építészeti alkotások legjavát ki tevő műemlékállomány egyre kedvezőtlenebb sorsa érinti közvetlenül, hanem a 140 éves intézményes magyar műemlékvédelemben felhalmozódott tudás jövője is. Ennek egyik letéteményese a KÖH 140 év óta folyamatosan gazdagodó, a műemlékvédelem vonatkozásában a Kárpát-medencében páratlan, igen jelentős számú építész, régész, művészettörténész szakember által folyamatosan használt gyűjteményeinek együttese:

- a közel 40 ezer könyvkötetet számláló, a folyóiratkötetekkel együtt 50 ezernél számosabb, az országban egyedülálló szakkönyvtár;
- a több mint 700 folyóméternyi (50 ezer darab) dokumentációt és 120 ezer rajzot tartalmazó műemléki tervtár;
- a mintegy 510 ezer felvételt – üvegnegatívoktól archív pozitívokon és diákon át a kutatói hagyatékokig és digitális képekig – őrző fényképtár;
- kihelyezett levéltári egységként a műemlékvédelem teljes történetére vonatkozó irattár;
- a különböző építészahagyatékokat, muzeális értékű tervanyagokat gondozó Magyar Építészeti Múzeum.

A gyűjtemények 1919-ig magukba foglalják a történeti Magyarország egész területének emlékeire vonatkozóan addig összegyűjtött teljes anyagot is – ennek megőrzésével, feldolgozásával, a nem kis részben a határon túlról érkező szakemberek kiszolgálásával a műemléki szervezet az utóbbi két évtizedben jelentős mértékben, az érintettek egyértelműen pozitív értékelését kiérdemelve járult hozzá a Kárpát-medence országai tudományos együttműködéséhez. A felsorolt gyűjtemények napi szintű használata képezi a kutatás, a szakszerű tervezés és a hatósági eljárás alapját. Ezek a gyűjtemények bármilyen más múzeumi állományba beolvasztva, szétzabdalva „holt” anyaggá válnának, elveszítenék funkciójukat. A KÖH munkatársainak egyik feladata volt e gyűjtemények gondozása, bővítése, aktualizálása, feldolgozása. A műemlékvédelmet egyszerű államigazgatási-hatósági problémaként felfogó politikai-állami beavatkozások az elmúlt évtized folyamán egyre inkább veszélyeztették a gyűjtemények gyarapodását, a 140 éves archiválási folyamatosság fenntartását – a műemlékvédelmi tevékenység 2013-ra beteljesedett teljes atomizálásával a folyamatosság megszakadásának veszélye hatványozódik.

A megszüntetett KÖH-ben felhalmozott (nemcsak) művészettörténeti tudás olyan természetű, hogy alapvetően egyetemen nem, csak a gyakorlati munkában sajátítható el. Ez az évtizedek óta gyűlő, a közvetlen munkakapcsolatok útján hagyományozódó építészettörténeti tudás, amely a műemlékek komplex kutatásának módszerein alapul (és ennek csak egyik része a tevékenység sokoldalúságát nem is tükröző „falkutatás”), a központi intézmény megszüntével nagyon könnyen veszhet semmibe.

Marosi Ernő

A középkor művészettörténete

A középkor művészettörténeti kutatásának értelmezése a történetileg kialakult hazai közmegegyezés szerint értendő (az ettől inkább független, a nemzetközi felfogáshoz erősebben igazodó felsőoktatás kivételével). E közmegegyezés alapja mindenekelőtt a magyar középkor kutatásában kialakult status quo, amely a régészet és a művészettörténet párhuzamos illetékességén alapul. Ez a párhuzamosság nem áll fenn a korai középkori szakaszra („provinciális római kori régészet” – „népvándorlás-kor” – „honfoglalás kori régészet”), és gyakorlatilag a magyar államalapítás korától érvényesül. A történeti (érett középkor – késő középkor – kora újkor) periodizációval és a művészettörténeti stílustörténeti kategóriákkal (preromanika, érett és késői romanika, korai, „klasszikus” és késő gótika, protoreneszánsz, reneszánsz) szemben népszerű és közkeletű maradt a dinasztikus történeti korszakolás (magyar őstörténet, Árpád-, Anjou-kor, „vegyesházi” királyok, Mátyás-kor, Jagelló-kor), együtt a hozzá fűződő értékelési nosztalgiák meghatározta súlypontokkal.

A lényegében örökölt struktúrában az áttekintett időszakban lényeges, részben generációváltás által is meghatározott változások mentek végbe, s ezek a változások a magyar művészet-történet-tudomány egészére is észrevehetően kihatnak.

A kutatás és az oktatás műhelyei

A generációváltás jelensége legnyilvánvalóbban az előző évtizedben még meghatározó művészettörténészek, utóbb az ugyanakkor felnőtt fiatalabb generáció jeleseknek is távozásával (vagy visszavonulásával) példázható. Jelentős, folytatásra váró, részben posztumusz publikációkkal is reprezentált tudományos hagyatékot hátrahagyva hunyt el Entz Géza, Kovács Éva (és Erdélyben a nem kevésbé példászerű B. Nagy Margit); bevégezte pályafutását a hozzájuk hasonlóan iskolateremtő személyiség, Tóth Sándor is. Számos, művelőjéhez kötött tudományos projekt maradt ilyen okokból bevégtetlen. A keletkezett fájó hiátusok betöltését a tudományos fokozat és MTA doktori címszerzés egyelőre hézagosan és késve jelzi.

A középkori művészettörténet hagyományos műhelyei a visszafejlődés jeleit mutatják: ezek közül a legfontosabb, hogy a kutatási témák inkább kapcsolódnak egyénekhez (akiknek támogatását a pályázati rendszer is preferálja), mint intézményekhez. Ez jellemzi az áttekintett korszakban az MTA Művészettörténeti Kutatóintézetet (az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézetként történő, 2012-es átszervezése jelen áttekintésnek nem tárgya!), ahol az 1990-es években *A magyarországi művészet története* első (1000–1300 körül) kötetének munkái csak a dokumentáció rendezéséig jutottak, befejezésig nem; a harmadik (1470–1600 körül) kötet pedig a későbbi teendők közé került. Jellemzővé a specialisták külső

vállalkozásokban való (olykor meghatározó) szakértői munkája vált (építészettörténet, kisművészet, könyvfestészet, ikonográfia). Középkor-specialistáinak személyi állománya 1995-ben *7 fő volt, 2011-ben *3 fő.¹

Ebben közrejátszott a szintézis (központi irányítású megbízásként tekintett) feladatával szembeni általános idegenkedés, s vele szemben a (múzeumi szempontú) tárgyközpontú kutatásra fektetett nagyobb hangsúly. E tekintetben a fordulat jele a Magyar Nemzeti Galériában 1994-ben rendezett *Pannonia regia* című kiállítás volt.² Egy ideig a középkori művészettörténeti kutatás vezető műhelyeként az MNG Régi Magyar Osztálya érvényesült (létszáma: *5, illetve 3 fő), az ott folyó intenzív munka eredményei az intézményben rendezett (középkori tárgyú és általános, átfogó) kiállításokon kívül az áttekintett időszak végén kiadott tudományos katalógusban³ is jelentkeznek. Ahogyan korábban az MTA MKI, ez időszakban egyre inkább az MNG Régi Magyar Osztálya vonzotta és szervezte a sok résztvevős, sokszerzős vállalkozásokat. Belőle kitelt hasonló nagy projektek (Pannonhalma,⁴ utóbb a Szépművészeti Múzeum Zsigmond-kiállítása⁵) szakmai háttere is.

Mindebben a projektorientált kutatási/alkalmazási formák meghonosodása figyelhető meg – együtt a nyugati világban egyre hangsúlyosabb úgynevezett *Projektstelle* sajátosan megjelenő (továbbra sem elsősorban alkalmazásra, hanem más munkahelyen állással rendelkező munkaerőkre, kölcsönzésre, illetve önkéntes közreműködésre alapozott) változatával. Ez utóbbinak inkább a projekt-státuszokhoz közelítő változata először 2004–2006 között jelent meg a Szépművészeti Múzeumban (középkor-specialista hagyományosan *3–4 fő) a Zsigmond-kiállítás előkészítése idején (kb. *10 fő). Ez a jelentős kutatóhelynek felfogható csoport utóbb szétszóródott. Egyéb múzeumi kutatóhelyekre szükség szerint általában *1–2 publikáló, különböző egységekben, osztályokban szétszórt középkor-specialista jelenléte jellemző.

A korszak elején jelentős számú (*min. 8 fő), tudományos/kutatási osztályba szervezett, illetve általa koordinált középkor-kutatói állománnyal rendelkezett az átszervezései és koncepcióváltásai során különböző elnevezésekkel megjelenő Országos Műemlékvédelmi Hivatal és társintézménye, az Állami Műemléki és Restaurálási Központ. Az interdiszciplináris jellegű tudományos osztály és az ÁMRK megszűnése óta a mai Kulturális Örökségvédelmi Hivatalban a lényegében egyéni kutatókként működő művészettörténész középkor-specialisták száma *3 fő.

A felsőoktatásban a korszak kezdetén az ELTE Művészettörténeti Tanszéke (majd Intézete, ahol a középkori tanszék a többihez hasonlóan „virtuális” maradt) volt a középkori művészettörténet egyetlen, hagyományos képzési helye (*5 fő középkor-specialista, jelenleg *2 fő). Ezen a bázison alakult ki a művészettörténész-képzés teljes, az újonnan szervezett Doktori Iskolát is magába foglaló „vertikuma”. Fontos, hogy feladatai közé tartozik tudományos fokozat előkészítése és biztosítása határon túli (ez idő szerint erdélyi) magyar középkorkutatók számára is. A korszak új fejleménye a PPKE művészettörténeti tanszékének alapítása (*2 középkor-specialista oktató-

¹ Csillaggal jelölve itt és a továbbiakban becsült számok szerepelnek, a gyakornokok, nyugalmazott és időszakosan foglalkoztatott kutatók nélkül.

² *Pannonia regia. Művészet a Dunántúlon 1000–1541* (kiállítási katalógus, Magyar Nemzeti Galéria). Szerk. MIKÓ ÁRPÁD–TAKÁCS IMRE. Budapest, MNG, 1994.

³ TÓTH SÁNDOR: *Román kori kőfaragványok a Magyar Nemzeti Galéria régi magyar gyűjteményében*. Sajtó alá rendezte és szerk. MIKÓ ÁRPÁD. Budapest, MNG, 2010.

⁴ *Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve* (kiállítási katalógus). I–III. Szerk. TAKÁCS IMRE. Pannonhalma, Pannonhalmi Bencés Főapátság, 1996; *Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon* (kiállítási katalógus). Szerk. TAKÁCS IMRE. Pannonhalma, Pannonhalmi Bencés Főapátság, 2001.

⁵ *Sigismundus rex et imperator. Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában 1387–1437* (kiállítási katalógus). Szerk. TAKÁCS IMRE. Mainz, Ph. von Zabern, 2006.

val). Más egyetemeken középkorral foglalkozó művészettörténészek sporadikus jelenléte regisztrálható (például Pécs) – és döntően más irányú oktatási kötelezettségük feltételezhető.

A művészettörténet egyetemi oktatásában a bolognai rendszer bevezetése után a közép-kori stúdiumok erősen visszaszorultak, aminek okai a hallgatói érdeklődés, illetve pályaaorientáció erőteljes változásai mellett a BA+MA rendszerben a speciális képzési igények (így a filológiai és nyelvi segédstúdiumok) kielégítésének nehézségeiben kereshetők (ma a középkoros MA hallgatók létszáma évfolyamonként 1-2 fő, max. 10%). Az ELTE doktori iskolája a határon túli magyarok (túlnyomó részt erdélyiek) fokozatszerzésének helye is. Öröndetes az újabban fiatal művészettörténészek által szervezett, közös tudományos konferenciák rendszeressé válása. A felsőoktatás lehetőségei között feltétlenül számba veendő a CEU Medieval Departmentje, amely MA képzésével külföldiek (köztük magyarok), illetve itthon már MA-t szerzett magyarok további tanulmányainak lehetőségeként művészettörténeti szempontból (is) jelentős képzési hely.

Az új képzési rendszer feltétlen pozitívuma ugyanakkor a külföldi tanulmányok lehetősége. Gyakorlatilag nincs középkori tárgyú MA-disszertáció, amelyet ne előzne meg legalább egyszemeszternyi külföldi tanulmányút (sajnos többnyire a specializáció szempontjából inkább haszontalan BA időszakban). Mind a képzés, mind nemzetközi kutatási projektek, publikációk, aktuális tudományos viták szempontjából a középkorkutatók számára legjelentősebb nemzetközi intézmény a lipcsei egyetemen a Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Osteuropas, amelynek jelentősége, hogy a kelet-európai fordulat után a korábbi „népi demokratikus” tudományos együttműködés helyébe lépve ez vált a közép-európai kutatók együttműködésének szervezőjévé.⁶

Az áttekintett időszak folyamán a kutatások finanszírozása a – rendszerint rövid távú, egyének vagy kis kutatócsoportok vállalkozásainak kedvező – pályázatokra (OTKA, NKA stb.) hárult. Nagyobb projektek művelésére, folytatására ezek csak csekélyebb mértékben adnak módot, az ilyen vállalkozások (corpus-munkák, múzeumi tudományos katalógusok, *Lapidarium Hungaricum*) száma is csökkent. Új, hatékony formát képviselnek azonban a különböző egyházi (Pannonhalma, újabban: Székesfehérvár, Egyházmegyei Gyűjtemény), illetve alapítványi támogatású vállalkozások (a *Dél-Alföld és Szer* [2000] gyűjteményes kötet, illetve az újabb erdélyi, valamint a falfestészeti kutatások bemutatásai, a kutatómunkát is szervező Teleki László Alapítvány projekt-támogatásával).⁷

⁶ Az intézet kiadásában jelent meg az erdélyi szárnyasoltár-művészet jelentős részének monografikus feldolgozása: Emese SARKADI NAGY: *Local Workshops – Foreign Connections. Late Medieval Altarpieces from Transylvania*. Ostfildern, Jan Thorbecke Verlag, 2012. (Studia Jagellonica Lipsiensia, 9.)

⁷ A teljesség igénye nélkül: *A középkori Dél-Alföld és Szer*. Szerk. KOLLÁR Tibor. Szeged, Csongrád Megyei Levéltár–Budapest, Open Art, 2000; *Építészet a középkori Dél-Magyarországon*. Szerk. KOLLÁR Tibor. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2010; LANGI JÓZSEF–MIHÁLY Ferenc: *Erdélyi falképek és festett faberendezések*. Budapest, ÁMRK, 1. kötet: é. n.; 2. kötet: 2004; 3. kötet: 2006; *Középkori falképek Erdélyben*. Szerk. KOLLÁR Tibor. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2008; *Falfestészeti emlékek a középkori Magyarország északkeleti megyéiből*. Szerk. KOLLÁR Tibor, Budapest, Teleki László Alapítvány, 2009. – A gyulafehérvári székesegyház építéstörténetéhez: Daniela MARCU ISTRATE: *A gyulafehérvári katolikus székesegyház és püspöki palota régészeti kutatása (2000–2002)*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2008; SARKADI Márton: „s folytatva magát a régi művet”. *Tanulmányok a gyulafehérvári székesegyház és püspöki palota történetéről*. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2010; *A gyulafehérvári székesegyház főszentélye*. Szerk. PAPP Szilárd. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2012. – A határvidékekről: *Középkori egyházi építészet Szatmárban*. Szerk. KOLLÁR Tibor. Budapest, Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Önkormányzat, 2011; *Középkori templomok a Tiszától a Kárpátokig*. Szerk. KOLLÁR Tibor. Nyíregyháza, Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Területfejlesztési és Környezetgazdálkodási Ügynökség Nonprofit Kft., 2013; *A szörvény emlékei*. Szerk. KOLLÁR Tibor. Budapest, Teleki László Alapítvány, 2013.

Tudományos és közművelődési vállalkozások: műemlékvédelem, múzeumok

A középkori művészettörténet – mint Közép-Európában gyakorta – „nemzeti tudomány” nemcsak nyelvi és hagyománybeli feltételeit tekintve, hanem mint a nemzetállami identitás hordozója is. Feladatait, mozgásterét ezen eszmei tényezők erőteljesen meghatározták. Kialakult a különféle politikai irányzatoknak (illetve kormányzatoknak) bizonyos tipológiája is (szocialista-liberális „európai” beágyazottság, illetve népnemzeti szimbolikus-szagrális funkciókeresés, beleértve a demuzealizáció/rezsakralizáció elgondolását). Mindezek – a „keresztény” középkor vallásos kultuszával együtt – látszólag kedveznek a középkorkutatásoknak; kevésbé az inkább tömeges őstörténeti („pogány”) mitológiagyártás. Az itt röviden jellemzett mozgáster a tárgyalt időszakban különféle nemzeti/országos súlypontokban nyilvánult meg: 1996: „millecentenárium”; 2000: ezredforduló és a magyar állam millenniuma; 2004 (csekély mértékben): EU-csatlakozás; 2008: Mátyás-évforduló. Mindezek valamilyen formában érintették a középkori művészettörténet feladatait, megbízásokat hoztak számára.

Különösen a „millecentenárium” és a „millennium” járt jelentős, középkori emlékeket is érintő műemlékvédelmi vállalkozásokkal és beruházásokkal. Ilyenek voltak mindenekelőtt a királyi és királynéi székhelyek restaurálási munkálatai, illetve korábban restaurált kistemplomok renoválásai. A hagyományosan a középkori művészettörténeti ismeretszerzés forrásaiként tekintett (főként épületarcheológiai, úgynevezett „fal”-) kutatások háttérbe szorultak. Például Ják kutatásai a (mintaszerű publikációval kísért) nyugati homlokzat (levett szobrainak végleges múzeumi elhelyezése híján) be sem fejezett munkái után elakadtak. Pécs, Székesfehérvár, Esztergom, Ják kőtáiraiban a munkák leálltak (Pécsett a befejezéshez viszonylag közeli, látogatható állapotban; Esztergomban részleges, publikációval is kísért, ugyancsak látogatható megoldással; Székesfehérváron és Jákon esetenként az emlékanyag fennmaradását is veszélyeztető raktározási problémákkal). 1996 – és különösen 2000 – műemlékvédelmi vállalkozásai hozták (szemben például Ócsa szolid helyreállításának e szakaszra eső befejezésével) a posztmodernizmusra és a közönség látványigényére hivatkozó historizáló rekonstrukciók (Esztergom, Visegrád, Székesfehérvár) elterjedését. Ezekben megbízóként is fontos szerepet játszott a Magyar Nemzeti Múzeum. Valamennyi (a mindenfelé terjedő, a turisztikai igényekre és a látogatószámok statisztikájára hivatkozó hasonló vállalkozások, például országszerte terjedő panoptikumok, kínzókamrák stb.) a kutatótól megkövetelt új attitűdöt mutatják fel, voltaképpen szűk tudós réteg belügyévé minősítve a szerencsés esetben korrekt módon bemutatott eredetiek megőrzését. A tisztázatlan szakmai kötődésű múzeumpedagógia egyre erőteljesebben kezdi játszani valamiféle elszabadult hajóágyú szerepét (gyakran idiotisztikus játszóház szerepkörében). Mindezen változások tudományos vitája, de tulajdonképpen leíró regisztrálása is elmaradt. Ennek a helyzetnek újabban érzékelhető következményei jelentkeznek például a pannonthalmi bencés apátság templomának 2012-ben befejezett, lényegében a hatvanas évek purifikáló középkori műemlékszemléletét érvényesítő de-restaurálása során.

A műemléki ismeretszerzés céljával kezdeményezett kutatások eközben belföldön jórészt háttérbe szorultak. A magyar műemléki kutatások súlypontja mind mennyiségi, mind a tudományos igényesség tekintetében a határon kívülre helyeződött, ahol (kisebb mértékű szlovákiai, megkezdődött kárpátaljai és egészen más feltételekkel folyó jugoszláv utódállamok-beli vállalkozások mellett) különösen az erdélyi kutatásoknak van hatalmas jelentőségük. Itt épületeknek, falképeknek, egyházi berendezési tárgyaknak olyan mennyisége került elő – sokszor a szórvány-magyarok területein, sajnos mentő jellegű kutatásokban –, amely a középkori művészettörté-

netnek mind regionális, mind országos újrafogalmazását teszi szükségessé. E kevés számú kutató által végzett munka a hagyományosan felfogott konzerváló műemléki beavatkozások – nem utolsósorban gazdasági – célszerűségét bizonyítja.

A korábban a műemlékvédelemre koncentrált hivatali-hatósági szervezet működési területének újradefiniálásával és a kulturális örökségre való kiszélesítésével párhuzamosan fokozatosan leépült a korábbi műemléki publikációk és projektek (műemléki topográfia) struktúrája.

A középkori emléktárgyak a múzeumokban rendszerint szétszórva, a kiállítások kezdetén bemutatott helytörténeti jelentőségű tárgyakat jelent (a jelentős kőtári gyűjteményekről lásd fent). Látványosságként, a médiaérdeklődés vonzóerejeként rendszerint nem jön számításba. Az MNG középkori gyűjteménye csak tervezett (bal)sorsának kapcsán vált újabban a Szépművészeti Múzeummal való egyesítés vitájában érvvé. A Magyar Nemzeti Múzeum jelentős középkori műtárgygyűjteménye a nemzeti történelem kontextusában jelenik meg. A BTM a várostörténeti összefüggésen kívül (például a 15. század eleje budai szobrászatának esetében) sajátos művészettörténeti viszonyokat is érzékeltet. A Szépművészeti Múzeum középkori műtárgyainak nincs sajátos kontextusuk, azok hagyományosan a vonatkozó „iskolák”, „primitív” fázisait képviselik, Régi Szobor Gyűjteményének nyilvánossága (a tárgyalt korszakban néhány középkori részét időszakos kiállításon bemutatták) rövid fennállás után gyakorlatilag megszűnt.⁸

Ezért – és mivel a magyar középkor művészettörténete soha nem redukálható az építészet mellőző képtörténetre – van jelentőségük az ingatlan emléktárgyra is tekintettel lévő időszakos kiállításoknak. Ezek nagy hatású, bel- és a határos külföldön számos kutatást (köztük a középkori művészettörténeti régiók ismeretét) inspiráló példája volt az MNG *Pannonia regia* kiállítása. Utóbb, 1996-ban, majd 2001-ben Pannonhalmán lényegében a Főapátság és a magyar bencés rend emléktárgyainak korszerű feldolgozására és bemutatására került sor.⁹ Részben a megelőző korszak (1982-ben kiállítással is támogatott) kutatási eredményei jelentek meg nemzetközi keretben az inkább kultúrdiplomáciai-reprezentatív jellegű fontevraud-i Anjou-kiállításon (2002),¹⁰ s nyilvánultak meg nagyvonalúan szintetizált, egy valószínűleg soha nem ismétlődő csillagóra szülte teljességben a 2006-os budapesti-luxemburgi Zsigmond-kiállításon. Érthetetlennek – ha szakmán kívüli szempontokkal könnyen magyarázhatóan is – tűnik az utóbbi kommunikációs csődje, maga a szervező intézmény által való elhallgatása, és a benne képviselt elvek írmagjának is kiirtása az egyébként felettebb kontextus-orientált intézményi retorikában.

2008-ban nagy művészeti gyűjtemény (BTM, OSZK, MNG, Iparművészeti Múzeum) összefogásával, összehangolt kiállításokkal ünnepelte a Mátyás-évforduló kapcsán a reneszánsz évét. Valamennyi kiállítás a gyűjtemények mint kutatóhelyek specifikumai alapján, átfogó koncepcióval valósult meg.¹¹ E kiállításoknak – a reneszánsz aktuális tudományos problematikája és ismeretanyaga, sokrétűsége feltárása mellett – szemléletet alakító hozadéka az itáliai és északi fej-

⁸ A kézirat lezárása óta megnyílt az osztály *Európai szobrászat 1350–1800* című új, állandó kiállítása (a szerk.).

⁹ Lásd fent a 4. jegyzetben.

¹⁰ *L'Europe des Anjou. Aventure des princes angevins du XIIIe au XVe siècle*. Paris, Somogy, 2001.

¹¹ Hunyadi Mátyás, a király. *Hagyomány és megújulás a királyi udvarban 1458–1490* (kiállítási katalógus). Szerk. FARBAKY Péter–SPEKNER Enikő–SZENDE Katalin–VÉGH András. Budapest, BTM, 2008. Angol nyelvű kiadásban is (*Matthias Corvinus, the King. Tradition and Renewal in the Hungarian Royal Court 1458–1490*); Mátyás király öröksége. *Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század)*. Szerk. MIKÓ Árpád–VERŐ Mária. I. Katalógus, II. Tanulmányok. Budapest, MNG, 2008; *Csillag a holó árnyékában. Vitéz János és a humanizmus kezdetei Magyarországon* (kiállítási katalógus). Szerk. FÖLDESI Ferenc. Budapest, OSZK, 2008. Angol nyelvű kiadásban is (*A Star in the Raven's Shadow. János Vitéz and the Beginnings of Humanism in Hungary*); *Beatrix hozománya. Itáliai majolikaművészet Mátyás király udvarában* (kiállítási katalógus). Szerk. BALLA Gabriella–JÉKELY Zsombor. Budapest, IM, 2008. Angol nyelvű kiadásban is (*The Dowry of Beatrice, Italian Maiolica art and the Court of King Matthias*).

lódések kölcsönös viszonyának, valamint a Mátyás-kori késő gótika egyáltalán nem hanyatló jellegének érzékeltetése: a konvencionálisan lineáris stílustörténeti fejlődésképp meghaladása.

Okvetlenül felemlítendő a magyar korszak-specialisták részesedése a 2003-as pozsonyi Gótika-kiállításban és katalógusában, illetve (a késő középkort tekintve) részben ugyanott a 2009-es Reneszánsz-kiállításban is, nemcsak azért, mert ezek – mint a hazai publikációk is – részben a hazai vállalkozások (a *Magyarországi művészettörténet* 1987-es 2. kötete) revízióját és konkretizálását szolgálják.¹² Fő érdemük – végre – a szlovák és a magyar kutatók egymás iránti respektusának nemzeti elfogultságtól mentes elismerése, a múzeumok és a kutatók együttműködési készségének igazolása, s az emlékközösség elvének demonstrációja.

A fentiekből kibontakozik az áttekintett korszak egy kihordatlan vitatémája: a kutató és/vagy kommunikatív – mediatizált – múzeum részben művi, a szakmán kívülről gerjesztett dilemmája. A középkorkutatás a múzeumokról mint kutatóhelyekről nem mondhat le, s leszögezendő, hogy a középkori művészet soha nem lehet(ne) olyan mértékben aktualizálható, mint az élő, kortárs művészek produkciója.

A módszerek és a témák

Szemben az előző korszakban a szintézisalkotásban uralkodó társadalomtörténeti, stílustörténeti módszerekkel – és részben ezek kritikájaként, de a nagyobb projekteknek kevésbé kedvező viszonyokhoz is alkalmazkodva – az áttekintett időszakban a tényfeltáró, a tárgyközpontú, monografikus módszerek váltak uralkodóvá. Ebben szerepet játszott a – különösen a történeti Magyarország határon túli területein – megnövekedett és folyamatosan növekvő, egyelőre szintetizálhatatlan emléktanyag tömege. A jelenség azonban a tudomány szak nemzetközi tendenciáinak is pontosan megfelel.

Bizonyos hazai kutatások – nemzetközi tudományos kapcsolatok, illetve külföldi tanulmányok alapján – közvetlenül egyetemes művészettörténeti normákhoz igazodnak. Különösen érvényes ez a még Kovács Éva által megindított, váratlan halála után egy általa kezdeményezett OTKA-támogatású projekt keretében folytatott udvari művészet (illetve jelvénytörténeti) kutatásra.¹³ A vállalkozás lezáratlan, területileg és számszerűen is parciális eredményei nagy kiállításokba épültek be. A jelentős magyarországi bizánci kisművészeti emléktanyag megfelelő tudományos publicitást – és sok tekintetben újszerű értelmezést – kapott az újabb bizánci művészeti kiállításokon.¹⁴ Ugyancsak nemzetközi művészettörténeti megfontolásokhoz igazodnak a magyarországi gótika kezdeteire vonatkozó tézisek ártértékelését célzó, kiterjedt kutatások. Új, jelentős, mert ismert, de kellőképpen nem értelmezett forrásokat követve a magyarországi késő gótika stílárís forrásvidékeit tárta fel a Mátyás-kori késő gótikus udvari építészet monográfiája.¹⁵

Különösen fontos, részben még lezáratlan eredmények fűződnek a késő gótikus képzőművészet stíluskezdetének értékeléséhez. E tekintetben kiemelkedő jelentőségű az úgynevezett galgóci Betlehem eredeti rendeltetésének a pozsonyi dómra való lokalizálása és egy további fontos részlettel, a magyarbéli Annuntiatával való kapcsolatba hozása.¹⁶ E kutatások a 15. századi

¹² Dušan BURAN a kolektív: *Gótika*. Bratislava, SNG, 2003. (Dejiny slovenského výtvarného umenia); Ivan RUSINA a kolektív: *Renesancia. Umenie medzi neskorou gotikou a barokom*. Bratislava, SNG, 2009. (Dejiny slovenského výtvarného umenia.)

¹³ Magyar királyok emlékeinek nyomában Dél-Itáliában. *Ars Hungarica*, 26. 1998. 1. 5–82.

¹⁴ Például *The Glory of Byzantium* (kiállítási katalógus). New York, Metropolitan Museum of Art, 1997. (Kiss Etele).

¹⁵ PAPP Szilárd: *A királyi udvar építkezései Magyarországon 1480–1515*. Budapest, Balassi, 2005.

¹⁶ ENDRŐDI Gábor: Fejezetek a „Galgóci Betlehem” történetéből. *Művészettörténeti Értesítő*, 47. 1998. 1–37; Kapitoly z dejín hlohoveckého reliéfu Narodenia Krísta. *Galéria. Ročenka Slovenskej národnej galérie v Bratislave*, 2001, 7–41.

ars nova németalföldi eredetű stílustendenciájának fontos közép-európai közvetítőjéhez, Nikolaus Gerhaerts van Leydenhez vezetnek. Hasonló kutatások folynak Szlovákiában, amelyekhez a szlovák nyelven is publikált magyar tanulmány is csatlakozott. (Legújabban az eredmények német részről történő elfogadásával a Liebighausban, illetve Strassburgban rendezett kiállítások katalógusaiban.) E közös kutatások mögött egy fontos német kezdeményezés, a 15. századi késő gótikus realizmus nürnbergi gyökereit (Hans Pleydenwurff), s azoknak a bécsi Schottenstift-mesterrel való kölcsönhatását kutató Robert Suckale berlini professzor elgondolásainak és tanításának szerepe húzódik meg. A részletekben fennálló vitakérdések ellenére Suckale nagy érdeme, hogy – mintegy a „külső” szemlélő nézőpontjából – aláhúzza a magyarországi stílusjelenség abszolút egyetemes értékét és elsőrangú kvalitását. Suckale és a cseh Jiří Fajt ugyanakkor egy feltételezett szlovák (Zápolya) udvari művészet tézisért fogalmazta meg, nézeteik azonban egyelőre nem találtak alapos elemzésre. Abban a Jagelló-korral foglalkozó lipcsei kutatási projektben, amelyben ezek az elemzések is születtek, a magyar részvétel nyilvánvalóan nem volt eléggé intenzív. Ugyanakkor kiemelendők a Schottenstift-mester magyarországi eredetére vonatkozó, egy MNG-szerzemény kapcsán elért hazai eredmények, valamint stílusa erdélyi jelenlétének és hatásainak igazolása az erdélyi szárnyasoltár-művészet történetének új feldolgozása során. A későbbi nürnbergi vonatkozások sorában nagy jelentőségű (különösen a korai Dürer festészetére utaló) eredményeket mutatott be az MNG *Magnificat anima mea Dominum* című MS mesterkiállítása.

Intenzív ikonográfiai kutatások folytak a tárgyalt időszakban. Ezek közé tartoznak intellektuális és misztikus ikonográfiai témák egész sorának poszt-ikonológiai elemzései, és viszont: azok a narratológiai szempontú elemzések, amelyekkel a szlovákiai Ivan Gerát közelítette meg mind a Szent László-legendákat, mind a kassai Szent Erzsébet-ciklust. Ugyanő nagy hasznú, népszerű kézikönyvben foglalta össze a hagiografikus ihletésű ikonográfia alapvonásait. Ennek a kutatási iránynak jelentős történettudományi ihletői közül a legbefolyásosabbak Klaniczay Gábornak az uralkodói szentségre vonatkozó tanulmányai, amelyek fontos ösztönzést adtak a hazai ikonográfiai kutatásnak. Másik, ugyancsak időszerű, a feminista kutatási kezdeményezéseket is képviselő javaslata a női szentség specifikus formáira vonatkozik, s találkozik a történész Zsoldos Attila szempontjaival is. E megközelítés termékeny hatásai a BTM *Habsburg Mária, Mohács özvegye* (bizar címadású) kiállításában¹⁷ s az eredetileg Barcelonában bemutatott *Királylányok messi földről* című kiállításban¹⁸ mutatkoznak. Az ikonográfiai és a rendtörténeti, egyháztörténeti érdeklődésnek nagy igénylői, pártolói a különféle vallásos testületek (katolikusokon kívül görög katolikusok, szerencsére reformátusok, evangélikusok, zsidók is) és kvázi *per definitionem* a PPKE. Informatív összefoglalások mellett az ezek által rendezett konferenciákon és kiadványaikban olykor fontos új eredmények is megjelennek.

Az 1990 táji változások óta a magyar középkor megközelíthetőségét tekintve is (amelyben a sokat emlegetett „egzotikus” magyar nyelv egyáltalán nem akkora akadály – még az idézettségben sem –, amekkora alibinek használják!) egyetemes jelenség. Számos külföldi tudós e korokban kezdett a magyarországi emlékek elmélyültebb kutatásába. Csak néhány fontos példa: Marie Lionnet disszertációja a 14. századi magyarországi falfestészetről (Párizs, Sorbonne); Tim Juckes monográfiája a kassai Szent Erzsébet-templomról (London, Courtauld Institute); Cecily J. Hilsdale tanulmánya a Szent Korona bizánci részéről (*Art History*, 2008); Evelin Wetters (Lipcse, majd Riggisberg, Abegg-Stiftung) elmélyült gótikus iparművészeti tanulmányai és az ötvösség-

¹⁷ *Habsburg Mária, Mohács özvegye. A királyné és udvara 1521–1531* (kiállítási katalógus). Szerk. RÉTHELYI Orsolya–F. ROMHÁNYI Beatrix–SPEKNER Enikő–VÉGH András. Budapest, BTM, 2005.

¹⁸ *Királylányok messi földről. Magyarország és Katalónia a középkorban* (kiállítási katalógus). Szerk. Ramon SARUBE–TÓTH Ferenc. Budapest, MNM, 2009. Katalán nyelvű kiadás is.

ről szóló monográfiája,¹⁹ valamint tevékeny részvétele szinte valamennyi magyar vállalkozásban. A 2010-es évet fellow-ként a Collegium Budapestben töltő Xavier Barral i Altet a szentkirályi timpanon meglepő, egyetemes művészettörténeti helyét kijelölő tanulmánnyal szólott hozzá a magyar romanika kutatásához, s nemcsak inspirálta az OSZK *Apollonius pictus* illusztrált töredékének mintaszerű kritikai faksimile kiadását, hanem részt is vett benne.²⁰ A lengyel Romuald Kaczmarek a Margit-legenda forráshelyének szoros olvasatával adott reális, az elterjedtnél korábbi datálást Szent Margit ereklyesíremlékének és a mű itáliai forrásainak. A középkorkutatás szempontjából is felemlítendő a firenzei Villa i Tatti kutatóintézet szerepvállalása az itáliai–magyar kapcsolatok kutatásában – a leglátványosabban a 2008-as reneszánsz év és tudományos előkészületei kapcsán.²¹

A fenti, a szakterület nemzetközi orientációjában és tematikai hangsúlyaiban – részben objektív körülmények hatására – bekövetkezett módosulásokat, illetve változásokat fontos módszerbeli jellemzők kísérik:

a) A művek mint tárgyak beható vizsgálatából nyert tények és tényállások jelentőségének respektálása – egyfajta nem szövegközpontú, hanem a műalkotást mint szöveget alapul vevő hermeneutika hangsúlyos érvényesítése. Legfontosabb példáit az épületarcheológiai (úgynevezett „falkutatói”) metodika képviseli, amelynek iskolaszerű normái korábban a műemlékvédelem szervezetében alakultak ki. Ezt a normát és metodikát mindenekelőtt a *Lapidarium Hungaricum* című faragottkő-corpus képviseli, azon kevés műemléki projektek egyike, amely a 2000-es évtizedben is kiváló, a Nyugat-Dunántúlra vonatkozó kötetekkel folytatódott.²² A szemléletmód mintaszerű megvalósítása a jáki templom nyugati részének építés- és szobrászattörténetét dokumentáló és feldolgozó, sokszoros monográfia.²³ Hasonló metodika alkalmazása van kibontakozóban a gyulafehérvári székesegyház folyamatban lévő kutatásaiban. Világosan megfogalmazott, formulaszerűen felépíthető norma lévén tanítható, követhető és alkalmazható: a szemléletmód – amint ezt az újabb falfestészeti kutatások példája mutatja – nemcsak e téren alkalmazható eredményesen, hanem restaurátorok és művészettörténészek együttműködésének keretét is alkothatja.

b) Megnövekedett a természettudományos vizsgálati módszereket alkalmazó műtárgydiagnosztikai eljárások súlya. Alkalmazásuk iskolapéldáit szolgáltatja a középkori vörösmárvány emlékek kutatása: az erre vállalkozó készülő, nagyszabású corpus egyben a fent tárgyalt metodika keretében értékeli e vizsgálati metodikát. A nagyrészt az MTA Geofizikai Kutatóintézetnek archeometriai kutatásaiba illeszkedő kutatások az építészeti és szobrászati nyersanyagok eredethelyeinek meghatározásában mind a hazai művészettörténet, mind az egyetemes művészeti emlékek terén széles körű alkalmazást mutatnak. Nem csekélyebb a régészetben alkalmazott vizsgálati módszerek jelentősége – melyek általában a régészettel közös interdiszciplináris

¹⁹ Evelin WETTER: *Objekt, Überlieferung und Narrativ. Spätmittelalterliche Goldschmiedekunst im historischen Königreich Ungarn*. Ostfildern, Jan Thorbecke, 2011. (Studia Jagellonica Lipsiensia, 8.)

²⁰ *Apollonius pictus. An Illustrated late Antique Romance around 1000 / Egy illusztrált késő antik regény 1000 körül*. Szerk. BORECZKY Anna–NÉMETH András. Budapest, OSZK, é. n. (I).

²¹ *Italy & Hungary. Humanism and Art in the Early Renaissance*. Ed. Péter FARBAKY–Louis A. WALDMAN. Milano, Officina Libraria, 2011. (Villa i Tatti, 27.)

²² *Lapidarium Hungaricum. Magyarország építészeti töredékeinek gyűjteménye*. Szerk. HORLER Miklós (a 7. kötettől LÖVEI Pállal). 1. kötet: *Általános helyzetkép*. Budapest, 1988; 2. kötet: *Pest megye I, Visegrád, királyi palota 1*. Budapest, 1990; 3. kötet: *Győr-Moson-Sopron megye I, Sopronhorpács*. Budapest, 1995; 4. kötet: *Budapest I, Budai királyi palota 1*. Budapest, 1998; 5–6. kötet: *Vas megye I–II*. Budapest, 2002; 7. kötet: *Veszprém megye I*. Budapest, 2009; 8. kötet: *Pest megye II, Visegrád, alsó-és felsővár*. Budapest, 2012.

²³ *A jáki apostolszobrok / Die Apostelfiguren von Ják*. Szerk. SZENTESI Edit–UJVÁRI Péter. Budapest, Balassi, 1999.

vállalkozások során kerülnek a művészettörténész kezébe, mint például a metallurgia, a dendrokronológia stb. eredményei. Kiemelendő – s a szakmán belüli nemzetközi tapasztalatcsere jelentőségére hívja fel a figyelmet – az infravörös reflektográfia alkalmazása a korai németalföldi festészet kutatásában („*dessin soujacent la peinture*” – az előrajzolás vizsgálata). A Szépművészeti Múzeum németalföldi képgyűjteményében alkalmazott metodika hitelességének záloga a nemzetközi normáknak megfelelő alkalmazása. Az esztergomi úgynevezett „Botticelli-vita” kulcsa többek között ennek a hitelnek (azaz: a természettudományokban megkövetelt falszifikálhatóságnak) a hiánya.

c) A mai magyar művészettörténet-írás egyik legjelentősebb tendenciája az önreflexiót és egyben a recepciótörténeti helyzetismeretet szolgáló, a mindenkori módszeres megközelítés történetiségét hangsúlyozó s ezáltal a művészettörténeti ítéletet relativizáló kutatástörténeti vizsgálat. Ez mindenféle dokumentumok, nemcsak szövegek, hanem rajzi és festői ábrázolások, fényképek, tervek, gyűjtéstörténeti és múzeumtörténeti adatok stb. forráskritikai kezelését írja elő. A középkori művészettörténetnek is fontos, általános követelményévé vált ilyen dokumentumok alkalmazása: nem csupán a tárgyak története értelmében, hanem általános recepciótörténeti tekintetben is. Az ilyen vonatkozású (segéd)gyűjtemények, adat-, terv- és fotótárak védelme relatíve új keletű; feldolgozásuk és rendszeres feltárásuk, bár egyes múzeumokban és a műemlékvédelemben főleg az utóbbi két évtizedben már megkezdődött, alapvetően még a jövő feladata.

d) Gyengült a magyar középkor „centripetálisnak” jellemezhető, a 19. századi, Budapest-központú nemzetállam képét historizáló topográfiai modelljének érvénye. Az ország régióinak művészetföldrajzi rekonstrukciójában is úttörő volt az 1994-es *Pannonia regia*-kiállítás, egy régió rekonstrukciós hipotézisének bemutatása. A régiók, illetve az ország peremvidégein elhelyezkedő nagy kereskedővárosok jelentőségének feltárása mind a középkori Magyarország művészeti kultúrája reális képének megalkotásában, mind az idegenből érkező művészek és művészeti jelenségek tudományos feldolgozásában döntő jelentőségű.

e) A korszak legjelentősebb, a fent jelzett tendenciákat nagyrészt képviselő diszciplináris iskolája az ELTE Művészettörténeti Intézete nyugalmazott adjunktusaként 2007-ben elhunyt Tóth Sándor nevéhez fűződik, személyes kutatásai (mindenekelőtt a román kori építészet és szobrászat történetének kidolgozása) és tanítása (vezetésével kidolgozott több tucat, nagyrészt monografikus szakdolgozat és az ezek nyomán készült publikációk) alapján. A ma a diszciplinában tevékeny fiatalabb generáció nagyrészt az ő nevelése.

A középkorkutatás kilátásai

A középkori művészettörténet a mai magyar művészettörténeti oktatási struktúrában (ugyan helytelenül, de régen követett gyakorlat szerint a tantervek sorrendjében is) mintegy alapozó, „beavató” és alapelveket, módszereskedéseket mintegy *in vitro* demonstráló diszciplína. Egyéb okokon (így a hozzá szükséges segédtudományi apparátus méretén, az interdiszciplinaritás fokozott követelményéből eredő igényeken) kívül ezért is kár oktatási súlyának korlátozása. Ez a korlátozás az úgynevezett „szabad bölcsészet” BA programjain belül alighanem társadalmi ítéletet – a felesleges luxusszakmává minősítést – fejez ki, éppoly felületes és önkényes ítélet alapján, mint sok más diszciplína esetében.

Ez a korlátozás azonban semmiképpen nem kettőzhető meg. Nyilvánvaló, hogy a középkori művészettörténet művelése az autonóm művészettörténeti diszciplína egyik előfeltétele. A művészettörténet autonómiája (melyet önkényes „tudomány-rendszertani” és „tudományszervezési” rendszabályok éppúgy fenyegetnek, mint valamely részterületet [például kortárs művészet] vagy alkalmazást [például kommunikáció, médiaelmélet] előtérbe helyező koncepciók) a középkorkutatás jövőjének legfontosabb előfeltétele.

Előfordulhat, hogy a magyar középkor kutatóinak (egyebek mellett a könyvtári és publikációs infrastruktúra szűkösségének nyomására is) hamarosan külföldön kell felkészülniük hivatásukra. Ez nem lenne példátlan, sem mindenestül negatív (vö. a 19. századot, vagy a két világháború közti időszak diaszpóra-jelenségeit), különösen a magyarországi egyetemek nemzetközi elfogadottsága szempontjából azonban meglehetősen káros lenne. (2011)

Galavics Géza

Reneszánsz művészettörténeti kutatások Magyarországon 1995 és 2012 között

A magyar művészettörténet-írás történetében nincs még egy olyan stíluskorszak, amelyet az utóbbi bő másfél évtizedben olyannyira gyökeresen átformáltak volna, mint a magyarországi reneszánszt. S erről a folyamatról szerencsés módon kitűnő, a magyarországi reneszánszkutatást a kezdetektől áttekintő tudománytörténeti összefoglalás is rendelkezésre áll (Mikó Árpád tanulmánya az MNG *Mátyás király öröksége. Késő reneszánsz művészet Magyarországon [16–17. század]* című 2008-as kiállítása alkalmából megjelent katalógus második kötetében, a tanulmánykötetben). Az 1980-as évek elejéig a hazai reneszánszról kialakított képet Balogh Jolán közel fél évszázada nagy gonddal és hatalmas tudásanyaggal formált művészettörténeti konstrukciója határozta meg. Mátyás király reneszánsz mecénatúrája állt ennek középpontjában, majd ennek hatására az itáliai reneszánsz formakincs elterjedése Magyarországon, egészen Erdélyig, ahol belőle született az erdélyi „virágos reneszánsz”, s jutott el egészen a népművészet megtermékenyítéséig. Nagy ívű koncepció volt ez, s Balogh Jolánnak olyan jelentős művei kísérték, mint az *Erdélyi renaissance. I: 1460–1541* (Kolozsvár, 1943); *Az esztergomi Bakócz kápolna* című monográfia (Budapest, 1955); *A művészet Mátyás király udvarában. I–II.* (Budapest, 1966); a *Varadinum*-kötet (1982), s pályafutását mintegy megkoronázta a schallaburgi Mátyás-kiállítás (*Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn, 1458–1541*. Kiállítási katalógus, Schallaburg–Wien, 1982) és annak budapesti bemutatása (1983). Ám a nagy emlék- és forrásanyaggal dolgozó, de erősen itolocentrikus, stílusformákhoz kötött és tipologizáló reneszánsz-koncepcióját az 1980-as évektől egyre több irányból bontották meg. Új nézőpontok, új módszerek, eddig figyelmen kívül hagyott korszakok és emlékek, továbbá újonnan előkerült leletek megismerése révén lépésről lépésre változott meg a magyarországi reneszánsz képe, s három évtized alatt a lényegét, összképét tekintve mára egy jelentősen más reneszánsz korszak-kép alakult ki.

A változtatáshoz a legerősebb impulzus az irodalomtörténet felől, Klaniczay Tibortól és körétől érkezett. A humanisták tevékenységének, szerepének, a reneszánsz művészet kifejezőmódjának, benne az antikvitáshoz való viszonyának a vizsgálata az 1980-as évektől egy új, korszerűbb reneszánsz-felfogást testesített meg, s termékenyítően hatott nemcsak az irodalomtörténet-, hanem a művészettörténet-írásra is. A Magyarországon működő (nem csak Mátyás-kori) humanisták tevékenységének vizsgálata, a róluk szóló kutatási eredmények revízióra készítették a korszak művészettörténetész kutatóit, „reneszánsz” fogalomhasználatát és kontextualizálását illetően. Az 1990-es évektől olyan nagy kutatási hagyománnyal bíró, emblematisztikus műtárgy-együttes kapott új értelmezést, mint például a Corvina könyvtár, s különösen annak illusztrált díszkódexei. A kutatási metodikában a korábbiaknál jóval nagyobb szerepet kapott a filológia, s nemcsak a díszkódexek kép/szöveg viszonylatában, hanem az építészetről és a művészetekről szóló egykorú források értelmezése kapcsán, s a magyarországi reneszánsz művészet másik legfontosabb emlékcsoportja, a reneszánsz kőfaragványok vizsgálatában is. Itt a tipológia helyére a formák és a hozzájuk köthető megrendelési szándékok, a síremléktípusoknak és azok anya-

gának megválasztása s a művészeti hagyományokhoz fűződő bonyolult viszonyrendszer vizsgálata lépett. A magyarországi művészettörténet-írásban a Mátyás-kori reneszánsz kutatásának változatlanul fontos szerep jutott, de felerősödött a Jagelló-kori királyi udvar művészetpártolásának vizsgálata, a világi és egyházi elit mecénatúrájának s a késő reneszánsz kori humanista köröknek, gyűjteményeinek, kapcsolatrendszerüknek kutatása is.

A budai vár s a visegrádi királyi palota változatlanul kitüntetett szerepet kap a Mátyás- és Jagelló-kori reneszánsz kutatásában. Mellettük azonban az utóbbi másfél évtizedben fokozottabb figyelem irányult Esztergomra: Vitéz János humanista műveltségére, udvarának könyvkultúrájára, Bakócz Tamás kápolnájának stíluseredetére, s mellettük Beatrix királyné udvarára, mecénatúrájára, az általa foglalkoztatott mesterek és humanisták köreire, az általuk képviselt művészeti reprezentáció Mátyásétól eltérő karakterére. Mindezek együtt az eddigieknél jelentősebb szerepet kaptak a reneszánsz magyarországi meghonosodásában (Mikó Árpád, Horváth István, Vukov Konstantin).

A Corvina-kutatás mellett a magyarországi reneszánsz történetének másik nagy hagyományú térréuma a reneszánsz kőfaragványok összegyűjtése és vizsgálata. Műemléki kutatások és helyreállítások során nemcsak Budán, hanem Nyitrától Székesfehérváron át Pécsig, Soprontól Vácon át erdélyi helyszínekig igen sok reneszánsz kőfaragvány került elő, s ezek az eddigieknél jóval több lehetőséget kínálnak a reneszánsz művészetet pártfogoló rétegeinek, az emlékek műfaji sokszínűségének és a mesterek műhelykapcsolatainak vizsgálatára. Művészettörténeti helyük, jelentőségük megállapításánál nemcsak terminológiai változást jelent, hogy formarendszerük kapcsán nem a túl általános „reneszánsz” fogalmát használják, hanem az itáliai reneszánsz gyökereit, karakterét jobban kifejező – s az „északi reneszánsz” sokáig mellőzött stílusirányzatának emlékeitől árnyaltabb megkülönböztetést lehetővé tévő – „all’antica” formák kategóriáját. Ezek értékelésekor azonban nem a hagyományos – Budáról a kőfaragóműhelyek által szétsugárzott reneszánsz formakincs elterjedése – nézőpont a meghatározó, hanem bennük az egyházi és politikai elitnek az udvari reprezentáció mintáit, „all’antica” reprezentációs formakincsét átvevő építetói gesztusát kell látnunk.

Az utóbbi bő másfél évtizedben jelentősen felerősödött a reneszánsz művészet mecénás személyiségeinek kutatása is, akárha csak egy-egy jellegzetes műtárgycsoport vagy gyűjtemény (vagy annak csak leltára) kapcsolható a nevükhöz. De két markáns főpapi személyiség, a pécsi püspök Szatmári György és a váci püspök Báthory Miklós mecénatúrájának jelentőségét az is mutatja, hogy önálló kötetet, illetve tanulmánykötetet szenteltek tevékenységüknek: Farbak Péter: *Szatmári György, a mecénás. Egy főpap műpártoló tevékenysége a Jagelló-kori Magyarországon*. Budapest, 2002. (Művészettörténeti Füzetek, 27.); *Emlékkötet Szatmári György tiszteletére*. Szerk. Fedeles Tamás. Budapest–Pécs, 2007; *Báthory Miklós váci püspök [1474–1506] emlékezete. Tanulmányok a „Váci püspökség Báthory Emlékéve 2006” alkalmából rendezett konferencia anyagából*. Szerk. Horváth Alice. Vác, 2007.

Mátyás-király és a magyarországi humanizmus, s újabban a Jagelló-kor iránt az érdeklődés változatlanul nemzetközi szintű, s ezt a reneszánsz évben (2008) Budapesten megrendezett nagyszabású Mátyás-konferencia előadásai (nem jelentek meg), s a firenzei Villa I Tatti-ban amerikai és európai, köztük a legkiválóbb magyarországi specialisták részvételével lezajlott konferencia (magyar részről kezdeményezője, s a Firenzében 2011-ben kiadott kötet egyik szerkesztője Farbak Péter) szemléltetheti a legjobban: *Italy and Hungary. Humanism and Art in the Early Renaissance. Acts of an International Conference, Florence, Villa I Tatti, June 6–8, 2007*. Eds. Péter Farbak–Louis A. Waldman. (Villa I Tatti, 27.) A nemzetközi érdeklődést jól jelzi, hogy két, Mátyás udvarában (is) működő itáliai szobrász tevékenységét egy német és egy olasz kutató dolgozta fel: Johannes Röll: Giovanni Dalmata; Francesco Caglioti: Gregorio di Lorenzo (koráb-

ban a Márványmadonnák mestere), mindkettő legutóbb a budapesti Mátyás-kiállítás (BTM 2008) katalógusában.

A magyarországi reneszánszkutatásnak a vizsgált időpontban egyik legeredményesebb területe a kora újkori sírkő kutatás lett. Művelői szisztematikusan végigvizsgálták, leírták és rendszerbe foglalva közzé tették a történeti Magyarországon a 16–17. századból fennmaradt sírkőanyagot. Feliratok, címerek, szobrászati megfogalmazás, a sírkő anyagának, típusának, a feliratok betűtípusának, a temetkezési helynek a megválasztása, s a valóságos vagy a vágyott társadalmi hely kijelölése nemcsak a művészettörténet, hanem a társadalomtörténet számára is gazdag információs forrásul szolgál (Mikó Árpád, Pálffy Géza, Zuzana Ludiková – *Művészettörténeti Értesítő*, 1999 [Győr, székesegyház], 2002 [Pozsony, dóm; Nagyszombat, Szent Miklós-templom], 2005 [Pozsony, ferences templom], 2006 [Lőcse, Szent Jakab-templom], 2007 [Szepeshely, székesegyház], 2008 [Turócszentmárton, Szent Márton-templom]). A korszak elitjének vezető személyiségeihez kapcsolódik a magyarországi reneszánsz portréművészet kezdeteinek átfogó vizsgálata: a portré iránti igény megjelenését, első példáit, a portrékészítés alkalmainak, mesterválasztásainak, típusainak, műfajainak a társadalmi reprezentációval, az udvari kapcsolatrendszerrel, a humanista köröktől érkező impulzusokkal összefüggő hálózatát művészettörténeti folyamatként Buzási Enikő írta le először (Portrék, festők, mecénások. A portré történetéhez a 16–17. századi Magyarországon. In: *Mátyás király öröksége... i. m.*). Új elem a 16–17. századi magyarországi késő reneszánsz művészet kutatásában a metszetlőképek használatának kimutatása (Jozef Medvecký, Galavics Géza), amely közvetlen s jól dokumentálható képet ad arról, hogy a korszak hazai mesterei és megrendelői az európai sokszorosított grafika hatalmas terméséből mit ismertek és használtak föl műveikben, s miként terjedtek el az európai reneszánsz és barokk művészet újításai, képi megoldásai Magyarországon (Galavics Géza: *Metszetlőképek a késő reneszánsz Magyarországon*. In: *Mátyás király öröksége... i. m.*).

Az iparművészetben a 16–17. századi ötvösség története szolgált a legtöbb új eredmény: részben az Esterházy-kincstár fő műveinek megrendelői, művészettörténeti és reprezentációs hátterére figyelő vizsgálatok révén (Szilágyi András: *Az Esterházy-gyűjtemény 15. századi ötvösművei és a Mátyás-tradíció*. *Ars Decorativa*, 12. 1992; *Az Esterházy-kincstár*. Budapest, 1994), részben pedig nagy múzeumi és egyházi gyűjtemények anyagának friss szellemű újraértékelése révén (Kiss Erika: *Udvari ötvösség a XVII. században a királyi Magyarországon és az Erdélyi Fejedelemségben*. PhD-disszertáció. Budapest, 2002; *Ötvösök és megrendelők a királyi Magyarország és a fejedelemség udvaraiban*. In: *Emlékkönyv Kiss András nyolcvanadik születésnapjára*. Szerk. Pál-Antal Sándor–Sipos Gábor–W. Kovács András–Wolf Rudolf. Kolozsvár, 2003. 245–254). Ezen a területen kínált új lehetőséget az 1990-es évektől Közép-Európában a megváltozott politikai környezet, amelyben a magyarországi kutatók szisztematikus következetességgel végzik munkájukat, s teszik közzé a határon túli területek magyar egyházainak ötvösművészeti emlékeit (például a *Magyar Református Egyházak javainak tára* című sorozatban, amelynek 1999 és 2007 között 12 kötete jelent meg). Az Esterházy-kincstár anyagának feldolgozásához s az évtizedek óta folyó restauráláshoz kapcsolódva látványos eredményeket hozott a textilművészet (szőnyeg, hímzés, viseletek és tartozékaik, lótakarók) kutatása, s különösen a török kori, a török iparművészet 16–17. századi intenzív magyarországi jelenlétének kimutatása (Pásztor Emese munkái: *Oszmán-török hímzések az Iparművészeti Múzeum gyűjteményéből*. Kiállítási katalógus. Eger, 1990; *Die osmanisch-türkischen Objekte in der Esterházy Schatzkammer*. In: *Von Bildern und anderen Schätzen. Die Sammlungen der Fürsten Esterházy*. Hg. Gerda Mraz–Géza Galavics. Wien, 1999. 83–100; *Ottoman Saddlecloths, Saddles, Bow-Cases and Quivers in Transylvania and Royal Hungary. Ottoman-Turkish Textiles in the Esterházy Collections at the Museum of Applied Arts, Budapest*. In: *Turkish Flowers. Studies in Ottoman Art in Hungary*. Ed. Gerelyes, Ibo-

lya. Budapest, 2005. 101–114; Oszmán-török textilmunkák a királyság és az Erdélyi fejedelemség nemesi udvarházaiban. In: *A magyar kézművesipar története*. Szerk. Szulovszky János. Budapest, 2005. 204–208).

A magyarországi reneszánszsal kapcsolatos tudásunk alakításában a felsoroltakon kívül még számosan vállaltak részt itthon és külföldön is egy-egy műalkotás, műalkotáscsoport vagy egy-egy részjelenség feldolgozásával. De nem hallgatható el, hogy a magyarországi reneszánsz művészet egészéről szóló áttekintésben meghatározó szerepe Mikó Árpádnak volt, aki negyedszázados tevékenysége során saját kutatásai és mások eredményei integrálásával a magyarországi reneszánsz művészet történetének új modelljét alkotta meg. Első ízben 2001-ben (Mikó Árpád: *Reneszánsz*. In: *Magyar[országi] művészet a kezdetektől...*), majd kibővítve 2009-ben formálta egységes narratívává, s mindkét összefoglalást a Corvina adta ki. Ez a teljesítmény – amint ezt Buzási Enikő a Művészettörténeti Bizottság számára készült értékelésében meg is fogalmazta – „évtizedek óta tartó módszeres kutatásból és szisztematikus forrásfeltárásból eredő nagy anyagismereten, valamint az egyes műfajok jelenségeinek együttlátásán alapszik. Munkáiban a korszak 15. századi kezdeteitől a 17. század közepéig, a reneszánsz művészet utóéletének végső határáig veszi sorra és vizsgálja az építészet és annak részterületei, a sírköplasztika, a miniatura-, illetve címereslevél-festészet, továbbá az egyházi berendezések (famennyezetek, epitáfiumok) emlékeinek ikonográfiai és stíluskritikai problémáit. Vizsgálati szempontjaiban a tárgyak mellett mindenkor hangsúlyosan jelen van a megrendelők, s az általuk képviselt, sokszor éppenséggel általuk meghatározott szellemi közeg, de főleg az írott anyag mindenfajta formája, a kódextől a levéltári forrásig, a humanista szövegtől a kincstárleltárig. Az írott szöveg mindenkor, nemcsak az értelmezésben, de gyakran az epigráfia felől is kulcsszerepet kap a vizsgálatok során; a humanista szövegek és feliratok filológiai értelmezésének beemelése a művészet-történet módszerei közé pályája kezdetétől fogva meghatározó, és a korszak jelenségeinek elemzésében újító jellemzője.”

Mikó Árpád meghatározó szerepet játszott főkurátorként vagy társkurátorként azokban a nagy kiállításokban és katalógusokban, amelyek a magyarországi reneszánsz művészet emlékeit is újra meg újra új kontextusokba helyezték és a szélesebb közönséggel is megismertették: *Pannonia regia. Művészet a Dunántúlon*. Kiállítási katalógus, MNG. Szerk. Mikó Árpád–Takács Imre. Budapest, 1994; *Történelem – kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*. Kiállítási katalógus, MNG. Szerk. Mikó Árpád–Sinkó Katalin. Budapest, 2000; *Jankovich Miklós (1772–1846) gyűjteményei*. Kiállítási katalógus, MNG. Szerk. Mikó Árpád. Budapest, 2002; *Mátyás király öröksége. Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század)*, I–II. Kiállítási katalógus, illetve tanulmánykötet, MNG. Szerk. Mikó Árpád–Verő Mária. Budapest, 2008. Emellett munkatársa vagy tanácsadója volt a „Reneszánsz Év” (2008) olyan nagyszabású kiállításainak, mint a *Hunyadi Mátyás, a király* (BTM), a *Beatrix öröksége* (Iparművészeti Múzeum), a *Csillag a holló árnyékában. Vitéz János és a humanizmus kezdetei* (OSZK). A reneszánsz év négy nagy kiállítása nemzetközi kölcsönzésekkel és részben nemzetközi szerzőgárdával, tudományos igényű, angolul is kiadott (vagy bő angol nyelvű kivonattal kísért) katalógusokkal a magyar reneszánszkutatás kiemelkedő szellemi és múzeumi teljesítményei volt, s a magyar reneszánszkutatók külföldi szerepléseivel együtt minden eddiginél többet tett a magyarországi reneszánsz művészet hazai és külföldi megismertetéséért.

Ezek a kiállítások múzeumi műtárgyak és muzealizált emlékek köré szerveződtek. De volt a reneszánszsal foglalkozó magyar művészettörténet-írásnak egy olyan területe, amely zömmel a ma is a helyszínen lévő reneszánsz műemlékek kutatásában ért el jelentős eredményeket. Ide sorolhatjuk Koppány Tibor és Feld István építészettörténeti tárgyú, várakkal, várkastélyokkal foglalkozó köteteit, s Farbak Péter hasonló témájú írásait, kiegészítve az ő jelen-

tős tudományszervezési tevékenységével és a magyar reneszánsz építészettörténeti kutatások eredményeinek külföldi megismertetésével. A reneszánsz építészet történetében a legjelentősebb eredmények azonban az erdélyi késő reneszánsz építészet témaköréhez kapcsolhatók. Kolozsvári művészettörténész, Kovács András az erről szóló művek szerzője, aki az 1970-es évek végétől elindulva a B. Nagy Margit által megkezdett úton, és támaszkodva az ő eredményeire, módszeresen tárta fel az erdélyi késő reneszánsz építészet valós összefüggéseit. Mindkettőjük módszere következetesen az egyes emlékekre, emlékcsoportokra vonatkozott, s az írott források feltárására, értelmezésére és a helyszíni megfigyelésekre, kutatásokra épült. Eredményeik sorra felülírták Balogh Jolánnak az erdélyi reneszánszról kialakított, töretlenül egyenes vonalú, a 20. századi népművészetig vezetett felfogását. Kovács András fordított egyet azon a Balogh Jolán által képviselt koncepción, amely az Itáliából érkező művészeti impulzusok, formák Erdélyen történő lassú szétáramlását vizsgálta. Kovács András a különböző erdélyi művészeti emlékek történetétől, megrendelőitől, az épületek és térrendszerük funkciójától, a tervezésben és a megvalósításban közreműködő mesterek tevékenységétől, az egykori leírásoktól s a megmaradt művektől indult el, majd karakterizálva az egyes emlékeket, emlékcsoportokat, jelölte ki helyüket az erdélyi és a közép-európai művészet történetében. Kiemelten foglalkozott a gyulafehérvári fejedelmi udvar építkezéseivel és reprezentációjával, végigkövetve ennek mintaadó szerepét az erdélyi főnemesek építkezésein; behatóan tárgyalta a 16., s részben a 17. században is meghatározó várépítészetet, az Észak-Itáliából vagy az osztrák tartományokból érkező hadmérnökök, „várfundálók” tevékenységét és szerepét. Foglalkozott a kor templomépítészetével, a templomok belső díszítésével, sírköveikkel, szószékeikkel, famennyezeteikkel, továbbá városi lakóházakkal, azok építettőivel és kőfaragóival, az erdélyi épület- és díszítőhagyománnyal, és megannyi, e felsorolásba bele nem férő témakörrel is. Munkásságában az erdélyi fejedelemség reneszánsz művészetéről gazdagon strukturált összképet formált, amely képes volt annak művészeti emlékein keresztül az ország társadalmi és politikai berendezését, viszonyrendszerét is felidézni, s mestereken, műveken, stílusirányzatokon keresztül érzékeltetni, hogy Erdély, művészetében őrizve saját hagyományait, ezer szállal kötődött a Magyar Királysághoz s a környező európai országok szinte mindegyikéhez. Kovács András eredményeit különböző tanulmányain kívül önálló kötetben is összefoglalta, s a *Késő reneszánsz építészet Erdélyben, 1541–1720* című könyve (Budapest–Kolozsvár, 2003) az utóbbi másfél évtized egyik legjelentősebb, régi művészettel foglalkozó művészettörténeti produkciója lett. Egyúttal a magyarországi művészettörténet-írás határon túli ágának az összetartozás természetességét megtestesítő darabja. Ha hozzávesszük, hogy a szerző mindeközben a kolozsvári egyetem magyar nyelvű művészettörténet tanszékén szinte egyedül felnevelt egy fiatal, az ő munkáját továbbvinni képes erdélyi művészettörténész generációt is, tevékenységét még inkább a magyar művészettörténet-írás kiemelkedő teljesítményének nevezhetjük. Tanítványai 2011-ben köszöntőkötetet adtak ki Kovács András tiszteletére (*Liber discipulorum. Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára*. Szerk. Kovács Zsolt–Sarkadi Nagy Emese–Weisz Attila. Kolozsvár, 2011).

*

A Szépművészeti Múzeumban folyó reneszánsz kutatásokról lásd együtt az ottani barokk-kutatásokkal, a magyarországi barokk-kutatásról szóló rész végén írottakat.

Galavics Géza

Barokk művészettörténeti kutatások Magyarországon 1995 és 2012 között

A barokk művészet kutatása az 1995 és 2012 közötti másfél évtizedben nem járt olyan mélyreható változásokkal, mint a reneszánsz művészeté. A feladatok, a módszerek és a közelítésmód nézőpontjából inkább kontinuuusnak nevezhető, s ezt önmagában is jelzi, hogy gyűjtéstörténeti kutatásaival szinte mindvégig jelen van Garas Klára is, együtt annak a fiatalabb generációnak a képviselőivel, akik az általa több mint fél évszázaddal korábban megkezdett munkát folytatják. A barokk korszak kutatása ezért inkább hangsúlyeltolódásokkal, egyes témakörök markánsabb megjelenítésével, másrészt új kutatási területek bevonásával írható le.

A vizsgált időszak művészettörténet-írásának egyik karakteres vonása, hogy jól érzékelhető módon megnőtt benne a *mecénáskutatás* jelentősége. Közülük is legelsősorban az Esterházy-családé. Korábbi kutatások elismeréseként 1995-ben magyar szerzői is voltak az eisenstadti *Die Fürsten Esterházy*-kiállításnak, 1999-ben pedig túlnyomórészt magyar szerzőkkel, köztük Garas Klárával adott ki a bécsi Böhlau Verlag tanulmánykötetet *Die Sammlungen der Fürsten Esterházy* alcímmel.¹ 2000 után alakult ki szorosabb együttműködés a magyar művészettörténet, művészettörténészek és az osztrák Esterházy Privatstiftung szakemberei közt, aminek jótékony hatása mindkét oldalon érzékelhető. Ebben az időszakban több kiállítás is témájául választotta az Esterházyak művészeti örökségét: *L'Eredità Esterházy*, Róma, 2002; *Az Esterházy örökség*, Szépművészeti Múzeum, 2004 (Czére Andrea); *Esterházy kincsek*, 2006–2007 (Szilágyi András); *Az Esterházy kincstár textiliái*, 2010 (Tompos Lilla, Pásztor Emese, László Emőke), az utóbbi kettő az Iparművészeti Múzeumban; *Nicolas II. Esterházy, 1765–1833. Un prince hongrois collectionneur*, Compiègne, 2007–2008; *Les Esterházy, princes collectionneurs. La naissance du Musée*, Paris, 2011, számos magyar művészettörténész, az említetteken kívül még leggyakrabban Galavics Géza, Dávid Ferenc, Gonda Zsuzsa és Radványi Orsolya közreműködésével. Mellettük önálló tanulmányok foglalkoztak Esterházy Pál nádor ősgalériájával (Buzási Enikő); tézislapjaival és máriacelli mecénatúrájával (Galavics Géza); páratlan ezüsbútor-kollekciójával s festménygalériájával is (Stefan Körner, az utóbbi témában Margit Kopp-pal együtt). Az Esterházy-kutatások másik csomópontja Esterházy „Fényes” Miklós rezidenciája, Eszterháza kastélya és kertje körül alakult ki. Mócsényi Mihály a kastély és a kert történetének páratlanul gazdag dokumentumanyagát gyűjtötte össze s foglalta rendszerbe (*Eszterháza fehéren-feketén*, Budapest, 2000); Dávid Ferenc a kastély építéstörténetét és belső tereinek funkcionális és díszítőrendszereit tisztázta, kijelölve Eszterháza helyét az európai főúri udvarok reprezentációs rendszerében (*Ars Hungarica*, 2000 és 2002); Galavics Géza a kastély és a kert egykori ábrázolásait gyűjtötte össze és értelmezte (*Ars Hungarica*, 2000); Vadászi Erzsébet pedig a kastély szétszóródott bútorait és kárpitjait (*Magyar Versália*, Budapest, 2007). Eszterháza nagyszabású barokk tájkompozíciójának kialakulását (és megszüntetésé-

¹ *Von Bildern und anderen Schätzen. Die Sammlungen der Fürsten Esterházy*, Hg. Gerda MRAZ–Géza GALAVICS. Wien–Köln–Weimar, Böhlau, 1999. A kötet meghatározó osztrák tanulmánya: Ingeborg SCHEMPER-SPARHOLZ: *Die Skulpturensammlung des Fürsten Nikolaus II. Esterházy*.

sét) Fatsar Kristóf dolgozta fel, Alföldy Gábor pedig ennek 20. századi rekonstrukcióját. Az Eszterháza-kutatásokra igen inspiráló hatással voltak Dávid Ferenc kezdeményezései és írásai, amelyek visszhangjaként kollégái 2010-ben csak Eszterházáról 13 tanulmányt készítettek a tiszteletére megjelent kötetek számára (*Kő kövön. Dávid Ferenc 73. születésnapjára*. II. 2013).

Az Eszterházyak művészetpártolása iránti megnövekedett érdeklődést jelzik a gyűjtő s mecénás Eszterházyak iránti újabb osztrák kutatások, részben Eszterházy „Fényes” Miklós (Stefan Körner: *Esterházy Feenreich. Fürst Nikolaus I. verblüfft Europa*. Petersberg, 2011), de különösen a II. Miklós mecénási tevékenységét vizsgáló írások (Ingeborg Schemper: Canova Eszterházy Leopoldina-szobra, Stefan Kalamár: Charles Moreau kismartoni munkái), s főként Stefan Körner kötetei, köztük is a gyűjtő Miklós herceg személyiségét, motivációs világát, a reprezentációval kapcsolatos felfogását modern társadalomtörténeti szemlélettel tárgyaló rövid biográfiája (*Il Magnifico. Fürst Nikolaus II. Esterházy 1765–1833*. Petersberg, 2011), s monográfiája: *Nikolaus II. Esterházy (1765–1833) und die Kunst. Biografie eines manischen Sammlers*. Wien, 2013). Újabb kezdeményező szerepet vállalnak a közös osztrák–magyar Eszterházy kutatásokban osztrák történészek is.²

Tendenciáját tekintve ide kell sorolni a Batthyány-család mecenatúráját vizsgáló kutatásokat is. Ezek a 2005. évi körmendi és szombathelyi *Batthyányak évszázadai* címmel megrendezett kiállítások katalógusában, a körmendi Batthyány-konferencia előadásait tartalmazó kötetben jelentek meg (szerk. Zsámbéky Monika), illetve a kiállítás kapcsán a Batthyányak iránt megnövekedett érdeklődést jelzik. Ám ezek együttesen is egyelőre inkább csak mozaikos összképet nyújtanak. Sokkal jelentősebb vállalkozás – s a magyarországi barokk-kutatásban metodikailag is új kezdeményezés – a 17. századi Magyarország legjelentősebb mecénása és gyűjtője, Nádasdy Ferenc országbíró (†1671) barokk udvarát kutató projekt, amelyben művészettörténészek (Buzási Enikő, Kiss Erika), irodalomtörténész (Viskolcz Noémi), történész (Toma Katalin) és zenetörténész (Király Ferenc) együtt dolgoznak. Bár a projekt még nem zárult le, eddig bemutatott eredményei (Buzási Enikő: *A Nádasdy ősgaléria és a Widemann metszetsorozatok, Nádasdy Ferenc sárvári rezidenciája*; Kiss Erika: *Nádasdy Ferenc kincstára*) a barokk mecenatúra-kutatásban új utakat nyitottak a tekintetben is, hogy kutatásaikról – a magyarországi művészet témakörét illetően modellértékű módon – önálló honlapot is kialakítottak (www.barokkudvar.hu). Emellett tudatosan törekszenek arra, hogy kutatásaikat történészek által szerkesztett kötetekben, folyóiratokban is köztegyék (például *Idővel paloták. Magyar udvari kultúra a 16–17. században*. Szerk. G. Etényi Nóra–Horn Ildikó. Budapest, 2005; *Századok*, 2010. 4). A mecénáskutatás témakörében új kutatási terület az Erdődy család műpártolása, generációkon és stílusokon átívelő műgyűjtői tevékenységének és műgyűjteményeinek vizsgálata. Ezt Bubryák Orsolya műveli intenzív levéltári kutatásra építve, Bakócz Tamástól a 20. századig követve az Erdődy család műkincseinek sorsát, s változó szerepét a család reprezentációjában (*Családtörténet és reprezentáció. A galgóci Erdődy-várkastély gyűjteményei*. PhD-disszertáció: 2009; könyv: 2013).

A magyarországi főúri családok mecenatúrája témakör mellett a vizsgált időszak másik jellegzetes művészettörténeti kutatási iránya az *egyházi központokhoz kapcsolódó művészeti tevékenység* vizsgálata volt. Részben szélesebb történeti keretekbe ágyazott kutatások részeként, vagy egy-egy jellegzetes kultuszhely történetébe, a kultusz gyakorlatának folyamatába illesztve, illetve a magánajtatosság s a népi vallásosság képi emlékműanyagát vizsgálva, részben pedig a keleti kereszténység másfajta művészeti tradíciója magyarországi változatainak s azok kelet-európai kulturális, ikonográfiai és stílári kapcsolatait vizsgálva. E tematikai körben az első a *Mons*

² *Die Familie Esterházy im 17. und 18. Jahrhundert*. Hg. Wolfgang GÜRTLER–Rudolf KROPP. Eisenstadt, Amt der Burgenländischen Landesregierung, Abteilung 7–Landesmuseum, 2009. Benne Dávid Ferenc írása Mödlhammernek az eszterházai kastély építésében játszott szerepéről és Stefan Körneré az Esterházyak ezüsbútorairól.

Sacer. Pannonhalma 1000 éve kiállítás és katalógusa (szerk. Takács Imre. Pannonhalma, 1996) volt, amely a középkortól a 20. századig vizsgálta a legjelentősebb hazai szerzetesközösség történetét, benne a különböző századokban a művészetek szerepét. A Pannonhalmi Főapátság barokk kori renovációja, kiépítése az apátság középkori hagyományaihoz és építményeihez fűződő viszonyában nyerte el helyét a történetben. Hasonló karakterű volt a BTM Kiscelli Múzeumában a *Mariazell és Magyarország. Egy zarándokhely emlékezete* címmel megrendezett kiállítás is. Katalógusának magyar, osztrák, horvát, cseh, szlovák szerzői közösen írták le és elemezték Közép-Európa legjelentősebb zarándokhelyének évszázadokon átívelő történetét az uralkodóktól az egyszerű zarándokokig. Művészettörténészek (Farbaky Péter, Serfőző Szabolcs) kezdeményezték és rendezték a kiállítást, s az általuk szerkesztett kötet kitűnően érzékeltette, hogy a középkor és a barokk korszak egymásra épülő történeti és spirituális kapcsolatrendszere a legintenzívebben talán éppen a művészetek révén jutott kifejezésre. A kötet egésze önmagában is szemléltetheti, hogy a művészettörténet-tudomány tárgya leírását és interpretációját a kultúra teljességeként kívánja értelmezni. A kiállítás foglalkozott az uralkodók fogadalmi és a celli Mária-kultuszt szolgáló donációi mellett a kultuszt a legszélesebb társadalmi rétegekig elvivő sokszorosított grafikai ábrázolásokkal, amelyeknek kutatása – Szilárdfy Zoltán munkássága nyomán – az utóbbi bő másfél évtizedben is igen bő termést hozott (*A magánáhitat szentképei*. I–III. Szeged, 1995–2008; *Ikonográfia és kultusztörténet*. 2003). Az egyházi központok és a művészetek kapcsolatának témakörébe illeszkedik a legjelentősebb magyarországi barokk kori kegyhely, a pálosok sasvári búcsújáró templomának monografikus feldolgozása, a magyar művészettörténet-írás régi adóssága (Serfőző Szabolcs, 2012). Ez a kutatási időszak hozta meg korábbi kezdeményezések után a magyarországi görögkeleti és a görög katolikus közösségek művészetének minden eddiginél teljesebb és szisztematikusabb vizsgálatát is, elsősorban Puskás Bernadett, Terdik Szilveszter és Nagy Márta munkásságában. Eredményeik sokszor eddig alig számon tartott példákön mutatják be, hogy a keleti és a nyugati kereszténység kép- és tradícióértelmezésének milyen sokféle változata jött létre. Általuk is gazdagabbá válik az az összkép, amely Magyarországot mint a különböző vallási kultúrák találkozásának fontos európai találkozási pontját írja le.

A magyarországi barokk-kutatás harmadik, markánsan megjelenő témaköre a jelentős *barokk művészegyeniségek monográfiáit*, illetve a fő műveikre irányuló monografikus kutatásokat foglalja magába. A vizsgált időszakban két nagy festészeti monográfia is elkészült, s mindkettő mögött negyedszázados kutatás áll. Az egyik Buzási Enikő Mányoki Ádám-monográfiája (2003), a másik Jávor Anna Johann Lukas Kracker-ről szóló munkája (2004). Az első egy 80 évvel azelőtt készült monográfiát (Lázár Béla, 1933), a második egy több mint hat évtizeddel korábban megjelentetett művet, Garas Klára pályája kezdetén írt Kracker-kötetét (1941) váltotta föl. Az 1930-as évek óta nemcsak a modern művészettörténeti monográfia iránti igények változtak meg, hanem rendkívül megnőtt a feldolgozandó forrásanyag mennyisége is, s többszörösére nőtt az oeuvre-be illeszthető (vagy onnan kizárható) művek száma. Mindkét művész elég tág európai környezetben működött, Mányoki Észak-Németországban, Berlinben, Hollandiában, Drezdában, Bécsben, Magyarországon, Lipcsében; Kracker Morvaországban, Bécsben, Prágában, s élete végén Magyarországon – műveik is, a rájuk vonatkozó források is igen sokféle találhatók. Mindkét németül is megjelentetett monográfia nemzetközi mércével mérve is jelentős mű, s ezt fogadtatásuk is teljességgel visszaigazolta. Buzási Enikő Mányoki-monográfiája mellé egy Mányoki-kiállítást is megrendezett (MNG, 2003), Jávor Anna pedig – bekapcsolódva a Garas Klára Maulbertsch-monográfiájához (1960) után három évtizeddel, az 1990-es évektől intenzívebbé váló közép-európai Maulbertsch-kutatásokba, amelyek a festő tevékenységének újraértékelését tűzték ki célul – a Maulbertsch és tanítványa, Winterhalder festészetét bemutató budapesti

kiállítást rendezte meg.³ Szintén Maulbertsch-kutatóként, s főleg a kései magyarországi Maulbertsch-falképegyüttesek elemzésénél új művészettörténeti nyelvet használó szakértőként tette le névjegyét Jernyei Kiss János, tanulmányokkal (*Művészettörténeti Értesítő*, 2011, 2012 és máshol) s önálló kötettel (*Barokk mennyország. Vallásos képzelet és festett valóság. Maulbertsch freskói a váci székesegyházban*. Budapest, 2007). Ugyanő Serfőző Szabolccsal, Smohay Andrással és pályájukat kezdő fiatal művészettörténészekkel, az ifjabb generációk digitális technikai tudásával felfegyverkezve, közép-európai együttműködésben dolgozik e terület barokk falképkorpuszának összeállításán (magyarországi honlap: barokkfreskobtk.ppke.hu, valamint lásd a központi szerepű csehországi honlapot: http://baroque_ceiling.udu.cas.cz/). A magyarországi projekt vezető kutatóinak publikációiban e munka első eredményei már jól kimutathatók. Külön kiemelendő, hogy a magyarországi barokk művészet kutatásában ez a kutatóközösség az, amelyik a legjobban integrálódott a közép-európai barokk-kutatásokba, s rendszeres résztvevője, előadója az évente más-más országban rendezett találkozóknak, ülésszakoknak (Bécs, Ljubljana, Prága, Nagyszombat, önálló kötetekkel). Hasonló intenzitású, Magyarországon dolgozó bécsi mesterek tevékenységére irányuló kutatásokra egyelőre nincs más hazai példa, de a Szombathelyi Képtár (Zsámbéky Monika) kezdeményezései, a festő Dorffmaister István (Zsámbéky Monika és Kostyál László, 1997) és az építész Melchior Hefele munkásságát bemutató kiállítások (Zsámbéky Monika, 1994–1995) és katalógusaik mindenképpen említést érdemelnek. Közülük kiemelendő Dorffmaister-kiállításban a festő portréival (Buzási Enikő) és történeti festészetével (Galavics Géza) foglalkozó, illetve a szombathelyi székesegyház kapcsán Hefele építész karakterét megrajzoló tanulmány (Kelényi György). A Dunántúlon működő karakteresebb barokk festők közül Franz Xavér Bucher életművét vette számba Serfőző Szabolcs (2010), az északkelet-Magyarországon tevékenykedő Lieb Ferenc edelényi festő munkásságát pedig korábban Jávor Anna dolgozta fel (*Művészettörténeti Értesítő*, 2000).

A magyarországi barokk építészettörténetében a nagyobb figyelem a 18. századra irányult. Kelényi György kutatásainak élén *A magyar királyi udvar építkezései Pest-Budán* (2005) téma áll, s a szerzőt ezeken kívül különböző épülettípusok példáján (kastélyok, fegyvertár, városi palota, színház) a hatalomnak és a reprezentációnak az építészettörténet nyelvén történő megfogalmazása foglalkoztatta. A hazai építészettörténet kutatásában új nézőpont jelent meg Tóth Áron tanulmányaiban, aki a 18. századi magyarországi építészettörténet nyomtatott és kéziratos traktátusainak feldolgozására és elemzésére vállalkozott. A reprezentatív barokk belső terek kutatásában Igaz Rita munkái kivételnek számítanak. A hazai barokk művészet kutatásában a legnagyobb hiány mégis a barokk szobrászat területén érezhető. Granasztóiné Györffy Katalin s Jávor Anna, újabban Komárik Dénes kisebb tanulmányain kívül alig foglalkoznak hazai kutatók ezzel a területtel. Ugyanakkor fontos változás, hogy a bemutatott időszak vége felé öröndetes módon megjelent az erdélyi barokk művészet kutatóinak új generációja, Kovács András tanítványai (Kovács Zsolt és mások), demonstratívan is vállalva, hogy B. Nagy Margit sajnálatosan megszakadt munkásságának folytatói.⁴

Látványos újítást hozott a magyar művészettörténet-írásban az 1990-es évek közepétől *a történeti kertek* iránti megnövekedett érdeklődés. Az addig többnyire botanikusok és tájépítésszek által művelt diszciplína Nyugat-Európában az 1960-as évektől lett művészettörténeti kutatások tárgya, s ennek hatása ért el a század vége felé Magyarországra is. A kezdeményező az MTA Művészettörténeti Kutatóintézet (Galavics Géza) volt egy 1997-ben a történeti kertekkel foglalkozó nemzetközi konferenciával, amelyen először vettek részt művészettörténészekkel

³ *Késő barokk impressziók: Franz Anton Maulbertsch (1724–1796), Josef Winterhalter (1743–1807)* (kiállítási katalógus). Szerk. JÁVOR Anna–Lubomír SLAVÍČEK. Budapest, MNG, 2009.

⁴ *Stílusok, művek, mesterek. Erdélyi művészete 1690–1848 között. Tanulmányok B. Nagy Margit emlékére*. Szerk. ORBÁN János. Marosvásárhely–Kolozsvár, Maros Megyei Múzeum–Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2011.

együtt tájépítészek, növénybiológusok, a Kertészeti Egyetem oktatói és hallgatói (a konferencia előadásai kötetben: *Történeti kertek – Kertművészet és műemlékvédelem*. Budapest, 2000). Ekkor kezdődött az együttműködés fiatal tájépítészekkel, akik egy idő után alkalmazni kezdték a művészettörténet módszereit is, s írásaikat rendre művészettörténeti folyóiratokban is publikálják (Fatsar Kristóf, Alföldy Gábor, Ecsedy Anna). Közben megindult a magyarországi barokk kertek (kiemelten Pozsony és Eszterháza) művészettörténeti kutatása, összefoglaló mű készült a barokk korszak utolsó évtizedeiben kialakult *Magyarországi angolkertről* (Galavics Géza, Budapest, 1999), 2008-ban pedig megjelent Fatsar Kristóf *Magyarországi barokk kertművészet* című alapműve, 145 magyarországi kert korpuszszerűen feldolgozott és kiértékelt emléanyagával. A régi Magyarország történeti kertjeinek közép-európai kutatásában a magyar művészettörténet és kerttörténetírás vezető szerepet játszik.

A vizsgált időszakban nem készült önálló összefoglalás a magyarországi barokk művészetről, ám az olvasó számos esetben a *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon* (I–XIII, Budapest, 2003–2012) köteteiben találhatja az utóbbi évtized legújabb kutatási eredményeinek összefoglalásait a magyarországi barokk művészet korszakáról, műfajairól, művészeiről, mestereiről. A barokk – és a reneszánsz – művészetről szóló szócikkeket a korszak legjobb hazai specialistái írták. Még a vizsgált időszak elején, 1997-ben jelent meg – a magyar művészettörténet-írás nagy nyereségeként – Cesare Ripa *Iconologiájának* (1603) Sajó Tamás által készített fordítása. E két évszázadon át rendkívül népszerű képes allegóriaszótár szövegének, képanyagának fordítása, értelmezése, a szöveghelyek és a képes források beazonosítása és Cesare Ripa művének a keresztény képelméletek történetében való elhelyezése azóta is termékeny hatást gyakorol.⁵

A reneszánsz- és barokk-kutatások gazdag tárházát vonultatják fel az ebben az időszakban különösen népszerű, a magyarországi reneszánsz- és barokk-kutatókat jeles évfordulóikon köszöntő Festschriftok is. Tanulmánykötet (vagy dedikált folyóiratszám) készült a vizsgált periódusban Askercz Éva, Bibó István, Dávid Ferenc, Ember Ildikó, Galavics Géza, Garas Klára, Gerszi Teréz, Granasztóiné Györfy Katalin, Kelényi György, Koppány Tibor, Kovács András, Prokopp Mária, Szabolcsi Hedvig, Szilárdfy Zoltán (s a jelentős magyar részvétel miatt idesorolhatjuk Mária Pötzl-Malíková Pozsonyban 2007-ben kiadott Festschriftjét is),⁶ mindegyik kötetben

⁵ Cesare Ripa: *Iconologia*. Fordította, a jegyzeteket és az utószót írta SAJÓ Tamás. Budapest, Balassi, 1997.

⁶ *Város és művészet. Tanulmányok Askercz Éva 70. születésnapjára* = Soproni Szemle, 62. 2008. 3.; „És az oszlopok tetején liliomok formáltattak vala.” *Tanulmányok Bibó István 70. születésnapjára*. Szerk. Tóth Áron. Budapest, CentrArt Egyesület, 2011; *Kő kövön / Stein auf Stein. Dávid Ferenc 73. születésnapjára / Festschrift für Ferenc Dávid*. Szerk. SZENTESI Edit–MENTÉNYI Klára–SIMON Anna. Budapest, Vince, 2013; *Geest en gratie. Essays Presented to Ildikó Ember on Her Seventieth Birthday*. Ed. RADVÁNYI Orsolya. Budapest, SZM, 2012; „Ez világ, mint egy kert...” *Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére*. Szerk. BUBRYÁK Orsolya. Budapest, MTA MKI–Gondolat, 2010; *Ex fumo lucem. Baroque studies in honor of Klára Garas. Presented on her eightieth birthday*. I–II. Ed. Zsuzsanna DOBOS. Budapest, SZM, 1999; *Studies Dedicated to Klára Garas* = *Acta Historiae Artium*, 50. 2009. Eds. Andrea CZÉRE–Géza GALAVICS–Anna JÁVOR; *In arte venustas. Studies on Drawings in Honour of Teréz Gerszi*. Ed. Andrea CZÉRE. Budapest, SZM, 2007; *Etűdök. Tanulmányok Granasztóiné Györfy Katalin tiszteletére*. Szerk. BARDOLY István. Budapest, KÖH, 2004; *Tanulmányok Kelényi György tiszteletére* = *Ars Hungarica*, 39. 2013. Supplementum. Szerk. FARBAKY Péter–JERNYEI KISS János; *Tanulmányok Koppány Tibor hetvenedik születésnapjára*. Szerk. BARDOLY István–LÁSZLÓ Csaba. Budapest, OMvH, 1998. (Művészettörténet – Műemlékvédelem, X.); *Kastélyok évszázadai, évszázadok kastélyai. Tanulmányok a 80 éves Koppány Tibor tiszteletére*. Szerk. FELD István–SOMORJAY Sélysette. Visegrád, Castrum Bene Egyesület–Budapest, Históriaantik Könyvesház, 2008; *Liber discipulorum. Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára*. KOVÁCS Zsolt–SARKADI NAGY Emese–WEISZ Attila. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület–Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány, 2011; *Omnis creatura significans. Tanulmányok Prokopp Mária 70. születésnapjára*. Szerk. TUSKÉS Anna. Budapest, CentrArt Egyesület, 2009; *Tanulmányok Szabolcsi Hedvig születésnapjára* = *Ars Hungarica*, 34. 2006. 1–2.; *Tanulmányok Szilárdfy Zoltán 60. születésnapjának tiszteletére* = *Ars Hungarica*, 25. 1997. 1–2.; *Tanulmányok Szilárdfy Zoltán 75. születésnapjára*. Szerk. SMOHAY András. Székesfehérvár, Egyházmegyei Múzeum, 2012; valamint *Generationen – Interpretationen – Konfrontationen*. [Tanulmányok a 70 éves Mária Pötzl-Malíková tiszteletére]. Hg. Barbara BALÁZOVÁ. Bratislava, Ústav Dejín Umenia Slovenskej Akadémie Vied, 2007. A fenti felsorolást 2013-ra is kiterjesztettük (a szerk.).

a megtisztelt művészettörténész szakmai érdeklődéséhez lehetőleg közel álló tanulmányokkal, több esetben nemzetközi szerzőgárda közreműködésével.

A magyarországi reneszánsz és barokk kutatástörténetében a vizsgált korszak végén az is érzékelhető, hogy mára a kutatási körülmények, a művészettörténeti kutatások intézményi keretei, a múzeumok, egyetemek, kutatóintézet, a műemlékvédelem intézményeinek kutatási és publikálási lehetőségei változóban vannak, vagy erősen megváltoztak – s hasonlóan Európa más országaihoz, nem a tágabb lehetőségek irányában.⁷ Változóban van a művészettörténet-tudomány társadalmi szerepéről vallott felfogás is, s ehhez és a tudományfinanszírozás változó lehetőségeihez is a művészettörténet-írásnak kell alkalmazkodnia. A hazai reneszánsz- és barokk-kutatásoknak célszerűbb lenne erőteljesebben illeszkednie a hazai társadalomtörténet tágabb kereteibe (vannak erre kiváló kezdeményezések), de legalább annyira fontos a mainál hangsúlyosabb és tudatosabb részvétel a nemzetközi reneszánsz- és barokk-kutatási projekteken. Ugyanakkor, miközben egyre nagyobb az igény arra, hogy a magyarországi reneszánsz és barokk művészet emlékanyaga minél gazdagabban elérhető legyen digitális formában is, mindenképpen szükség lenne a magyarországi reneszánsz és a barokk művészet kézikönyvének elkészítésére, de az új, Közép-Európában elfogadott strukturális rendszerekhez kapcsolódva. A vizsgált időszakban ugyanis már megjelentek a szlovák, az osztrák és a horvát reneszánsz és barokk korszak kézikönyvei, s mindegyikben megtaláljuk a hajdani Magyar Királyság ma utód-államokhoz tartozó területének művészeti emlékeit.

*

Eddig a magyarországi reneszánsz és barokk művészettel foglalkozó hazai kutatások tendenciáit, eredményeit mutattam be, s szóhasználatunk szerint ennek az „egyetemes” művészettel foglalkozó kutatások képezik a párját. De valójában a magyarországi művészettel foglalkozó művészettörténet-írás is „egyetemes” nézőpontú, amikor európai vagy közép-európai kontextusban tárgyalja a korszak művészeti jelenségeit. A különbségtétel mégis indokolt, ha a Szépművészeti Múzeumban folyó reneszánsz és barokk kutatásokat szeretnénk leírni. Az itt dolgozó reneszánsz- és barokk-specialisták ugyanis nemigen foglalkoznak a magyarországi reneszánsz

⁷ Kivételnek számít a „Magyar Tudományos Akadémia – Isabel és Alfred Bader művészettörténeti kutatási támogatás”, amelyet dr. Alfred Bader magyar gyökerekkel rendelkező kanadai kémikus, üzletember és műgyűjtő és felesége nagylelkű adománya tesz lehetővé. Az alapító Csehországban, Ausztriában és Magyarországon támogatja fiatal művészettörténészek kutatásait, nálunk az MTA-n keresztül. Évente két művészettörténész kaphat támogatást 7500 USD-t költségtérítés formájában. A támogatásra az MTA évente pályázatot ír ki, „elsősorban a XVII. századi európai festészet és rajzművészet történetének kutatása, de az európai reneszánsz és barokk művészet más témakörei is, valamint az e korok műalkotásaira irányuló műgyűjtés-történet” témákban. Az elbírálásra az MTA elnöke kuratóriumot állított fel (elnöke Galavics Géza, tagjai: Ember Ildikó és Závodszy Péter, mint Alfred Bader személyes megbízottai, továbbá Farbak Péter, Jernyei Kiss János és Kelényi György), amely titkos szavazással választja ki a nyerteseket. A kuratórium Alfred Bader életútjáról, tevékenységéről, tudomány- és művészetpártoló aktivitásáról és motivációjáról önálló honlapot készítettett, amely részletesen ismerteti az alapító életét és a művészetekhez kapcsolódó viszonyát. A honlapra fölkerül a pályázatok meghirdetése, a nyertes pályázók és témák. A honlap az MTA honlapján „A tudomány mecénásai” menüpont alatt érhető el: <http://mta.hu/bader/>. Eddig az alábbi pályázatok nyerték el a támogatást: 2010-ben Tátrai Júlia: Az öt érzék ábrázolásai a 16–17. századi németalföldi művészetben; Vinczéné Gulyás Borbála: Egy „magyar Zeuxis” Bécsben. Bocskay György kalligráfus (1510 k.–1575) tevékenysége; 2011-ben Mérai Dóra: Síremlékek az Erdélyi Fejedelemség korából; Pattantyús Manga: Szobrok megrendelésére kötött firenzei (és toszkán) szerződések (1400–1530); 2012-ben Bubryák Orsolya: A Csáky-család műgyűjteményei; Kiss Erika: A Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség udvarainak luxusmechanizmusai; gyűjtés, megrendelés, vásárlás; 2013-ban Ecsedy Anna: Lippay György prímás (1600–1666) pozsonyi nyári rezidenciájának kertje a 17. században; Horváth Gyöngyvér: „Változva is őrzi szerelmét”. 15–17. századi, szerelmi témájú Ovidius-illusztrációk képi elbeszélés-módjának vizsgálata.

és barokk kérdéseivel, noha a Szépművészeti Múzeumban előttük járó generációk legjelesebb képviselői – Balogh Jolán, Aggházy Mária és Garas Klára – számára még természetes volt az átjárás a magyarországi és az egyetemes művészet térrénumai között. A mai Szépművészeti Múzeumban dolgozó specialisták már nem ezt a gyakorlatot követik. Kutatási eredményeik, amelyekben sürgősségtelen lenne a reneszánsz és a barokk stílusjelenségeket szétválasztani, többnyire a múzeum *Bulletin*jében, hazai és külföldi kiállítási katalógusokban, kiállításrendezésekben jelennek meg, támogatva a múzeum restaurátorműhelyeinek szakembereitől. Ezekről részletes áttekintést nyújt e folyóiratszámban a Bodnár Szilvia által készített összefoglaló, így itt inkább csak tendenciákat kísérek meg kiemelni. A reneszánsz- és barokk-kutatások felől nézve a Szépművészeti Múzeumban a régi művészet alkotásait őrző osztályok közül a legsokoldalúbbnak a Grafikai Gyűjtemény művészettörténetészeinek produkciója látszik. Ezen az osztályon készült el legkorábban a múzeumi tudományos munka egyik csúcsteljesítményének tartott szakkatalógus két kötete (Gerszi Teréz és Czére Andrea munkája). Az osztály munkatársai, már csak anyaguk jellegénél fogva is, állandóan jelen vannak a nemzetközi rajzkutatás fórumain, s az osztály iskolateremtő alakja, Gerszi Teréz, mint a tiszteletére készült Festschrift is mutatja, okkal számít a nemzetközi rajzkutatás kiemelkedő személyiségének. Az osztály példászerű új kezdeményezése a gyűjtemény egy részének (olasz és francia metszetek 1620 előtt) digitális online katalógusa (www.printsanddrawings.hu – Kárpáti Zoltán és Seres Eszter), a British Museum hasonló katalógusának mintájára. A grafikai gyűjtemény rajzai rendszeresen szerepelnek a világ nagy múzeumaiban, de a vizsgált időszakban az osztály több eredeti kiállítással is megjelent külföldön (Róma, Párizs), s fogadott külföldről érkező cserekiállítást is (Párizs). Hazai kiállításai közt voltak kitűnő, Opus Mirabile díjjal is elismert kiállítások, s noha a többi grafikai tárlat is jó szakmai színvonalon megtervezett és prezentált kiállítás volt, a Szépművészeti Múzeum Grafikai Gyűjteményében rendszeresített katalógusok formátuma és terjedelme nem mindig teszi lehetővé elmélyültebb tudományos eredmények közzétételét.

A Régi Képtár művészettörténetészeinek a vizsgált időszakban jelentős teljesítménye volt az új állandó kiállítások létrehozása. A Régi Képtárban folyó tudományos kutatások hasonlóan fontos dokumentumai a Pigler-katalógusok óta megszületett első új summary-katalógusok, amelyeket Tátrai Vilmos (1991), Ember Ildikó és Urbach Zsuzsa (2000), Ember Ildikó és Takács Imre (2003) szerkesztett, s legújabban megjelent a Régi Képtár szakkatalógusainak első két kötete is (Rudi Ekkart, illetve Ember Ildikó, 2011). A Régi Képtár művészettörténetészeitől saját tudományos koncepcióikat megvalósító kiállítást ritkán igényel a múzeum vezetése, ilyen volt például a nemzetközi összefogással készült spanyol kiállítás (magyar kurátor Nyerges Éva), holott a Szépművészeti Múzeum Régi Képtára anyagából a múzeum művészettörténetészei, önállóan vagy partnerintézménnyel együttműködve, külföldön sikeres, a múzeum művészettörténetészeinek tudományos kapacitására építő kiállításokat rendeztek (Madrid, Bilbao, Frankfurt, Montreal, Torino, Hamburg, Moszkva, Linz). Ezeket a jó szakmai visszhanggal kísért kiállításokat ritkán látjuk az anyaintézményben, s a bennük felhalmozott tudás és ismeretanyag a vonzó témaválasztás ellenére alig éri el a hazai tudományos közösségeket. Tevékenységükkel, szakértelmükkel inkább csak a kívülről jött kiállítások budapesti adaptálásánál, elrendezésénél és gyűjteménytörténeti karakterű kiállításokon találkozunk. Ezen a területen talán biztató változást jelez, hogy a Régi Képtár munkatársai (mind az olasz, mint a németalföldi művészet specialistái) több éve dolgoznak a múzeum nagyszabásúra tervezett *Caravaggio és kora* (nyitás 2013 őszi, vezető kurátor Dobos Zsuzsa)⁸ és *Rembrandt és kora* (nyitás 2014, vezető kurátor Ember Ildikó) című kiállítások megvalósításán, amelyek azonban már az általunk vizsgált időszakon kívül esnek.

⁸ A kiállítás végül *Caravaggiótól Canalettóig. Az itáliai barokk és rokokó festészet remekművei* címmel valósult meg (a szerk.).

A Szépművészeti Múzeum régi művészettel foglalkozó osztályai közül legkevésbé a Régi Szobor Gyűjtemény látszik. Bár az itt őrzött művek többször szerepelnek külföldi kiállításokon, s ezekhez a kísérő katalógusszövegeket a múzeum munkatársai írják, a nevezetes *Opus Mirabile* díjjal is elismert *Verrocchio Krisztusa*-kiállítás óta (rendezte Jékely Zsombor, 2003) a Szépművészeti Múzeum Régi Szobor Gyűjteménye tudományos produkcióját tekintve nagyobb szakmai és közönségnyilvánosság előtt alig hallat magáról.⁹ A Múzeum ugyanakkor – a tervekből és a beszámolókból ítélve – a magyar muzeológiában élen jár saját anyagának digitális tartalomként való megismertetésében, s az erről szóló híradások arról szólnak, hogy eredményeik hamarosan hozzáférhetőek lesznek a világhálón is.

⁹ A kézirat lezárása óta megnyílt az osztály *Európai szobrászat 1350–1800* című új, állandó kiállítása (*a szerk.*).

Sisa József

19. századi kutatások

A 19. század mint a magyar művészet történetének egyik legtermékenyebb és sok szempontból kulcsfontosságú évszázada az elmúlt bő évtizedben több irányú és több fajta értelmezést lehetővé tévő kutatás tárgyát képezte. Két hagyománnyal is meg kellett birkóznunk: egyrészt az immár evidenciának tekintett vélekedéssel, miszerint a szóban forgó évszázad a nemzeti művészet megszületésének és kibontakozásának korszaka, másrészt azzal a még mindig kísértő értékítéllel, hogy a 19. század tömeges műtárgytermelése nem volt arányban a létrejött alkotások minőségével és a bennük rejlő invencióval. Az elkövetkezőkben – a teljesség igénye nélkül – megkíséreljük a vonatkozó kutatás néhány tendenciaszerű vagy jellemző mozzanatát kiemelni és jellemezni.

Fülep Lajos alapvető tanulmánya¹ a magyar művészettörténet feladatairól a mai napig érvényesen határozza meg azt a distinkciót, amelyet a hazai művészettörténet-írás tesz a magyarországi és a magyar művészet között. A határvonal 1800 körül rajzolódott ki; ezt érvényesítette és jóformán kanonizálta a magyar(országi) művészetről nem sokkal később kiadott kétkötetes, több kiadást megért összefoglaló munka,² és követte számos további hasonló könyv, ideértve az egy évtizede megjelent, ugyancsak kétkötetes és a mai napig érvényesnek és aktuálisnak tekintett összefoglalást.³ (Megjegyzendő, hogy egy időben felmerült a felvilágosodásnak mint művészettörténetileg is releváns korszaknak külön kezelése, ez azonban megbontotta volna az évszázadfordulóval jelzett korszakolást.)

A 19. századi magyar művészet alapkérdéseinek megfigyeltetésére metodológiai és társtudományok segítségével hivatkozása az egyik – a jelek szerint jó eredményre vezető – út. Kézenfekvő elsősorban a történelem összefüggéseiben gondolkodni, de az irodalom és a néprajz ugyancsak komoly fogódzókat jelent az interpretációban. Valószínű, hogy a zene vizsgálatának hasonló céllal történő bevonása további eredményekhez vezetne. A Magyar Nemzeti Galéria nagyhatalmú kiállításai és katalógusai – illetve az ezek kapcsán összekovácsolódott, jóformán iskolává szerveződő szerzőgárda, kollektíva – ez irányban meghatározó trendet rajzolnak fel. A kulcskérdés a nemzet, a nemzeti azonosságtudat formái, a nemzetkarakterológia, az állampolgársági nemzeteszmény.⁴ Továbbá a magyar nemzet történetének emblematisztikus eseményei, szimbolikus alakjai, mindazon elemek, amelyek a nemzeti diskurzust és a nyomában létrejött hagyo-

¹ FÜLEP Lajos: A magyar művészettörténelem főadata. *A Magyar Tudományos Akadémia II. Társadalmi-Történeti Osztályának Közleményei*, II. 1951.1. 3–24. (Művészettörténet 3. muzeológiai sorozat.) Újraközölve in: Uő: *Művészet és világnézet. Cikkek, tanulmányok 1920–1970*. Szerk. TIMÁR Árpád. Budapest, Magvető, 1976.

² *A magyarországi művészet története*. I–II. Főszerk. FÜLEP Lajos. Szerk. DERCSÉNYI Dezső–ZÁDOR Anna. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1956. (1973: Budapest, Corvina.)

³ GALAVICS Géza–MAROSI Ernő–MIKÓ Árpád–WEHLI Tünde: *Magyar[országi] művészet a kezdetektől 1800-ig*. Budapest, Corvina, 2001. (Egyetemi Könyvtár.) BEKE László–GÁBOR Eszter–PRAKHALI Endre–SISA József–SZABÓ Júlia: *Magyar művészet 1800-tól napjainkig*. Budapest, Corvina, 2002. (Egyetemi Könyvtár.)

⁴ Lásd pl. SINKÓ Katalin: *Ideák, motívumok, kánonok. Tanulmányok a 19–20. századi képkultúra köréből*. Budapest, MNG, 2012.

mányközösséget alkotják. A jelzett kutatásokból érzékletesen rajzolódik ki, hogy azok a nemzeti jelképek, toposzok és konvenciók, melyeket az utókor, a ma embere állandónak, magától értetődőnek, ha úgy tetszik, eleve elrendeltnek tart, egy évszázados folyamat részeként jöttek létre, részben tudatos teremtés, részben a dolgok saját logikájuk szerint történő alakulása révén, és pedig leginkább a 19. században. Előtérbe kerültek olyan témák, mint a birodalmi patriotizmus, a nemzeti szenvedéstörténet, az allegorikus történelemképek. Ebben a folyamatban a birodalmi patriotizmus vesztesre állt a nemzeti patriotizmussal szemben, majd a nemzeti patriotizmus a nacionalizmussal szemben. (A szomorú végkifejlettel már a 20. évszázadnak kellett szembenéznie.) Magyarországi specifikum, hogy a magyar nemzeti jelképek és mitológia megszületése, illetve megalkotása egybeesett a magyar művészetnek mint olyannak a kialakulásával. Az imént vázolt megközelítésnek megvannak a maga szabta határai: kevésbé vesz tudomást a műalkotás autonómiájáról, nem nagyon vizsgálja a kvalitást, a művészi invenciót, az esztétikai és immanens értékeket. Ezek egy más, ha úgy tetszik, hagyományos megközelítés szempontjai, amelyek azonban legalább annyira nélkülözhetetlennek tűnnek, mint az imént tárgyaltak, ha abból indulunk ki, hogy a 19. században is születtek értékes műalkotások, melyek a mögöttes szellemi tartalmon túl és attól függetlenül is értékelhetők és élvezhetők.

A fent vázolt megközelítés a magyar/magyarországi fogalompárt ugyanakkor relativizálja, mivel a művészetek alakulását szorosan köti ahhoz a politikai és kulturális erőterhez, melynek elsődleges körvonalait a Habsburg Birodalom, illetve az Osztrák–Magyar Monarchia határai rajzolták fel. A monarchia két felének kapcsolata, Bécs és a magyar „áttörés” dilemmája egy nagy nemzetközi kiállítás témáját is képezte.⁵ A magyar művészet számos trendjéről és toposzáról kiderült, hogy nemcsak közép-európai, hanem egyetemes európai konvenciók és sémák mentén is rendeződnek. Világossá vált, hogy a magyarságnak mint olyannak a tematika magyarosításán túli eszközeihez leginkább a századvégen és a századfordulón nyúltak, legtöbb sikerrel az ornamentika, és attól nem függetlenül iparművészet és az építészet terén.

A korábbiakhoz képest kutatási témaként jobban előtérbe került maga a kiállítás mint a nemzeti reprezentáció eszköze. Ez vonatkozik a magyar részvételre a világkiállításokon éppúgy, mint a nagy magyarországi kiállításokra, elsősorban az Ezredéves Kiállításra. A vizsgálat jellegénél fogva nem húz éles különbséget az egyes művészeti műfajok között, illetve megint csak a történelmi megközelítés módozatait jeleníti meg.

Az építészet mint kutatási téma sok szempontból kapcsolódott az előbb jelzett megközelítésekhez. Így került fókuszba a magyar Országház, amelyről néhány év eltéréssel két reprezentatív kiállítás készült.⁶ Az építészeti (monografikus) kutatások egyébként meglehetősen erősen a 19. század második felére, utolsó harmadára koncentráltak. A klasszicizmus és a romantika (romantikus historizmus) építésze a korábbi évtizedekben olyan mélységig került feltárára, hogy a figyelem szinte magától értetődően fordult az akadémikus (vagy másként: érett) historizmus felé. Ezt megerősítette a nemzetközi művészettörténet-írás tendenciája, amely egyre fokozódó figyelmet szentelt a historizmusnak.

Tekintve, hogy Magyarország építészetének egyik legnagyobb minőségi és mennyiségi produkcióját felmutató korszakáról, egyebek mellett Budapest megszületésének időszakáról van szó, a fejlemények jelentőségét aligha lehet túlértékelni. A magyar, illetve budapesti historizmus kutatásának intézményes és személyi feltételei, számottevő eredményei nem előzmény nélküliek, azokat ténylegesen az 1970-es évektől lehet datálni. Mindamellett a historizmus prob-

⁵ *Zeit des Aufbruchs. Budapest und Wien zwischen Historismus und Avantgarde.* Kiállítási katalógus. Kunsthistorisches Museum, Bécs, 2003 (Skira, Milano).

⁶ *Az ország háza. Buda-pesti országháza-tervek 1784–1884.* Szépművészeti Múzeum, 2000; *Százéves az Országház. Az Országgyűlés kiállítása,* 2002.

lematikája olyannyira nagy és összetett, hogy az anyaggyűjtésen és anyagközlésen túl még mindig napirenden van az alapkérdések tisztázása, a nemzetközi összefüggések felderítése is, legyen az valamely stílusirányzat – neoreneszánsz, neogótika – vizsgálata, vagy a külföldi iskolázottság, a nemzetközi központok kisugárzásának szerepe.⁷ Az építészeti emléktárgy vizsgálatának egyik lehetséges rendezőelveként a tipológia szerinti vizsgálat is érvényre jutott.

Úgy tűnik, a közsféra kutatása inkább előtérben van a magánszférával szemben; az utóbbit összességében mintha kevesebb figyelemre méltatnának. Az ilyen irányú vizsgálat terrénjának leginkább a kastélyépítészet és a hozzá kapcsolódó művészeti ágak, a kert- és az enteriőrművészet kínálkozott.⁸ Itt az interpretáció iránya éppúgy lehet a (magán)reprezentáció, mint a komfort, az anyagi kultúra és a műgyűjtés területe. A módszerek magukba foglalják a hagyományos építészettörténetet annak összes ágával, de a művelődéstörténetet és a kultúrantropológiát is. Külön kiemelés érdemel a kertművészet és az enteriőrművészet mint a kutatás felfutó irányai, amelyek korábban lényegében periférikusnak tekintett jelenségeket igyekeznek a középpontba állítani. Mindkét művészeti ágra jellemző a különféle műfajokat és eltérő technikával készült objektumokat összesítő törekvés, valamint alkotásaik illékonyága és ezzel kapcsolatos nagyfokú pusztulása. Az utóbbi terület értelemszerűen a tárgykultúra és az iparművészet különféle ágait – leglátványosabban a bútorművészetet – is erőteljesen érinti.⁹

Az enteriőrművészettel némileg rokon terület a műgyűjtés, amely az utóbbi tíz évben – a korábbi előzményekre alapozva – kitüntetett figyelmet kapott. Itt megint csak mára összességükben elenyészett objektumegyüttesek elvi rekonstruálásáról és interpretálásáról van szó. Társadalmi szempontból a hagyományos arisztokrácia és az úrgazdag polgárság egymás mellett élésének, részben egymáshoz hasonulásának kérdése is felmerül. A műgyűjtéstörténet jelentősége leginkább talán abban rejlik, hogy kísérlet történik az eredeti kontextus és ehhez kapcsolódóan a korabeli mentalitás rekonstruálására, vagyis az izolált – és jellemzően modern műzeumi környezetbe került – műtárgyak elvi visszahelyezésére egy megelőző, azokat elsőként felfedező és megőrző közegbe. Ez a megközelítés hasonlatos a 19. századi magyar művészet újkeletű kontextualizálásához, amelyről a fentiekben már esett szó.

A festészet kutatásában a nemzeti reprezentáció és az azzal összefüggő akadémizmus kapta a fő hangsúlyt. Az ezzel szembeszegülő törekvések méltó összegzése volt a korábbi Nagybánya-kiállítás,¹⁰ amelyhez valamelyest illeszkedik az impresszionizmust mint általános korjelenséget exponáló kiállítás, valamint a Ferenczy Károly-kiállítás. Mednyánszky László életművének mélyebb feltárása már a pszichologizáló megközelítésre szemléletes példa, amely ugyanakkor jelzi, hogy a 19–20. századdal hagyományosan kapcsolatba hozott jelenségek, legyenek azok a mélyebben húzódó jelentésrétegek vagy akár a festészet primér eszközei, egy életművön belül nem szálazhatók szét.¹¹ Ez valószínűsíthető a képzőművészet egészére is. Sor került hagyo-

⁷ Variationen des Historismus. Aspekte des Historismus in Ungarn und in Deutschland. Nemzetközi konferencia, szervezte Sisa József és Papp Gábor György, 2007. Anyagát lásd *Acta Historiae Artium*, 49. 2008. 375–547; *Neoreneszánsz építészet Budapesten – Neo-Renaissance Architecture in Budapest*. Kiállítási katalógus. Budapest Főváros Levéltára. Szerk. Csáki Tamás–Hidvégi Violetta–Ritoók Pál. Budapest, 2008; *Budapest neoreneszánsz építésze*. Szerk. Csáki Tamás–Hidvégi Violetta–Ritoók Pál. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2009.

⁸ Sisa József: *Kastélyépítészet és kastélykultúra Magyarországon. A historizmus kora*. Budapest, Vince, 2007.

⁹ Rostás Péter: *Mágnások lakberendezője – A Friedrich Otto Schmidt lakberendező ház története (1858–1918)*. Budapest, Geopen, 2010.

¹⁰ *Nagybánya művészete: Kiállítás a nagybányai művésztelep alapításának 100. évfordulója alkalmából*. Magyar Nemzeti Galéria, 1996. március 14.–október 20. Katalógus: szerk. Csorba Géza–Szűcs György.

¹¹ Markója Csilla: *Egy másik Mednyánszky*. Szerk. Bardoly István. Budapest, Meridián, 2008.

mányosan kanonizált festői életmű – Markó Károly és családja – újbóli bemutatására és áttekintésére, amely a katalógusban csakúgy, mint a kiállítást követő konferencián és tanulmánygyűjteményben¹² is bizonyította, hogy egy ismertnek tekintett *œuvre*-t nem pusztán új azonosításokkal, hanem a korábban meglehetősen sematizált képet új szempontokkal is lehet gazdagítani.

A művészet, illetve a művészek társadalomban elfoglalt helye, a társadalom és a művészet dialógusának eszközei és formái további, szociológia indíttatású kutatási irányt jelölnek ki. A közületi mecenatúra, a képzőművészet társadalomtörténete és egyleti formái jelenítik meg a szóban forgó kutatási területeket. Tágabb értelemben ugyancsak ehhez a szférához tartozik a képek és ábrázolások tömeges eljuttatása a szélesebb közönséghez. Itt az új technikák és terjesztési formák, vagy éppen az új médiumok szerepe és kialakulása került a kutatás homlokterébe, mint a könyvillusztráció, a sajtóillusztráció, illetve a fotó.

¹² *Markó Károly és köre. Mítosztól a képig.* Kiállítási katalógus. Szerk. BELLÁK Gábor–DRAGON Zoltán–HESSKY Orsolya. Budapest, Pauker Nyomda, 2011.

Beke László

20–21. századi kutatások

Az utolsó évtizedben folyó kutatás sajátossága az akceleráció: a 20. század szisztematikus feldolgozása során „utoléri önmagát”, belefut a jelenkortörténetbe, és bizonyos értelemben művészetkritikává válik, másfelől mindinkább a maga történetével foglalkozik. Az ezredfordulóra új tudományfilozófiai elméletek és irányzatok alakulnak ki, majd többnyire le is csengenek: a posztmodern feldolgozza a maga „paradigmaváltásait” és különböző „turn”-jeit, azaz fordulatait (például a „képi fordulat”: W. J. Thomas Mitchell: *Iconology. Image, Text, Ideology*. Chicago–London, The University of Chicago Press, 1986). Tudományunk válságjelensége (Hans Belting: *Das Ende der Kunstgeschichte. Eine Revision nach zehn Jahren*. München, Beck, 1995) posztstrukturális tudományágak – visual studies, kultúratudomány, (kép-)antropológia, narratológia, gender studies, posztkolonialista diskurzus, város- és turizmustudomány, „new critical history”, hermeneutika stb. – fellendülésében is megnyilatkozik. „Szakmánk” nem tudja megkerülni a globalizációs ideológiák kihívásait, a „centrum és periféria” típusú kérdésfelvetéseket, így többek között vállalkozott a *How to write art history – National, Local or Global?* című CIHA-konferencia megrendezésére. Az új vizuális antropológiai érdeklődés új témákat von be a kutatás látóterébe, mint az Outsider Art vagy az art brut. Új célok és új módszerek jelennek meg a művészettörténetben, és a tudományág egész struktúrája megváltozik. A jelenkorhoz közeledve egyre fontosabb a művészeti jelenségek és alkotók „kanonizációjának” megfigyelése, sőt olykor elősegítése; a forráskritikát kiegészíti, nemritkán helyettesíti az „interjúzás”: az oral history. A felsőoktatásban a szakdolgozati és doktori témák aránya mind jobban eltolódik a „rég művészet” felől a modern és a kortárs felé. A kortárs művészet imperatívusza különös tematikai érdeklődést eredményez: a művészettörténet és a történeti rekonstrukció mint a kortárs művészet tárgya jelenik meg (például a Kis Varsó alkotópáros munkásságában).

A politikai és társadalmi rendszerváltozás következtében kényszerítő erővel jelentkezik a korábbi művészeti periódusok, de különösen a 20. század művészeti jelenségeinek revíziója és újrainterpretálása. A vizsgált 20. századi műalkotások és művészeti jelenségek alapkutatás jellegű rögzítése („Bestandsaufnahme” és állagmegőrzés) új technológiákkal történik: mind a restaurálás, mind az adatgyűjtés terén dominánssá válik a digitalizálás (képi és írásos adatbázisok, bibliográfiák, topográfiák, korpuszok, teauruszok). Az archívumok, levéltárak, könyvtárak mellett alternatív kutatóintézmények alakulnak ki (ilyen például az Artpool).

A globalizációval együtt kitágul a kutatás horizontja a multikulturális jelenségek és a „cross-connection”-ök vizsgálatával. A „magyar” kutatás nemcsak nemzetközi témákkal bővül ki, hanem külföldön és „külföldről” is művelhetővé válik. Különös hangsúly esik az emigráció munkásságára, és különösen a kelet- vagy közép-európai (az Európai Unió erősödésével pedig általában az európai) kontextusra. Jelentős esemény volt ebből a szempontból az 1997–1998-ban Zágrábban, Budapesten, Varsóban és másutt megrendezésre került „Kartográfusok” című nemzetközi kiállítás: *Cartographers / Kartografi / Kartografowie / Kartográfusok*. Zagreb–Warszawa–Máriabor–Budapest, 1997–1998 (Ausstellungskatalog nach der Idee von Želimir Košević). Mint ahogy

a nemzetközi művészettörténeti életben, úgy Magyarországon is általánossá válik a tudományos kutatáson alapuló kiállítások rendezése, és a tudományos kiállítási katalógusok megjelentetése (*Europa, Europa. Das Jahrhundert der Avantgarde in Mittel- und Osteuropa*. Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland, Bonn, 1994; *Aspekte/Positionen. 50 Jahre Kunst aus Mitteleuropa 1949–1999*. Kurator: Loránd Hegyi. Wien, Museum Moderner Kunst Stiftung Ludwig, 2000).

Szótárak, összefoglaló munkák, szintéziskísérletek

Kortárs Magyar Művészeti Lexikon I–III. Főszerk. Fitz Péter. Budapest, Enciklopédia, 1999–2001; András Gábor–Pataki Gábor–Szűcs György–Zwickl András: *Magyar képzőművészet a 20. században*. Budapest, Corvina, 1999; Beke László–Gábor Eszter–Prakfalvi Endre–Sisa József–Szabó Júlia: *Magyar művészet 1800-tól napjainkig*. Budapest, Corvina, 2002; *A második nyilvánosság. XX. századi magyar művészet*. Összeállította Hans Knoll. Budapest, Enciklopédia, 2002; Kieselbach Tamás: *Modern magyar festészet 1892–1919 és 1919–1964*. Budapest, 2003 és 2004. – Itt említendőek különböző gyűjtők, galeristák és műkereskedők (például Virág Judit, Körmendi Anna és mások) tudományos igényrel összeállított gyűjtemény-, kiállítás- vagy aukciókatalógusai.

Interdiszciplináris és tudomány-, technikátörténeti szempontból figyelmet érdemel a Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum kiállítása és katalógusa: Peter Weibel: *A művészetén túl*. Budapest, Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum–Soros Alapítvány C³ Kulturális és Kommunikációs Központ, é. n. [1999].

Sajnálatos módon nem jelenhettek meg a millenáris ünnepségek alkalmából rendezett nagy tudománytörténeti kiállítások (*Intuíció, invenció, innováció, Műcsarnok; Álmodó magyarok*, Millenáris) katalógusai. – Az *Európa színpadán* című, több nyelven megjelent kötet (és annak 20. századi része, Budapest, Balassi, 2009) kísérlet a Bildwissenschaft magyarországi meghonosítására.

Forráskiadások, válogatások, readerek

Szöveggyűjtemény típusú közlés, mely tárgyalja a 20. századot is: *A magyar művészettörténet-írás programjai. Válogatás két évszázad írásából*. Szerk. Marosi Ernő. Budapest, Corvina, 1999. (Egyetemi Könyvtár. A művészettörténet-írás alapjai.) – Itt kell megemlíteni Tímár Árpád életművének jelentős részét. – A legújabb kori művészet levéltári forrásait dolgozza fel: *Adatok és adalékok a hatvanas évek művészetéhez*. Szerk. Wehner Tibor. Budapest, Képző- és Iparművészeti Lektorátus, 2002. – Belügyminisztériumi és az úgynevezett III/III-as csoportfőnökség („kulturális elhárítás”) aktáinak feltárásán alapul 1956 művészeti vonatkozásainak feldolgozása (Szőnyi Tamás: *Nyilván tartottak*. Budapest, Magyar Narancs Könyvek, 2005; Uő: *Titkos írás. Állambiztonság és irodalmi élet 1956–1990*. Budapest, Noran, 2012), a balatonboglári kápolnatárlatok monográfiája (lásd alább) és a művészeti szamizdat publikálása: *Szamizdat. Alternatív kultúrák Kelet- és Közép-Európában 1956–1989*. Budapest, Stencil–Európai Kulturális Alapítvány, 2004.

Kiállítások

Beyond Belief, Contemporary Art from East Central Europe, Museum of Contemporary Art, Chicago, 1995, organized by Laura J. Hoptman; *Body and the East. Od šestdesetih do danes / From the 1960s to the Present* (exhibition catalogue, Moderna galerija Ljubljana / Museum of Modern Art, Ljubljana), kustos razstave / curator of the exhibition Zdenka Badovinac, Ljubljana, 1998; Beke, László–Sasvári, Edit: „Ungarn kann dir gehören”. Die Künstler des Underground. In: *Samizdat. Alternative Kultur in Zentral- und Osteuropa: Die 60er bis 80er Jahre*. Hg. Wolfgang Eichwede. Bremen, Forschungsstelle Osteuropa an der Universität Bremen, 2000. 168–171.; *Global Conceptualism: Points of Origin, 1950s–1980s* (exhibition catalogue, Queens Museum of Art, New York–Walker Art Center, Minneapolis, Miami Art Museum, Miami). Ed. Philomena Mariani. 1999–2000; *Párhuzamos kronológiák* című kiállítás és a *Kiállítások láthatatlan története* című szimpózium, szervező: tranzit.hu, 2009; *Subversive Praktiken. Kunst unter Bedingungen politischer Repression. 60er–80er / Südamerika / Europa / Subversive Practices. Art under Conditions of Political Repression: 60s–80s / South America* (Ausstellungskatalog, Württembergischer Kunstverein, Stuttgart), Hg. / eds. Hans D. Christ–Iris Dressler, Stuttgart, 2009 [2010].

Kutatási eredmények a 20. század egyes periódusai szerint

Századforduló és korai avantgárd

Összefoglaló és irányadó jelentőségűnek bizonyult néhány nagy külföldi kiállítás, kísérő katalógussal. Előzményül szolgált a Magyar Nemzeti Galéria nagy szecesszió-kiállítása, a *Lélek és forma* (1985). A rendszerváltás után került sorra az Egyesült Államokban, Santa Barbarában az MNG-ben tervezett, külföldi gyűjteményeket is megmozgató *Standing in the Tempest. Painters of the Hungarian Avant-Garde 1908–1930* (1991) a hozzá kapcsolódó nemzetközi szimpóziummal, ahol – részben helyi emigráns körök kezdeményezésére – megkísérelték revideálni a Tanácsköztársaság értékelését. Jelentős nemzetközi összefogással készült (Berlin, Párizs és Bécs hatását is tekintetbe vette) a *Budapest 1869–1914. Modernité hongroise et peinture européenne* (kiállítási katalógus, Musée des Beaux-Arts, Dijon), Paris, A. Biro, 1995. Az ilyen kiállítások reprezentációs értékét a kulturális kormányzat hamar felismerte: *Ungarn. Avantgarde im 20. Jahrhundert* (Neue Galerie, Linz), kurátor: Peter Baum, 1998. – Közép-kelet-európai kontextusba helyezte a 20. századi magyar avantgárd művészetet az újonnan épült bonni Kunst- und Ausstellungshalle *Europa, Europa* című kiállítása, 1994-ben (főrendező: Ryszard Stanisławski, a lódzi múzeum igazgatója), melyben a magyar részvételt az MNG szervezte meg.

Bizonyos szempontból érthető tudománytörténeti érdekesség, hogy az 1910–1920-as évek „keményebb” avantgárd alap kutatásai megelőzték Nagybánya és a Nyolcak művészetének feltárását. Míg az előző tendenciák esetében a Kádár-korszak kulturális kormánya toleránsnak bizonyult Kassák és az aktivizmus baloldalisága irányában (s ezt az engedékenységet kihasználta egy idősebb kutatógeneráció: Szabó Júlia, Körner Éva, Passuth Krisztina, Németh Lajos és mások), addig a nagybányai művésztelep iránti érdeklődést mindenekelőtt a fellendülő műkereskedelem animálta (kiállítások és tudományos ülésszakok az MNG társrendezésében először Miskolcon, majd Budapesten, végül Erdélyben). A Kassák-féle radikális „aktivizmus”-t a század eleji művésztelepi szecesszióval összekötő Nyolcak tevékenysége, melynek kutatása máig

a leglátványosabb eredményeket érte el (kiállítások, műkereskedelem), egyértelműen a francia modernizmus kutatásának példáit követte; így kerülhetett sor a Matisse-tanítványok, illetve a Cézanne-recepció „magyar Vadak”-ká való átkeresztelésére, franciaországi kiállítási körutakra, a pécsi, majd a Szépművészeti Múzeum-beli „megakiállításokra”, s legújabban a bécsi, majd párizsi (Musée d’Orsay) tárlatokra. Utóbbihoz látványos Rippl-Rónai-vásárlások éppúgy társulnak, mint a Vasárnapi Körrel és a Galilei Körrel is kapcsolódó szellemiségű „mozdulatművészeti” iskolák (Dienes Valéria, Madzsar Alice stb.) újrafelfedezése. Az elmúlt két évtizedben természetesen számos kiemelkedő művészről készült életmű-kiállítás vagy jelentősebb monográfia: Csontváry-Kosztka Tivadar, Ferenczy Károly, Gulácsy Lajos, Kassák Lajos, Máttis Teutsch János, Mednyánszky László (ez utóbbi: Budapest, MNG, 2003; katalógusa intenzív szlovák közreműködéssel), Rippl-Rónai József, Vaszary János és mások.

Az MTA Művészettörténeti Kutatóintézet fő partnerei a kiállításokat előkészítő munkálataiban a nagyobb fővárosi és vidéki múzeumok (MNG, SzM, BTM, Pécs) és néhány külföldi partner.

Az állami reprezentáció szempontjából szimbolikus jelentőséget tulajdonítunk annak a tudománytörténeti „fejlődésnek”, mely az ezredfordulón jelentős kiállításban és kötetben összegzi a mindenkori, s így a 20. századi történelem művészeti lecsapódását (*Történelem – kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*, Magyar Nemzeti Galéria, 2000); hasonló módszertani megfontolásokból született a már említett *Európa színpadán*, majd a kiállítási módszerre avasztalt történeti ikonográfia az új Alaptörvény üdvözlésére vállalkozott az MNG-ben.

Művészet a két világháború között

Az MTA Művészettörténeti Kutatóintézet az MNG-vel konzorciumot képezve a Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Programok (NKFP) támogatás segítségével megkísérelt alapkutatásokat folytatni az elmúlt évtizedben a „másodlagos avantgárd”, az újklasszicizmus, a folklórhatások és hasonló tendenciák körében. Kutatási eredményként több kisebb, főként grafikai kiállítás született. – Az Iparművészeti Múzeum kiállítása 2012-ben összefoglalta az *art deco* eredményeit. Székesfehérváron bemutatásra kerültek Aba-Novák Vilmosnak az 1937-es Párizsi Világkiállításra készített pannói (a levéltári háttérkutatások egyelőre publikálatlanok). A Bauhaus magyar vonatkozásait a pécsi Modern Képtár mutatta be, Moholy-Nagy László korai munkásságából és Vajda Lajos életművéből az MNG rendezett jelentős kiállítást. – Megjelent Kádár Béla monográfiája.

A második világháború és a holokauszt művészeti/művészettörténeti vonatkozásainak feltárását tekintve látványos áttörés talán nem következett be, de újabb, jelentős kutatásoknak adott impulzust a Páva utcai Holokauszt Emlékközpont és a Terror Háza létrejötte, vagy a Magyar Zsidó Múzeum École de Paris-kiállítása (*Modigliani, Soutine és montparnasse-i barátai*). Szerk. Beke László. Budapest, Vince, 2003). Jelentős kutatómunka áll olyan kiemelkedő kortárs művészeti alkotások mögött, mint Forgács Péter *Dunai exodusa* vagy a Velencei Biennáléra kivitelezett munkája (*Col tempo*, 2010).

Hogy a magyar fotótörténet kutatása ugrásszerű fejlődésnek indult, jellemző módon a két világháború közti példákon mérhető fel: Robert Capa, Martin Munkácsi, André Kertész, Moholy-Nagy László, Lucien Hervé és más kiemelkedő fényképészek monografikus tárlataival (MNM, Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum) és a Szépművészeti Múzeum népszerűsítő kiállításaival (*Lélek és test*, 2008; *A fotóművészet születése*, 2012). A fellendülő kutatásokat Kincses Károly és a kecskeméti fotótörténeti múzeum munkatársai igyekeztek megalapozni (Kincses Károly: *Fotográfusok, Made in Hungary. Aki elment, aki maradt*. Kecskemét, Magyar Fotográfia

fiai Múzeum – Milano: Federico Motte Editore, 1998, idegen nyelveken is). Mintegy 50 (!) monografikus fotótörténeti kötet jelent meg viszonylag rövid idő alatt a múzeum kiadásában. Hasonlóan nagy súlyt fektetett a 20. századi fotótörténeti munkára a Petőfi Irodalmi Múzeum, és személyesen annak igazgatója, E. Csorba Csilla, valamint újabban a Kassák Múzeum (igazgatója Sasvári Edit). Úttörő szerepet játszik az időszak fotótörténetének feltárásában Albertini Béla. Egy nemzetközi fórumon megjelent összefoglalás: Beke László: *The Recent Past and Present of Progressive Hungarian Photography. Imago* (Bratislava), 1996/97. 3. (Winter.) 16–25. A vidéki múzeumok fotótárainak feltárásával jelentőssé vált a Magyar Fotótörténeti Társaság (MAFOT) szerepe a kutatásban.

Több jelentős építészettörténeti munka jelent meg kiállítás és kíséző katalógus vagy monográfia formájában Kozma Lajosról, Breuer Marcelről és Molnár Farkasról. Az építészeti kutatás új irányát szabta meg az építészeti fényképezés szisztematikus vizsgálata: *Fény és forma / Modern építészet és fotó 1927–1950* (kiállítási katalógus). Szerk. Cs. Plank Ibolya–Hajdú Virág–Ritoók Pál. Budapest, 2010, angolul is.

1945-től 1956-ig: A második világháború utáni időszak

Az újabb kutatást megalapozó kötet (György Péter–Pataki Gábor: *Az Európai Iskola és az elvont művészek csoportja*) már 1990-ben megjelent, ezt monográfiák követték (Gedő Ilka, Vajda Júlia, Bálint Endre).

Az 1950-es évek rekonstrukcióját elsősorban Prakfalvi Endre és Szücs György végezte el, főként az építészet (a „szocreál”) területén.

1956 és a művészet kapcsolata tabutéma volt egészen a rendszerváltásig. A forradalom ikonográfiájának elsőként Sümegi György szentelt kiadványokat. A híres 1957-es többzsűris Tavaszi Tárlat rekonstrukcióját a Műcsarnok végezte el. Boros Géza már az 1956-os emlékművek gyűjteményét állította össze (Boros Géza: *Emlékművek '56-nak*. Budapest, 1956-os Intézet, 1997). E munka folytatása: *Emlék/mű. Művészet – köztér – vizualitás a rendszerváltozástól a millenniumig*. Budapest, Enciklopédia, 2001.

Monumentális könyvsorozatban adta ki a korszak és előzményei hivatalos fotográfiáját az MTI: *Kor-képek*, 1938-tól Vincze Mátyás, illetve Féner Tamás szerkesztésében (Budapest, Gloria Press Kiadó) 2004-től. A sorozat kiegészítője az Osiris Kiadó tekintélyes képgyűjteménye (*Magyarország története képekben*. I–III. Gyurgyák János válogatásában. 2008).

Az utolsó fél évszázad művészetétörténetének áttekintését célszerű a divatszerűen jelentkező retro-tendenciák mentén számba venni. *A hatvanas évek* egyik jellegzetessége volt a konstruktivista, szisztematikus vagy kinetikus irányzatok megjelenése (Vasarely kiállítása 1969-ben a Műcsarnokban), de a fiatal Kondor Béla térnyerése is. Az évtized retrospekcióját az MNG hasonló című kiállítása nyitotta meg, közvetlenül a rendszerváltás után, 1991-ben, majd kialakult a „hosszú hatvanas évek” kutatási koncepciója – egy ma is élő projekt. Több kiállítás és kiadvány méltatta Kepes György úttörő tevékenységét (*A fényjátékosok: Kepes György és Frank J. Malina. A művészet és a tudomány metszéspontján*. Budapest, Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, 2010). Jelentős nemzetközi vállalkozás volt a New York-i Queens Museum of Art konceptualizmus-kiállítása, és ebben Kelet-Európa szerepe (Beke, László: *Conceptual Tendencies in Eastern European Art*. In: *Global Conceptualism: Points of Origin, 1950s–1980s*. Exhibition catalogue, Queens Museum of Art, New York; Walker Art Center, Minneapolis; Miami Art Museum, Miami. Ed. Philomena Mariani, 1999–2000. 41–51.) – A Centrális Galéria 1968 művészeti termését mutatta be évfordulós kiállításán, 2008-ban.

A hetvenes évek kutatásának jellemző terméke a balatonboglári kápolnatárlat monográfiája: *Törvénytelen avantgárd. Galántai György balatonboglári kápolnaműterme 1970–1973*. Szerk. Klaniczay Júlia–Sasvári Edit. Budapest, Artpool Művészetkutató Központ–Balassi, 2003. – A budapesti Knoll Galéria tanulmánykötetet adott ki a művészeti „második nyilvánosság”-ról (*A második nyilvánosság. XX. századi magyar művészet*, lásd fent.) A „tiltott és túrt” művészettel kapcsolatban felerősödött a „szamizdat” kutatása is.

Az 1980-as évek felé forduló retrospekcióban a posztmodern és a rendszerváltás előzményeinek kölcsönösségére figyelt fel a kutatás. Az új irányzatok között regisztrálják az „új szenzibilitás”-t, a történeti idézetek alkalmazását („radikális eklektika”), a performanszt és az installációt, az intermédiát. Óbudán a Zichy-kastélyban *Tendenciák* címmel rendeztek kiállítást. A Soros Központ tematikus kiállításokat rendez (építészet, performansz, installáció és street art témakörökből).

A jelenkorkutatás legfontosabb eredményeit az elméleti munkában érhetjük tetten, valamint monografikus retrospektív kiállításokban és katalógusokban. A kutatás főiránya immár magát a rendszerváltást is megcélozza, bevezetésre kerül a posztkommunizmus terminusa (*After the Wall. Art and Culture in Post-Communist Europe*. Chief Curator Bojana Pejić. Moderna Museet, Stockholm; Ludwig Museum, Budapest, 1999–2000 (a kiállítás katalógusát Bojana Pejić és David Elliott szerkesztette). Az 1990-es évektől kerül sor a Műcsarnokban és a Ludwig Múzeumban Altorjai Sándor, Erdély Miklós, Pauer Gyula, Bukta Imre, illetve Lakner László, Hajas Tibor, Amerigo Tot, Maurer Dóra és Megyik János jól dokumentált kiállítására.

A kilencvenes évek kutatására, a millicentenáriumi és a millenniumi évére, valamint az utolsó évtizedre mindinkább a kortárs művészet és a historiográfia egymásra hatása jellemző.

András Edit–Tímár Árpád

A műkritika helyzete

A képzőművészeti kritikában döntő fordulat 1989–1990-ben következett be. A kortárs képzőművészet bemutatkozási lehetőségének súlypontja áthelyeződött a magángalériák és műkereskedések területére. A sajtó szerkezete is átalakult. Az első években igen sok új napi-, heti- és havi lap próbált megkapaszkodni a piacon, köztük kortárs művészettel foglalkozó folyóiratok is. Az utóbbi évtizedben ez a forrongás letisztult, a nyomtatott orgánusok helyzete stabilizálódott. A művészeti havilapok piaca túltelített, kínálati jellegű, ami a közpénzből finanszírozott folyóiratoknál a példányszámok csökkenéséhez vezet. Napilap kevés van, példányszámuk állandóan csökken, a négy országos napilap közül rendszeresen csak kettőben – a *Magyar Nemzet*-ben és a *Népszabadság*-ban – jelenik meg kiállításkritika. Átlagosan hetente egyszer van erre lehetőség, ami a kiállítások dömpingje mellett persze nem ad lehetőséget a reális tájékoztatásra/tájékoztatásra.

A műkritika lehetőségeinek szempontjából nagyobb a jelentőségük a hetilapoknak. Itt első helyen a *Magyar Narancs* említendő, magas szakmai színvonalú írásai kiemelkednek a mezőnyből. Több-kevesebb rendszerességgel a *Heti Válasz* is közöl képzőművészeti tárgyú írásokat, a *HVG*-ben is van hetente egy-egy rövid kiállításismertetés, s időnként a nagyobb múzeumi kiállítások kapcsán „háttéranyagokat” is hoznak. A *168 óra* című lapban rendszeresen van minden héten kiállítási beszámoló, de ezek szakmai színvonala, értékrendje erősen vitatható.

Az irodalmi folyóiratok közül rendszeresen közöl képzőművészeti kritikákat a *Kortárs*, a *Bárka*, a *Magyar Napló*, alkalmanként a *Tiszatáj*, a *Kritika*. A *Mozgó Világ*-ban évek óta van egy olyan rovat, amely többnyire kezdő, fiatal művészeket mutat be, gazdag illusztrációs anyaggal. Egyébként több irodalmi folyóirat is közöl rendszeresen reprodukciókat kortárs képzőművészeti alkotásokról anélkül, hogy ahhoz akár egy sornyi szöveg is kapcsolódna. Sajnos olyan folyóirat is akad, amelyből – úgy tűnik – végleg kiszorult a képzőművészet (*Jelenkor*).

A rendszerváltás óta megszorodtak viszont a képzőművészettel, vizuális kultúrával kapcsolatba hozható folyóiratok, magazinok. A kortárs képzőművészet és a kiállításkritika szempontjából a négy legfontosabb orgánus az *Artmagazin*, a *Balkon*, a *Műértő* és az *Új Művészet*. De vannak határterületekkel, speciális témákkal foglalkozó folyóiratok is: ilyen a *Magyar Iparművészet*, a belsőépítészettel, designnal foglalkozó *Átrium*, a *(Régi/Új) Építőművészet* és az *Octogon* című építészeti lapok, az organikus építészettel foglalkozó *Országépítő*, a vizuális költészetet preferáló, de újabban teóriát és műkritikát is közlő *Magyar Műhely* című lap, vagy a *Café Babel*, amelyben például képregényekről, rajzfilmekről is lehet olvasni.

Új jelenség a képzőművészeti profilú online folyóiratok megsokasodása és a nyomtatott orgánusok többségében a kereskedelmi orientáció miatt háttérbe szorult kritikai attitűd felváltása. A képzőművészettel kapcsolatos legfrissebb információkat naprakészen az IKON szolgáltatja. Az Artportal szintén tájékoztatásra és az események kommentálására vállalkozik. Az Erste Foundation által támogatott tranzitblog.hu és mellette az Exindex naprakész, nemzetközi spektrumú és magas színvonalú műkritikai tevékenységet folytat.

Jelentős mértékű szóródás, illetve specializálódás tapasztalható a műkritikai tevékenységben. A megsokasodott fórumok, nyitott internetes portálok révén az ismertetés, a baráti ajánlás, a nyílt reklám is teret nyert. A nyomtatott sajtóban jó néhány folyóiratot nyíltan vagy burkoltan műkereskedelmi érdekek és szempontok vezérelnek (*Artmagazin*, *Flash Art*, és részben *Új Művészet*), néhány szakfolyóirat viszont megőrizte a hagyományos értelemben vett bírálat, szakmai értékelés, összehasonlítás, rangsorolás, történeti szituálás tradícióját, és magára vállalta a nemzetközi kiállítások bírálatát és elméleti problémák feszegetését éppúgy, ahogyan azt is, hogy vitákat generáljon elméleti kérdésekről, trendekről, jelenségekről (*Műértő*), míg más folyóiratok a társterületek: esztétika, filozófia felé nyitnak (*Balkon*). (Nem panaszként és nem érdeként, de megemlítendő, hogy az egyre nagyobb teret meghódító bulvársajtóban a képzőművészet – sem a művek, sem az alkotók – nem került a figyelem előterébe.)

A közvélemény tájékoztatásában az írott sajtó elvesztette vezető szerepét. Megnőtt a rádió (Tilos Rádió, Klub Rádió heti képzőművészeti műsor), s még inkább a televíziózás, napjainkban pedig az internet jelentősége. A képzőművészet és műkritika szempontjából azonban valami egészen furcsa helyzet alakult ki: a rádiókban több teret kap a képzőművészet témaköre, mint a korlátlan vizuális lehetőségekkel rendelkező televízióban. A magyar televíziózás sok évtizedes története során újra és újra megpróbálkoztak képzőművészeti műsorok, magazinok létrehozásával, egyik sem lett azonban hosszabb életű, feltehetően nem sikerült a kívánatos nézettséget elérni.

Feltűnően kevés hely jut az internet nagy, népszerű híroldalain a képzőművészetnek. Nagyobb érdeklődést az utóbbi időben csupán két, inkább „botránynak”, semmint pozitív szencációnak számító esemény keltett: a magyar művészet pekingi bemutatkozása és a Kerényi Imre megbízására készült festmények kiállítása. Bár kétségtelenül érinti a kortárs képzőművészet helyzetét, lehetőségeit, támogatásának perspektíváit, nem a szorosabb értelemben vett műkritika területére tartozik az a széles körben kibontakozott vita, amely a vidéki és a fővárosi múzeumok sorsáról, elsősorban a Szépművészeti Múzeum tervezett átépítéséről és homlokzatbemetszéséről, legutóbb a Magyar Nemzeti Galéria és a Szépművészeti Múzeum összevonásáról zajlik.

Lővei Pál

Nemzetközi tudományos szervezetek, nemzetközi kapcsolatok, konferenciák

A művészettörténész szakma legnagyobb nemzetközi szervezete, a Comité Internationale d'Histoire de l'Art (CIHA) magyar tagszervezete hagyományosan az MTA Művészettörténeti Bizottsága. Ennek megfelelően a vizsgált időszakban a tagsági díjat folyamatosan, illetve az országot képviselő magyar CIHA-tag és/vagy póttag közgyűlési részvételének költségeit rendszerint az MTA biztosította. A rendezvényeken való szereplést az előadók számára az 1990-es évek közepén még a Soros Alapítvány, később több esetben a Getty Alapítvány támogatása tette lehetővé.

A harmadik évezred eleje – az utolsó három kongresszusi ciklus – a CIHA globális nyitását hozta magával. Az Európa-központú előző évtized berlini (1992), amszterdami (1996) és londoni (2000) kongresszusát követően a montreali (2004) és a melbourne-i (2008) kongresszus és velük az elnöki poszt tengerentúlra kerülése paradigmaváltással párosult. A korábban Európa- és Amerika-centrikus (csupán Japánnal és Ausztráliával kiegészült) tagság kibővült Kínával és Dél-Afrikával, egy japán konferenciát követően a déli féltekén megrendezett első, ausztráliai kongresszust röviddel később követte egy dél-afrikai konferencia, elfogadást nyert a 2016-os kongresszus pekingi helyszíne, és megindultak a tárgyalások további országok (például India) felvételéről. A tagjelölt országokban kiépítendő, szilárd tagszervezetek létrehozását igénylő, csak megfontoltan végrehajtható bővítési folyamat ugyanakkor a kongresszusi részvétel sokkal könnyebben lebonyolítható kiterjesztésével párosult. Ennek keretében lényegében megszűntek a korábbi – az európai művészettörténet korszakolásán alapuló – periódus-központú szekciók, olyan tematikus kérdésfeltevéseknek adva át a helyet, amelyek a világ bármely tájéka bármely történeti korszakának akár az őskort is felölelő művészeti produkciójára egyként vonatkoztathatók. Ez magával hozta az antropológia és az ősrégészet, illetve az e területeken alkalmazandó művészettörténeti szempontú vizsgálatok felé való interdiszciplináris nyitást, valamint sok, korábban a CIHA rendezvényein soha nem szereplő ország, régió témáinak megjelenését, egyben művészettörténész kutatóinak szereplését is (az utóbbi kongresszusokon már rendszeresen mintegy ötven országból vettek részt, „fekete” Afrikából, Délkelet-Ázsiából, Óceániából, az iszlám világból is).

Ebbe a folyamatba jó helyzetfelismeréssel bekapcsolódva, a 2004–2008 közötti ciklus magyar CIHA-tagja, Beke László kezdeményezésére és sikeres nemzetközi „lobbyszás” eredményeként, az MTA és ezen belül az MTA Művészettörténeti Kutatóintézete, valamint például a Magyar Nemzeti Múzeum, az Iparművészeti Múzeum, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal anyagi és szervezési támogatása segítségével sikerült 2007 végén Budapesten *How to Write Art History – National, Local or Global?* címmel CIHA-konferenciát rendezni. A négy kontinens 19 országából érkezett szakemberek a tudományág előtt álló legfontosabb kérdéseket, a regionalitás kontra egyetemesség, a művészet földrajzi tényezőinek problémáit járták körül. A konferencia teljes anyaga már 2008 végén megjelent az *Acta Historiae Artium*-ban. A tanácskozást a nemzetközi szakmai közvéleményt képviselő CIHA-vezetőség a 2012. évi nürnbergi

kongresszusig bezáróan minden lehetséges fórumon szóban és írásban hangsúlyozottan kiemelve sikeresnek ítélte. A nürnbergi kongresszus úttörő kezdeményezést jelentő, a CIHA történetével foglalkozó szekciójában Budapestet – Bécs, London és Nürnberg mellett – „CIHA-városként” jellemezték, amely a kelet-nyugati szakmai nyitás megszervezésével kiemelkedő jelentőségüként interpretált, az 1992-es berlini kongresszus számára is példát mutató 1968-as kongresszussal, valamint az 1965-ös konferenciát követően 2007-ben ismét alkotó módon tudott megjelenni a nemzetközi szakmai közéletben. Az utóbbi időszak magyar CIHA-közreműködésének tudható be, hogy az UNESCO *Diogenes/Diogenes* című társadalomtudományi folyóirata a transzkulturális, „globális” művészettörténetnek szentelt számában (francia nyelven: 2010; angolul: 2011) ausztrál, amerikai, szlovén, francia, dél-afrikai, német, brit, mexikói, kínai és svájci közreműködők mellett magyar szerző írását közölte a közép-európai művészettörténet-írás helyzetéről.

A tárgyalt időszakban a CIHA rendezvényein való magyar részvétel igen hullámzó volt, nem egy esetben alig lépett túl a magyar CIHA-tag jelenlétén. A világpolitikai eseményekre reflektáló 1992-es berlini „mamut”-kongresszus jelentős létszámú küldöttségét követően 1996-ban három magyar résztvevő és mindössze egyetlen poszter szerepelt, 2000-ben magyar szekcióvezető, több előadás és magyar hallgató is volt, majd 2004-ben ismét három résztvevő és egy előadás, 2008-ban egyetlen résztvevő és egy előadás következett. A 2012-es kongresszuson a mintegy tucatnyi magyar résztvevő három előadással és hat poszterrel jelentkezett. A kongresszusok közötti időszakokban rendezett kisebb CIHA-konferenciákon való magyar részvétel mértéke ugyancsak erősen változóan alakult. Volt magyar résztvevő és előadás a 2003-ban Krakkóban rendezett konferencián; két magyar résztvevő – a magyar CIHA-tag és póttag – volt jelen a 2007-es budapesti konferencia rendezési jogának elnyerése szempontjából kulcsfontosságú, 2006-ban rendezett Los Angeles-i konferencián és vezetőségi ülésen; kiemelkedő volt a 2011-ben a szlovéniai Mariborban az 1400 körüli művészet problémáinak szentelt programon való, a rendezők által igen pozitívan fogadott magyar részvétel, mintegy tucatnyi résztvevővel, 3-3 előadással és poszterrel.

A CIHA-programokon kívül a magyar művészettörténet-írás és ezen belül az MTA Művészettörténeti Kutatóintézete nemzetközi kapcsolatai szempontjából kiemelkedő fontosságúak voltak azok a konferenciák, amelyek keretei között – a szakma egy-egy nemzetközi rangú képviselőjének vezetésével – fiatal, főleg közép-európai kutatók foglalkoztak a térség egy-egy aktuális szakmai kérdésével (*A művészettörténet válaszútján*, 2004). 2007-ben *A historizmus változatai. A historizmus szempontjai Magyarországon és Németországban* című nemzetközi konferenciára stílusosan az Akadémia épületében került sor. (Az előadások szövege megjelent az *Acta Historiae Artium*-ban.)

A 2006-ban rendezett, magyar–luxemburgi Zsigmond-kiállítás előkészítő rendezvényeként *Sigismund von Luxemburg – Ein Kaiser in Europa* címmel 2005-ben nemzetközi történeti és művészettörténeti kongresszust rendeztek Luxemburgban, a társrendezői szerepnek megfelelően nagyszámú magyar résztvevővel és előadással. (Az előadások szövege 2006-ban reprezentatív tanulmánykötetben jelent meg Mainzban.)

A magyar–olasz művészettörténeti tudományos kapcsolatok szempontjából kiemelkedő jelentőségű volt az *Italy & Hungary. Humanism and Art in the Early Renaissance* címmel 2007-ben rendezett nemzetközi konferencia a Harvard Egyetem itáliai reneszánsz központjában, a Villa I Tatti-ban; az előadók magyarországi tanulmányi kiránduláson is részt vettek. (A konferencia anyagát 2011-ben reprezentatív tanulmánykötetben jelentette meg a firenzei intézmény.)

Több-kevesebb rendszerességű a magyar művészettörténet-írás és az 1995-ben Lipcsében létrehozott intézet, a Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas kapcsolata. Jelentős volt a magyar részvétel az 1999-ben a nürnbergi Germanisches Nationalmuseumban rendezett *Die Jagiellonen. Kunst und Kultur einer europäischen Dynastie an der Wende zur Neuzeit* konferencián (az előadásokat 2002-ben reprezentatív tanulmánykötetben tette közzé a múzeum). Magyar részvétellel zajlott a *Die Länder der böhmischen Krone und ihre Nachbarn zur Zeit der Jagiellonenkönige (1471–1526). Kunst – Kultur – Geschichte* című konferencia (Kutná Hora, 2000, tanulmánykötettel), és több magyar szerzője van a GWZO *Künstlerische Wechselwirkungen in Mitteleuropa* című tanulmánykötetének is (2006).

Jelentős volt a magyar szerzői hozzájárulás a Slovenská národná galéria 2003-ban Pozsonyban rendezett *Gotika. Dejiny slovenského výtvarného umenia* című kiállításának katalógusában, valamint a kiállításához kapcsolódó nemzetközi konferencián (a rendezőket érte is emiatt nacionalista indíttatású bírálat; a konferencia anyagát a múzeum évkönyvében jelentették meg).

Fontos a nyíregyházi Jósza András Múzeum és a romániai Szatmár Megyei Múzeum együttműködésével 2000-ben indult, *Középkori egyházi építészet Erdélyben* című, román–magyar konferenciasorozat, amelynek előadásai eddig öt kötetben jelentek meg.

A magyar művészettörténészek nemzetközi konferenciaszerepléseinek természetes közege Közép-Európa. Jelentősebb, magyar résztvevővel/résztvevőkkel lezajlott további konferenciák: *Bronz sírlapok Közép-Európában*, nemzetközi tudományos konferencia, (Poznań, 1999); a *From Gothic to Renaissance* című kiállításához (1999–2000, Brno) kapcsolódó nemzetközi szimpozium; *Wokół Wita Stwosza* konferencia (Krakkó, 2006); a Cseh Tudományos Akadémián rendezett prágai síremlék-művészeti tudományos konferenciák; a prágai Károly Egyetem alapításának 660. évfordulója alkalmából a Prágai Egyetemen rendezett, *Prága és Európa nagy kulturális központjai a Luxemburgiak korában 1310–1437* című, nemzetközi tudományos konferencia (2008); valamint a B. Nagy Margit emlékére *Stílusok, művek, mesterek. Erdély művészete 1690–1848 között* címmel rendezett konferencia (Marosvásárhely, 2009) – valamennyiinek megjelentek az előadásai.

A műemlékvédelem nemzetközi – a művészettörténet-írást azonban csak mérsékelten érintő – konferenciaprogramjai közül kiemelendő a 2004-ben Budapesten és Pécsen *A Velencei Karta 1964–2004–2044?* címmel rendezett nemzetközi tudományos konferencia (az előadások szövege megjelent). Az 1990-es évek második felében, a 2000-es évek elején a közép-európai együttműködés és információáramlás szempontjából kiemelkedő jelentőségű, de esetenként jóval szélesebb körű érdeklődést is kiváltó, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága részvételével szervezett programok voltak a Tusnádi Konferenciák (az előadások szövege Romániában rendszeresen megjelent). A 2000-es évek első évtizedében jelentős események voltak a környező országok magyar vonatkozású műemlékeinek helyreállítását szervező Teleki László Alapítvány évente rendezett beszámoló-konferenciái.

A németországi központú, európai fontosságú Arbeitskreis für Hausforschung 1996-ban Székesfehérváron rendezte magyarországi tanulmányi kirándulással kiegészített, éves konferenciáját, *Hausbau und Bauforschung in Ungarn* címmel, számos magyar műemlékes kutató részvételével. (Az előadásokat tartalmazó tanulmánykötet 2004-ben Németországban jelent meg.)

Az ELTE Bölcsészettudományi Kar Hallgatói Önkormányzatának Művészettörténet Intézeti Képviselője és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Kárpát-medencei referatúrája 2008-ban konferenciát szervezett *Colligite Fragmenta! – örökségvédelem Erdélyben* címmel (az előadások tanulmánykötete is megjelent). Ennek folytatásaként 2009-ben került sor a *Colligite fragmenta! – örökségvédelem Kárpátalján és a Felvidéken* című, nemzetközi tudományos konferenciára.

A kolozsvári Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány 2007-ben rendezte meg a *Fiatal Művészettörténészek I. Konferenciáját*, amelyhez csatlakozott a 2006-ban Budapesten alapított CentrArt Művészettörténészek Új Műhelye. A *Fiatal Művészettörténészek II. Konferenciájára* az ő szervezésükben 2009-ben került sor Budapesten, a III. konferenciát pedig 2011-ben együtt rendezte a két szervezet a Maros Megyei Múzeummal.

*

A magyar művészettörténészek legszélesebb köreit kívánta megszólítani a 2000-ben *Maradandóság és változás* címmel az akkor hatvanéves generáció tiszteletére rendezett, háromnapos ráckevei konferencia (az előadások szövege később tanulmánykötetben jelent meg). A több külföldi országban ismert, hasonló országos konferenciákat – többek között intézményes háttér hiányában – az akkori tervek ellenére nem sikerült rendszeressé tenni. (Újabb országos konferenciára csak 2012 végén került ismét sor, a program folytathatósága a jövő zenéje.)

Az 1878-ban Országos Régészeti és Embertani Társulat néven megalakult Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat a művészettörténészek legrégebbi hazai szervezete. Tevékenységének főcsapását hagyományosan tudományos előadások és évenként az ország más-más megyéjében, régiójában megtartott vándorgyűlések szervezése, valamint szakmai díjainak évenkénti adományozása jelenti. Ehhez az 1980-as évek óta egyre erőteljesebben kapcsolódik a fontos hazai kiállítások szervezése, a rendezők szakmai vezetésével megvalósított látogatása, amihez utóbbi időben műemléki látogatások is járulnak. A vizsgált periódusban a Társulat több teljesen vagy részben művészettörténeti tematikájú konferenciát is szervezett, gyakran magyar és külföldi tudományos és oktatási szervezetekkel, kiállítási intézményekkel közösen: *Henszlmann Imre munkássága*, 1996, Kassa; *A kiállítás mint műfaj*, 1997; *A rekonstrukció mint tudományos műfaj – építészeti rekonstrukció. I–II.* 1997 és 1998; *„Vár állott, most kőhalom” – a töredékes örökség védelme és kezelése*, 2001, Székesfehérvár; *Emlékkülés Genthon István születésének századik évfordulója alkalmából*, 2003; *A középkori magyar királyok emlékeinek kutatása program újabb eredményei*, 2004; *Emlékkülés Zádor Anna születésének századik évfordulója alkalmából*, 2004; *Műemléki kőanyagok kutatása*, 2005; *Kovács Éva-emlékkülés*, 2008; *Emlékkülés Bogyay Tamás születésének századik évfordulója tiszteletére*, 2009; *Emlékkülés Dercsényi Dezső születésének századik évfordulója alkalmából*, 2010. (A Henszlmann- és a Bogyay-konferenciák anyaga megjelent a *Művészettörténeti Értesítőben*, illetve az *Ars Hungaricában*.) A társulati vándorgyűlések tematikájának gazdagodását jelentette, hogy 2001-től több olyan program valósult meg, melynek során valamely határ menti megye meglátogatása a szomszédos Kárpát-medencei területekre tett, a külföldi társintézmények szakmai vezetésével segített és előadásaival kiegészített kirándulások kapcsolódtak (Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia, Horvátország, Szlovénia, Ausztria).

Az említett, 1997-es, 1998-as, 2001-es társulati „rekonstrukció-konferenciák” ugyanúgy nem tudták a művészettörténet tudományos szempontjainak és érdekeinek megfelelően kedvező irányba fordítani, vagy akár csak érdemben befolyásolni a műemlék-helyreállítások hazai gyakorlatát, ahogy a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal tudományos részlegének *Helyreállítások helyreállítása* című konferenciasorozata (*Szombathely, Iseum*, 2005; *Budapest, Nagyboldogasszony-templom*, 2006; *Sopron, ferences/bencés templom*, 2006) sem. A KÖH tudományos részlege által szervezett további konferenciák: *Épületek homlokzati felületképzésének és színességének történetisége*, 2005; *Újabb kövek az ercsi monostorból*, 2011 (a Nagyboldogasszony-templomról, a homlokzatok színességéről és az ercsi kőfaragványokról szóló előadások különböző műemléki kiadványokban meg is jelentek).

Az MTA Művészettörténeti Bizottsága a 2006. évi akadémiai közgyűlés keretében *Új utak a művészettörténet-írásban* címmel rendezett tudományos ülést (az előadások a *Művészettörténeti Értesítő*ben megjelentek). Az MTA Művészettörténeti Kutatóintézet a nemzetközi programok között felsoroltakon kívül 2010-ben konferenciát rendezett *Barabás Miklós születésének 200. évfordulója alkalmából*.

A vidéki intézmények konferenciaprogramjai közül kiemelkedő jelentőségű a Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum *Magyar királyok és Székesfehérvár* címmel szervezett, történeti-művészettörténeti-régészeti konferenciasorozata: *Mátyás király és a fehérvári reneszánsz*, 2008; *Károly Róbert és Székesfehérvár*, 2010; *II. András és Székesfehérvár*, 2011; *Szent István kultusz-történeti konferencia*, 2012. (Az előadások szövegét könyvsorozat keretében jelentetik meg.) A Szombathelyi Képtár szervezésében rendezett, nagyszabású kiállításokhoz kapcsolódó konferenciák: Dorffmaister-emlékülés a *Dorffmaister István-émlékkiállítás*hoz (Szombathely, Kismarton/Eisenstadt, Zalaegerszeg) kapcsolódóan Zalaegerszegen, 1997; *A Batthyányak évszázadai kiállítás* (Szombathely és Körmend) kapcsán Körmenden, 2005; *A Szent Márton-kutatás legújabb eredményei*, 2009 (az előadások tanulmánykötetekben jelentek meg).

A már említett CentrArt 2011-ben *Efemer építészet és progresszió – magyar esettanulmányok* címmel Magyarország kiállítási pavilonjairól rendezett konferenciát.

(Az egyes múzeumi, egyetemi stb. intézmények által rendezett konferenciákat lásd az intézményi beszámolókbán.)

Galavics Géza

Az Opus Mirabile díj alapításáról és történetéről

Az Opus Mirabile díjat az MTA Művészettörténeti Bizottsága a Bizottság akkori elnökének, jelen sorok írójának kezdeményezésére 1995-ben alapította. A cél az volt, hogy nagyobb figyelmet kapjanak elsősorban magában a művészettörténész szakmában, de a rokntudományok területén is azok a legkiemelkedőbb művészettörténeti teljesítmények, kiállítások és tanulmányok, amelyek az előző esztendőben a magyar művészettörténet-írásban születtek.

Az odaítélés elve az volt, hogy az elmúlt év terméséből a Bizottság titkos szavazással válassza ki a legjobbkat. Két kategóriában kívántunk díjat odaítélni: az egyik a célkitűzés szerint team-munkáért, kiállításokért járt, s itt elsősorban tudományos katalógussal kísért kiállításokat kívántunk figyelembe venni, a másikkal pedig egyéni teljesítményként a legkiválóbb művészettörténeti tanulmányokra akartuk felhívni a figyelmet. (Önálló könyvek azért nem szerepeltek a díjazható művek listáján, mert úgy véltük, azokra eleve több figyelem jut a kulturális életben, ezért választottuk inkább a tanulmányok műfaját.)

A díj teljesen új kezdeményezés volt, nem járt pénzjutalommal, hanem az eredeti elképzelés szerint a két kategória első helyezettje egy erre az alkalomra készült műalkotást, keretbe foglalt plakettet kapott, amelyet neves érem- és szobrászművészek készítettek. A plakettek elkészítésének költségeit pályázatokból (a Nemzeti Kulturális Alap, a Hauser, a Ludwig és a Soros Alapítvány) és a Művészettörténeti Kutatóintézet támogatásaiból biztosítottuk, s ennek rendszere 12 éven át jól működött. Minden évben két-két plakett készült a két kategória első helyezetteinek. A plaketteket Kótai József, Ligeti Erika, Asszonyi Tamás, majd 1999-től Csíkszentmihályi Róbert készítette.

Az adott év Opus Mirabile díjait ünnepélyes keretek közt, az MTA épületében, az akadémiai képtárban adta át a mindenkori bizottsági elnök oly módon, hogy mind az éremmel kitüntetett első díjas munkákat, mind pedig az utánuk legtöbb szavazatot kapott kiállításokat és írásokat külön-külön egy-egy bizottsági tag, az adott szakterület neves képviselője méltatta. A díjakat és a díjátadást sajtófigyelem is övezte, és az évek során a díjnak a művészettörténész szakmában és a múzeumi területen egyre növekvő tekintélye lett.

2006-tól nem sikerült tovább az I. helyezettek számára szánt műalkotásokra anyagi forrást találni, és ezért az Opus Mirabile díjjal elismert művészettörténészeket és a kiemelkedő kiállítások kurátorait névre szóló, díszes oklevéllel ismerjük el. 2006-ban és 2007-ben a tekintetben is változtattunk a díjak odaítélésében, hogy a szavazáskor nem jelöltünk első helyen kiemelt műveket, hanem a három-három legtöbb szavazatot kapott tanulmányt és kiállítást méltattuk. 2007-ben a Művészettörténeti Bizottság különdíjat is kiadott, a korábban választott kategóriákba nehezen beilleszthető kiváló munkáért, a magyar művészettörténet-írás nagy alakjait bemutató, tudománytörténeti esszégyűjteményért.

2008-ban az addigi MTA Művészettörténeti Bizottság mandátuma lejárt, a Bizottság új tagokat választott, valamint új elnököt Marosi Ernő személyében. Az ő kezdeményezésére attól kezdve a Művészettörténeti Bizottság három kategóriában (egyszerzős tanulmányok, monográfiák, illetve

többszerzős művek: kiállítási katalógusok, tanulmánykötetek, valamint recenziók, kritika, könyv-, illetve kiállításismertetés, kutatási helyzetkép) ad ki díjakat az addigihoz hasonló ünnepélyes kereketek között, oklevelek átadásával, s visszaállította a legtöbb szavazatot kapott munkák kiemelését.

A díj eddigi közel két évtizedes története során, mint az Opus Mirabile díjjal kitüntetettek alább mellékelt névsorából és munkáik címéből látható, a magyar művészettörténet-írás legjelentősebb produkciói és legkiválóbb eredményei kísérhetők végig, s a díjazottak között egyaránt megtalálhatók egyetemi hallgatók, pályakezdő fiatalok és több évtizedes munkásságra visszatekintő művészettörténészek, ami jól mutatja, hogy választásukban a Bizottság tagjai mindenkor, az alapítók szándékának megfelelően, egyes-egyedül a díjazott művészettörténeti munkák szakmai kvalitásait tartották szem előtt.

Az MTA Művészettörténeti Bizottságának Opus Mirabile díjában részesült művészettörténeti publikációk jegyzéke (1994 és 2012 között megjelent művek)

1994

Kiállítások

Pannonia regia. Művészet a Dunántúlon 1000–1541. Szerk. MIKÓ Árpád–TAKÁCS Imre. Budapest, 1994. (MNG) – I. díj

Melchior Hefe (1716–1794) építész emlékkiállítása. Szerk. ZSÁMBÉKY Monika. Szombathely, 1994. (Szombathelyi Képtár)

A Magyar Tudományos Akadémia Képtárának rekonstrukciója (Dávid Ferenc, Majoros Valéria, Szabó Júlia)

Tanulmányok

TIMÁR Árpád: Vita Ferenczy István Mátyás-emlékmű tervéről. *Ars Hungarica*, 21. 1993. 2. 163–202. – I. díj

JÁVOR Anna: A tridenti zsinat. Johann Lucas Kracker és Joseph Zach freskója az egri líceumban. *Művészettörténeti Értesítő*, 42. 1993. 3–4. 160–185.

SAJÓ Tamás: Barokk Eucharisztia-teológia az egri jezsuita főoltáron. *Művészettörténeti Értesítő*, 42. 1993. 3–4. 140–159.

UJVÁRI Péter: Állatfestés. In: *Zsánermetamorfózisok*. Kiállítási katalógus. Szerk. MOJZER Miklós. Budapest, 1993. 27–47.

ASKERCZ Éva: Id. Storno Ferenc asztaldísz-terve Lipót főherceg számára (1858). *Művészettörténeti Értesítő*, 43. 1994. 1–2. 101–107.

1995

Kiállítások

Aranyérmek, ezüstkoszorúk. Művészkultusz és műpártolás Magyarországon a 19. században. Szerk. NAGY Ildikó–SINKÓ Katalin. Budapest, 1995. (MNG) – I. díj

Reneszánsz az antik művészet bűvöletében. A kiállítást rendezte: ZENTAI Loránd. Budapest, 1995. (SzM)

A harmadik helyezést a Bizottság nem adta ki.

Tanulmányok

UJVÁRI, Péter: Wilhelm Tischbein: Goethe in der römischen Campagna. *Acta Historiae Artium*, 36. 1993. 95–132. – I. díj

VÉGH János: „Lehajtott fejjel és összekulcsolt kézzel”. Egy motívum útja Rogier van der Weydentől Lőcsei Pálig. *Művészettörténeti Értesítő*, 44. 1995. 1–2. 19–42.

BUZÁSI Enikő: Két kép a fraknoi Esterházy-gyűjteményből: Esterházy Orsolya portréja Benjamin Blocktól és Esterházy Pál mint Szent Imre. *Művészettörténeti Értesítő*, 44. 1995. 3–4. 269–279.

TIMÁR Árpád: Interpretáció vagy legendagyártás. Megjegyzések Csontváry művészetének befogadástörténetéhez. I. rész: 1905–1910. *Ars Hungarica*, 23. 1995. 1. 45–62.

1996*Kiállítások*

Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve. I–III. Szerk. TAKÁCS Imre. Pannonhalma, 1996. (Pannonhalmi Bencés Főapátság) – I. díj

Schickedanz Albert (1846–1915). Ezredévi emlékművek múltnak és jövőnek. Szerk. GÁBOR Eszter–VERŐ Mária. Budapest, 1996. (SZM)

A Magyar Tudományos Akadémia palotájának pályázati tervei 1861. Szerk. SZABÓ Júlia. Budapest, 1996. (MTA Művészeti Gyűjtemény)

Tanulmányok

GÁBOR Eszter: Schickedanz Albert építőművész. In: *Schickedanz Albert (1846–1915). Ezredévi emlékművek múltnak és jövőnek.* Kiállítási katalógus. Szerk. GÁBOR Eszter–VERŐ Mária. Budapest, 1996. 13–64. – I. díj

EÖRSI Anna: Egy ritka ikonográfiai típus: Krisztus létrán a keresztre megy. *Művészettörténeti Értesítő*, 45. 1996. 1–2. 47–60.

PRAKFULVI, Endre: The Plans and Construction of the Underground Railway in Budapest 1949–1956. *Acta Historiae Artium*, 37. 1994–1995. 295–322.

1997*Kiállítások*

„Magnificat anima mea Dominum.” MS mester Vizitáció-képe és egykori selmecebányai főoltára. Szerk. MIKÓ Árpád–POSZLER Györgyi. Budapest, 1997. (MNG) – I. díj

Pulszky Ferenc (1814–1897) emlékére. Szerk. MAROSI Ernő–LACZKÓ Ibolya–SZABÓ Júlia–TÓTHNÉ MÉSZÁROS Lívია. Budapest, 1997. (MTA Művészeti Gyűjtemény)

Dorffmaister István emlékkiállítása. Szerk. KOSTYÁL László–ZSÁMBÉKY Monika. Szombathely–Zalaegerszeg, 1997. (Szombathelyi Képtár; Soproni Múzeum; Tartományi Múzeum, Kismarton; Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg)

Tanulmányok

SZENTESI Edit: Josef Daniel Böhm Parthenón-fríze. In: *Pulszky Ferenc (1814–1897) emlékére.* Kiállítási katalógus. Szerk. MAROSI Ernő–LACZKÓ Ibolya–SZABÓ Júlia–TÓTHNÉ MÉSZÁROS Lívია. Budapest, 1997. 56–69. – I. díj

SISA József: A csákvári Esterházy-kastély parkja. *Művészettörténeti Értesítő*, 46. 1997. 3–4. 147–179.
SZILÁGYI János György: „Ismerem helyemet.” (A másik Pulszky-életrajz.) In: *Pulszky Ferenc (1814–1897) emlékére.* Kiállítási katalógus. Szerk. MAROSI Ernő–LACZKÓ Ibolya–SZABÓ Júlia–TÓTHNÉ MÉSZÁROS Lívია. Budapest, 1997. 24–36.

1998*Kiállítások*

Rippl-Rónai József gyűjteményes kiállítása. Szerk. BERNÁTH Mária–NAGY Ildikó. Budapest, 1998. (MNG) – I. díj

Sixteenth-Century Central Italian Drawings. Catalogue by Loránd ZENTAI. Budapest, 1998. (SzM)

A fordulat évei. 1947–1949. Politika, képzőművészet, építészet. Szerk. STANDEISKY Éva–KOZÁK Gyula–PATAKI Gábor–RAINER M. János. Budapest, 1998. (MNG)

Tanulmányok

ENDRÓDI Gábor: Fejezetek a „Galgóci Betlehem” történetéből. *Művészettörténeti Értesítő*, 47. 1998. 1–2. 1–37. – I. díj

BUZÁSI, Enikő: Einige Kapitel aus dem Lebenswerk des Bildnismalers Ádám Mátyóki. *Annales de la Galerie Nationale Hongroise / A Magyar Nemzeti Galéria Évkönyve*, 1992–1996. 7–161.

VAJDA, Lőrinc: Une tapisserie française du XVIe siècle. Le personnage du roi Salamon de l'Ancien Testament en tant que „modèle” d'un cryptoportrait d'Antoine de Bourbon, roi de Navarre. *Ars Decorativa*, 17. 1998. 7–27.

1999*Kiállítások*

A „szentek fuvarosa”. Divald Kornél felső-magyarországi topográfiája és fényképei 1900–1919. A kiállítást rendezte PLANK Ibolya, a kötetet szerkesztette BARDOLY István. Budapest, 1999. (OMvH) – I. díj

Perspektíva. Szerk. PETERNÁK Miklós–ERŐSS Nikolett. Budapest, 2000. (Műcsarnok)

Székely Bertalan (1835–1910) kiállítása. A katalógus koncepciója: BAKÓ Zsuzsanna. Sorozatszerk. NAGY Ildikó. Budapest, 1999. (MNG)

Tanulmányok

SZÓKE Anikó: „...ostoba angyalkákkal játszik üres óráiban”. A kutató és elmélkedő Székely Bertalan-kép a kritikában és a művészettörténet-írásban. In: *Székely Bertalan (1835–1910) kiállítása.* Kiállítási katalógus. A katalógus koncepciója: BAKÓ Zsuzsanna. Sorozatszerk. NAGY Ildikó. Budapest, 1999. 311–348. – I. díj

DAVID Ferenc: Maulbertsch győri architektúrafestőjének terve és a székesegyház megújításának ikonográfiája. *Művészettörténeti Értesítő*, 48. 1999. 1–4. 113–120.

GONDA, Zsuzsa: Die graphische Sammlung des Fürsten Nikolaus Esterházy. In: *Von Bildern und anderen Schätzen. Die Sammlungen der Fürsten Esterházy.* Herausgegeben von Gerda MRAZ-GÉZA GALAVICS. Wien–Köln–Weimar, 1999. 175–220.

2000*Kiállítások*

Történelem – kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon. Szerk. MIKÓ Árpád–SINKÓ Katalin. Budapest, 2000. (MNG) – I. díj

Az Ország Háza. Buda-pesti országháza-tervek 1784–1884. Szerk. GÁBOR Eszter–VERŐ Mária. Budapest, 2000. (SzM)

Dürertől Daliig. A Szépművészeti Múzeum legszebb rajzai. Szerk., a bevezetőt és a gyűjtemény-történeti tanulmányt írta: GERSZI Teréz. Budapest, 1999. (SzM)

Tanulmányok

MARKÓJA Csilla: Egy másik Mednyánszky. (A Mednyánszky-kutatás új forrásai). *Művészettörténeti Értesítő*, 49. 2000. 1–2. 95–117. – I. díj

GOSZTONYI Ferenc: A „helyes” művészettörténeti álláspont kérdése Pasteiner Gyula írásaiban. *Ars Hungarica*, 27. 1999. 2. 309–351.

SZENTESI Edit: Birodalmi patriotizmus. Történelemszemlélet, történetírás, történeti publicisztika és történeti témák ábrázolása az Osztrák Császárságban 1828-ig. In: *Történelem – kép. Szemelve nyek múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*. Kiállítási katalógus. Szerk. MIKÓ Árpád–SINKÓ Katalin. Budapest, 2000. 73–91.

2001

Kiállítások

Árkádia tájain. Szőnyi István és köre 1918–1928. Szerk. ZWICKL András. Budapest, 2001. (MNG) – I. díj
Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon. Szerk. TAKÁCS Imre. Pannonhalma, 2001. (Pannonhalmi Bencés Főapátság.)

Máttyis Teutsch és a *Der Blaue Reiter*. Szerk. BAJKAY Éva–JURECSKÓ László. Budapest–Miskolc, 2001. (MNG – MissionArt Galéria)

Tanulmányok

TÓTH Sándor: A 11–12. századi Magyarország Benedek-rendi templomainak maradványai. In: *Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon*. Kiállítási katalógus. Szerk. TAKÁCS Imre. Pannonhalma, 2001. 229–266. – I. díj

LÖVEI Pál: Magyarország és a világhiállítások (főleg építészettörténeti vázlat). In: *Pavilonépítészettől a 19–20. században a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből*. Szerk. FEHÉRVÁRI Zoltán–HAJDÚ Virág–PRAKFULVI Endre. Budapest, 2000. 17–46. (= Pavilon különszám)

PÓCS, Dániel: Holy Spirit in the Library. The Frontispice of the Didymus Corvina and Neoplatonic Theology at the Court of King Matthias Corvinus. *Acta Historiae Artium*, 41. 1999–2000. 1–4. 63–212.

2002

Kiállítások

Jankovich Miklós (1772–1846) gyűjteményei. Szerk. MIKÓ Árpád. Budapest, 2002. (MNG) – I. díj

Uralkodók és corvinák. Szerk. KARSAY Orsolya. Budapest, 2002. (OSZK)

Egy gyűjtő és gyűjteménye. Ernst Lajos és az Ernst Múzeum. Szerk. RÓKA Enikő. Budapest, 2002. (Ernst Múzeum)

Tanulmányok

UJVÁRI Péter: Giotto doktrínája, avagy miért lett a művészetnek elmélete. *Annales de la Galerie Nationale Hongroise / A Magyar Nemzeti Galéria Évkönyve*, 1997–2001, 15–30. – I. díj

MAROSI Ernő: Szent István király és Gizella királyné székesfehérvári casulája. In: *A magyar királyok koronázási palástja*. Szerk. BARDOLY István. Budapest, 2002. 89–116.

LÖVEI, Pál: „Virtus, es, marmor, scripta.” Red marble and bronze letters. *Acta Historiae Artium*, 42. 2001. 1–4. 39–55.

PASSUTH Krisztina: A festő és modellje. Henri Rousseau: Joseph Brummer portréja (1909). Kép és recepció. *Művészettörténeti Értesítő*, 51. 2002. 3–4. 225–264.

2003*Kiállítások*

Mednyánszky. Szerk. MARKÓJA Csilla. Budapest, 2003. (MNG) – I. díj

Európa fejedelmi udvaraiban. Mátyóki Ádám: Egy arcképfestő-pálya szereplői és helyszínei. Szerk. BUZÁSI Enikő. Budapest, 2003. (MNG) A kiállításhoz kapcsolódóan megjelent: BUZÁSI Enikő: Mátyóki Ádám (1673–1757). Monográfia és oeuvre-katalógus. Budapest, 2003.

Verrocchio Krisztusa. A kiállítást rendezte és a katalógust szerkesztette: JÉKELY Zsombor. Budapest, 2003. (SzM)

Monet és barátai. Szerk. GESKÓ Judit. Budapest, 2003. (SzM)

Tanulmányok

DÁVID Ferenc: A fertődi Esterházy kastély történeti helyiségkönyve. Funkciók és falburkolatok. *Ars Hungarica*, 30. 2002. 2. 237–320. – I. díj

MRÁVIK László: Báró Hatvany Ferenc műgyűjteményének története. In: *A Hatvanyak emlékezete*. Szerk. HORVÁTH László. Hatvan, 2003. 113–266.

KERNY Terézia: Az anyagi koronázás motívuma Szent István király ikonográfiájában. *Ars Hungarica*, 31. 2003. 1. 5–30.

2004*Kiállítások*

Mariázell és Magyarország. Egy zárandokhely emlékezete. Szerk. FARBAKY Péter–SERFŐZŐ Szabolcs. Budapest, 2004. (BTM Kiscelli Múzeuma) – I. díj

Modernizmusok. Európai grafika 1900–1930. Szerk. BAKOS Katalin–RÓKA Enikő–Ulrike GAUSS. Budapest–Stuttgart, 2004. (MNG)

CZÉRE Andrea: Az Esterházy-örökség. A Szépművészeti Múzeum 17. századi olasz rajzai. Budapest, 2004. (SzM)

Tanulmányok

VADAS Ferenc: Marburg, Kassa és Bécs között. Az erzsébetvárosi templom építészettörténeti helye. In: *Maradandóság és változás. Művészettörténeti konferencia. Ráckeve, 2000*. Szerk. BODNAR Szilvia et al. Budapest, 2004. 313–327. – I. díj

GALAVICS Géza: Magyar diákok 17. századi tézislapjai Közép-Európában. *Művészettörténeti Értesítő*, 53. 2004. 1–4. 53–80.

MIKÓ Árpád: A bártfai városháza. Adalékok a Jagelló-kori reneszánsz történetéhez Felső-Magyarországban. *Művészettörténeti Értesítő*, 53. 2004. 1–4. 19–52.

2005*Kiállítások*

GONDA Zsuzsa: Kép a képben. Művész és közönség öt évszázad grafikusművészetében Burgkmairtól Picassóig. Budapest, 2005. (SzM) – I. díj

TÖRÖK László: A fáraók után. A kopt művészet kincsei Egyiptomból. Vezető. Budapest, 2005. (SzM)

A Batthyányak évszázadai. Szerk. Zsámbéky Monika. Szombathely–Körmend, 2005. (Szombathelyi Képtár; Körmend, Batthyány-kastély)

Tanulmányok

SINKÓ, Katalin: Die Entstehung des Begriffs der Volkskunst in den Kunstgewerbemuseen des Zeitalters des Positivismus. Ornament als Nationalsprache. *Acta Historiae Artium*, 46. 2005. 1–4. 205–259. – I. díj

GALAVICS Géza: Csontváry, a Hortobágy és a fotográfus. (Haranghy György emlékezete.) *Ars Hungarica*, 33. 2005. 1. 55–88.

BUZÁSI Enikő: A Köpenyes Madonna Árpásról: Jan Thomas Nádasdy Ferenc számára festett műve 1663-ból. Meghatározás, datálás, attribúció. *Művészettörténeti Értesítő*, 54. 2005. 3–4. 245–286.

2006

Kiállítások (ábécérendben)

Esterházy-kincsek. Öt évszázad műalkotásai a hercegi gyűjteményekből. Szerk. SZILÁGYI András. Budapest, 2006. (IM)

Magyar Vadak Párizstól Nagybányáig 1904–1914. Szerk. PASSUTH Krisztina–SZÜCS György. Budapest, 2006. (MNG)

Sigismundus rex et imperator. Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában. 1387–1437. Szerk. TAKÁCS Imre. Budapest, 2006. (SzM)

Tanulmányok (ábécérendben)

ECSÉDY, Anna: Zur Wanderungsgeschichte einer zerfallenen Serie von barocken Gartenstatuen in Ungarn: Ideen und Angaben. *Acta Historiae Artium*, 47. 2006. 1–4. 221–270.

GÁBOR Eszter: Stadtwäldchen Allée – Városligeti fasor (1800–1873). *Magyar Műemlékvédelem*, 13. 2006. 97–230.

SZENTESI Edit: Szobrászattörténeti másolatgyűjtemények a Magyar Nemzeti Múzeumban a 19. század utolsó harmadában. I. Pulszky Ferenc görög szobrászattörténeti másolatgyűjteménye. *Művészettörténeti Értesítő*, 55. 2006. 1. 1–94.

Különdíj

„Emberek, és nem frakkok”. A magyar művészettörténet-írás nagy alakjai. Tudománytörténeti esszégyűjtemény. I–III. Szerk. MARKÓJA Csilla–BARDOLY István. *Enigma*, 13. 2006. 47–49.

2007

Kiállítások (ábécérendben)

Oszmán-török szőnyegek az Iparművészeti Múzeum gyűjteményéből. Szerk. PÁSZTOR Emese. Budapest, 2007. (IM)

Székesfehérvár 1007–2007. Szent Imre 1000 éve. Tanulmányok Szent Imre tiszteletére születésének ezredik évfordulója alkalmából. Szerk. KERNY Terézia. Munkatársa: SMOHAY András. Székesfehérvár, 2007. és *A Szent Imre 1000 éve című kiállítás* (Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum). Katalógusa: DVD-ROM. Szerk. KERNY Terézia.

Vaszary János (1867–1939) gyűjteményes kiállítása. A katalógus koncepciója: GERGELY Mariann–PLESZNIVY Edit. Szerk. VESZPRÉMI Nóra. Budapest, 2007. (MNG)

Zichy Mihály, a „rajzoló fejedelem”. Szerk. RÓKA Enikő. Budapest, 2007. (MNG)

Tanulmányok (ábécérendben)

BUBRYÁK Orsolya: „E meditullio basilicae erutum”? Megjegyzések a Szent István-szarkofág provenienciájához. *Ars Hungarica*, 35. 2007. 1. 5–28.

BUZÁSI Enikő: Aktualitás és történeti hagyomány a 17. század végén: a Mátyás-kultusz a Batthyányak családi reprezentációjában. *Művészettörténeti Értesítő*, 56. 2007. 1. 115–138.

OROSZ Márton: A láthatatlan gyűjtemény. Avantgárd műgyűjtés Magyarországon és Közép-Kelet-Európában (1907–1939). In: *Picasso, Klee, Kandinszkij. A svájci Rupf-gyűjtemény remekművei* (kiállítási katalógus). Szerk. GESKÓ Judit. Budapest, 2007. 235–303.

2008

Többszerzős művek (kiállítási katalógusok, tanulmánykötetek)

Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban, 1458–1490. Szerk. FARBAKY Péter–SPEKNER Enikő–SZENDE Katalin–VÉGH András. Budapest, 2008. (BTM) – egyenlő számú szavazattal első

Mátyás király öröksége. Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század). I–II. Szerk. MIKÓ Árpád–VERŐ Mária. Budapest, 2008. (MNG) – egyenlő számú szavazattal első

PATAKI Gábor: *Vajda Lajos (1908–1941) kiállítása.* Szerk. GERGELY Mariann. Budapest, 2008. (MNG)

Beatrix hozománya. Az itáliai majolikaművészet és Mátyás király udvara. Szerk. BALLA Gabriella. Budapest, 2008. (IM)

Egyszerzős tanulmányok, monográfiák

HAVASI Krisztina: A pilisszentkereszti ciszterci apátság töredékei Esztergomban. *Művészettörténeti Értesítő*, 57. 2008. 2. 189–232. – a legtöbb szavazatot kapta

ROSTÁS Péter: „Corvin Mátyásnál pattant el a lánc...” Mátyás kultusza és a budai királyi palota a két világháború között. *Ars Hungarica*, 35. 2007. 2. 411–446.

MOJZER, Miklós: Der historische Meister MS sive Marten Swarcz seu Martinus Niger alias Marcin Czarny, der Maler des Krakauer Hochaltars von Veit Stoß. II. Teil. Krakau und Nürnberg im Jahr 1477 und davor. *Annales de la Galerie Nationale Hongroise / A Magyar Nemzeti Galéria Évkönyve*, 2005–2007. 90–141.

Kritikák, könyv-, illetve kiállításismertetések, kutatási helyzetképek

SOMORJAY Sélysette: Mire való a műemlék? Jelenségek és balsejtelmek a mai magyar műemlékvédelemben. *Ars Hungarica*, 35. 2007. 2. 447–454., illetve Uő: Tendencies in Historic Building Preservation in Hungary Today. Practice, consequences, responsibility. *Acta Historiae Artium*, 49. 2008. 255–264. – a legtöbb szavazatot kapta

SEMSEY Balázs: A Medici-feeling, avagy a fénykor árnyéka. *Műértő*, 2008. április, 1, 4.

MARKÓJA Csilla: Hamar munka sosem jó? Az Aba-Novák-vállalkozás margójára. *Artmagazin*, 2008. 4. 25–34.

2009

Többszerzős művek (kiállítási katalógusok, tanulmánykötetek)

Késő barokk impressziók. Franz Anton Maulbertsch (1724–1796) és Josef Winterhalter (1743–1807).

Szerk. JÁVOR Anna–SLAVÍČEK, Lubomír. Budapest, 2009. (MNG) – a legtöbb szavazatot kapta

Borsos József festő és fotográfus (1821–1883). Szerk. VESZPRÉMI Nóra. Budapest, 2009. (MNG)

Budapest neoreneszánsz építészete. Tanulmányok a 2008. november 18-án Budapest Főváros Levéltárában rendezett konferencia anyagából. Szerk. CSAKI Tamás–HIDVÉGI Violetta–RITOÓK Pál. Budapest, 2009.

Egyszerzős tanulmányok, monográfiák

SINKÓ Katalin: *Nemzeti képtár. „Emlékezet és történelem között”. (= Annales de la Galerie Nationale Hongroise / A Magyar Nemzeti Galéria Évkönyve 2008.)* Budapest, 2009. – a legtöbb szavazatot kapta

GOSZTONYI Ferenc: A szimbolista Fülep (I.). A „primitív” Cézanne-tól a Magyar művészetig. In: „A feledés árja alól új földeket hódítok vissza.” Írások Tímár Árpád tiszteletére. Szerk. BARDOLY István–JURECSKÓ László–SÜMEGI György. Budapest, 2009. 64–80.

MIKÓ Árpád: *A reneszánsz Magyarországon.* Budapest, 2009.

Kritikák, könyv-, illetve kiállításismertetések, kutatási helyzetképek

BICSKEI Éva: Karakterek, kosztümök, szerepek. A Magyar Nemzeti Galéria Borsos József-kiállításáról. *Műértő*, 2009. október, 1, 9. – a legtöbb szavazatot kapta

ROSTÁS Péter: A tömegvonzásról. *Élet és Irodalom*, 2009. június 12., 16.

VÉGH János: Mikó Árpád: A reneszánsz Magyarországon (recenzió). *Művészettörténeti Értesítő*, 48. 2009. 2. 347–352.

2010

Többszerzős művek (kiállítási katalógusok, tanulmánykötetek)

Az Esterházy-kincstár textíliái az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében. Szerk. PÁSZTOR Emese. Budapest, 2010. (Thesaurus domus Esterhazyanae II.) Megjelent párhuzamosan a *Főúri öltözetek az Esterházy-kincstárból* című kiállítással (IM) – egyenlő számú szavazattal első

XIX. Nemzet és művészet. Kép és önkép. Szerk. KIRÁLY Erzsébet–RÓKA Enikő–VESZPRÉMI Nóra. Budapest, 2010. (MNG) – egyenlő számú szavazattal első

A művészettől az életig. Magyarok a Bauhausban. A kiállítást rendezte: VÁRKONYI György. A katalógust szerkesztette: BAIKAY Éva. Pécs, 2010. (Janus Pannonius Múzeum, Pécs)

Építészet a középkori Dél-Magyarországon. Szerk. KOLLÁR Tibor. Budapest, 2010.

Egyszerzős tanulmányok, monográfiák

CSANÁDI-BOGNÁR Szilvia: Kazinczy Ferenc és a magyar művészettörténeti nyelv. *Ars Hungarica*, 36. 2008. 1–2. 93–178. – a legtöbb szavazatot kapta

ROSTÁS Péter: Mágnyások lakberendezője. A Friedrich Otto Schmidt lakberendezőház története (1858–1918). Budapest, 2010.

KISS Erika: *Nachgotik* és kora barokk – Brózer István kelyhéről. *Művészettörténeti Értesítő*, 59. 2010. 1. 1–14.

Kritikák, könyv-, illetve kiállításismertetések, kutatási helyzetképek

ANDRÁSI Gábor: A festék lázadása. A Kovásznai-projektum. *Műértő*, 2010. szeptember, 1, 8. – a legtöbb szavazatot kapta

MOJZER Anna: Herkules oszlopai. Botticellitől Tizianóig. *Műértő*, 2010. január, 3.

GOSZTONYI Ferenc opponensi véleménye: Széphelyi F. György „A megvetettségűtől a befogadtatásig. A barokk megítélésének változása a XIX. század második felétől az 1920-as évekig” című doktori (PhD) értekezésének vitája. *Művészettörténeti Értesítő*, 59. 2010. 1. 156–159.

2011

Egyszerzős tanulmányok, monográfiák

FERKAI András: *Molnár Farkas*. Budapest, 2011. – a legtöbb szavazatot kapta

JERNYEI KISS János: Egy delicióz allegória. Maulbertsch freskóciklusa a szombathelyi püspöki palotában. *Művészettörténeti Értesítő*, 60. 2011. 23–52.

MENTÉNYI, Klára: Romanische Steinmetzarbeiten der Stiftskirche der Jungfrau Maria in Székesfehérvár. Die Geschichte der Skulpturen im 19. Jahrhundert. *Acta Historiae Artium*, 52. 2011. 31–148.

Többszerzős művek (kiállítási katalógusok, tanulmánykötetek)

Ferenczy. Ferenczy Károly (1862–1917) gyűjteményes kiállítása. Szerk. BOROS Judit–PLESZNIVY Edit. Budapest, 2011. (MNG) – a legtöbb szavazatot kapta

Markó Károly és köre. *Mítoszról a képig*. Szerk. BELLÁK Gábor–DRAGON Zoltán–HESSKY Orsolya. Budapest, 2011. (MNG)

Középkori egyházi építészet Szatmárban. Szerk. KOLLÁR Tibor. Nyíregyháza, 2011.

Kritikák, könyv-, illetve kiállításismertetések, kutatási helyzetképek

BUZÁSI Enikő: A „kontextus” és a többi – a múzeumi és kiállítási gyakorlat felől. aica.hu (2011. november) – a legtöbb szavazatot kapta

ENDRÓDI Gábor: Zaj. 1100sor.hu (2011. november 13.)

GÁBOR Eszter: Kemény Mária: A Szent István-bazilika. Építészet, város, történelem (recenzió). *Művészettörténeti Értesítő*, 60. 2011. 1. 146–150.

2012*Egyszerűs tanulmányok, monográfiák*

SINKÓ Katalin: Recepció és kreativitás. Művészettörténeti metahistóriák a stílustörténetek kialakulásáig In Uő: *Ideák, motívumok, kánonok. Tanulmányok a 19–20. századi képkultúra köréből*.

Szerk. KIRÁLY Erzsébet–RÓKA Enikő. Budapest, 2012. 276–313. – a legtöbb szavazatot kapta

BARDOLY István: „Kellő személyzettel és némi hatalommal”. Adalékok a magyar műemlékvédelem történetéhez. III. *Műemlékvédelem*, 56. 2012. 1. 30–66.; illetve Uő: „Két hűséges munkatárs”: Forster Gyula és Éber László. Adalékok a magyar műemlékvédelem történetéhez. IV. *Ars Hungarica*, 38. 2012. 1. 72–103 – egyenlő számú szavazattal második

SZÉKELY Katalin: Egy este a Lukács Archívumban. Lukács György és a kortárs képzőművészet. *Művészettörténeti Értesítő*, 61. 2012. 1. 1–31. – egyenlő számú szavazattal második

HARIS, Andrea: Meister und Werkstätten. Ausbau und Einrichtung der Benediktinerabtei in Tihany im 18. Jahrhundert. *Acta Historiae Artium*, 53. 2012. 137–233.

Többszerzős művek (kiállítási katalógusok, tanulmánykötetek)

Cézanne és a múlt. *Hagyomány és alkotóerő*. Szerk. GESKÓ Judit. Budapest, 2012. (SzM) – a legtöbb szavazatot kapta

Bútorművészet Magyarországon 1800–1850. Szerk. ROSTÁS Péter. Budapest, 2012. (BTM)

A gyulafehérvári székesegyház főszentélye. Szerk. PAPP Szilárd. Budapest, 2012.

Kritikák, könyv-, illetve kiállításismertetések, kutatási helyzetképek

KLANICZAY Gábor beszélgetése LÖVEI Pállal: „Ha mindez így marad, akkor ez ennek a 140 éves történetnek a vége”. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal feloszlásáról. *BUKSZ*, 24. 2012. 3–4. 254–268. – a legtöbb szavazatot kapta

VELLADICS Márta: Monumenta deperdita. Hajós, érseki kastély (tsz.: 660). *Műemlékvédelem*, 56. 2012. 3. 140–155.

HORÁNYI Attila: Egy elmaradt diskurzus légüres terében – művészettörténetek és vizuális kultúrák. Recenzió Hornyik Sándor Idegenek egy bűnös városban című könyvéről. *Műértő*, 2012. április, 7.

Összeállította Gosztonyi Ferenc

Mellékletek

1. melléklet. A művészettörténész-képzésben, illetve tudományos továbbképzésben részt vevők; a diploma-, illetve fokozatszerzők száma

	ötéves képzés ¹ ELTE felvettek	ötéves képzés ¹ ELTE végzettek	ötéves képzés ¹ PPKE felvettek	ötéves képzés ¹ PPKE végzettek	BA ELTE ³ felvettek	BA ELTE ³ végzettek	BA PPKE ⁴ felvettek	BA PPKE végzettek	MA ELTE felvettek	MA ELTE végzettek	MA PPKE felvettek	MA PPKE végzettek	PhD-képzés felvétel (ELTE)	PhD-védés (ELTE)
1993	35	15											40	19 ⁶
1994	37	17											16	–
1995	37	10											11	–
1996	37	12	n. a. ²										15	–
1997	37	20	n. a.										13	–
1998	39	28	n. a.										9	1
1999	40	21	41										7	5
2000	37	30	36										6	9
2001	40	31	21	3									10	7
2002	44	23	38	6									16	11
2003	51	31	41	8									16	6
2004	63	37	59	18									17	5
2005	68	20	95	28									14	7
2006		26		16	38		138						9	4
2007		22		6	46		111						13	8
2008		31		13	44		116						12	11
2009		32		21	46	17	117	35	15		30		8	7
2010		27		29	48	22	97	30	15		27		12	6
2011		28		34	46	41	73 (33) ⁵	26	18	3	26	2	8	5
Össze- sen	526	351	331	182	268	80		91	48	3	83	2	252	92+ 19 ⁶

¹ Úgynevezett ötéves osztatlan képzés, amely utoljára 2005 őszén indult.

² A Pázmány Péter Katolikus Egyetemen 1996-ban indult művészettörténész-képzés, de az első három év felvételi eljárásairól nincsenek meg az adatok.

³ BA szabad bölcsészet alapszak, művészettörténet szakiránnyal (2006–).

- ⁴ BA szabad bölcsészet alapszakra felvettek száma! (A felvenni kívánt szakirányról a hallgatók csak 2011-től nyilatkoznak a beiratkozáskor.)
- ⁵ BA szabad bölcsészet alapszakra felvettek száma után zárójelben a művészettörténet szakirányt választók száma.
- ⁶ Korábban szerzett „kisdoktori” fokozat átminősítése PhD-vá 1997-tel bezárólag összesen.

A táblázatban szereplő adatokat
Pállné Egyed Erzsébet főelőadónak (ELTE BTK Művészettörténeti Intézet)
és Pereszlényiné Mándity Mária osztályvezetőnek (PPKE BTK Tanulmányi Osztály) köszönjük.

2. melléklet. A háromnál több főállású művészettörténészt foglalkoztató közintézményben dolgozó művészettörténészek száma

Közyűjteményekben

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Magyar Nemzeti Galéria	42	43	42	39	38	n. a.	35
Szépművészeti Múzeum	n. a.	30	31	32	32	n. a.	29
Iparművészeti Múzeum	18	20	22	21	22	n. a.	n. a.
Budapesti Történeti Múzeum (a Kiscelli Múzeummal; 2011-ben a Budapest Galériával együtt)	11	11	10	10	10	9	13
Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum	5	5	5 + 1 rész- munka- idős	8	10	10	11
Magyar Nemzeti Múzeum	6	6	7	7	n. a.	n. a.	n. a.
Petőfi Irodalmi Múzeum	7	6	6	n. a.	6	n. a.	n. a.
Szentendre, illetve Vác: Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága – Ferenczy Múzeum	5	5	5	4	4	5	n. a.
Pécs: Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága – Janus Pannonius Múzeum	4	4	4	5	n. a.	5	n. a.
Győr, illetve Sopron: Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatósága	3	n. a.	n. a.	3	n. a.	3	n. a.
Győr: Városi Művészeti Múzeum	3	3	3	3	n. a.	n. a.	n. a.
Kaposvár: Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága – Rippl-Rónai Múzeum	3	3	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.
Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság – Herman Ottó Múzeum	n. a.	n. a.	n. a.	3	3	3	n. a.
Miskolci Galéria	n. a.	n. a.	n. a.	3	n. a.	n. a.	n. a.
Szombathelyi Képtár	3	3	3	3	3	3	n. a.

Kutatóintézetben

MTA (BTK) Művészettörténeti (Kutató) Intézet	20-25 kutató (tudományos fő-, segéd-, illetve munkatárs)
--	--

A műemlékvédelemben

Az alkalmazott művészettörténészek 1995-ös 45-46 főnyi létszáma 2012 elejére 30 főre csökkent. (2013 márciusában már csak 27 fő.) A 2012. őszi teljes „átszervezés” előtti helyzet:

Országos Műemlékvédelmi Hivatal >> Kulturális Örökségvédelmi Hivatal	25 (ebből Magyar Építészeti Múzeum: 2)
Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ (majd KÖSZ, jelenleg NÖK az MNM kötelékében)	1993-tól 2006-ig: 6–7; 2008-tól: 2 (2012-ben a MNM-en belül: 2)
Műemlékek Állami (majd Nemzeti) Gondnoksága	3

A felsőoktatásban

ELTE BTK Művészettörténeti Intézet	1995-ben 13,5 státusz; 2012-ben: 9 főállású oktató (+ 3 professor emeritus); 2013-ban: 6 főállású oktató
PPKE BTK Művészettörténet Tanszék	1996-ban 3 főállású oktató; 2012-ben: 7 főállású oktató
Magyar Képzőművészeti Egyetem, a Művészettör- ténét, a Képzőművészet-elmélet és az Intermédia Tanszéken összesen	2012-ben: 7
Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Elméleti Intézet, Design- és Művészettörténet Tanszék	2012-ben: 7
Pécsi Tudományegyetem (a Művészeti Kar és a Pollack Mihály Műszaki és Informatikai Kar Breuer Marcell Doktori Iskolája együtt)	2012-ben: 6

Az adatok forrása a Bizottság tagjainak gyűjtése.

Vígh Annamária főosztályvezető volt szíves betekintést engedni a közgyűjtemények munkatár-
sairól rendelkezésre álló minisztériumi statisztikákba, amelyeket lehetőség szerint korrigáltunk.

3. melléklet

A köztestületi tagok statisztikai adatai

	2003	2009	2012
MTA rendes tag	2	2	2
MTA levelező tag	1	1	1
MTA külső tag	1	1	1
köztestületi tag	70	101	123
ebből DSc	6	8	11 (tudomány doktora: 5; MTA doktora: 6)
CSc	41	33	32
PhD	23	61	75 (+ 1 DLA)

Kutatási tematika, specializáció (2012)

	középkor	újkor	19. század	modern
MTA rendes tag	1	1		
MTA levelező tag		1		
MTA külső tag		1		
DSc	3	4	2	2
CSc és PhD	19	37	17	43

Az adatok forrása a köztestületi tagokról 2003-ban, illetve 2009-ben készült jegyzék, valamint a köztestületi tagok adatbázisa (http://mta.hu/koztestuleti_tagok) és az Akadémiai Adattár (<https://aat.mta.hu>).

4. melléklet. A magyarországi művészettörténet önálló kiadványként megjelent publikációi, 1996–2011

Az összeállítás forrása a Magyar Nemzeti Bibliográfia, azon belül a „Művészet, művészettörténet, muzeológia” szakrendi tétel (online: OSZK-honlap), továbbá a Szépművészeti Múzeum könyvtárának katalógusa (online-keresés a vizsgált évkörre) – az itt megadott adatok alapján a művek teljes címléírása ezekben kereshető vissza. A jegyzék az önálló kiadványként megjelent magyarországi (magyar vonatkozású, illetve szerzőjű) művészettörténeti irodalmat tartalmazza, publikációs műfajok szerinti bontásban. A válogatás a tudományos művekre, a monografikus szempontú időszaki kiállítások tudományos igényű katalógusaira, az apparátussal ellátott összefoglaló munkákra, a művészettörténeti főprofilú tanulmánykötetekre, valamint a tudománytörténeti, illetve köszöntő tanulmányokat tartalmazó tematikus folyóiratszámokra korlátozódik. Az összeállításban nem tudtunk teljességre törekedni.

I. Monografikus feldolgozások

1996

ÁCS Piroska: *Keletre magyar. Az Iparművészeti Múzeum palotájának építéstörténete a kordokumentumok tükrében*. Budapest, IM.

BAJKAY Éva: *Dörmötör Gizella, Mund Hugó: Nagybányától Buenos Airesig*. Miskolc, MissionArt Galéria.

JURECSKÓ László: *Boromisza Tibor. Nagybányai korszaka 1904–1914*. Miskolc, MissionArt Galéria.

A kecskeméti művésztelep (1909/12–1944) és alkotóház (1957–). Szerk. SÜMEGI György–SINKOVITS Péter. Budapest, Új Művészet.

MAROSI Ernő: *A középkor művészete (1000–1250)*. Budapest, Corvina.

Mons Sacer 996–1996. Pannonhalma 1000 éve. I–III. Szerk. TAKÁCS Imre. Pannonhalma, Pannonhalmi Bencés Főapátság.

Nagybánya művészete. Szerk. CSORBA Géza–SZÜCS György. Budapest, MNG.

Schickedanz Albert. Ezredévi emlékművek múltnak és jövőnek. Szerk. GÁBOR Eszter–VERŐ Mária. Budapest, SzM.

STIRLING János: *Magyar reneszánsz kertművészet XVI–XVII. század*. Budapest, Enciklopédia.

1997

CENNERNÉ WILHELMB Gizella: *A Zrínyi család ikonográfiája*. Budapest, Balassi.

HORVÁTH Béla: *Kernstok Károly. Tanulmányok*. Budapest, magánkiadás.

MAROSI Ernő: *A középkor művészete. 2: 1250–1500*. Budapest, Corvina.

„Magnificat anima mea Dominum” MS mester Vizitáció-képe és egykori selmecbányai főoltára. Szerk. MIKÓ Árpád–POSZLER Györgyi. Budapest, MNG.

PROKOPP Mária: *Sassetta: A budapesti kép elemzése*. Budapest, Holnap.

RIPA, Cesare: *Iconologia*. Ford., utószó, jegyzetek SAJÓ Tamás. Budapest, Balassi–Magyar Képzőművészeti Főiskola.

RÓZSA György: *Budapest legszebb látképei*. Budapest, HG & Társa.

„Stephan Dorffmaister pinxit” Dorffmaister emlékkiállítás. Szerk. KOSTYÁL László–ZSÁMBÉKY Monika. Szombathely–Zalaegerszeg, Szombathelyi Képtár–Göcseji Múzeum.

SZILÁRDFY Zoltán: *A magánáhitat szentképei*. II. Szeged, JATE, Néprajz Tanszék.

1998

- BÁN András–NOVOTNY Tihámér: *Bukta Imre*. Budapest, Új Művészet.
- BERNÁTH Mária: *Rippl-Rónai József*. Budapest, Szemimpex.
- MAJOROS Valéria Vanília: *Máttis Teutsch*. Budapest–Vác, Nalors Grafika Kft.
- N. MÉSZÁROS Júlia: *A győri ötvösség 1523–1700*. Győr, Városi Művészeti Múzeum. (Győri művészeti történet, 1.)
- RÓZSA György: *Grafikatörténeti tanulmányok. Fejezetek a magyar vonatkozású grafikai ábrázolások múltjából*. Budapest, MTA MKI. (Művészettörténeti Füzetek, 25.)
- SISA József–WIEBENSON, Dora: *Magyarország építészetének története*. Szerk. FARBAKY Péter–FERKAI András et al. Budapest, Vince. Angol nyelvű kiadás: MIT Press, 1998.

1999

- ANDRÁSI Gábor–PATAKI Gábor–SZÜCS György–ZWICKL András: *Magyar képzőművészet a 20. században*. Budapest, Corvina.
- GALAVICS Géza: *Magyarországi angolkertek*. Budapest, Balassi.
- KOPPÁNY Tibor: *A középkori Magyarország kastélyai*. Budapest, MTA MKI. (Művészettörténeti Füzetek, 26.)
- L. KOVÁSZNAI Viktória: *Fejezetek a magyar éremművészet történetéből*. Budapest, Argumentum–Magyar Numizmatikai Társulat.
- Székel Bertalan (1835–1910)*. Szerk. NAGY Ildikó. Budapest, MNG.

2000

- BRENDEL János: *Lakner László: Budapest 1959–1973*, Budapest, Új Művészet.
- DOMOKOS György: *Ottavio Baldigara: egy itáliai várfundáló mester Magyarországon*. Budapest, Hadtörténet Intézet és Múzeum Könyvtára–Balassi.
- SZABÓ Júlia: *A mitikus és történeti táj*. Budapest, Balassi–MTA MKI.
- TARI Edit: *Pest megye középkori templomai*. Budapest, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága. (Studia comitatensia, 27.)
- Történelem – kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*. Szerk. MIKÓ Árpád–SINKÓ Katalin. Budapest, MNG.

2001

- ALMÁSI Tibor: *A másik Máttis Teutsch*. Győr, Régió Art.
- Árkádia tájain. Szőnyi István és köre*. Szerk. ZWICKL András. Budapest, MNG.
- BUZÁS Gergely: *Giovanni Dalmata Herkules-kútja a visegrádi királyi palotában*. Visegrád–Budapest, Mátyás Király Múzeum. (TKM)
- CSICSERY-RÓNAY István: *Zichy Mihály*. Szerk. RÉVÉSZ Emese–RÓKA Enikő. Budapest, Zichy Mihály Alapítvány–Occidental Press.
- GALAVICS Géza–MAROSI Ernő–MIKÓ Árpád–WEHLI Tünde: *Magyar[országi] művészet a kezdetektől 1800-ig*. Budapest, Corvina.
- HEGYI Loránd et al.: *Nádler István*. Budapest, Műcsarnok.
- LUKOVICH Tamás: *A posztmodern kor városépítészetének kihívásai*. 2. jav., bőv. kiad. Budapest, Pallas Stúdió.
- N. MÉSZÁROS Júlia: *A győri ötvösség 1700–1800*. Győr, Városi Művészeti Múzeum. (Győri művészeti történet, 2.)
- S. NAGY Katalin: *Önarcképek. A művész szerepváltozásai*. Budapest, Palatinus Könyvek Kft.
- PAMER Nóra: *Magyar építészet a két világháború között*. 2., bőv. kiad. Budapest, Terc.

„Paradisum plantavit”. Bencés monostorok a középkori Magyarországon. Szerk. TAKÁCS Imre. Pannonhalma, Pannonhalmi Bencés Főapátság.

P. SZALAY Emőke: *Debreceni ötvösség*. Debrecen, Ethnica.

SZÜCS Károly: *Kiskunhalas építészeti emlékei 1770–1945*. Kiskunhalas, Thorma Múzeum.

2002

BEKE László–GÁBOR Eszter–PRAKHALVI Endre–SISA József–SZABÓ Júlia: *Magyar művészet 1800-tól napjainkig*. Budapest, Corvina.

BONTA János: *Modern építészet 1911–2000*. Budapest, Terc.

DÉTSY Mihály: *Sárospatak vára*. Sárospatak, Rákóczi Múzeum. (A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei, 43.)

FARBÁKY Péter: *Szatmári György, a mecénás*. Budapest, MTA MKI. (Művészettörténeti Füzetek, 27.)

FORGÁCS Éva: *A második nyilvánosság: XX. századi magyar művészet*. Budapest, Enciklopédia.

GELENCSÉR ROTHMAN Éva: *Frey Krisztián*. Budapest, Múcsarnok.

GERGELY Mariann: *Melankolikus utazás: Kádár Béla*. Budapest, Mű-Terem Galéria.

GERLE János: *Hauszmann Alajos*. Budapest, Holnap. (Az építészet mesterei.)

TÓTH Antal: *Asszonyi Tamás*. Budapest, Szemimpex, é. n. [2002 után].

TURAI Hedvig: *Anna Margit*. Budapest, Szemimpex.

VÉGH Ferenc: *A keszthelyi végvár építéstörténete XVI–XVII. század*. Pécs, Bornus.

2003

ABELOVSKÝ, Jan–MARKÓJA Csilla et al.: *Mednyánszky László 1852–1919*. Budapest, MNG.

ALMÁSI Tibor: *Máttis Deutsch, a grafikus*. Győr, Régió Art.

BALLA Gabriella: *Herend: a Herendi Porcelánmanufaktúra története*. Herend, Herendi Porcelánmanufaktúra Rt.

BÍRÓ Dániel–HAJDU István: *Gedő Ilka művészete*. Budapest, Gondolat.

BUZÁSI Enikő: *Mányoki Ádám*. Budapest, MNG.

CSERBA Júlia–KOPECZKY Cs.–MAKLÁRY Kálmán–PASSUTH Krisztina: *Alfred Reth (1884–1966)*. Budapest, Maklary Artworks.

GELLÉR Katalin et al.: *A Gödöllői Művésztelep, 1901–1920*. Gödöllő, Gödöllői Városi Múzeum.

GERLE János: *Lechner Ödön*. Budapest, Holnap. (Az építészet mesterei.)

GUZSIK Tamás: *A pálos rend építészete a középkori Magyarországon*. Budapest, Mikes.

HAJDU István: *Bak Imre*. Budapest, Gondolat.

KOVÁCS András: *Késő reneszánsz építészet Erdélyben, 1541–1720*. Budapest, Kolozsvár–Teleki László Alapítvány.

N. MÉSZÁROS Júlia: *A győri ötvösség 1800–1872*. Szerk. GROTHE András. Győr, Városi Művészeti Múzeum. (Győri Művészettörténet, 3.)

SASVÁRI Edit: *Törvénytelen avantgárd: Galántai György balatonboglári kápolnaműterme 1970–1973*. Szerk. KLANICZAY Júlia. Budapest, Balassi.

2004

„Eredeti másolat”. Balló Ede és XIX. sz. magyar kortársainak másolatai. Szerk. RÉVÉSZ Emese. Budapest, MKE.

FORGÁCS, Éva: *The Bauhaus idea and Bauhaus politics*. 2. kiad. Budapest–London–New York, CEU Press.

GELLÉR Katalin: *A magyar szecesszió*. Budapest, Corvina. (Stílusok – korszakok.)

GERLE János–KOMÁRIK Dénes: *Feszl Frigyes*. Budapest, Holnap. (Az építészet mesterei.)

GERLE János–POTZNER Ferenc: *Medgyaszay István*. Budapest, Holnap. (Az építészet mesterei.)

JÁVOR Anna: *Johann Lucas Kracker*. Budapest, Enciklopédia.
 KNAPP Éva–TÜSKÉS Gábor: *Populáris grafika a 17–18. században*. Budapest, Balassi.
 MAJOROS Valéria Vanília: *Tihanyi Lajos: a művész és művészete*. Budapest, Monument-Art.
A modell. Női akt a 19. századi magyar művészetben. Szerk. IMRE Györgyi et al. Budapest, MNG.
 RUM Attila: *Czigány Dezső*. Budapest, magánkiadás.
 SISA József: *A nádasdladányi Nádasdy kastély*. Budapest, MÁG. (Épített örökségünk.)

2005

HAJDU István: *Hencze Tamás*. Budapest, KOGART–PolgART.
 PAPP Szilárd: *A királyi udvar építkezései Magyarországon 1480–1515*. Budapest, Balassi.
Pauer. Szerk. BEKE László–SZÓKE Annamária. Budapest, MTA MKI.
 RÉVÉSZ Emese: *A magyar historizmus*. Budapest, Corvina (Stílusok – korszakok.)
 ROSCH Gábor: *Alpár Ignác építészete*. Budapest, Enciklopédia.
 SISA József: *A dégi Festetics-kastély*. Budapest, MÁG. (Épített örökségünk.)
 SISA József: *Steindl Imre*. Budapest, Holnap. (Az építészet mesterei.)
 VADAS József: *A magyar art deco*. Budapest, Corvina. (Stílusok – korszakok.)
 VADAS József: *A magyar konstruktivizmus*. Budapest, Corvina. (Stílusok – korszakok.)

2006

MOLNOS Péter: *Aba-Novák Vilmos*. Budapest, Népszabadság Zrt.
 ROCKENBAUER Zoltán: *Márffy: életműkatalógus*. Budapest–Párizs, Maklár Artworks.
Sigismundus rex et imperator: Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában. Szerk. TAKÁCS Imre et al. Budapest, SZM–Mainz, Philip von Zabern.
 SISA József: *A magyar klasszicizmus*. Budapest, Corvina. (Stílusok – korszakok.)
 SZAKÁCS Béla Zsolt: *A Magyar Anjou Legendárium képi rendszere*. Budapest, Balassi.
Vadak. Magyar Vadak Párizstól Nagybányáig. Szerk. PASSUTH Krisztina–SZÜCS György. Budapest, MNG.

2007

BAKOS Katalin: *10×10 év az utcán: a magyar plakátművészet története 1890–1990*. Budapest, Corvina.
 BOROS Judit–GERGELY Mariann–PLESZNIVY Edit et al.: *Vaszary János (1867–1939)*. Budapest, MNG.
 GAÁL József–JOBÁGYI Zsuzsa: *Gruber Béla (1936–1963). Élete és művei*. Százhalombatta, EFO Kiadó és Nyomda.
 IGÁZ Rita: *A barokk Magyarországon*. Budapest, Corvina. (Stílusok – korszakok.)
 KESERÜ Katalin: *A századforduló*. Budapest, Kijarat.
 KESERÜ Katalin: *Torockay Wigand Ede*. Budapest, Holnap. (Az építészet mesterei.)
 MOLNOS Péter: *Gr. Batthyány Gyula*. Budapest, Népszabadság Zrt.
 SISA József: *Kastélyépítészet és kastélykultúra Magyarországon: a historizmus kora*. Budapest, Vince.
 VADÁSZI Erzsébet: *Magyar Versália*. Budapest, MÁG.

2008

BIBÓ István: *Pollack Mihály*. Budapest, Holnap. (Az építészet mesterei.)
 FATSAR Kristóf: *Magyarországi barokk kertművészet*. Budapest, Helikon.
 GOMBOSI Beatrix: *„Köpönyegem pedig az én irgalmasságom” Köpönyeges Mária ábrázolások a középkori Magyarországon*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológia Tanszék. (Devotio Hungarorum, 11.)

- Hunyadi Mátyás, *a király*. Szerk. FARBAKY Péter–VÉGH András–SPEKNER Enikő. Budapest, BTM.
- JÉKELY Zsombor–KISS L.: *Középkori falképek Erdélyben: értékmérés a Teleki László Alapítvány támogatásával*. Budapest, Teleki László Alapítvány.
- MARKÓJA Csilla: *Egy másik Mednyánszky*. Budapest, Meridián.
- MAROSI Ernő: *A gótika Magyarországon*. Budapest, Corvina. (Stílusok – korszakok.)
- Mátyás corvinai a nemzet könyvtárában. [Írta] MIKÓ Árpád, [a felvételeket készítette] HAPÁK József, [a képaláírásokat és a magyarázó szövegeket írta] ZSUPÁN Edina]. Budapest, Kossuth.
- MOLNOS Péter: *Derkovits: szemben a világgal*. Budapest, Népszabadság Zrt.–Kieselbach Galéria.
- PUSKÁS Bernadett: *A görög katolikus egyház művészete a történelmi Magyarországon*. Budapest–Nyíregyháza, Szent Atanáz Görög Kat. Hittudományi Főiskola.
- SZILÁRDFY Zoltán: *A magánáhitat szentképei*. III. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológia Tanszék.
- TÓTH Sándor: *A Hont-Pázmány nemzetség premontrei monostorai*. Szerk. ROSTÁS Tibor. Budapest, BT-Press Könyv- és Lapkiadó Bt.

2009

- BAKÓ Zsuzsanna–HESSKY Orsolya et al.: *München magyarul. Magyar művészet Münchenben*. Budapest, MNG.
- BÉKEFI Eszter–FARKAS Zsuzsa–VESZPRÉMI Nóra: *Borsos József festő és fotográfus (1821–1883)*. Budapest, MNG.
- JERNYEI KISS János: *Barokk mennyország. Vallásos képzelet és festett valóság. Maulbertsch freskói a váci székesegyházban*. Budapest, Gondolat.
- KOLLÁR Tibor: *Falfestészeti emlékek a középkori Magyarország északkeleti megyéiből*. Szerk. JÉKELY Zsombor–LÁNGI József. Budapest, Teleki László Alapítvány.
- MIKÓ Árpád: *A reneszánsz Magyarországon*. Budapest, Corvina. (Stílusok – korszakok.)

2010

- BARDOLY István–MARKÓJA Csilla: *A Nyolcak*. Szerk. BARKI Gergely et al. Pécs, Janus Pannonius Múzeum–Budapest, MTA MKI.
- Kovácsnai György *életmű-kiállítása*. Szerk. IVÁNYI-BITTER Brigitta–CSEH Szilvia. Budapest, Kovácsnai Kutatóműhely–Vince.
- XIX. *Nemzet és művészet*. Szerk. KIRÁLY Erzsébet–RÓKA Enikő–VESZPRÉMI Nóra. Budapest, MNG.
- PASSUTH Krisztina: *Beöthy István: Az „Aranyos” szobrásza*. Budapest, Enciklopédia.
- ROSTÁS Péter: *Mágnások lakberendezője. A Friedrich Otto Schmidt lakberendezőház története (1858–1918)*. Budapest, BTM–Geopen.
- SARKADI Márton: *„S folytatva magát a régi művet” Tanulmányok a gyulafehérvári székesegyház és püspöki palota történetéről*. Budapest, Teleki L. Alapítvány.

2011

- BOROS Judit–PLESZNIVY Edit et al.: *Ferenczy Károly (1862–1917) gyűjteményes kiállítása*. Budapest, MNG.
- FERKAI András: *Molnár Farkas*. Budapest, Terc.
- Markó Károly és köre: *Mítosztól a képig*. Szerk. BELLÁK Gábor–DRAGON Zoltán–HESSKY Orsolya. Budapest, MNG.
- NÉMETH István et al.: *El Grecotól Rippl-Rónaiig: Nemes Marcell, a mecénás gyűjtő*. Budapest, SzM.
- SZVOBODA DOMÁNSZKY Gabriella: *A magyar biedermeier*. Budapest, Corvina. (Stílusok – korszakok.)

II. Gyűjteményes kötetek, tanulmánykötetek

1996

A magyar műemlékvédelem korszakai. Tanulmányok. Szerk. BARDOLY István–HARIS Andrea. Budapest, OMvH.

PASSUTH Krisztina: *Tranzit. Tanulmányok a kelet-közép-európai avantgarde művészet témaköréből.* Budapest, Új Művészet.

1997

IPOLYI Arnold: *Tanulmányok a középkori magyar művészetről.* Szerk. VERÓ Mária. Budapest, Holnap.

1998

BAJKAY Éva: *Modern magyar litográfia (1890–1930).* Szerk. BAKOS Katalin–FÖLDI Eszter. Miskolc, Miskolci Galéria. (A Miskolci Galéria könyvei, 16.)

KOVÁCS Éva: *Species modus ordo. Válogatott tanulmányok.* Budapest, Szent István Társulat.

PERNECZKY Géza: *Művészet az ezredvégen. Tanulmányok a művészet végéről és a művészettörténelem újrakezdéséről.* Köln, Soft Geometry.

1999

Von Bildern und anderen Schätzen. Die Sammlungen der Fürsten Esterházy. Ed. GALAVICS, Géza–MRAZ, Gerda. Wien–Köln–Weimar, Böhlau.

A jáki apostolszobrok. Szerk. SZENTESI Edit–UJVÁRI Péter. Budapest, Balassi.

2000

A középkori Dél-Alföld és a Szer. Szerk. KOLLÁR Tibor et al. Budapest–Szeged, Csongrád Megyei Levéltár–Open Art.

A pálosok építészeti és művelődéstörténeti emlékei Borsodban. Szerk. DOBROSSY István–VIGA Gyula. Miskolc, BAZ Megyei Levéltár. (Tanulmányok Diósgyőr történetéhez, 8.)

Történeti kertek. Kertművészet és műemlékvédelem. Szerk. GALAVICS Géza. Budapest, MTA MKI.

2001

ANDRÁS Edit: *Kötéltánc.* Budapest, Új Művészet. (Kortárs művészeti tanulmányok, 4.)

HORNYIK Sándor–TIMÁR Árpád. Budapest, MTA MKI.

NÉMETH Lajos: *Gesztus vagy alkotás. Válogatott írások a kortárs magyar képzőművészetről.* Szerk.

PASSUTH Krisztina et al.: *„Külön világban és külön időben.” A 20. századi magyar képzőművészet Magyarországon kívül.* Budapest, Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társasága.

WEHNER Tibor: *A hazugság és a hiány emlékművei: előadások, tanulmányok a magyar szobrászatról.* Budapest, Új Művészet.

2002

ÁCS Piroska–GERLE János: *Maróti Géza, 1875–1941: „Mi vagyunk Atlantisz”...* Budapest, IM.

E. NAGY Katalin et al.: *A magyar királyok koronázó palástja.* Veszprém–Budapest, Magyar Képek.

2003

SZILÁRDFY Zoltán: *Ikonográfia, kultusztörténet: Képes tanulmányok.* Budapest, Balassi.

2004

A holló jegyében. Fejezetek a Corvinák történetéből. Szerk. MONOK István. Budapest, Corvina–OSZK.
Mariazell és Magyarország. Szerk. FARBAKY Péter–SERFŐZŐ Szabolcs. Budapest, BTM.

2005

Avantgárd izmusokkal és izmusok nélkül. Válogatott cikkek és tanulmányok: Körner Éva. Szerk. AKNAI Katalin–HORNÍK Sándor. Budapest, MTA MKI.

RÓKA Enikő et al.: *A modern magyar fa- és linóleummetszés (1890–1950).* Miskolc, Miskolci Galéria.
 (A Miskolci Galéria könyvei, 22.)

SZILÁGYI János György: *Szírénzene. Ókortudományi tanulmányok.* Budapest, Osiris.

2006

ANDRÁSI Gábor–HORNÍK Sándor–PATAKI Gábor: *Tanulmányok Lossonczy Tamás művészetéről.* Budapest, Múcsarnok–MTA MKI.

„Emberek és nem frakkok”. 1. = *Enigma*, 47. Szerk. BARDOLY István–MARKÓJA Csilla.

„Emberek és nem frakkok”. 2. = *Enigma*, 48. Szerk. BARDOLY István–MARKÓJA Csilla.

KOPPÁNY Tibor: *A castellumtól a kastélyig: tanulmányok a magyarországi kastélyépítés történetéből.* Budapest, Históriaantik Könyvesház.

2007

DÉVÉNYI Iván: *Arcképek a XX. sz. képzőművészetéből.* Budapest, Orpheusz.

„Emberek és nem frakkok”. 3. = *Enigma*, 49. Szerk. BARDOLY István–MARKÓJA Csilla.

A fői templom és a romantika építészete. Szerk. BUDA A.–RITOÓK Pál. Budapest, Terc.

Lesznai Anna élete és művészete. 1. = *Enigma*, 51. Szerk. TÖRÖK Petra.

Lesznai Anna élete és művészete. 2. = *Enigma*, 52. Szerk. TÖRÖK Petra.

TÓTH Antal et al.: *A Szentendrei Régi Művésztelep.* Budapest, Corvina.

2008

Mátyás király öröksége: késő reneszánsz művészet Magyarországon, 16–17. század. 1–2. Szerk. MIKÓ Árpád–VERŐ Mária. Budapest, MNG.

2009

Európa színpadán: Magyarország ezeréves hozzájárulása az európai közösség eszméjéhez. Szerk. MAROSI Ernő. Budapest, MTA MKI.

„Fényes palotákban, ékes kőfalokban” *Tanulmányok az Esterházy családról.* Szerk. MACZÁK Ibolya. Budapest, WZ Könyvek.

2010

„Emberek és nem frakkok”. 4. = *Enigma*, 62. Szerk. BARDOLY István–MARKÓJA Csilla.

„Emberek és nem frakkok”. 5. = *Enigma*, 63. Szerk. BARDOLY István–MARKÓJA Csilla.

Építészeti a középkori Dél-Magyarországon. Szerk. KOLLÁR Tibor et al. Budapest, Teleki László Alapítvány.

A visegrádi királyi palota. Szerk. BUZÁS Gergely–OROSZ Katalin. Budapest, MNM–Mátyás Király Múzeum.

2011

Italy & Hungary. Humanism and Art in the early renaissance. Eds. FARBAKY, Péter–WALDMAN, Louis A. Firenze, Villa I Tatti. (Villa I Tatti, 27.)

Középkori egyházi építészet Szatmárban. Szerk. KOLLÁR Tibor et al. Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat.

SZILÁGYI János György: *A tenger fölött. Írások ókori görög és itáliai kultúrákról.* Budapest, Gondolat.

III. Forráskiadványok, inventárium-projektek

1996

Dokumentumok a Nagybányai Művésztelep történetéből. 1: A nagybányai művészet és művésztelep a magyar sajtóban 1896–1909. Szerk. TÍMÁR Árpád. Miskolc, MissionArt Galéria.

MOHOLY-NAGY László: *Látás mozgásban.* Utószók: BEKE László, PETERNÁK Miklós. Budapest, Intermedia, Műcsarnok.

MURÁDIN Jenő–SZÜCS György: *Nagybánya 100 éve (Történeti források, művészeti topográfia).* Miskolc–Nagybánya, Herman Ottó Múzeum–Misztótfalusi Kis Miklós Közművelődési Egyesület.

Művészek és műbarátok. Elek Artúr. Válogatott képzőművészeti írások. Szerk. TÍMÁR Árpád. Budapest, MTA MKI.

RÉTI István: *A nagybányai művésztelep.* Szerk. CSORBA Géza. Budapest, Kulturtrade.

1997

Dokumentumok a Nagybányai Művésztelep történetéből. 2: A nagybányai művészek leveleiből (1893–1944). Szerk. ANDRÁS Edit–BERNÁTH Mária. Miskolc, MissionArt Galéria.

Hauszmann Alajos naplója: építész a századfordulón. Összeáll. SEIDL A. Budapest, Gondolat.

Kernstok Károly írásaiból. *A kutató művészettől a Vallomásig (1911–1939).* Szerk. BODRI Ferenc–VIRÁG Judit. Tatabánya, magánkiadás. (Kernstok-füzetek, 2.)

Kertművészet a régi magyar kertészeti folyóiratokban, 1857–1944. Repertórium. Összeáll. és szerk. ALFÖLDY Gábor–ZOLNAI Dóra. Budapest, MTA MKI.

SZÖGI László–KISS József Mihály: *A Magyar Képzőművészeti Főiskola Levéltára. Repertórium (1845) (1871–1991) Dokumentumok a képzőművészeti felsőoktatás történetéből. 1: 1870–1949.* Budapest, Magyar Képzőművészeti Főiskola.

1998

Az esztergomi Szent Adalbert székesegyház. Széless György 1761 évi leírása. Bev. és jegyz. HORVÁTH István–MAROSI Ernő. Esztergom, Kultsár István Társadalomtudományi és Kiadói Alapítvány.

FÜLEP Lajos: *Egybegyűjtött írások. 3. Cikkek, tanulmányok (1917–1930).* Szerk. TÍMÁR Árpád. Budapest, MTA MKI.

Fülep Lajos levelezése (1939–1944). 4. Szerk. CSANAK Dóra. Budapest, MTA MKI.

HAJDÚ Virág–PRAKHALI Endre: *Lapis angularis. 2.* Szerk. HADIK András. Budapest, OMvH–Magyar Építészeti Múzeum. (Források a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből.)

1999

KÁLLAI Ernő: *Összegyűjtött írások. 1.* Szerk. TÍMÁR Árpád. Budapest, MTA MKI.

KÁLLAI Ernő: *Összegyűjtött írások. 2.* Szerk. MARKÓJA Csilla–WUCHER, Monika. Budapest, MTA MKI.

A magyar művészettörténet-írás programjai. Válogatás két évszázad írásaiból. Szerk. MAROSI Ernő. Budapest, MTA MKI–Corvina.

Rómer Flóris jegyzőkönyvei. Somogy, Veszprém és Zala megye (1861). S. a. r. VALTER Ilona–VELLADITS Márta. Budapest, OMvH.

A „szentek fuvarosa”. Divald Kornél felső-magyarországi topográfiája és fényképei 1900–1919. Szerk., és s. a. r. BARDOLY ISTVÁN–Cs. PLANK IBOLYA. Budapest, OMvH.

2000

Dokumentumok a Nagybányai Művésztelep történetéből. 3: A nagybányai művészet és művésztelep a magyar sajtóban 1910–1918. Szerk. TÍMÁR ÁRPÁD. Miskolc, MissionArt Galéria.

Dokumentumok a Nagybányai Művésztelep történetéből. 4: A nagybányai művészet és művésztelep a magyar sajtóban 1919–1944. Szerk. TÍMÁR ÁRPÁD. Miskolc, MissionArt Galéria.

A fondok jegyzéke és leírása: A MTA Művészettörténeti Kutató Intézetének Adattára (Repertórium). Szerk. ANDRÁS Edit–PATAKI Gábor. Budapest, MTA MKI.

Kernstok Károly és vendégei, látogatói Nyergesújfalun. S. a. r. BODRI Ferenc. Tatabánya, Kernstok Károly Művészeti Alapítvány. (Kernstok-füzetek, 3.)

Az örökség hagyományozása. Könyöki József műemlékfelmérései 1869–1890. Összeáll. VÁLINÉ POGÁNY Jolán. Szerk. HARIS Andrea. Budapest, OMvH. (OMvH Forráskiadványok, 4.)

A performance-művészet. Szerk., vál. SZÖKE Annamária. Budapest, Artpool Művészetkutató Központ–Tartóshullám–Balassi. (Források a XX. század művészetéhez.)

2001

BIBÓ István et al.: *MTA MKI Levéltári Regesztagyűjteménye.* Budapest, MTA MKI.

Fülep Lajos levelezése (1945–1950). 5. Szerk. CSANAK Dóra. Budapest, MTA Könyvtára–MTA MKI.

Tizenkét nehéz esztendő, 1945–1956. Major Máté. S. a. r. FEHÉRVÁRI Zoltán–PRAKFULVI Endre. Budapest, Magyar Építészeti Múzeum. (Lapis angularis, 3. Források a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből.)

2002

Adatok és adalékok a 60-as évek művészetéhez. 1–2: A Művészeti Bizottság jegyzőkönyvei 1962–1966. Szerk. WEHNER Tibor. Budapest, Képző- és Iparművészeti Lektorátus.

KÁLLAI Ernő: *Összegyűjtött írások.* 3. Szerk. TÍMÁR ÁRPÁD. Budapest, MTA MKI.

Maróti Géza emlékiratai. S. a. r. FEHÉRVÁRI Zoltán–PRAKFULVI Endre. Budapest, Magyar Építészeti Múzeum. (Lapis angularis, 4. Források a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből.)

A szentendrei Vajda Lajos Stúdió 1972–2002. Szerk. NOVOTNY Tihamér–WEHNER Tibor. Szentendre, A szentendrei Vajda Lajos Stúdiót Támogató Alapítvány.

Tihanyi Lajos írásai és dokumentumok. Vál., szerk. MAJOROS Valéria Vanília. Budapest, Monument-Art.

2003

Fülep Lajos élete (Dokumentumok, magnetofonfelvételek). Szerk. DIZSERI Eszter. Szekszárd, Kálvin.

Kós Károly levelezése. S. a. r. SAS Péter. Budapest–Gyula, Mundus.

A magyar összehasonlító háztudomány. Borbíró Virgil. Szerk. HAJDÚ Virág–PRAKFULVI Endre. Budapest, Magyar Építészeti Múzeum. (Lapis angularis, 5. Források a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből.)

Mednyánszky László feljegyzései 1877–1918. Szerk. BARDOLY István–Markója Csilla. Budapest, MNG.

2004

„Drága Linám”. Benczúr Gyula leveleskönyve 1861–1892. Szerk. BELLÁK Gábor. Budapest, Széphalom Könyvműhely.

Fülep Lajos levelezése (1951–1960). 6. Szerk. CSANAK Dóra. Budapest, MTA MKI.

KÁLLAI Ernő: *Összegyűjtött írások.* 6. Szerk. TÍMÁR ÁRPÁD. Budapest, MTA MKI.

2005

Hajas Tibor. Szövegek. S. a. r. ALMÁSI Éva. Budapest, Enciklopédia.

A modernizmus kezdetei Közép-Európa építészetében: lengyel, cseh, szlovák és magyar építészeti írások a 19–20. század fordulójáról. Szerk. KESERÜ Katalin–HABA Péter. Budapest, Ernst Múzeum.

SÁNDY Gy.: *Hogyan lettem és hogyan voltam én templom-építő...* Szerk. HAJDÚ Virág–PRAKFULVI Endre. Budapest, Magyar Építészeti Múzeum. (Lapis angularis, 6. Források a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből.)

2006

KÁLLAI Ernő: *Összegyűjtött írások.* 5. Szerk. MARKÓJA Csilla–TÍMÁR Árpád–WUCHER, Monika. Budapest, MTA MKI.

Kortárs művészet: szobor pályázatok 1950–2000. Szerk. NAGY Ildikó. Budapest, Képző- és Iparművészeti Lektorátus.

2007

Fülep Lajos levelezése. 7: 1961–1970. Szerk. CSANAK Dóra. Budapest, MTA MKI.

„Küldj egy kis optimizmust”: Bernáth Aurél levelei Fruchter Lajoshoz 1930–1952. Szerk. RUM Attila. Budapest, MTA Könyvtára.

A Szentendrei Művésztelep és a Szentendrei Festők Társaságának iratai és dokumentumai 1926–1951. Szerk. BODONYI Emőke–Tóth Antal. Szentendre, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága. (Szentendrei Múzeumi Füzetek, 4.)

2008

A kisvárdai vár inventáriumai: adalékok a kisvárdai vár történetéhez és helyrajzához. S. a. r. SIMON Zoltán. Kisvárdai, Rétközi Múzeum Baráti Köre Egyesület. (A Rétközi Múzeum Füzetek, 10.)

MAROSVÖLGYI Gábor: *Gulácsy Lajos.* Budapest, Mundus. (Acropolis artium, 1.)

2009

„Ingó emlékek leltára” Kőszeghy Elemér gyűjtése alapján... Szerk. n. CD-ROM. Budapest, IM–Arcanum.

A Kecskeméti Művésztelep dokumentumai 1909–1919. S. a. r. SÜMEGI György. Budapest, L’Harmattan.

PREISICH Gábor: *Építészeti, városépítészeti pályafutásom története.* Szerk. FEHÉRVÁRI Zoltán–PRAKFULVI Endre. Budapest, Magyar Építészeti Múzeum. (Lapis angularis, 7. Források a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből.)

„Az utak elváltak”: a magyar képzőművészet új utakat kereső törekvéseinek sajtóvisszhangja. Szöveggyűjtemény. 1: 1901–1908. S. a. r. TÍMÁR Árpád. Pécs, Janus Pannonius Múzeum–Budapest, MTA MKI.

2011

„Éltem és művész voltam” Telcs Ede visszaemlékezései és útinaplói. S. a. r. MERK Zsuzsa. Baja, Türr István Múzeum Múzeumbarátok Köre Alapítvány. (Bajai dolgozatok, 16.)

Ölöl Carolus: Ferenczy Károly levelezése. Szerk. BOROS Judit–KISSNÉ BUDAI Rita. Budapest, MNG.

SZÉKELY Zoltán: *I. Ferenc „gyász-alkotvány”-a a győri székesegyházban 1835.* Győr, Győri Egyházmegyei Levéltár. (Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványai. Források, feldolgozások, 13.)

IV. Emlékkönyvek, Festschriftek

1996

Tanulmányok Csatkai Endre emlékére. Szerk. KÖRNYEI Attila–G. SZENDE Katalin. Sopron. (Soproni Múzeum Kiadványai, 2.)

1997

Miklós Pál 70 éves = Ars Decorativa, 16.

Tanulmányok Szilárdfy Zoltán 60. születésnapjának tiszteletére = Ars Hungarica, 25. 1–2.

1998

Tanulmányok Koppány Tibor hetvenedik születésnapjára. Szerk. BARDOLY István–LÁSZLÓ Csaba. Budapest, OMvH. (Művészettörténet – Műemlékvédelem, X.)

1999

Dévényi Iván (1929–1977) emlékkönyv. Összeáll. BODRI Ferenc. Esztergom, Babits Mihály Városi Könyvtár.

Ex fumo lucem. Baroque studies in honor of Klára Garas. Presented on her eightieth birthday. I–II. Ed. DOBOS, Zsuzsanna. Budapest, SZM.

2000

Tanulmányok Tóth Sándor 60. születésnapjára. Szerk. ROSTÁS Tibor–SIMON Anna. Budapest, ELTE BTK HÖK.

2001

In memoriam Lajos Vayer = AHA, 42.

2002

Détszy Mihály 80. születésnapjára. Tanulmányok. Szerk. BARDOLY István–HARIS Andrea. Budapest, KÖH.

Művészettörténeti tanulmányok Sinkó Katalin köszöntésére. = Az MNG Évkönyve 1997–2001. Budapest, MNG.

2003

„Opuscula amicorum” Susannae Urbach dedicata = AHA, 44.

2004

Etüdök. Tanulmányok Granasztóiné Györffy Katalin tiszteletére. Szerk. BARDOLY István. Budapest, KÖH.

Maradandóság és változás. Szerk. BODNÁR Szilvia et al. Budapest, MTA MKI–Képző- és Iparművészeti Lektorátus.

Mucsi András emlékkönyv. Szerk. KAPOSÍ Endre. Esztergom, Esztergom és Vidéke. (Esztergomi Füzetek, 6.)

Romantikus kastély. Tanulmányok Komárik Dénes tiszteletére. Szerk. VADAS Ferenc. Budapest, Hild–Ybl Alapítvány.

2005

Angyalokra szükség van. Tanulmányok Bernáth Mária tiszteletére. Szerk. ANDRÁS Edit. Budapest, MTA MKI.

Tanulmányok Rózsa György tiszteletére. Budapest, MNM.

2006

Tanulmányok Szabolcsi Hedvig 80. születésnapjára = Ars Hungarica, 34. 1–2.

2007

In arte venustas. Studies on Drawings in Honour of Teréz Gerszi. Ed. CZÉRE, Andrea. Budapest, SzM.

Zlinszky Jánosné Sternegg Mária nyolcvanadik születésnapjára = Ars Decorativa, 25.

2008

Kastélyok évszázadai, évszázadok kastélyai. Tanulmányok a 80 éves Koppány Tibor tiszteletére. Szerk. FELD István–SOMORJAY Sélysette. Visegrád, Castrum Bene Egyesület–Budapest, História-antik Könyvesház.

Város és művészet. Tanulmányok Askercz Éva 70. születésnapjára = Soproni Szemle, 62. 2008. 3.

2009

„A feledés árja alól új földeket hódítok vissza”. Írások Tímár Árpád tiszteletére. Szerk. BARDOLY István–JURECSKÓ László–SÜMEGI György et al. Budapest, MTA MKI–Miskolc, MissionArt Galéria.

„Got Bless Emőke László” = Ars Decorativa, 27.

Omnis creatura significans. Tanulmányok Prokopp Mária 70. születésnapjára. Szerk. KERNY Terézia–TÜSKÉS Anna. Budapest, CentrArt Egyesület.

Studies dedicated to Klára Garas = AHA, 50.

2010

„Bonum ut pulchrum.” Essays in Art History in Honour of Ernő Marosi on his Seventieth Birthday. Eds. VARGA, Livia–BEKE, László et al. Budapest, MTA MKI.

„Ez világ, mint egy kert...” Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére. Szerk. BUBRYÁK Orsolya. Budapest, MTA MKI–Gondolat.

2011

„És az oszlopok tetején liliomok formáltattak vala.” Tanulmányok Bibó István 70. születésnapjára. Szerk. TÓTH Áron. Budapest, CentrArt Egyesület.

Liber discipulorum. Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára. Szerk. KOVÁCS Zsolt–SARKADI NAGY Emese–WEISZ Attila. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány.

Stílusok, művek, mesterek: Erdély művészete 1690–1848 között. Tanulmányok B. Nagy Margit emlékére. Szerk. ORBÁN János. Kolozsvár–Marosvásárhely, Erdélyi Múzeum Egyesület, Maros Megyei Múzeum.

Tanulmányok Mojzer Miklós nyolcvanadik születésnapjára = MÉ 60. 2011. 2.

V. Gyűjteménytörténeti feldolgozások, szakkatalógus-projektek

1997

SZÉKELY Zoltán: *A Cziráky-ősgaléria*. Győr, Xántus János Múzeum. (Artificium et Historia, 3.)

1998

FÖLDES Emília: *A Fővárosi Képtár története és gyűjteménye 1890–1945*. Budapest, BTM.

Modern magyar művészet a Kolozsváry-gyűjteményben. Szerk. KOLOZSVÁRY Mariann. Győr, Kolozsváry Gyűjtemény Alapítvány–Budapest, Múcsarnok.

MRÁVIK, László: „*Sacco di Budapest*” and depredation of Hungary 1938–1949. Budapest, MNG.

VÉGH András: *Budai királyi palota. 1: Középkori idomtégla töredékek*. Budapest, OMvH. (LAHU, 4.)

1999

Dürertől Daliig. A Szépművészeti Múzeum legszebb rajzai. Szerk. GERSZI Teréz. Budapest, Karinthy.

Pulszky Ferenc emlékére. Szerk. LACZKÓ Ibolya–MAROSI Ernő–SZABÓ Júlia. Budapest, MTA Művészeti Gyűjtemény.

SZILÁGYI, András: *Die Esterházy Schatzkammer*. Frankfurt a. M.–Berlin, Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften.

2000

ALMÁSI Tibor: *A Patkó Imre-gyűjtemény*. Győr, Xántus J. Múzeum.

Gyurkovich-gyűjtemény: 19–20. századi festmények. Szerk. ALMÁSI Tibor–SZÉKELY Zoltán. Mosonmagyaróvár, Hanság Múzeum és Alapítvány.

Museum of Fine Arts. 2: Old Masters' Gallery, Summary Catalogue: Early Netherlandish, Dutch, Flamish paintings. Eds. EMBER, Ildikó–TAKÁCS, Imre. Budapest, SzM.

2001

ILLYÉS Mária: *XIX. századi francia művek*. Budapest, SzM. (A Szépművészeti Múzeum gyűjteményei, 4.)

Kortárs művészet múzeumi gyűjteményekben 1988–1999. Szerk. LACZKÓ Ibolya–PATAKI Gábor–SÜMEGI György. Budapest, Képző- és Iparművészeti Lektorátus. (XX. századi magyar művészet. Dokumentumok, 1.)

LÁSZLÓ Emőke: *Magyar reneszánsz és barokk hímzések: Vászonalapú úríhmzések*. Budapest, IM. (Az IM gyűjteményei, 2.)

2002

Bájos semmiségek. Az IM legyezőgyűjteménye 1700–1920. S. a. r., szerk. MAROS Donka–BARDOLY István. Budapest, IM–Balassi. (Az IM gyűjteményei, 3.)

Jankovich Miklós (1772–1846) gyűjteményei. Szerk. MIKÓ Árpád. Budapest, MNG.

RÓKA Enikő et al.: *Egy gyűjtő és gyűjteménye: Ernst Lajos és az Ernst Múzeum*. Budapest, Ernst Múzeum.

2003

A Blaskovichok emlékezete. Szerk. GÓCSÁNÉ MÓRÓ Csilla. Tápiószéle, Blaskovich Múzeum Baráti Köre.

BUZÁS Gergely: *A visegrádi királyi palota Anjou-kori kőtára*. Visegrád, MNM Mátyás király Múzeum. (Visegrád Régészeti Monográfiái, 5.)

CZÉRE Andrea: *Az Esterházy-örökség: A Szépművészeti Múzeum 17. századi olasz rajzai*. Budapest, Akadémiai.

Museum of Fine Arts. 3: Old Masters' Gallery, Summary Catalogue: German, Austrian, Bohemian and British paintings. Eds. EMBER, Ildikó–TAKÁCS, Imre. Budapest, SZM.

2004

BUZÁS Gergely–KLINGER László–TOLNAI Gergely: *Az Esztergomi Vármúzeum Kötárának katalógusa.* Budapest, MNM.

CZÉRE, Andrea: *17th century Italian drawings in the Budapest, Museum of Fine Arts: A complete catalogue.* Budapest, SZM.

H. KOLBA, Judit: *Liturgische Goldschmiedearbeiten im Ungarischen Nationalmuseum 14–17. Jh.* Budapest, MNM. (Catalogi Musei Nat. Hung. Series Medievalis et Moderna, 1.)

A Magyar Tudományos Akadémia képzőművészeti kincsei. Szerk. ANDRÁS Edit–PAPP Gábor György. Budapest, MTA MKI.

PIRINT Andrea–GODA Gertrúd: *A Herman Ottó Múzeum Képtára.* Miskolc, Herman Ottó Múzeum.
SZIGETHI Ágnes: *Régi francia festmények, 16–18. század.* Budapest, SZM.

2005

Antiquitas Hungarica: Tanulmányok a Fejérváry-Pulszky-gyűjtemény és a „Liber Antiquitas” történetéről. Szerk. SZENTESI Edit–SZILÁGYI János György. Budapest, Collegium Budapest.

DRAGON Zoltán: *Id. Markó Károly rajzai az Esztergomi Keresztény Múzeumban.* CD-ROM. Esztergom, Keresztény Múzeum.

GERSZI, Teréz: *17th-Century Dutch and Flemish drawings in the Budapest, Museum of Fine Arts: A complete catalogue.* Budapest, SZM.

A látható kincs: az ötvenöt éves bank. Szerk. RUBOVSKY Éva. Budapest, MKB Bank.

Szombathelyi Képtár. Válogatás a gyűjteményből. Szerk. RECZETÁR Ágnes. Szombathely, Szombathelyi Képtár.

A Városi Képtár – Deák Gyűjtemény katalógusa. Szerk. NAGY Zoltán. Székesfehérvár, Városi Képtár.

A Vasilescu Gyűjtemény. Szerk. KOLOZSVÁRY Mariann. Győr, Vasilescu Alapítvány.

2006

RADVÁNYI Orsolya: *Térey Gábor 1864–1927.* [Részben forrásközlés.] Budapest, SZM.

2007

HORVÁTH Hilda: *Gr. Pálffy János műgyűjteménye.* Budapest, MTA MKI. (Művészettörténeti Füzetek, 29.)

2008

Az Egri Képtár. Szerk. LENGYEL László. Eger, Heves Megyei Múzeumi Szervezet.

NYERGES, Éva: *Spanish paintings: the collections of the Museum of Fine Arts, Budapest.* Budapest, SZM.

SINKÓ Katalin: *Nemzeti Képtár = A MNG Évkönyve 2008.*

2009

FAJCSÁK Györgyi: *Kínai műgyűjtés Magyarországon a 19. század elejétől 1945-ig.* Budapest, IM Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Múzeum. (Bibliotheca Hungarica artis Asiaticae, 1.)

HÉRI Vera: *A törökellenes háborúk emlékérméi: a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményi katalógusa.* Budapest, MNM.

KOPPÁNY Tibor: *Veszprém megye. 1: A sümegi vár és a devecseri kastély reneszánsz kőfaragványai.* Budapest, KÖH. (LAHU, 7, Veszprém megye.)

2010

Az Esterházy-kincstár textíliái az IM gyűjteményében. Szerk. PÁSZTOR Emese. Budapest, IM. (The-saurus Domus Esterhazyanae, 2.)

Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár. Digitális katalógus. CD-ROM. Szerk. SZÉKELY Zoltán. Győr, Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár.

Szenvedély és tudás: Bedő Rudolf műgyűjteménye. Szerk. MOLNOS Péter. Budapest, Kieselbach Galéria.

SZIPŐCS Krisztina: *A gyűjtemény: Ludwig Múzeum.* Budapest, LUMU.

TÓTH Sándor: *Román kori kőfaragványok a Magyar Nemzeti Galéria Régi Magyar Gyűjteményében.* Budapest, MNG. (Az MNG szakkatalógusai, I/1.)

2011

EKKART, Rudi: *Dutch and Flemish portraits 1600–1800.* Budapest, SzM. (Old Masters' Gallery cat., 1.)

EMBER, Ildikó: *Dutch and Flemish still lifes 1600–1800.* Budapest, SzM. (Old Masters' Gallery cat., 2.)

VI. Lexikonok, lexikon jellegű kiadványok

1999

Kortárs magyar művészeti lexikon, 1. Főszerk. FITZ Péter. Budapest, Enciklopédia.

2000

Kortárs magyar művészeti lexikon, 2. Főszerk. FITZ Péter. Budapest, Enciklopédia.

Középiskolai művészeti lexikon. Szerk. VÉGH János. Budapest, Corvina.

„Oszlopokat emeltünk, hogy beszéljék a múltakat” A milleniumi műemlék-helyreállítások lexikona. Szerk. TAMÁSI Judit. Budapest, OMvH.

2001

DON Péter–KOLESZÁR Erzsébet–POGÁNY Gábor: *Aukciós magyar festők és grafikusok szignótára.* Budapest, Gesta.

Kortárs magyar művészeti lexikon, 3. Főszerk. FITZ Péter. Budapest, Enciklopédia.

VIRÁG Zsolt: *Magyar kastélylexikon. 1.* Budapest, Perfect Projekt.

VIRÁG Zsolt: *Magyar kastélylexikon. 2.* Budapest, Perfect Projekt.

2002

Magyar művészeti kislexikon: kezdetektől napjainkig. Főszerk. KÖRBER Ágnes. Budapest, Enciklopédia.

VIRÁG Zsolt: *Magyar kastélylexikon. 3.* Budapest, Perfect Projekt.

2003

VIRÁG Zsolt: *Magyar kastélylexikon. 4.* Budapest, Perfect Projekt.

2004

VIRÁG Zsolt: *Magyar kastélylexikon. 5.* Budapest, Perfect Projekt.

2005

Bútorművészeti lexikon. Szerk. Kiss Éva. Budapest, Corvina.

2006

A magyar üvegművészet. Alkotók, adatok 1945–2005. [Lexikon jellegű adattár.] Szerk. KESZTHELYI Ferencné–WEHNER Tibor. Budapest, Képző- és Iparművészeti Lektorátus.

2007

BALÁZS-ARTH Valéria: *Délvidéki magyar képzőművészeti lexikon.* Budapest, Timp.
Keleti művészeti lexikon. Szerk. FAJCSÁK Györgyi. Budapest, Corvina.

Összeállította Buzási Enikő

5. melléklet.

**Számszerű összesítések az 1996–2011 között
 önálló kiadványként megjelent publikációkhoz**

A részletes publikációs jegyzék (327 bibliográfiai tétel, lásd 4. melléklet) számokba tömörített alábbi áttekintése sok szempontból teszi lehetővé következtetések levonását, azzal együtt, hogy az összeállítás nyilvánvalóan nem teljes. Amire törekedni lehetett, az az arányok jelzése, annak figyelembevételével, hogy az összképhez szükségszerűen hozzátartoznak a tudományos publikáció egyéb fajtái (konferenciakiadványok, kiállítási katalógusok, évkönyvek, periodikumok) is. Ezek együttes tartalma adhat csak megfelelő képet a művészettörténet-tudomány elmúlt éveinek publikációs terméséről.

Műfajok szerinti megoszlás

(monográfiák, tanulmánykötetek, forráskiadványok)

építészet: 46

szobrászat/érem: 8

festészet: 67

grafika: 7

iparművészet: 9

kertművészet: 4

nem besorolható: 91

Korszakpreferenciák

(monográfiák, tanulmánykötetek, forráskiadványok)

középkor: 23

reneszánsz, késő reneszánsz: 18

barokk és felvilágosodás: 20

19. század az 1860-as évekig: 7

19. század második fele, historizmus: 22

századforduló körüli időszak: 27

20. század: 68

20. század vége, kortárs: 17

korszak szerint nem besorolható: 30

Műfaji preferenciák korszakokra vetítve

(monográfiák, tanulmánykötetek, forráskiadványok)

*Középkor:*építészet: 10; szobrászat: 1; festészet (falkép, kódex): 3; iparművészet: 2
összefoglaló, illetve nem besorolható mű: 8*Reneszánsz, késő reneszánsz:*

építészet: 7; szobrászat: 1; festészet: 2; könyvfestészet: 1; kertművészet: 1; összefoglaló, illetve nem besorolható mű: 6

Barokk és felvilágosodás:

festészet: 4; grafika: 3; iparművészet: 2; kertművészet: 3; összefoglaló, illetve nem besorolható mű: 8

19. század az 1860-as évekig:

építészet: 2; festészet: 1; iparművészet: 1; összefoglaló, illetve nem besorolható mű: 3

19. század második fele, historizmus:

építészet: 10; festészet: 7; iparművészet: 1; összefoglaló, illetve nem besorolható mű: 4

Századforduló körüli időszak:

építészet: 5; festészet: 15; grafika: 1; iparművészet: 3; összefoglaló, illetve nem besorolható mű: 3

20. század:

építészet: 11; szobrászat: 2; festészet: 30; grafika: 3; egyéb: 1; összefoglaló, illetve nem besorolható mű: 21

20. század vége, kortárs:

építészet: 1; szobrászat: 4; festészet: 4; egyéb: 4; összefoglaló, illetve nem besorolható mű: 4

*Korszak szerint nem volt besorolható: 30***Kiadási adatok***I. Monografikus feldolgozások: 133*

Könyvkiadó, magángaléria, magánkiadás: 78; múzeum, kiállítási intézmény: 33; MTA MKI: 6; alapítvány: 6; egyetem, főiskola: 5; műemléki hivatal: 3; egyház: 2

II. Gyűjteményes kötetek, tanulmánykötetek: 42

Könyvkiadó, magángaléria: 16; folyóirat: 7; múzeum, kiállítási intézmény: 5; MTA MKI: 5; levéltár: 2; alapítvány: 2; műemléki hivatal: 1; önkormányzat: 1; egyház: 1; külföldi kiadású: 2

III. Forráskiadványok, inventárium-projektek: 57

MTA MKI: 16; könyvkiadó, magángaléria, magánkiadás: 15; múzeum, kiállítási intézmény: 8; alapítvány: 5; műemléki hivatal: 9; lektorátus: 2; egyetem, főiskola: 1; egyház: 1

IV. Emlékkönyvek, Festschriftek: 30

Múzeum, kiállítási intézmény: 8; MTA MKI: 7; folyóirat: 5; alapítvány: 3; műemléki hivatal: 3; könyvkiadó: 2; egyetem, főiskola: 1; könyvtár: 1

V. Gyűjteménytörténeti feldolgozások, szakkatalógus-projektek: 49

Múzeum, kiállítási intézmény: 35; könyvkiadó, magángaléria: 4; műemléki hivatal: 2; MTA MKI: 2; egyház: 1; alapítvány: 2; lektorátus: 1; bank: 1; külföldi kiadás: 1

VI. Lexikonok, lexikon jellegű kiadványok: 16

Könyvkiadó: 14; műemléki hivatal: 1; lektorátus: 1

Összeállította Buzási Enikő

6. melléklet. Kiállítások, 1996–2012

A Művészettörténeti Bizottság által meghatározott szempontok szerint az alábbiakban olvasható az országos képzőművészeti múzeumok, kiállítóterek és a művészettörténeti kiállításokat rendező történeti múzeumok kiállításainak összefoglalója. A különböző intézménytípusokból következően a kiállítások különböző csoportosításban szerepelnek. Az áttekintésben csak azok a kiállítások találhatók, amelyek művészettörténeti, tudományos jelentőséggel bírnak, és szakmailag jelentős katalógusuk volt. A kiállításoknál megadott számok is csak ezeket jelzik, és nem a kiállítások összességét, tehát inkább az adott intézmények kiállítási aktivitásáról, az arányokról tájékoztatnak.

Magyar Nemzeti Galéria

Állandó kiállítás

2002-ben a 20. századi állandó kiállítás 1945 előtti részének újrarendezése megtörtént Szücs György és Zwickl András koncepciója alapján. Megnyílt az 1945 utáni állandó kiállítás is Dévényi István és Százados László rendezésében. 2010-re megújult a barokk állandó kiállítás. 2010-ben megindult a 19. századi kiállítás átrendezése, de a munka folytatása a múzeum helyzete és a pénzügyi háttér hiánya miatt teljesen bizonytalan.

Időszaki kiállítások

A tárgyalt időszakban az MNG a korábbi monografikus és tematikus kiállítások sorozatát folytatta, szinte mindig jelentős tudományos katalógussal kísérve. (E tekintetben úttörő jelentőségűek voltak, egyben a továbbiakban mintaként szolgáltak a korábbi *Szinyei Merse Pál, Pannonia regia* és *Aranyérmek-ezüsszörűk* című kiállítások katalógusai.) A kiállítások és katalógusai rendre elnyerték az MTA Művészettörténeti Bizottságának Opus Mirabile díját. A monografikus kiállítások sorában elsősorban a 19. század mesterei (Borsos, Zichy, Munkácsy, Markó stb.), valamint a modernizmus szempontjából kulcsfontosságú művészek (Rippl-Rónai, Vaszary, Ferenczy) életművének feldolgozására és bemutatására került sor. Az egy-egy korszak művészetét bemutató kiállítások közül kiemelkedett a reneszánsz év keretében rendezett késő reneszánsz kiállítás (*Mátyás király öröksége*), a *Nagybánya*, vagy a *MODERNizmusok*. Új társtudományi szempontokat hoztak a művészettörténeti kutatásba a tematikus tárlat műfaját megújító kiállítások, a *Történelem – kép, A modell* és a *XIX. Nemzet és művészet*.

MNG-ben megrendezett saját: 54

(Értsd: saját szellemi termék, de lehet külső közreműködővel, partnerrel, belső és külső kurátorral közösen.)

Legfontosabbak: Nagybánya művészete (1996), „*Magnificat anima mea Dominum*” MS Mester (1997), Rippl-Rónai József gyűjteményes kiállítása (1998), Székely Bertalan gyűjteményes kiállítása (1999), *Történelem – kép* (2000), *Mattis Teutsch és a Der Blaue Reiter* (2001), *Árkádia tájain. Szőnyi István és köre 1918–1928* (2001), *Jankovich Miklós (1772–1846) gyűjteményei* (2002), *Európa fejlődési udvaraiban. Mátyási Ádám* (2003), *Mednyánszky László* (2003), *MODERNizmusok* (2004), *A modell* (2004), *Munkácsy a nagyvilágban. Munkácsy Mihály művei külföldi és magyar magán- és közgyűjteményekben* (2005), *Ellentétek szintézise. Konecsni György plakátművészete 1932–1948* (2005), *Magyar Vadak Párizstól Nagybányáig 1904–1914* (2006), *Zichy Mihály, a „rajzoló fejedelem”* (2007), *Vaszary János (1867–1939) gyűjteményes kiállítása* (2007), *Mátyás király öröksége – Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század)* (2008), *München magyarul. Magyar művészek Münchenben 1850 és 1914 között* (2009), *Borsos József festő és fotográfus (1821–1883)* (2009), *A Művészház 1909–1914 – Modern kiállítások Budapesten* (2009), *XIX. Nemzet és művészet. Kép és önkép* (2010), *Markó Károly és köre. Mítosztól a képig* (2011), *Ferenczy Károly (1862–1917) gyűjteményes kiállítása* (2011).

MNG-ben megrendezett befogadott: 20

(Értsd: teljesen konzerv, vagy belső kurátora is van, de a kiállított anyagban nincs saját darab.)

Legfontosabbak: *A hágai iskola* (1996), *Francia szimbolizmus. Gauguin, Pont-Aven, Nabis* (1998), *Miró előtt, Dalí után* (2000), *Fujiyama. A japán szépség Hokusai, Hiroshige fametszetein és fényképeken* (2005), *Magyar Ropszódíák. Félicien Rops, a belga szimbolizmus mestere* (2010), *Kovácsnai György (1934–1983) életmű-kiállítása* (2010), *Földi paradicsom. Modern mesterművek a Kasser–Mochary Gyűjteményből* (2010).

MNG-ben megrendezett befogadott + saját: 7

(Értsd: külsős kiállítás, amelynek saját anyaggal bővített változata jön létre, belső kurátori munkával.)

Legfontosabbak: *A fordulat évei* (1998), *Késő barokk impressziók. Franz Anton Maulbertsch és Josef Winterhalter* (2009), *Depero, a futurista és a futurizmus hatása a magyar avantgárd művészetben* (2010).

Külföldön önálló kiállítás: 55

(Értsd: az MNG anyagából, részben vagy egészben MNG kurátori koncepció alapján.)

Legfontosabbak: *Szeccszó Közép-Európában* (Koppenhága, 1996), *Ungarn – Avantgarde im 20. Jahrhundert* (Linz, 1998), *La Scuola Romana. Artisti ungheresi a Roma nelli anni Trenta* (Róma, 1998), *József Rippl-Rónai. Le Nabi hongrois* (Párizs, 1998), *József Rippl-Rónai. Le Nabi hongrois* (Brüsszel–Namur), *Ein Ungar in Paris* (Frankfurt a. M., 1999), *Avant-garde hongroise / Hongaarse avantgarde 1915–1925* (Brüsszel, 1999), *W nurcie Impresjonizmu. Malarstwo węgierskie w latach 1870–1920* (Krakkó, 2000), *La Hongrie ensoleillée* (Villandry, 2001), *Mattis-Teutsch és a Der Blaue Reiter* (München, 2001), *Lumières magyares* (Párizs, 2001), *Alla ricerca de colore e della luce – pittori ungheresi 1832–1914* (Firenze, 2002), *Pittori ungheresi in Italia 1800–1900* (Róma, 2002), *Zeit des Aufbruchs* (Bécs, 2003), *László Fülöp* (London, 2004), *Mednyánszky, der Malerbaron* (Bécs, 2004), *MODERNizmusok* (Stuttgart, 2004), *Árkádia* (Pozsony, 2004), *Bécs–Budapest–Szentpétervár a századfordulón 1870–1920* (Szentpétervár, 2005), *In ruhigem Wasser* (Reutlingen, 2006), *Munkácsy-képek Erdélyben* (Csíkszereda, 2007), *A nagybányai művésztelep* (Csíkszereda, 2008), *Fauves hongrois 1904–1914* (Céret, LeCateau-Cambrésis, Dijon, 2008–2009), *Párbeszéd fekete-fehérben/Dilog*

czarno na bialym (Varsó, 2009), *Deux monstres de génie: Zichy–Doré* (Namur, 2009), *Bauhaus* (Berlin, 2011).

Szépművészeti Múzeum

Állandó kiállítás

A tárgyalt időszakban a Szépművészeti Múzeum állandó kiállításának több részét újrendezték: 1996-ban a spanyol gyűjtemény és a 17. századi flamand festészet állandó kiállítását bővítették, 1998-ban Régi Képtárat, majd az antik kiállítás egy termét (1999), 2000-ben az itáliai Seicento festészetét rendezték újra, 2003-ban a német festészet és az itáliai Settecento került sorra, a Régi Képtár új állandó kiállítása pedig 2004-ben készült el. A 19–20. századi gyűjtemény új állandó kiállítása 2005-ben nyílt meg.

Időszaki kiállítások

A nagyszámú befogadott kiállítás mellett kiemelkednek azok a saját kiállítások, amelyek a gyűjteményekre épültek. A grafikai gyűjtemény régi és modern anyaga a múzeumban és külföldön egyaránt számos jelentős kiállításon szerepelt. Fontos épület-, múzeum- és gyűjteménytörténeti kiállítások esnek erre az időszakra (*Schickedanz*, *Az Esterházy-örökség*, *Térey Gábor*, *Nemes Marcell*). A saját koncepció alapján jelentős nemzetközi együttműködéssel létrehozott kiállítások számos fontos tudományos eredményt hoztak (*Monet és barátai*, *Van Gogh*, *Sigismundus rex et imperator*), a modern anyag esetében elsősorban a hazai gyűjtés- és recepciótörténet szempontjából. Mivel ezek katalógusai idegen nyelven is megjelentek, lehetővé vált, hogy a magyar vonatkozások külföldön is ismertek legyenek.

Szépművészeti Múzeumban megrendezett saját: 31

Legfontosabbak: *Schickedanz Albert (1846–1915)* (1996), *A vadászó kentaur* (1998), *Itáliai reneszánsz rajzok I.* (1998), *Dürer Apokalipszis-metszetei* (1999), *Picasso grafikái* (1999), *Gótikus szobrok* (1999), *Remekművek alteregói: régi gipszöntvények* (1999), *Mesterrajzok Dürertől Daliig* (2000), *Az Ország Háza* (2000), *1900: A századforduló művészete* (2002), *Monet és barátai* (2003), *Verrocchio Krisztusa* (2003), *Észak-itáliai reneszánsz rajzok* (2003), *A századforduló világa 1800* (2003), *Az Esterházy-örökség* (2004), *A fáraók után. A kopt művészet kincsei Egyiptomból* (2005), *Dürer és kortársai. Művészóriások óriásmetszetei. Miksa császár diadala* (2005), *Kép a képben. Művész és közönség öt évszázad grafikumművészetében* (2005), *Térey Gábor emlékkiállítás* (2006), *Van Gogh Budapesten* (2006), *Sigismundus rex et imperator* (2006), *Mantegnától Hogarthig. A rézmetszés négy évszázada* (2007), *Vera Molnár/Cézanne* (2010), *El Grecótól Rippl-Rónaiig. Nemes Marcell, a mecénás műgyűjtő* (2011), *[Cézanne és a múlt* (2012)].

Szépművészeti Múzeumban megrendezett befogadott: 29

Legfontosabbak: *Egy magángyűjtemény képei a Marghescu-gyűjteményből* (1999), *V. da Silva és Szenes Árpád portréi* (1999), *Klee, Tanguy, Miró* (2000), *Rajzok és akvarellek a német romantika korából* (2002), *Giacometti életmű-kiállítás* (2004), *J. Miró kamarakiállítás* (2004), *Picasso, Klee, Kandinszkij a svájci Rupf-gyűjteményből* (2007), *A szépség vonalai* (2008), *Reneszánsz a fáraók Egyiptomában* (2008), *Ferdinand Hodler* (2008), *Mítoszok földje. Gustave Moreau művészete* (2009), *A nő dicsérete. Alfons Mucha – a szecesszió cseh mestere* (2009), *Turner és Itália* (2009), *Degas-tól Picassóig. Francia mesterművek a moszkvai Puskin Múzeumból* (2010), *Fernando Botero* (2010), *Nuda Veritas. Gustav Klimt és a bécsi szecesszió kezdetei 1895–1905* (2010), *A Nyolcak* (2011).

Szépművészeti Múzeumban megrendezett befogadott +saját: 3

Legfontosabbak: Péri László konstruktivista munkái (1999), *El Greco, Velázquez, Goya. Öt évszázad spanyol festészete* (2006), *A Mediciek fénykora* (2008).

Külföldön önálló kiállítás a Szépművészeti Múzeum anyagából

Legfontosabbak: „Zeichnen ist Sehen”. *Meisterwerke von Ingres bis Cézanne aus dem Museum der Bildenden Künste Budapest und aus schweizer Sammlungen* (Bern, Kunstmuseum, 1996), *Francisco Goya gravură din colecțiile Szépművészeti Múzeum Budapesta. [Francisco Goya (1746–1828)]*. (Sibiu, Muzeum Brukenthal, 1996), *Von Raffael bis Tiepolo. Italienische Kunst aus der Sammlung des Fürstenhauses Esterházy. Eine Ausstellung der Schirn Kunsthalle Frankfurt in Zusammenarbeit mit dem Museum der Bildenden Künste Budapest* (Frankfurt a. M., Schirn Kunsthalle, 1999), *From Raphael to Tiepolo* (Montréal, Musée des Beaux-Arts, 2002), *L'Eredità Esterházy* (Roma, Istituto Nazionale per la Grafica, 2002), *Da Raffaello a Goya* (Torino, Palazzo Bricherasio, 2004), *Sigismundus rex et imperator* (Luxemburg, Musée National d'histoire et de l'art, 2006), *Nicolas II. Esterházy. Un prince hongrois collectionneur* (Compiègne, Musée National du Château, 2007), *Renaissance et maniérisme aux Pays-Bas* (Paris, Louvre, 2008).

Iparművészeti Múzeum

Állandó kiállítás

A *Művészet és mesterség* című állandó kiállítást 2002-ben Simon Károly főigazgató lebontatta. Az új állandó kiállítás *Gyűjtők és kincsek* címmel 2006-ban nyílt meg Horváth Hilda rendezésében, tudományos katalógussal.

Időszaki kiállítások

Az Iparművészeti Múzeum minden évben otthont ad a Moholy-Nagy- és Kozma-ösztöndíjasok kiállításának, ezenkívül számos kortárs iparművész gyűjteményes bemutatkozásának is. (Ezekhez rendszerint megjelenik katalógus, de közülük csupán Péreli Zsuzsa kiállítását emeltem ki, mert ennek készült bevezető tanulmánnyal, tárgyleírásokkal ellátott katalógusa.) A tárgyalt időszakban jelentős szakmai eredményeket hoztak az Iparművészeti Múzeum épületére és gyűjteményeire vonatkozó kutatások és kiállítások. 2006-tól megsaporodtak a múzeumi publikációk között a tudományos igényű katalógusok, különösen fontosak a reneszánsz évben rendezett kiállítások és az Esterházy-anyagról szóló publikációk.

IM-ben megrendezett saját

Legfontosabbak: *Szeccesszió. A 20. század hajnala* (1996), *Az Iparművészeti Múzeum palotájának építéstörténete* (1996), *Zsolnay szeccessziós kerámiák* (1998), *Üveg és ragyogás* (2000), *Örökségünk őrzői* (2000), *A bútor története a gótikától a biedermeierig* (Nagytétényi Kastélymúzeum, 2000), *Hímezték egykoron selyemmel, arannyal* (2001), *Kincsünk a nemzeté* (2001), *Maróti Géza „Mi vagyunk Atlantisz” – Vederemo!* (2002), *Az üveg jelentése* (2002), *Démonok és megmentők. Népi vallásság a tibeti és mongol buddhizmusban* (Hopp Múzeum, 2003), *Hamvas őszibarack és mohamedánké. A kínai kerámia művészete* (Hopp Múzeum, 2004), *Ipar és művészet. 150 éve Zsolnay* (2004), *Tudomány és művészet. Wartha Vince emlékkiállítás* (2005), *Az új ház. Kozma Lajos modern villái* (2006), *Esterházy-kincsek* (2006), *Oszmán-török szőnyegek az Iparművészeti Múzeum gyűjteményéből. In memoriam Batári Ferenc* (2007), *Tiffany és Gallé. A szeccesszió üvegművészete* (2007), *Habán mítosz. Hutterita kerámiaművészeti tárgyak magyar magángyűjteményekben* (2007), *Beatrix hozománya. Az itáliai majolikaművészet és Mátyás király udvara* (2008), *„Puttók játékai”. A Medicikárpitok* (2008), *Értékmentő szenvedély. Műtárgyak magyar magángyűjteményekből* (2008),

A Buitenzorg-villa lakója. A világutazó, műgyűjtő Hopp Ferenc (Hopp Múzeum, 2008), „Köszálon termett sajtó lilium”. *A magyar szecesszió bútortervezői* (2009), *Főúri öltözetek az Esterházy-kincstárból* (2010), *Két korszak határán. Perzsa művészet a Qádzsár-korban* (2011), *[Art deco és modernizmus* (2012)].

IM-ben nem saját gyűjteményből megrendezett, illetve befogadott kiállítások

Legfontosabbak: *A porcelánművészet európai klasszikusai – Az Európai Porcelánmanufaktúrák Közösségének kiállítása* (1996), *Martin Székely* (1996), *Gerhard Munthe kárpitjai* (1997), *Belga szecesszió* (1997), *Prágai hölgyek a századfordulón – cseh szecessziós divat* (1999), *Fél évszázad magyar kerámiaművészete* (1999), *Olasz design* (1999), *A művészetek szintézise az otthontól a monumentális terekig – A gödöllői művésztelep* (2001), *Svéd design* (2001), *Umbriai kerámiák* (2002), *Kerámia – kultúra – innováció* (2002), *Éksztől a plasztikáig – Kortárs magyar ötvösművészek* (2003), *Hol tartunk? Magyar belsőépítészet* (2003), *Skandináv design a mítoszon túl* (2005), *Bronzba zárt imák – Orosz fémikonok* (2005), *Flamand formák 1900–2000 – designkiállítás* (2005), *Törékeny harmónia – Klasszicista porcelánok a zágrábi Muzej Marton gyűjteményéből* (2011), *Unpolished – kortárs lengyel design* (2011), *[Művészet mindenkinek – a Victoria and Albert Museum* (2012)].

Az IM rendezésében külföldön: 5

Exhibition presenting relations between Herend and Queen Elisabeth, the House of Habsburg (Tokió, Oszaka, Kobe, Kyoto..., 2000–2001), *Hungarian Ceramics from the Zsolnay Manufactory 1853–2001* (New York, The Bard Graduate Center for Studies in the Decorative Arts, Design and Culture, 2002), *Hungary's Heritage. Princely Treasures from the Esterházy Collection* (együttműködő intézmények: MNM, MNG; London, Somerset House, Gilbert Collection, 2001), *Web of Europe* (Brüsszel, Musées Royaux d'Art et d'Histoire, 2011), *[Tiffany and Gallé (Zágráb, Iparművészeti Múzeum, 2012)]*.

Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum

Állandó kiállítás

A Ludwig Múzeum 1996-ban bővült Kortárs Művészeti Múzeummá, s 2005-ig a Budavári Palotában, ezt követően a Művészetek Palotája (MÚPA) épületében kapott helyet. A gyűjtemény új állandó kiállítását 2005-ben Néray Katalin rendezte, majd 2008-ban Szipócs Krisztina, Baksa-Sóós Vera és Üveges Krisztina kiegészítette, némileg módosította. A 2010-ben megrendezett *Félreértelhetetlen mondatok. Az újragondolt gyűjtemény* című kiállítás (kurátor: Tímár Katalin) valójában a múzeum szembenézése volt a saját múltjával. Bencsik Barnabás igazgató állandó kiállítás helyett a múzeum saját gyűjteményéből új szempontok szerint évenként mutatott be kiállításokat, amelyeknek koncepcióját a múzeum munkatársai dolgozták ki. Az állandó kiállítás anyagáról, a gyűjteményről és a múzeum történetéről 2010-ben született szakszerű és igényes katalógus.

Időszaki kiállítások

A múzeum monografikus, gyűjteményes vagy tematikus tárlatok sorát rendezte a tárgyalt időszakban. Ezekhez a kiállításokhoz tudományos igényű, tanulmányokkal és műtárgyjegyzékkel kísért katalógusok jelentek meg. A kiállítások gyakran külföldi partnerekkel közösen valósultak meg, ez lehetővé tette a tárlatok külföldre utaztatását is. Az intézmény nagy számban fogadott be utazó kiállításokat, ezek néhány esetben hazai vonatkozású kiegészítésekkel bővültek: ilyen volt például a Breuer Marcell- vagy a Moholy-Nagy László-kiállítás. A regionális, közép-európai kontextus előtérbe kerülését jelezte a 2010-ben megrendezett *Keleten a helyzet* című kiállítás.

A 2009-es Amerigo Tot – *Párhuzamos konstrukciók* kiállítás az életmű elemzésén keresztül a hatalom és a művészet viszonyát boncolta rámutatva a politikai kontextus jelentőségére, a kánon történetiségére és relativitására. A múzeumi szakma időszerű önreflexiójára hívta fel a figyelmet a *Helyszíni szemle. A múzeum a múzeumból* című kiállítás, amelyet színvonalas előadás-sorozat (és utóbb megjelent kötet is) kísért.

Saját: 32

Legfontosabbak: Bukta Imre (1996), Körösenyi Tamás (1997), *Antológia* (1998), Gulyás Gyula (1999), Köves Éva (2001), Orshi Drozdik (2002), König Frigyes (2002), Kicsiny Balázs (2002), Lakner László (2004), Birkás Ákos (2006), Maurer Dóra (2008), Csörgő Attila (2009), *Új szerzemények* (2009), Amerigo Tot (2009), Kepes György (2010), Gerber Pál (2010), *Félreérthetetlen mondatok* (2010), Martin Munkácsi (2010), *Keleten a helyzet. Közép- és kelet-európai videóművészet 1989–2009* (2010), *A képzelet tudománya* (2011), *Helyszíni szemle* (2011), Megyik János (2012), *Société réaliste* (2012).

Befogadott: 42

Legfontosabbak: Jan Fabre (1996), *Ad hoc. Mai román művészet* (1997), Jiří Kolár (1998), *Muntadas* (1998), *Budapest–Marseille* (1998), *A modernség talánya* (2005), *Essence of Life Art* (2005), *Rezonancia* (2006), Katarzyna Kozyra (2007), Breuer Marcell (2007), *Franc Loire gyűjteménye* (2007), *Határátlépések* (2007), Agnes Denes (2008), Braco Dimitrijević (2008), Anton Corbijn (2009), *Sarkvidék hisztéria* (2009), *Keleten a helyzet* (2010), Mladen Stilinović (2011), Moholy-Nagy (2011), *Taiwan Calling* (2011).

Budapesti Történeti Múzeum

Állandó kiállítás

A BTM Kiscelli Múzeumának új állandó kiállítása 2003-ban nyílt meg Erdei Gyöngyi és Rostás Péter rendezésében *A Főváros régisége – Közterek és magánterek, 1780–1940* címmel. A BTM főépületében az új állandó kiállítás első része készült el 2011-ben *Budapest – Fény és árnyék. A főváros 1000 éves története* címmel Perényi Roland és Végh András koncepciója alapján.

Művészettörténeti kiállítás, saját: 9

Legfontosabbak: *Szent Zsigmond templom gótikus szobrai* (1996), *Művész (ön)arcképek* (2001), *Klimt, Schiele, Kokoschka / Az áttörés kora. Bécs és Budapest a historizmus és az avantgárd között, 1873–1920* (2004), Farkas István (2005), Pollack Mihály (1775–1855) (2005), *Művészgenerációk. A Györgyi-Giergl család három évszázada* (2006), *Corvin-tükör. A kultusz évszázadai* (2008), Paizs Goebel Jenő gyűjteményes kiállítás (2009), *Empire és biedermeier bútorművészet Magyarországon* (2011).

Művészettörténeti kiállítás külföldön: 2

Zeitbrücke. Ungarische Kunst des 20. Jahrhunderts (Passau, 2001), *Zeit des Aufbruchs. Budapest und Wien zwischen Historismus und Avantgarde* (Bécs, 2003).

Művészettörténeti jelentőségű történeti kiállítások, saját: 15

Legfontosabbak: *Az utolsó magyar királykoronázás képei* (1996), *Egy nagyváros születése* (1998), *A Budavári Királyi Palota évszázadai* (2000), *Symphonia Hungarorum* (2001), *Egy közép-európai vállalkozó Budapesten. Schmidt Miksa magyarországi tevékenysége és hagyatéka* (2001), *Milleniumi vasút* (2002), *Mariazell és Magyarország – Egy zarándokhely emlékezete* (2004), *Habsburg*

Mária, Mohács özvegye. A királyné és udvara 1521–1531 (2005), Andrassy Dénes, egy műpártoló és műkedvelő arisztokrata. 1835–1913 (2006), Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban, 1458–1490 (2008), Kálvin hagyománya. Református kulturális örökség a Duna mentén (2009), Görög örökség (2009), Korszerű lakás 1960 – Az óbudai kísérlet (2011).

Művészettörténeti jelentőségű történeti kiállítások, külföldön: 2

Un château pour un royaume. Histoire du château de Budapest (Párizs, 2001), *A múlt rétegei. A budavári Szent György tér története* (Zágráb, 2002).

Műcsarnok

Mivel a Műcsarnoknak nincsen saját gyűjteménye, alapvetően minden kiállítása befogadott, de legtöbbször belső kurátorral. Jelentős nemzetközi retrospektív és tematikus tárlatokat mutat be, s ezen belül a közép-kelet európai régió is megjelenik, ilyen volt például a magyar–román *Szín e változások* című kiállítás. Monografikus retrospektív kiállítások sorát rendezte meg az intézmény a hazai 1960–1970-es években alkotó nemzedék, majd az 1980-as évek generációja tagjainak is (Hencze Tamás, Haraszty István, Koncz András stb.). Különböző műfaji tárlatok befogadására példa: *Látvány, Feketén-fehéren. Kortárs grafika, Média modell, Iparművészet, Fotóművészet, Szobrászaton innen és túl*. 2000 után a legfiatalabb generáció is helyet kap: *Áthallások, Szerviz*. A művészettörténet-tudomány szempontjából legfontosabbak azok a kortárs művészeti ívelő, történeti-tematikai kiállítások, amelyekhez komoly tudományos katalógus készült. A tárgyalt időszakban ezek közül talán legjelentősebb a *Perspektíva* kiállítás volt, de ide sorolható a *BBS 50*, vagy a *Vajda Lajos Stúdió* visszatekintő bemutatója is.

Legfontosabbak: *László Károly gyűjtemény* (1996), *Jean Fautrier* (1996), *Fluxus Németországban* (1996), *Hencze Tamás* (1997), *Olaj/vászon* (1997), *Haraszty István* (1998), *Rozsda Endre* (1998), *Mail Art* (1998), *Koncz András* (1998), *Szín e változások* (1998), *Látvány. Magyar művészet a színház és a film között* (1998), *Perspektíva* (1999–2000), *Áthallások* (2000), *Szerviz* (2001), *Feketén-fehéren. Kortárs grafika* (2001), *Média modell* (2001), *Iparművészet* (2001), *Fotóművészet* (2001), *Szobrászaton innen és túl* (2001), *Konkoly* (2001), *Szentendrei Vajda Lajos Stúdió 1972–2002* (2002), *Fehér László* (2002), *El Kazovszkij* (2003), *Lossonczy Tamás* (2005), *Reigl Judit* (2005), *Kempelen – Ember a gépben* (2007), *BBS 50. A Balázs Béla Stúdió 50 éve* (2009), *Pillanatgépek* (2009), *Taiwan calling* (2010), *A pult mögött. A posztoszocialista gazdaság jelenségei a kortárs művészetben* (2010).

Magyar Nemzeti Múzeum

Az MNM viszonylag ritkán rendez művészettörténeti kiállításokat, vagy olyan történeti kiállításokat, melyekben művészettörténészek jelentős szerepet kapnának, és katalóguspublikációik tudományos eredményeket tartalmaznának.

A kivételek közül a tárgyalt időszakban kiemelendők a következők: *Magyar kereszténység 1000 éve* (2001), *A szépség dicsérete. 16–17. századi magyar főúri öltözködés és kultúra* (2001), *Hölgyek palettával. A magyar nőfestészet* (2008), *Királylányok messzi földről. Magyarország és Katalónia a középkorban* (2009).

Összeállította Róka Enikő

7. melléklet

Az Mta II. Osztályának Művészettörténeti (Tudományos) Bizottsága

Az MTA Művészettörténeti Tudományos Bizottsága szükségesnek és hasznosnak ítélte, hogy – bár a szakma helyzetéről szóló, fenti áttekintése az 1996–2011 közötti 15 éves időszakra vonatkozik – magának a Bizottságnak az összetételére vonatkozó, a végbement változásoknak és a szakma képviselőit megértéséhez szükséges információkat itt 1990-től kezdve foglalja össze. Mindez tanulságos lehet a rendszerváltás folyamatainak és az MTA köztestülete 1994-től kialakult működési feltételeinek teljesebb megismeréséhez is.

A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Bizottsága, hasonlóan az MTA többi tudományos bizottságához, az Akadémia különböző tudományszervezési koncepciói függvényében, változó feladatkörrel működött. Tagjait korábban a tudományos fokozattal rendelkező művészettörténészek közül választhatta, ám egy idő után az ebből fakadó ellentmondásokat észlelve, a Művészettörténeti Bizottságnak lehetősége nyílt arra, hogy tagságát a szakma intézményeinek és művelőinek minél szélesebb körére bővítse. Erre 1990 őszén került sor. A változtatás lényegét a Bizottság akkori titkára így foglalta össze: A Bizottság tagsága „1990-ben oly mértékben kicserélődött, hogy lényegében újjáalakulásáról beszélhetünk. Az eddigi gyakorlat (egyebek között) a tudományos minősítéshez kötötte a bizottsági tagságot; tekintettel arra, hogy a művészettörténet területén a kontraszelektációs folyamatok miatt a tudománynak éppen néhány legjelesebb képviselője nem rendelkezett fokozattal, ezen a gyakorlaton túlléptünk és a minősítettség az új Bizottság felállításakor nem játszott szerepet. A tagok kiválasztásában a szakmai közvélemény megítélése volt a mérvadó, illetve az a szempont, hogy a Bizottságban a művészettörténet legfontosabb intézményei megfelelő módon legyenek képviselve. Ezen intézményekből az ottani munkatársak delegálták az erre érdemes kollégákat.

1990 őszén a Bizottság a következő összetételben alakult újjá – elnök: *Németh Lajos* (ELTE Művészettörténeti Tanszék), titkár: *Sisa József* (MTA Művészettörténeti Kutató Intézet), tagok: *Entz Géza*, *Galavics Géza* (MTA Művészettörténeti Kutató Intézet), *Garas Klára*, *Gerszi Teréz* (Szépművészeti Múzeum), *Horler Miklós* (Országos Műemlékvédelmi Hivatal), *Keserü Katalin* (ELTE Művészettörténeti Tanszék), *Komárik Dénes*, *Kovács Péter* (István Király Múzeum, Székesfehérvár), *Kovács Éva* (MTA Művészettörténeti Kutató Intézet), *Lővei Pál* (Országos Műemlékvédelmi Hivatal), *Mojzer Miklós* (Szépművészeti Múzeum), *Prokopp Mária* (ELTE Művészettörténeti Tanszék), *Rózsa György* (Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok), *Szabolcsi Hedvig* (MTA Művészettörténeti Kutató Intézet), *Szilágyi András* (Iparművészeti Múzeum), *Szilágyi János György* (Szépművészeti Múzeum), *Török Gyöngyi* (Magyar Nemzeti Galéria), *Urbach Zsuzsa* (Szépművészeti Múzeum), *Vayer Lajos*. 1991 őszén fájdalmas veszteség érte a Bizottságot: elhunyt elnöke, *Németh Lajos*. Helyére szeptember 25-én *Galavics Géza*t választottuk.” (Részlet Sisa Józsefnek a Bizottság 1990–1992 közötti tevékenységét tárgyaló összefoglalásából, megjelent: *Műemlékvédelmi Szemle*, 1992. 2. 132–135.)

A Bizottság bírálta el 1992-ig az OTKA-pályázatokat, s ezekben az években foglalkozott azzal a sokáig megoldatlan kérdéssel, hogy néhány, nemzetközileg is kiemelkedő tudományos munkássággal rendelkező művészettörténész ne disszertációval, hanem tézisekkel kaphasson tudományok doktora fokozatot. Sorra járta a legjelentősebb múzeumokat, hogy tájékozódjék az ottani művészettörténészek foglalkoztatottságáról, a gyűjteménygyarapítás lehetőségeiről, a múzeumok változó szerepéről, együttes ülést tartott az MTA Építészettörténeti és -Elméleti Bizottságával a műemléki topográfia helyzetéről, az *Acta Historiae Artium* főszerkesztőváltásáról – hogy csak e néhány példával érzékeltessek a Bizottság tevékenységének karakterét.

A Művészettörténeti Bizottság tagjainak megválasztásánál 1993 és 2011 között az a gyakorlat érvényesült, hogy az MTA köztestületi tagságának művészettörténészei saját soraikból titkos levélsvavazással megválasztották a Bizottság tagjait, s a megalakult Bizottság, hogy a különböző intézmények és szakterületek arányos képviseletét biztosítsa, meghívással tagjai közé választott további jeles szakembereket is. A Bizottságnak az akadémiai alapszabály előírása szerint a szakterület akadémikusai hivatalból tagjai. A tagválasztást 2008-ig a leköszönő Művészettörténeti Bizottság felkért tagjai bonyolították le, 2008-tól a bizottsági tagválasztás elektronikus szavazás formájában, az MTA központi szervezésében zajlott. 2011-től az MTA Tudományos Bizottságainak tagjai már csak a köztestületi tagok közül választhatók. Az akadémiai tudományos bizottságokban a tagság maga választja meg soraiból a Bizottság elnökét, alelnökét/alelnökeit és titkárát.

A Művészettörténeti Bizottság egyik fontos feladata kezdettől, hogy közreműködjön az akadémiai tudományos fokozatok, illetve cím (a művészettörténet tudomány kandidátusa és doktora, majd az MTA doktora) megszerzésének eljárásában, kezdetben a Tudományos Minősítő Bizottság illetékes szakbizottságába delegált művészettörténészek révén, majd 1994-től, amikor az MTA Filozófiai és Történettudományok Osztálya joga lett a javaslattevél, a Művészettörténeti Bizottságra a habitusvizsgálat és annak előterjesztése hárult. A művészettörténész pályázók disszertációjának befogadásáról és a bíráló bizottság tagjainak összeállításáról a Művészettörténeti Bizottság készíti előterjesztést az Osztály számára.

1995-ben a Művészettörténeti Bizottság kezdeményezte egy Opus Mirabile elnevezésű művészettörténész díj alapítását az előző év legjelentősebb hazai, tudományos katalógussal kísért múzeumi kiállításai, valamint az abban az évben megjelent legkiválóbb művészettörténeti tanulmányok elismerésére. A díjat évenként a Tudományos Akadémia épületében, az Akadémiai Képtárban ünnepélyes keretben között adjuk át, alkalmat teremtve arra, hogy a Művészettörténeti Bizottság a művészettörténeti tudományos tevékenységről, annak aktuális feladatairól és eredményeiről véleményt nyilvánítson és értékelést adjon. Az Opus Mirabile díj kitüntetettjeinek névsorát és elismerésre méltó munkáik címét évenkénti bontásban lásd e folyóirat-számunkban.

Az MTA Művészettörténeti Tudományos Bizottsága feladatának s kötelességének tartja, hogy mint a művészettörténészek választott tudományos testülete, folyamatosan figyelemmel kísérje és megtárgyalja a művészettörténet művelését és intézményeinek tevékenységét, időről időre áttekintse a hazai művészettörténet-tudomány helyzetét, s esetenként szakmai állásfoglalást fogalmazzon meg a művészettörténész szakma egészét érintő kérdésekről. Az MTA Művészettörténeti Bizottsága a kezdetektől a Comité International d'Histoire de l'Art (CIHA) magyar nemzeti bizottságaként tevékenykedik, s a nemzetközi szervezetbe a magyar képviselőket a Művészettörténeti Bizottság tagjai közül delegáljuk (neveiket lásd a bizottsági taglista végén).

Galavics Géza

Az MTA Művészettörténeti (Tudományos) Bizottság tagjai

Az 1990. május–1993. május akadémiai választási ciklusban

1990 őszén a Bizottság az alábbi összetételben alakult újjá:

Elnök: Németh Lajos (haláláig, 1991. szeptember 4-ig), **Galavics Géza** (1991. szeptember 25-től), **titkár:** Sisa József; tagok: Entz Géza (haláláig, 1993. március 2-ig), Galavics Géza, Garas Klára, Gerszi Teréz, Horler Miklós, Keserü Katalin, Komárik Dénes, Kovács Péter, Lövei Pál, Mojzer

Miklós, Kovács Éva, Prokopp Mária, Rózsa György, Szabolcsi Hedvig, Szilágyi András, Szilágyi János György, Török Gyöngyi, Urbach Zsuzsa, Vayer Lajos. A Bizottság újjáalakulásáról és tevékenységéről részletesen lásd *Műemlékvédelem*, 1992. 2. 132–135 (Sisa József)

Az 1993. május–1996. május akadémiai választási ciklusban

Elnök: Galavics Géza, titkár: Sisa József; tagok: Beke László, Dávid Ferenc, Garas Klára, Gerszi Teréz, Jávor Anna, Komárik Dénes, Kovács Péter, Kovalovszky Márta, Lövei Pál, Marosi Ernő, Mojzer Miklós, Néray Katalin, Passuth Krisztina, Prokopp Mária, Rózsa György, Szilágyi András, Szilágyi János György, Urbach Zsuzsa, Vayer Lajos

Az 1996. május–1999. május akadémiai választási ciklusban

Elnök: Galavics Géza, titkár: Sisa József; tagok: Beke László, Buzási Enikő, Czére Andrea, Dávid Ferenc, Garas Klára, Gerszi Teréz, Jávor Anna, Kelényi György, Komárik Dénes, Kovács Péter, Kovalovszky Márta, Lövei Pál, Marosi Ernő, Mojzer Miklós, Néray Katalin, Passuth Krisztina, Rózsa György, Szilágyi András, Tímár Árpád, Urbach Zsuzsa, Vayer Lajos

Az 1999. május–2002. május akadémiai választási ciklusban

Elnök: Komárik Dénes (2002 februárjáig), **alelnökök: Galavics Géza** (2002 februárjától mb. elnök) **és Lövei Pál, titkár: Sisa József;** tagok: Beke László, Buzási Enikő, Czére Andrea, Dávid Ferenc, Ember Ildikó, Eörsi Anna, Farbaký Péter, Garas Klára, Gerszi Teréz, Jávor Anna, Kelényi György, Kovalovszky Márta, Marosi Ernő, Mikó Árpád, Néray Katalin, Passuth Krisztina, Prékopa Ágnes, Rózsa György, Szabó Júlia, Tímár Árpád, Urbach Zsuzsa, Vayer Lajos (†2001. március 31.)

A 2002. május–2005. május akadémiai választási ciklusban

Elnök: Galavics Géza, alelnök: Lövei Pál, titkár: Farbaký Péter; tagok: Beke László, Bibó István, Buzási Enikő, Czére Andrea, Dávid Ferenc, Eörsi Anna, Garas Klára, Gerszi Teréz, Jávor Anna, Kelényi György, Komárik Dénes, Kovalovszky Márta, Marosi Ernő, Mikó Árpád, Néray Katalin, Passuth Krisztina, Pataki Gábor, Prokopp Mária, Rózsa György, Sisa József, Szabó Júlia (†2004. május 30.), Szilágyi András, Tímár Árpád, Urbach Zsuzsa

A 2005. május–2008. május akadémiai választási ciklusban

Elnök: Galavics Géza, alelnök: Lövei Pál, titkár: Farbaký Péter; tagok: András Edit, Beke László, Czére Andrea, Dávid Ferenc, Eörsi Anna, Garas Klára, Gerszi Teréz, Jávor Anna, Kelényi György, Komárik Dénes, Kovalovszky Márta, Marosi Ernő, Mikó Árpád, Nagy Ildikó, Néray Katalin (†2007. szeptember 5.), Passuth Krisztina, Pataki Gábor, Sisa József, Szakács Béla Zsolt, Szilágyi András, Tímár Árpád, Zwickl András

A 2008. május–2011. május akadémiai választási ciklusban

Elnök: Marosi Ernő, alelnökök: Jávor Anna, Galavics Géza, titkár: Szentesi Edit; tagok: András Edit, Beke László, Bibó István, Bodnár Szilvia, Buzási Enikő, Czére Andrea, Dávid Ferenc, Eörsi Anna, Farbaký Péter, Garas Klára, Gergely Mariann, Gerszi Teréz, Kelényi György, Komárik Dénes, Kovács András, Kovalovszky Márta, Lövei Pál, Mikó Árpád, Nagy Ildikó, Papp Szilárd, Passuth Krisztina, Pataki Gábor, Prékopa Ágnes, Rényi András, Sisa József, Szakács Béla Zsolt, Szilágyi András, Takács Imre, Tímár Árpád, Zwickl András

A 2011. május–2014. május akadémiai választási ciklusban (a Bizottság 2012. január 27-én alakult meg)

Elnök: Marosi Ernő, alelnökök: Galavics Géza, Jávora Anna, titkár: Szentesi Edit; tagok: András Edit, Beke László, Bibó István, Bodnár Szilvia, Buzási Enikő, Czére Andrea, Farbak Péter, Garas Klára, Gerszi Teréz, Gosztonyi Ferenc, Kelényi György, Komárik Dénes, Kovács András (külső tag), Lővei Pál, Mikó Árpád, Papp Szilárd, Passuth Krisztina, Prékopa Ágnes, Rényi András, Róka Enikő, Sisa József, Szakács Béla Zsolt, Takács Imre, Tímár Árpád, Zwickl András

A Comité International d’Histoire de l’Art (CIHA) magyarországi képviselői

Marosi Ernő (C.I.H.A. membre du Bureau 1989–1996)

Czére Andrea (C.I.H.A. membre suppléant 1996–2000, membre 2000–2004)

Beke László (C.I.H.A. membre suppléant 2000–2004, membre 2004–2008)

Lővei Pál C.I.H.A. membre suppléant 2004–2008, membre 2008–2012)

Sisa József (C.I.H.A. membre suppléant 2008–2012, membre 2012–2016)

Róka Enikő (C.I.H.A. membre suppléant 2012–2016)

Az MTA Közgyűlésének művészettörténész doktor képviselői akadémiai választási ciklusonként

Galavics Géza (1994–2000)

Prokopp Mária (2000–2003)

Lővei Pál (2003–2009)

Farbak Péter (2009–2012)

Jávora Anna (2009–2014)

Bibliográfia

Magyar művészettörténészek külföldön megjelent tudományos publikációi 2009–2011

A magyar művészettörténészek külföldön megjelent tudományos publikációiról az MTA II. Osztálya Művészettörténeti Tudományos Bizottsága kezdeményezésére a 2003-ban megjelent művekkel kezdve háromévenként készül(t) bibliográfia, hogy megkönnyítse a tájékozódást művészettörténet-írásunk legnehezebben áttekinthető teljesítményeiről. Az első összeállítást, amely a 2003 és 2005 között megjelent közlemények adatait tartalmazza, az *Ars Hungarica* 2007/1. száma közölte (letölthető a MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet honlapjáról is); a 2006 és 2008 közötti publikációk bibliográfiája az *Ars Hungarica* 2011/1. számában jelent meg. Az alábbi jegyzék ezekhez is tartalmaz néhány kiegészítést.

Azok a kiadványok, amelyeknek több magyar szerzője van, rövidítve szerepelnek. Közülük a kiállítási katalógusokban található katalógustételeknek az egyes szerzőknél *csak a számát* adjuk meg, kivéve az Esterházy-gyűjtemény rajzaiból 2011-ben Jeruzsálemben rendezett kiállítás katalógusának esetét, mert abban a szöveges katalógustételek nincsenek számozva. Ez utóbbinál – mint a rövidítésjegyzékben nem szereplő kiállítási katalógusoknál mindenütt – a tétel *címét is* feltüntettük a bibliográfiában. Az elektronikus, illetve digitalizált kiadások közül csak a szabad hozzáférhetőségeket vettük föl.

Rövidítések

AKL

Saur Allgemeines Künstlerlexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker. München–Leipzig, K. G. Saur, Bd. 61–65, 2009; Berlin–New York, W. De Gruyter, Bd. 66–69, 2010; Bd. 70–71, 2011; Nachtrag Bd. 4, 2011.

Amplius vetusta servare 2006

Amplius vetusta servare. Primi esiti del progetto europeo Archivio Storico dei Restauratori europeo / First results of the European Project Historical Archive of European Conservator-Restorers. Eds. Matteo PANZERI–Cinzia GIMONDI. Lurano–Saonara, Associazione Giovanni Secco Suardo–Il Prato, 2006.

Esterházy Schlaininger Gespräche 2009

Die Familie Esterházy im 17. und 18. Jahrhundert. Tagungsband der 28. Schlaininger Gespräche 29. September–2. Oktober 2008. Hg. Wolfgang GÜRTLER–Rudolf KROPF. Red. Martin KRENN. Eisenstadt, Amt der Burgenländischen Landesregierung, Abteilung 7–Landesmuseum, 2009. (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, Bd. 128.)

Fsch B. Nagy Margit 2011

Stílusok, művek, mesterek. Erdély művészete 1690–1848 között. Tanulmányok B. Nagy Margit emlékére. Szerk. ORBÁN János. Marosvásárhely–Kolozsvár, Maros Megyei Múzeum–Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2011.

Fsch Kovács András 2011

Liber discipulorum. Tanulmányok Kovács András 65. születésnapjára. Szerk. KOVÁCS Zsolt–SARKADI NAGY Emese–WEISZ Attila. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület–Entz Géza Művelődéstörténeti Alapítvány, 2011.

ÖBL

Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950. Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Bd. 13, Lieferung 61, 2009; Bd. 13, Lieferung 62, 2010, lásd még www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_S

Umetnost okrog 1400

Umetnost okrog 1400. Globalni in regionalni pogledi / Art and Architecture around 1400. Global and Regional Perspectives. International colloquium under the auspices of the International Committee of the History of Art (CIHA). University Maribor, 10th–14th May 2011. Eds. Marjeta CIGLENEČKI–Gorazd BENCE–Polona VIDMAR. Maribor, Universita v Mariboru / University of Maribor–Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo / Slovene Art History Society, 2011. [A konferencia programfüzete.]

Villa I Tatti 2011

Italy and Hungary. Humanism and Art in the Early Renaissance [Acts of the International Conference held at Villa I Tatti The Harvard University Center for Italian Renaissance Studies, 6–8. June 2007]. Eds. Péter FARBAKY–Louis A. WALDMAN. Milano, Officina Libraria, 2011. (Villa I Tatti, 27.)

*

Cat. Barcelona 2009

Princeses de terres llunyanes: Catalunya i Hongria a l'edat mitjana (el catàleg mostra, Barcelona, Museu d'Història de Catalunya). Barcelona, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 2009. [A Királylányok messzi földről. Magyarország és Katalónia a középkorban című kiállítási katalógus (Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, 2009) katalán nyelvű változata.]

Cat. Esterházy Jerusalem 2011

The Prince and the Paper. Masterworks from the Esterházy Collection. Museum of Fine Arts, Budapest (exhibition catalogue, The Israel Museum, Jerusalem). Exhibition curator Meira PERRY-LEHMAN. Jerusalem, 2011. [Angol és héber nyelven.]

Cat. Esterházy Paris 2011

La Naissance du musée. Les Esterházy, princes collectionneurs (catalogue de l'exposition, Pinacothèque de Paris). Ed. Marc RESTELLINI. Paris, 2011.

Kat. Moszkva 2010

«От Рафаэля до Гойи». Шедевры из Музея изобразительных искусств, Будапешт (Каталог выставки, Государственный Музей Изобразительных Искусств им. А. С. Пушкина Москва). Ред. Илдико ЕМБЕР. Москва, 2010.

Kat. Renesancia 2009

Renesancia. Dejiny slovenského výtvarného umenia (katalóg výstavy, Slovenská národná galéria v Bratislave 2009–2010). Ed. Zuzana LUDIKOVÁ. Bratislava, 2009.

Cat. Royal Academy 2010

Treasures from Budapest. European Masterpieces from Leonardo to Schiele (exhibition catalogue, Royal Academy of Arts, London). Ed. David EKSERDJIAN. London, 2010.

Cat. Tokyo–Kyoto 2009–2010

Treasures of the Habsburg Monarchy. 140th Jubilee of the Friendship Treaty between Austria–Hungary and Japan (exhibition catalogue, The National Art Center, Tokyo–Kyoto National Museum). Ed. Nobuyuki SENZOKU. Tokyo, 2009–2010.

Aczél Eszter Krisztina

165. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 265–266.

Aknai Katalin

Gyécsek, József. In: *AKL*. Bd. 66, 410.

Haász, Ágnes. In: *AKL*. Bd. 67, 59.

Halász (Hopp–Halász), Károly. In: *AKL*. Bd. 68, 129–130.

Alföldy Gábor

Győry, Zsigmond. In: *AKL*. Bd. 66, 449.

Haday, Dániel. In: *AKL*. Bd. 67, 174.

Hein, János. In: *AKL*. Bd. 71, 180–181.

András Edit

Do I Dream Freely or on Command? Imagined masculinity in Socialist Hungary. In: *Gender Check. Femininity and Masculinity in the Art of Eastern Europe*. Ed. Bojana PEJIĆ. Wien, Museum Moderner Kunst Stiftung Ludwig–Köln, Verlag der Buchhandlung Walther König, 2009. 120–124.

Interviews with the researchers. Hungary: Edit András [interjú]. In: *Gender Check. Femininity and Masculinity in the Art of Eastern Europe*. Ed. Bojana PEJIĆ. Wien, Museum Moderner Kunst Stiftung Ludwig–Köln, Verlag der Buchhandlung Walther König, 2009. 351–352.

Dog Eat Dog: Who is in Charge of Controlling Art in the Post-Socialist Condition?. *Third Text. Critical and Contemporary Art and Culture* (London), 23. 2009. 1. (January) 65–77.

A Painful Farewell to Modernism: Difficulties in the Period of Transition. In: *Gender Check: Reader. Art and Theory in Eastern Europe*. Ed. Bojana PEJIĆ. Wien, Erste Foundation & Museum Moderner Kunst Stiftung Ludwig–Köln, Verlag der Buchhandlung Walther König, 2010. 115–125. [Másodközlés; ¹1997.]

Gender Minefield: The Heritage of the Past. In: *Gender Check: Reader. Art and Theory in Eastern Europe*. Ed. Bojana PEJIĆ. Wien, Erste Foundation & Museum Moderner Kunst Stiftung Ludwig–Köln, Verlag der Buchhandlung Walther König, 2010. 179–183. [Másodközlés; ¹1999.]

Selected Bibliography. Hungary. In: *Gender Check: Reader. Art and Theory in Eastern Europe*. Ed. Bojana PEJIĆ. Wien, Erste Foundation & Museum Moderner Kunst Stiftung Ludwig–Köln, Verlag der Buchhandlung Walther König, 2010. 381–382.

Public monuments in changing societies. *Ars. Časopis Ústavu dejín umenia Slovenskej akadémie vied* (Bratislava), 43. 2010. 1. 39–49.

Interview with Gábor András. *ARTMargins online* (Chicago), 22 September 2010, lásd <http://artmargins.com/index.php/5-interviews/597-interview-with-gabor-andrasi-interview>

Die Nationalismusfrage ist unausweichlich zur künstlerischen Auseinandersetzung mit rechten Tendenzen in den ehemaligen Ostblockstaaten am Beispiel Ungarns. *Springerin* (Wien), 16. 2010. 3. 32–36.

- The Unavoidable Question of Nationalism. *Springer online* (Wien), 16. 2010. 3., lásd <http://www.springer.at/dyn/heft.php?id=64&pos=0&textid=0&lang=en>
- Lineaarse kunstiajaloo aeg on otsas. Ungari kunstiteoreetiku ja – ajaloolasega Edit Andrásiga vestleb Reet Varblane. [Reet Varblane interjúja András Edittel.] *SIRP. Eesti Kultuurleht* (Tallinn), 2010. május 28., 12–13.
- Tapestry from an art historian's point of view. A personal journey of discovery. *Textile Forum* (Hannover), 2010. 2. 24.
- (Turai Hedviggel együtt:) Meta-Manifesta. *IDEA. Artă + societate / arts + society* (Cluj), 2010. 36–37. 97–106., lásd még http://idea.ro/revista/pdf/IDEA36_37.pdf
- Positia fostului bloc estic în naile teorii critice și în practicile curatoriale recente / The ex-Eastern bloc's position in the new critical theorial practice. *IDEA. Artă + societate / arts + society* (Cluj), 2011. 40. 79–95., lásd még <http://idea.ro/revista/pdf/IDEA40.pdf>
- Wessen Nostalgie ist die Ostalgie? Eine Überblicksausstellung zur Kunst Osteuropas und der ehemaligen Sowjetrepubliken im New Museum, New York. *Springer* (Wien), 17. 2011. 4. 54–57.
- Nationalism claiming the public space. In: *Continental breakfast. Place of Encounter. Fifth CEI Venice Froum for Contemporary Art Curators*. Ed. Giuliana CARBI. Trieste, Trieste Contemporanea, 2011. 12–21.
- Călătorie îtrecut, în folosul prezentului. *Arta* (Bukarest), 2011. 2–3. 14–15.

Andrási Gábor

- Csörgő Attila. In: *Les Promesses du Passé – The Promises of the Past 1950–2010. A discontinuous history of art in former Eastern Europe* (catalogue d'exposition, Centre Pompidou, Paris). Paris, 2010. 61–62.
- Focus Issue Hungary. Interview with Gábor András (interviews Edit ANDRÁS). In: *ARTMargins online* (Chicago), 22 September 2010, lásd <http://artmargins.com/index.php/5-interviews/597-interview-with-gabor-andrasi-interview>

Bakó Zsuzsanna

- 174., 180. és 210. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 268, 269, 276.

Balla Gabriella

- La Manufacture de Herend / The Herend Manufactory. In: *La porcelaine de Herend / Herend Porcelain* (Ariana, Musée suisse de la céramique et du verre, Genève, 2008–2009). Ed. Roland BLAETTLER. Genève, Musées d'art et d'histoire, 2008. 7–27.

Balogh Ilona

- The History of the Old Masters' Picture Gallery in the Museum of Fine Arts, Budapest. In: *Cat. Tokyo–Kyoto 2009–2010*. 24–27.
- История Галереи старой живописи в Музее изобразительных искусств. In: *Kat. Moszkva 2010*. 9–14.
41. és 43. sz. katalógustétel. In: *Cat. Esterházy Paris 2011*. 268–273, 278–283.

Barkóczy István

- El „Maestro de El Espolio de Budapest”. Una mano identificada del círculo del Greco / The „Master of the Disrobing of Christ (El Espolio) of Budapest”. A member of Greco's circle identified. *Cuadernos de Arte de la Universidad de Granada* (Granada), 40. 2009. 63–68. [Megjelent 2011-ben.]

Beke László

- A few thoughts on the Möbius strip. Homage to Péter Gémes. In: *Symmetry: Culture and Science*, 19. 2008. 1. = special issue: *Symmetries of the Möbius strip*. Ed. György DARVAS. 13–15.
- Le rêve et l'inconscient en Hongrie: du symbolisme à l'École d'Europe. In: *Hypnos, images et inconscients en Europe (1900–1949)* (catalogue de l'exposition, Musée d'art moderne Lille Métropole). Lille, 2009. 276–282.
- Elképzelés* című gyűjtemény/dokumentáció, részben kiállítva: *Subversive Praktiken. Kunst unter Bedingungen politischer Repression 60-er–80er Südamerika / Europa. / Subversive Practices. Art under Conditions of Political Repression 60s–80s South America / Europe* (Ausstellungskatalog, Württembergischer Kunstverein, Stuttgart). Hg. / ed. Hans D. CHRIST–Iris DRESSLER. Ostfildern, Hatje Cantz–Stuttgart, Württembergischer Kunstverein, 2009 [2010]. 138–139.
- Duchamps Rezeption in Ungarn – ein Erfahrungsbericht / Marcel Duchamp's Reception in Hungary: A Personal Report. In: *Impuls Marcel Duchamp / Where Do We Go From Here?* Hg. / ed. Antonia NAPP–Kornelia RÖDER. Ostfildern, Hatje Cantz, 2011. (Poiesis. Schriftenreihe des Duchamp-Forschungszentrums am Staatlichen Museum Schwerin.) 110–127, Abb. 23–31. [A Schwerinben 2009. januárban rendezett szimpozion anyaga.]
- The 20th anniversary of the International Cultural Centre in Kraków. In: *Sketches and essays to mark twenty years of the International Cultural Centre*. Ed. Jessica TAYLOR-KUCIA. Cracow, International Cultural Centre, 2011. 484–496.
- Dwudzieste urodziny MCK w Krakowie. In: *Szkice i eseje na dwudziestolecie Międzynarodowego Centrum Kultury*. Red. Teresa LESNIAK–Malgorzata POZDZIK. Kraków, Międzynarodowe Centrum Kultury, 2011. 500–513.
- Polish–Hungarian parallels / Polsko–Węgierske parallele. In: *Happening against communism by the Orange Alternative / Pomaranczowa Alternatywa – happeningiem w komunizm*, Redakcja. Eds. Barbara GÓRSKA–Benjamin KOSCHALKA. Kraków, Międzynarodowe Centrum Kultury / International Cultural Centre, 2011. 146–157.
- Sztuka: czy Europa Środkowa istnieje? Z profesorami László Bekem i Piotrem Piotrowskim rozmawia Katarzyna Jagodzinska. / Art: does Central Europe exist? Professors László Beke and Piotr Piotrowski talks to Katarzyna Jagodzinska. In: *Herito* (Kraków), 2011. 4. 78–93.
- Gábor Bódy, Netzwerker. In: *Der Stand der Bilder. Die Medienpioniere Zbigniew Rybczynski und Gábor Bódy* (Eine Publikation der Akademie der Künste, Berlin, des Zentrum für Kunst und Medientechnologie Karlsruhe und des Polnischen Instituts Berlin). Hg. Siegfried ZIELINSKI–Peter WEIBEL. Nürnberg, Verlag für Moderne Kunst, 2011. 56–65.
- Gábor Bódy, Networker. In: *State of Images. The Media Pioneers Zbigniew Rybczynski and Gábor Bódy* (A publication of the Akademie der Künste, Berlin, the Zentrum für Kunst und Medientechnologie Karlsruhe and the Polnisches Institut Berlin.) Eds. Siegfried ZIELINSKI–Peter WEIBEL. Nürnberg, Verlag für Moderne Kunst, 56–64.
- 1400 – 600 Years On. In: *Umetnost okrog 1400*. 48.

Bellák Gábor

- 175., 181. és 209. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 268, 269, 276.

Benedek Katalin

- Poesia di luci nata da colori italiani. József Pituk e il sentimento della vita all'italiana. *Rivista di Studi Ungheresi* (Roma), 10. 2011. 132–135.

Berecz Ágnes

Between Women. Women Artists and Feminist Discourses in Hungary in the 1990s. In: *Gender Check: Reader. Art and Theory in Eastern Europe*. Ed. Bojana PEJIĆ. Wien, Erste Foundation & Museum Moderner Kunst Stiftung Ludwig–Köln, Verlag der Buchhandlung Walther König, 2010. 331–340.

Bibó István

Egy sajátos késő barokk építészeti emlékcsoport az Alföldön és a Partiumban. In: *Fsch B. Nagy Margit* 2011. 197–204.

Bicskei Éva

Grimm, Alajos (Lajos). In: *AKL*. Bd. 62, 261–262.

(Mendöl Zsuzsával együtt.) Grimm, Rezső (Rudolf). In: *AKL*. Bd. 62, 281–282.

(Kincses Károlyval együtt.) Gschwindt, Róbert János. In: *AKL*. Bd. 64, 34–35.

Gyertyánffy, Berta. In: *AKL*. Bd. 66, 417–418.

Heinrich, Thugut (Bonifazius). In: *AKL*. Bd. 71, 220–221.

Bizzerné Pattantyús Manga, lásd Pattantyús Manga**Boda Zsuzsanna**

142. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy* 2010. 260.

Bodnár Szilvia

Volrábová, Alena: Německá kresba 1540–1650: umění kresby v německy mluvících zemích mezi renesancí a barokem / Die Deutsche Zeichnung 1540–1650: Die Kunst der Zeichnung in den deutschsprachigen Ländern zwischen Renaissance und Barock. Národní Galerie v Praze, 2007 [könyvrecenzió]. *Umění* (Praha), 57. 2009. 3. 288–289.

An Early Forgery of the Buxheim St Christopher. *Print Quarterly*, 28. 2011. 3. 242–244.

17., 18., 29., 30., 31., 61., 62.1–2 és 91. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy* 2010. 230, 230–231, 233, 233–234, 234, 241, 241, 248.

Workshop of Albrecht Dürer: Study sheet; Albrecht Dürer: Samson and the Lion; Lucas Cranach the Elder: Tournament; Augustin Hirschvogel: Fishing Party; Hans Hoffmann: A Ninety-three-Years-Old Man. In: *Cat. Esterházy Jerusalem* 2011. 72 [héberül: 25]; 71 [27]; 71–70 [29]; 70–69 [30–31]; 69–68 [25].

Bodor Kata

219., 220. és 221. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy* 2010. 278–279, 279, 279.

Boreczky Anna

Vienna 1413. The Making of the Budapest Concordantiae caritatis. In: *Umetnost okrog* 1400. 40.

Boros Judit

A nagybányai művésztelep az alapítástól a világháborús évekig / Colonia artistică de la Baia Mare de la înființare până în anii de război / The Nagybánya Artists' Colony from its Inception to the End of World War I. In: *Nagybánya képekben / Imagini din Baia Mare / Pictures of Baia Mare*. Szerk. Szűcs György. Nagybánya / Baia Mare, magánkiadás (Blaskó István), 2009. 6–11.

213. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy* 2010. 277.

Buzás Gergely

The Royal Palace in Visegrád and the Beginnings of Renaissance Architecture in Hungary. In: *Villa I Tatti 2011*. 369–407.

Buzási Enikő

Ádám Mányoki: Selbstbildnis = 46. sz. katalógustétel. In: Harald MARX: *Sehnsucht und Wirklichkeit. Malerei für Dresden in 18. Jahrhundert* (Ausstellungskatalog, Gemäldegalerie Alte Meister, Dresden). Dresden, 2009. 217.

Justus Sustermans et son atelier: Ferdinand III en roi de Hongrie, 1626 = katalógustétel sz. nélkül. In: „*Plus vrai que nature*”. Robert Campin et le portrait „*flamand*” (catalogue d'exposition, Musée des Beaux-Arts de Tournai). Tournai, 2009. 13–15.

Storno, Ferenc d. Á., Storno, Ferenc d. I., Storno, Ferenc Kálmán. In: *ÖBL*. Bd. 13, Lief. 61, 330–331. 143. és 149. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 260, 261–262.

Strobenz, Frigyes. In: *ÖBL*. Bd. 13, Lief. 62, 413.

Guttman, Alexander Gottlieb. In: *AKL*. Bd. 66, 303.

Hadik, Johann Baptist (János) in *AKL*. Bd. 67, 196.

Kakas István és felesége portréi: Adalék a 16–17. századi portré-mecenatúra történetéhez. In: *Fsch B. Nagy Margit 2011*. 29–55.

Czérea Andrea

58., 77., 78., 82., 83., 107., 115., 116., 135., 137., 138., 155.1–2 és 166. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 240, 245, 246, 252, 253–254, 254, 258, 259, 259, 263, 266.

Pietro Faccini: Picture Sellers; Carlo Maratta: Moses Defending the Daughters of Jethro; Giovanni Battista Piranesi: Gigantic Gate, from the series “*Carceri d'invenzione*”; Nicolas Poussin: Allegory of the Futility of Human Life. In: *Cat. Esterházy Jerusalem 2011*. 74 [héberül: 19]; 73 [21]; 73–72 [23]; 63 [48–49].

Csikós Veronika

Styling the Dead. Tradition(s) of Making the Pontifical Tombstone in Angevin Hungary. *IKON* (Rijeka), 4. 2011. 303–312.

Founded in Crisis, Commissioner Ambition and Architectural Modernity at the Holy Trinity Chapel of Győr. In: *Umetnost okrog 1400*. 31.

Dávid Ferenc

Der Baumeister von Eszterháza – Johann Ferdinand Mödlhammer (1714–1778). In: *Esterházy Schlaininger Gespräche 2009*. 429–452.

Deklava Lilla, lásd Farbakyné Deklava Lilla**Dobos Zsuzsa**

33., 34. és 35. sz. katalógustétel. In: *Cat. Tokyo–Kyoto 2009–2010*. 78–81.

4., 11., 44., 48. és 54. sz. katalógustétel. In: *Kat. Moszkva 2010*. 22–23, 36–37, 102–103, 110–111, 122–123.

12. és 15. sz. katalógustétel. In: *Cat. Esterházy Paris 2011*. 114–117, 130–133.

Dragon Zoltán

Las 15 pinturas de Károly Markó en México. *Anales del Instituto de Investigaciones Estéticas* (México, Universidad Nacional Autónoma), 29. 2007. 90. 189–226., lásd még <http://www.analesiie.unam.mx/index.php/analesiie/article/view/2228/2186>

Károly Markó und sein Prager Gemälde. *Bulletin of the National Gallery in Prague*, 18–19. 2008–2009. 60–66.

Ébli Gábor

Maria Chilf. In: *Zeitgenössische Kunst aus Mitteleuropa, Zyklus 4.0* (Ausstellungskatalog, Stift Lilienfeld). Ed. Carl AIGNER–Peter FÜRST. Stift Lilienfeld, 2009. 12.

Anett Hámori. In: *Essl Art Award CEE 2011 – Young art from Bulgaria, Croatia, Czech Republic, Hungary, Romania, Slovakia, Slovenia* (exhibition catalogue, Sammlung Essl, Klosterneuburg). Eds. Silvia KÖPF–Johanna LANGFELDER, Klosterneuburg, 2011. 104–105.

Dvajset let za sodobno umetnost in proti njej. In: *Likovne besede. Revija za likovno umetnost* (Ljubljana), 91. 2010. Poletje. 12–23. [„Twenty Years For and Against. Contemporary Art in East European Museums Since the Fall of the Wall“; Slovene translation of lecture given in English in Bratislava in 2009.]

Ecsedy Anna

162. és 163. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 265, 265.

Johann Elias Ridinger: Stag Hunt. In: *Cat. Esterházy Jerusalem 2011*. 68–67 [héberül: 36–37].

Eisler János

Canova, Ferenczy, Kazinczy contributo alla prima recensione in Ungheria della scultura neoclassica.

In: *L'eredità classica nella cultura italiana e ungherese nell'Ottocento dal Neoclassicismo alle Avanguardie. Atti del XI Convegno italo-ungherese promosso dall'Accademia Nazionale dei Lincei e dall'Accademia Ungherese delle Scienze, organizzato dall'Accademia d'Ungheria in Roma e dall'Università degli Studi di Roma, La Sapienza, Roma, 23–26 settembre 2009*. A cura di Beatrice ALFONZETTI–Péter SÁRKÖZY. Roma, Casa Editrice Università La Sapienza, 2011. (Rivista di Studi Ungheresi – Supplemento, 10.) 247–261.

Ember Ildikó

60., 63., 55. és 65. sz. katalógustétel. In: *Cat. Tokyo–Kyoto 2009–2010*. 116–117, 120–121.

A katalógus szerkesztése és az 5., 6., 12., 23., 28., 40., 50. sz. katalógustétel. In: *Kat. Moszkva 2010*. 24–25, 26–27, 38–39, 60–61, 70–71, 94–95, 114–115.

Jan Miense Molenaer: Die Verleugnung Petri = 128. sz. katalógustétel. In: *Credo. Meisterwerke der Glaubenskunst* (Ausstellungskatalog, Draiflessen Collection, Mettingen, 2010–2011). Ed. Alexandra DERN–Ursula HÄRTING, Mettingen, 2010. 280–283.

29., 33., 36., 37., 38. és 39. sz. katalógustétel. In: *Cat. Esterházy Paris 2011*. 210–213, 226–231, 240–245, 246–251, 252–257, 258–263.

Dutch and Flemish Still Lifes, 1600–1800 / Holland és flamand 17–18. századi csendéletek (Szépművészeti Múzeum, Budapest, Old Masters' Gallery catalogues, 2). Leiden, Primavera Press–Budapest, Szépművészeti Múzeum, [2011].

Faludy Judit

La collection psychiatrique de l'Académie hongroise des Sciences. In: *Art brut: une avant-garde en moins?*. Éd. Savine FAUPIN–Christophe BOULANGER. Paris, L'Improviste, 2011. 125–137.

Farbaky Péter

(Louis A. Waldmannal együtt:) Introduction. In: *Villa I Tatti 2011*. xxiii–xli.

Recent Research on Early Renaissance Art in Hungary. In: *Villa I Tatti 2011*. 73–93.

Florence and/or Rome? The Origins of Early Renaissance Architecture in Hungary. In: *Villa I Tatti 2011*. 345–367.

Farbakyné Deklava Lilla

(Pattantyús Mangával, Sárossy Péterrel és Serfőző Szabolccsal együtt:) Fejezetek a magyar restaurálás történetéből / Events of the history of conservation in Hungary. In: *Amplius vetusta servare 2006*. 75–79.

Illés, János. In: *Amplius vetusta servare 2006*. 220–229.

Fehér Ildikó

Károly Pulszky and the Florentine acquisitions for the Szépművészeti Múzeum in Budapest between 1893 and 1895. *Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz*, 54. 2010–2012. 2. 319–364.

Three 15th century murals from the area of Foligno in Budapest. *Arte Cristiana* (Milano), 99. 2011. 865. 271–280.

Ferkai András

Is Life a form of Art? Remarks on the mentality of two Central-European architects. *Cahiers d'Études Hongroises* (Paris), 12. 2005. 1. 24–28., lásd még http://epa.oszk.hu/02400/02413/00012/pdf/EPA02413_CahiersDetudesHongroises_12_2004-2005_007-075.pdf

Modernity of Modern Imagery: Reception of the Szent István Park Apartment Complex in Budapest. In: *Image, Use and Heritage: the Reception of Architecture of the Modern Movement: Conference Proceedings. The Seventh DOCOMOMO Conference Paris, 12–16 September 2002*. Éd. Fabienne CHEVALLIER–Jean-Yves ANDRIEUX. Saint-Étienne, 2005. (Publications de l'Université de Saint-Étienne.) 145–148.

National identity in Hungarian architecture and the shaping of Budapest. *Hungarian Studies* (Hankuk, Korea), 24. 2010. 2. 181–188.

Forgács Éva

In the Vacuum of Exile. In: *Twentieth-Century Writers in Exile from East-Central Europe*. Ed. Janos NEUBAUER. Berlin, De Gruyter, 2009. 109–122.

Des mots et des arts. Y a-t-il une terminologie adéquate pour l'art de "l'autre Europe"? *Ligeia. Dossier sur l'Art* (Paris), 22. 2009. 93–96. (Juillet–décembre.) 54–59.

Piotr Piotrowski: In the Shadow of Yalta. Art and the Avant Garde in Eastern Europe 1945–1989, London, 2009. [könyvrecenzió]. *ARTMargins online* (Chicago), 2 September 2009, lásd <http://www.artmargins.com/index.php/4-books/505-piotr-piotrowski-qin-the-shadow-of-yaltaq-book-review>

Between the Town and the Gown. On Hannes Meyer's Dismissal from the Bauhaus. *Journal of Design History* (Oxford), 23. 2010. 3. (September.) 265–274.

„Bauhaus Construct”. Fashioning Identity, Discourse and Modernism. Eds. Robin Schuldenfrei–Jeffrey Saletnik, London–New York, 2009. [könyvrecenzió]. *Design Issues* (Chicago), 27. 2011. 1. (Winter.) 93–97.

„Everyone is Talented”. László Moholy-Nagy's Synthesis of Reform Pedagogy and Utopian Modernism. *Hungarian Studies Review* (Kingston, Canada), 37. 2010. 1–2. = special issue: Proceed-

- ings of the symposium „László Moholy-Nagy: Translating Utopia Into Action,” held in John M. Clayton Hall at the University of Delaware, 20 October 1995. Guest eds. Oliver A. I. BOTAR–Hattula MOHOLY-NAGY. 61–70., , lásd még http://epa.oszk.hu/00000/00010/00044/pdf/HSR_2010_1-2_061-070.pdf
- Bauhaus 1919–1933. Workshops for Modernity. Museum of Modern Art New York [kiállítás-ismertetés]. *X-Tra. Contemporary Art Quarterly* (Los Angeles), 12. 2010. 4. (Summer.) 53–58., lásd még <http://x-traonline.org/article/bauhaus-1919-1933-workshops-of-modernity/>
- „Today is a Beautiful Day”. The ‘New Sensibility’ or ‘New Subjectivism’ in the Hungarian Post-Avant-Garde of the 1980s. *Umění* (Praha), 59. 2011. 3–4. 274–284.
- Competing Narratives. Art Criticism and Art History of Modernist and Contemporary Hungarian Art of the 1960s. *Centropa. A Journal of Central European Architecture and Related Arts* (New York), 11. 2011. 2. (May.) 124–132.
- The Lure of the Classic [könyvrecenzió: Reinterpreting the Past. Traditionalist Artistic Trends in Central and Eastern Europe of the 1920s and 1930s. Ed. Irena Kossowska, Warsaw, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 2010]. *Herito* (Kraków), 5. 2011. 142–147.

Földi Eszter

- Deux “monstres de génies”: Zichy et Doré. In: *Mihály Zichy – Gustave Doré. Deux “monstres de génies”* (catalogue d’exposition, Musée Félicien Rops à Namur). Éd. Véronique CARPIAUX–Eszter FÖLDI–Enikő RÓKA. Paris, Somogy éditions d’Art, 2009. 57–92.

Galavics Géza

- Humanistický portrét. In: *Renesancia. Umenie medzi neskorou gotikou a barokom* (Dejiny slovenského výtvarného umenia). Ed. Ivan RUSINA. Bratislava, Slovenská národná galéria–Slovart, 2009 [2010]. 80–92.
- Portrét Mikuláša Oláha. In: *Renesancia* i. m. 890.
- Portrét Antona Vrančiča. In: *Renesancia* i. m. 891.
- Erb Štefana Radéczyho. In: *Renesancia* i. m. 892–893.
- Portrét Štefana Fejérkövyho. In: *Renesancia* i. m. 893–894.
- Portrét Mikuláša Istvánffyho. In: *Renesancia* i. m. 894.
- Portrét Zachariáša Mossóczyho. In: *Renesancia* i. m. 895–896.
- Záhrade v Hodkovciach a rodina Csáky. In: *Ján Rombauer (1782–1849) Levoča – Petrohrad – Prešov* (katalóg výstavy, Slovenská národná galéria v Bratislave). Ed. Katarína BEŇOVÁ, Bratislava, 2010. 39–52.

Gálos Miklós

- 36., 40. és 41. sz. katalógustétel. In: *Cat. Tokyo–Kyoto 2009–2010*. 84, 88–90.
- 2., 17. és 21. sz. katalógustétel. In: *Kat. Moszkva 2010*. 18–19, 48–49, 56–57.
45. sz. katalógustétel. In: *Cat. Esterházy Paris 2011*. 290–293.

Garas Klára

- (Nyerges Évával együtt:) Baron Wiser’s picture gallery. *The Burlington Magazine*, 151. 2009. 1278. (September.) 584–594.

Gellér Katalin

- Gulácsy, Lajos. In: *AKL*. Bd. 65, 408–411.

Gergely Mariann

189. és 207. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 271, 275–276.

Gerszi Teréz

A Jointly Executed Work by Pieter de Jode I. and Jan Brueghel I. *Master Drawings* (New York), 47. 2009. 4. (Winter.) 468–473.

Pieter de Witte: Female Head-Study. In: *Mélange pour Marie*. Paris, 2009. 26–27.

63.1–2, 71., 109., 110., 111., 112., 113., 114., 120., 121., 123. és 124. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 241–242, 243–244, 252, 252–253, 255, 255–256, 256.

Connections between Three Triumphs of the Church by Hans Speckaert (c. 1540–1577). In: *Liber Amicorum Dorine van Sasse van Ysselt. Collegiale bijdragen over taken- en prentenkunst*. Den Haag, RDK, 2011. 9–18.

Hans (Jan) Speckaert: Abraham and Isaac; Hendrik Avercamp: River Landscape with a Ferry; Ferdinand Bol: The Angel Appearing to Manoah and his Wife; Rembrandt Harmensz. van Rijn: Jacob Caressing Benjamin; Attributed to the Barend Fabritius: Susanna and the Elders. In: *Cat. Esterházy Jerusalem 2011*. 69 [héberül: 33]; 67–66 [38–39]; 66–65 [41]; 65–64 [43]; 65–64 [45].

Geskó Judit

185., 194., 195., 196., 208., 214. és 217. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 270, 272, 272–273, 273, 276, 277, 278.

Gombosi Beatrix

(Lövei Pállal együtt:) Identifying the Picture of the Donator in St Martin's Parish Church of Mártonhely from the Workshop of Johannes Aquila. In: *Umetnost okrog 1400*. 32–33.

Gonda Zsuzsa

Canova e la sua accoglienza in Ungheria nella prima metà dell'Ottocento. In: *Committenti, mecenati e collezionisti di Canova, 2. VII settimana di studi Canoviani* (Studi, 7). Atti a cura di Giuliana ERICANI–Fernando MAZZOCCA. Bassano del Grappa, Città di Bassano del Grappa–Assessorato alla Cultura e alle Attività Museali, Istituto di Ricerca per gli Studi su Canova e il Neoclassicismo–Padova, Grafiche Turato, 2009. 113–129. [A 2005 októberében rendezett konferencia aktája.]

164., 170., 171., 179., 182., 183., 200., 201. és 202. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 265, 267, 267, 269, 269, 269–270, 274, 274, 274.

Nikolaus Esterházy's Collection of Prints and Drawings. In: *Cat. Esterházy Jerusalem 2011*. 81–78, [és héberül:] 8–10.

Gosztola Annamária

Schönfelds erste Jahre in Deutschland. In: *Johann Heinrich Schönfeld. Welt der Götter, Heligen und Heldenmythen* (Ausstellungskatalog, Zeppelin Museum Friedrichshafen, 2009–2010). Hg. Ursula ZELLER–Maren WAIKE–Hans-Martin KAULBACH. Köln, DuMont, 2009. 24–29.

56. sz. katalógustétel. In: *Cat. Tokyo-Kyoto 2009–2010*. 110.

Antoon van Dyck: Der Evangelist Johannes = 110. sz. katalógustétel. In: *Credo. Meisterwerke der Glaubenskunst* (Ausstellungskatalog, Draiflessen Collection, Mettingen, 2010–2011). Ed. Alexandra DERN–Ursula HÄRTING. Mettingen, 2010. 242–245.

1., 7., 16., 18., 24., 26., 27., 35., 38., 39., 45. és 46. sz. katalógustétel. In: *Kat. Moszkva 2010*. 16–18, 28–29, 46–47, 50–51, 62–63, 66–67, 68–69, 84–85, 90–91, 92–93, 104–105, 106–107.

35., 44., 46., 47., 48. és 49. sz. katalógustétel. In: *Cat. Esterházy Paris 2011*. 236–239, 284–287, 294–299, 300–303, 304–307, 308–311.

Gödölle Mátyás

II.1.3, II.1.4, II.1.9, II.1.18, II.1.19, II.1.23 (Zuzana Ludikovával), II.1.25, II.1.26, II.1.30, II.1.33, II.1.36, II.1.37, III.1.5, III.1.6, III.2.7, III.3.7, III.3.8–9, III.4.10 és III.4.11. sz. katalógustétel. In: *Kat. Renesancia 2009*. 36–37, 37, 39, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 97, 97–98, 101, 104–105; 105, 111.

Elisabetha Báthory = 3.23 sz. katalógustétel. In: *Dracula. Voievod și vampir* (kiállítási katalógus, Muzeul Național de Artă al României, București). Red. Margot RAUCH. București, 2010. 180–182.

Granasztóiné Györffy Katalin

Griming, Simon. In: *AKL*. Bd. 62, 261.

Gross, Paul. In: *AKL*. Bd. 63, 130–131.

Hartman, Joseph. In: *AKL*. Bd. 69, 484.

Hebenstreit, Joseph (József). In: *AKL*. Bd. 70, 469.

Hadik András

Виллы с художественными мастерскими в Будапеште рубежа веков. In: *Художественные центры Австро-Венгрии 1867–1918*. Ред. Н. М. ВАГАПОВА–В. Н. ЕГОРОВА–Л. И. ТАНАНАЕВА. Санкт-Петербург, Государственный Иститут Искусствознания, 2009. 230–257.

Havasi Krisztina

La catedral d'Eger, dedicada a sant Joan Evangelista, lloc de sepultura del rei Emeric. In: *Cat. Barcelona, 2009*. 272–273.

El palau reial d'Óbuda al segle XIII. In: *Cat. Barcelona, 2009*. 274–277.

Hessky Orsolya

200 Jahre Akademie der Bildenden Künste München. München und die Kunst in Ostmitteleuropa 1850–1914. *Ars. Časopis Ústavu dejín umenia Slovenskej akadémie vied*, 42. 2009. 2. 346–350.

Hornyik Sándor

Gyarmathy, Tihamér. In: *AKL*. Bd. 66, 405–407.

Gyenis, Tibor. In: *AKL*. Bd. 66, 416–417.

Haász, István. In: *AKL*. Bd. 67, 59–61.

Halász, András. In: *AKL*. Bd. 68, 127–128.

Harasztý, István. In: *AKL*. Bd. 69, 268–269.

Havas, Bálint. In: *AKL*. Bd. 70, 260–262.

Háy, Ágnes. In: *AKL*. Bd. 69, 328–329.

Hegedűs, László 2. In: *AKL*. Bd. 71, 64–66.

Over the Counter. *Springerin* (Wien), 16. 2010. 3. 63–64.

Aesthetics and Politics: Critical Art in Hungary Today. *ARTMargins online* (Chicago), 5 December 2010, lásd <http://www.artmargins.com/index.php/2-articles/615-aesthetics-politics-critical-art-hungary-today-article>

Jávör Anna

The Hungarian National Gallery. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 26–29.

Jékely Zsombor

Hungary and Nuremberg – Observations on Painting During the Rule of King Sigismund. In: *Umetnost okrog 1400*. 22.

Jernyei Kiss János

Die performative Kraft der Deckenmalerei. Religiöse Erfahrung und Bildrhetorik im Spätwerk von Maulbertsch. In: *Ceiling Painting around 1700. Public and Private Devotion in the Towns of Central Europe and North Italy = Acta historiae artis Slovenica* (Ljubjana), 16. 2011. 237–245.

Junghaus Tímea

Paradise Lost: The First Roma Pavilion, 52. Biennale di Venezia. Eds. Tímea JUNGHaus–Katalin SZÉKELY. München, Prestel, 2007.

Trans-national identity and national contexts European Cultural Foundation. In: *Managing Diversity? Art (and the Art of) Organisational Change*. Ed. European Cultural Foundation. Amsterdam, Mets & Schilt, 2008. 103–105.

The Establishment of the First Roma Pavilion at the 52nd Art Exhibition – La Biennale di Venezia. In: *Transkultura: Art and the fluid reality of the 21st century*. Eds. Anna SMOLAK–Magdalena UJMA. Kraków, Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie, 2008. 172–185.

The First Roma Pavilion. *CITY. Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action* (Routledge), 14. 2010. 6. 689–692.

The Unpredictable European Outcast. In: *Vocabulary of Decoloniality*. Ed. Carolina AGREDO et al. Vienna, Loecker Erhard, 2011. 235–246.

János Balázs. Prymitywista, który kochał czytać. *Dialog Pheniben. Kwartalnik Stowarzyszenia Romów w Polsce* (Oświęcim), 2011. 1. 58–69., lásd még <http://www.dialog-pheniben.pl/wydania/b54cdb89cafe7.pdf>

[Szerző nélkül] Tamás Péli. Farbę miał we krwi. *Dialog Pheniben. Kwartalnik Stowarzyszenia Romów w Polsce* (Oświęcim), 2011. 2. 76–81., lásd még <http://www.dialog-pheniben.pl/wydania/9d53253548603.pdf>

Gabi Jimenez. Szaman cygańskiego voodoo. *Dialog Pheniben. Kwartalnik Stowarzyszenia Romów w Polsce* (Oświęcim), 2011. 3. 92–101., lásd még <http://www.dialog-pheniben.pl/wydania/fbe89f3f5b0ea.pdf>

Jednooka Omara. *Dialog Pheniben. Kwartalnik Stowarzyszenia Romów w Polsce* (Oświęcim), 2011. 4. 66–75., lásd még <http://www.dialog-pheniben.pl/wydania/dac7d89cd1b0d.pdf>

Kárpáti Zoltán

Girolamo Sellari called Girolamo da Carpi: Sheet of studies (recto and verso) 1533 = 63. sz. katalógustétel. In: *From Raphael to the Carracci: The Art of Papal Rome* (exhibition catalogue, National Gallery of Canada). Ed. David FRANKLIN. Ottawa, 2009. 239.

11., 12., 22., 27., 28., 54., 56., 57. és 85. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 229, 231–232, 233, 239, 240, 247.

Marcantonio Raimondi: The Massacre of the Innocents; Giorgio Ghisi: Allegory of the Life (The Dream of Raphael). In: *Cat. Esterházy Jerusalem 2011*. 76 [héberül: 13]; 75–76 [17].

Kelényi György

Die Baugeschichte des Palais der Wiener Ungarischen Botschaft. In: *Das ungarische Botschaftsgebäude in Wien*. Red. Gábor UJVÁRY. Wien, Ungarns Botschaft, 2012, 119–139.

A bécsi Magyar Nagykövetség palotájának építéstörténete. In: *A bécsi magyar nagykövetségi épület*. Szerk. UJVÁRY Gábor. Bécs, Magyarország Nagykövetsége, 2012. 119–139.

Kerny Terézia

Ferenczy István nagyváradi szoborterve újabban előkerült dokumentumok tükrében. In: *Fsch B. Nagy Margit* 2011. 249–260.

Keserü Katalin

Ornament and function in unity. *Cahiers d'Études Hongroises* (Paris), 12. 2005. 1. 47–56., lásd még http://epa.oszk.hu/02400/02413/00012/pdf/EPA02413_CahiersDetudesHongroises_12_2004-2005_007-075.pdf

Budapest, ville des artistes. Ateliers d'artiste, cafés, cinémas de Budapest au XXe siècle. Paris, Institut Hongrois, 2006.

Workshop Élesd (Aleşd) – One transborder artistic initiative. In: *Art Workshop Élesd.* Brussels, EU-GROUND Ltd., 2006. 3–5.

If you could? 27 responses to the question: „If you could choose a woman artist whose work has changed your views of subjectivity and revealed new dimensions to what constitutes your feminist political and/or aesthetic agenda(s) who would it be?”. *n.paradoxa. International Feminist Art Journal*, 17. 2006. 49–59: 59.

A kortárs képzőművészet színterei. *Korunk* (Kolozsvár), 20. 2009. 9. (Szeptember.) 3–16.

La Colonia d'Artistes de Gödöllő / The Gödöllő Colony of Artists. *CoupDefouet* (Barcelona), 14. 2009. 16–21., lásd még http://artnouveau.eu/upload/magazine_pdf/14_herstory.pdf

Ede Toroczkaí Wigand: Architect and Designer. *CoupDefouet* (Barcelona). 16. 2010. 34–39., lásd még http://artnouveau.eu/upload/magazine_pdf/16_limelight.pdf

Fraternity: Re-shaping the Meaning of Concepts. In: *Beuysian Legacies in Ireland and Beyond.* Eds. Christa-Maria LERM HAYES–Victoria WALTERS. Berlin, LIT, 2011. 65–79.

Kiss Erika

II.6.1, II.6.2, III.6.5, III.6.6, III.6.7 és III.6.8 sz. katalógustétel. In: *Kat. Renesancia 2009.* 74, 75, 124, 124–125, 125.

Kiss Etele

Les insignes del Regne d'Hongria a l'època de sant Esteve. In: *Cat. Barcelona 2009.* 122–123.

La Sacra Corona d'Hongria. In: *Cat. Barcelona 2009.* 120–121.

Lilienkrone = XI–15. sz. katalógustétel. In: *Der Naumburger Meister, Bildhauer und Architekt im Europa der Kathedralen* (Ausstellungskatalog, Landesausstellung Sachsen-Anhalt, Naumburg). Hg. Hartmut KROHM–Holger KUNDE. Petersberg, Michael Imhof, 2011. 1026–1028. [A margitszieti koronáról.]

Kelih iz Torne. In: Barbara Celjska (1392–1451) (kiállítási katalógus, Pokrajinski Muzej, Celje). Red. Rolanda FUGGER GERMADNIK. Celje, 2010. 35.

Kopócsy Anna

Gruber, Anna. In: *AKL.* Bd. 63, 296.

Gyenes, Gitta. In: *AKL.* Bd. 66, 412–413.

P. Kovács Klára

Adatok a brassói Fellegvár építéstörténetéhez. *Fsch Kovács András* 2011. 97–113.

Kumin Monika

188., 190., 193., 206. és 216. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010.* 271, 271, 272, 275, 278.

G. László Judit

Lokalforschungen in Eszterháza / Fertőd am Anfang des Jahrtausends. In: *Esterházy Schlaininger Gespräche 2009*. 317–348.

Lóvei Pál

Über neu Entdeckte Fragmente der Anjou-Grabmäler in Székesfehérvár/Stuhlweissenburg. In: *Prag und die grossen Kulturzentren Europas in der Zeit der Luxemburger (1310–1437). Internationale Konferenz aus Anlaß des 660. Jubiläums der Gründung der Karlsuniversität in Prag, 31. März–5. April 2008*. Eds. Markéta JAROŠOVÁ–Jiří KUTHAN–Stefan SCHOLZ. Praha, TOGGA, 2008. (Opera Facultatis Theologiae catholicae Universitatis Carolinae Pragensis. Historia et historia artium, 8.) 585–600. [Megjelent 2009-ben.]

Routes and Meaning: The Use of Red Marble in Medieval Central Europe. In: *Crossing Cultures: Conflict, Migration and Convergence. The Proceedings of the 32nd International Congress in the History of Art (Comité International d'Histoire de l'Art, CIHA) The University of Melbourne, 13–18 January 2008*. Ed. Jaynie ANDERSON. Melbourne, The Miegunyah Press, 2009. 477–481.

Einige Ergebnisse des Forschungsprojektes „Katalog der Grabdenkmäler des mittelalterlichen Ungarn“. In: *Epigraphica & sepulcralia II. Sborník příspěvků ze zasedání k problematice sepulkrálních památek, pořádaných Ústavem dějin umění AV ČR, v. v. i., v letech 2006–2007*. Ed. Jiří ROHÁČEK. Praha, Artefactum, 2009. 93–106.

El monument funerari de Margarida d'Árpád. In: *Cat. Barcelona 2009*. 336–340.

Zwischen Ablehnung und Anerkennung – denkmalpflegerische Probleme bei Bauten der sozialistischen Nachkriegszeit in Ungarn. In: *Zabytki drugiej połowy XX wieku – waloryzacja, ochrona, konserwacja / Das Erbe der Nachkriegszeit erhalten und erneuern – Denkmale der Moderne und Gegenmoderne / Architecture of the second half of the 20th century – studies and protection*. Ed. Bogusław SZMYGIN–Jörg HASPEL. Warszawa, ICOMOS Polska–Berlin, ICOMOS Deutschland, 2010. 161–168.

La présence d'un passé transculturel dans l'histoire de l'art de l'Europe centrale. *Diogenes. Revue internationale des sciences humaines* (Paris), 58. 231. 2010/3. 186–206. [Megjelent 2011-ben.]

The Presence of Cross-Cultural Pasts in the Art History of Central Europe. *Diogenes. A quarterly publication of the International Council for Philosophy and Human Sciences* (Paris), 58. 231. 2011/3. 139–153. [Megjelent 2012-ben.]

(Gombosi Beatrix-szal együtt:) Identifying the Picture of the Donator in St Martin's Parish Church of Mártonhely from the Workshop of Johannes Aquila. In: *Umetnost okrog 1400*. 32–33.

Bánffyjev nagrobnik iz Turnišča. In: *Reciklaža identitete. Dediščinske skupnosti in prostovoljstvo*. Ed. Gorazd BENČE. Turnišče, Mežnarski center Turnišče, 2011, lásd még <https://reciklazaidentitete.wordpress.com/tag/pal-lovei/>

Marosi Ernő

Die Hofkunst unter Sigismund von Luxemburg in der ungarischen Kunstgeschichtsschreibung. In: *Kunst als Herrschaftsinstrument. Böhmen und das Heilige Römische Reich unter den Luxemburgern im europäischen Kontext*. Hg. Jiří FAJT–Andrea LANGER. Berlin–München, Deutscher Kunstverlag, 2009. 44–51.

Ungarn und Passau zur Zeit von König Sigismund von Luxemburg und Erzbischof Georg von Hohenlohe von Gran. In: *Der Passauer Dom des Mittelalters. Vorträge des Symposiums Passau, 12. bis 14. März 2007*. Hg. Michael HAUCK–Herbert W. WURSTER–Dietmar KLINGER. Passau, Verlag Passau, 2009. (Veröffentlichungen des Instituts für Kulturräumforschung Ostbairns und der Nachbarregionen der Universität Passau, 60.) 249–263.

Spätromanische Denkmäler der Stiftermemorie in Ungarn. In: *Čechy jsou plné kostelů / Boemia plena est ecclesiis. Kniha k počtě PhDr. Anežky Merhautové, DrSc.* Ed. Milada STUDNIČKOVÁ. Praha, 2010. 152–162.

Diplomatie et représentation de la cour sous le règne de Louis le Grand de Hongrie. In: *La diplomatie des états Angevins aux XIIIe et XIVe siècles. Actes du colloque international de Szeged, Visegrád, Budapest, 13–16. septembre 2007.* Ed. Zoltán KORDÉ–István PETROVICS. Rome–Szeged, 2010. 187–196.

Erdélyi művészet: középkori és kora újkori struktúrák. In: *Fsch B. Nagy Margit 2011.* 11–28.

Risorgimento e Rinascimento in Ungheria. In: *Villa I Tatti 2011.* 5–42.

Mecsi Beatrix

Dokseong, Naban jonja or Pindola? The mysterious buddhist hermit in Korea's monasteries. *International Journal of Korean Studies*, 13. 2009. 355–363.

Dokseong: Korea's Mysterious Lonely Saint. In: *Mélanges offerts à Marc Orange et Alexandre Guillemoz.* Paris, Institut d'Études Coréennes, Collège de France, 2010. (Cahiers d'Études Coréennes, 8.) 357–365.

Bodhidharma in Contemporary South Korea: The Founder of Chan Buddhism from Sacral to Popular Culture. In: *Korean Affairs: a Contemporary View.* Eds. Geetha GOVINDASAMY–Park CHANG KYOO–Tan SOO KEE. Kuala Lumpur, Perpustakaan Negara Malaysia, 2010. 135–147.

Some Remarks on the Reception of Western Scientific Views in East Asian Art. In: *Symmetry: Art and Science.* Ed. Dénes NAGY–George LUGOSI. Melbourne, ISIS, 2010. 194–197.

Mélyi József

Notes for a Budapest Museum Master Plan. *ARTMargins Online* (Chicago), 3 November 2010, lásd <http://www.artmargins.com/index.php/2-articles/606-notes-for-a-budapest-museum-master-plan>

La carte imaginée / The imagined map. In: *Société Réaliste: Empire, State, Building* (catalogue de l'exposition, Jeu de Paume, Paris; coédition Amsterdam). Amsterdam, Coédition Amsterdam–Paris, Éditions du Jeu de Paume–Budapest, Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum, 2011. 199–229.

Die Unendlichkeit im Profil. Gedanken zu Clock-work / The Infinite in Profile. About Clock-work. In: *Attila Csörgő* (Ausstellungskatalog, Wiener Secession). Wien, 2011. 11–23.

Mendöl Zsuzsa

(Bicskei Évával együtt.) Grimm, Rezső (Rudolf). In: *AKL.* Bd. 62, 281–282.

Gyenis, Hans. In: *AKL.* Bd. 66, 415–416.

Mészáros N. Júlia

Graumüller (Graumiller), Franz Anton. In: *AKL.* Bd. 61, 16.

Mikó Árpád

La cultura del libro in Ungheria nel tardo Medioevo e nel Rinascimento. In: *Dante Alighieri Commedia. Budapest Biblioteca Universitaria Codex Italicus.* I: *Riproduzione fotografica*, II: *Studi e ricerche.* A cura di József PÁL–Gian Paolo MARCHI. Verona, Università degli Studi di Verona–Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 2006. II. 15–24.

San Martino con due mendicanti. In: *Martino. Un santo e la sua civiltà nel racconto dell'arte.* A cura di Alessio GERETTI. Milano, Skira, 2006. 116–117.

Ippolito I d'Este e Beatrice d'Aragona a Esztergom. Una residenza all'italiana in Ungheria. In: *Delizie Estensi. Architetture di villa nel Rinascimento italiano ed europeo*. A cura di Francesco CECCARELLI–Marco FOLIN. Firenze, Olschki, 2009. 295–304.

Úvod. In: *Kat. Renesancia 2009*. 10–11.

Cesta renesančného umenia z Talianska do Uhorského kráľovstva v dobe Materja Korvína a Jagelovcov. In: *Renesancia. Umenie medzi neskorou gotikou a barokom*. Ed. Ivan RUSINA. Bratislava, Slovenská národná galéria–Slovart, 2009 [2010]. (Dejiny slovenského výtvarného umenia.) 3–10.

(Juraj Žáryval együtt:) Kazateľnica. In: *Renesancia* i. m. 655–656.

(Norma Urbanovával együtt:) Bardejov, Radnica. In: *Renesancia* i. m. 704–706.

Kristus sa lúči so svojou matkou, Fragment epitafu z Nitry. In: *Renesancia* i. m. 767.

Beatrice d'Aragona e il Primo Rinascimento in Ungheria. In: *Villa I Tatti 2011*. 409–425.

Molnárné Aczél Eszter Krisztina, lásd Aczél Eszter Krisztina

Németh István

3., 10., 22., 25., 41., 47., 57. és 59. sz. katalógustétel. In: *Kat. Moszkva 2010*. 20–21, 34–35, 58–59, 64–65, 96–97, 108–109, 128–129, 132–133.

28., 30., 31., 32., 34. és 42. sz. katalógustétel. In: *Cat. Esterházy Paris 2011*. 204–209, 214–217, 218–221, 222–225, 232–235, 274–277.

Nováky Ágnes

Greff, Lajos. In: *AKL*. Bd. 61, 314.

Gregersen, Hugó. In: *AKL*. Bd. 61, 320–321.

Gregersen, Ragnhild. In: *AKL*. Bd. 61, 321–322.

Gregorius (G. pictor, [Gregor Moler]). In: *AKL*. Bd. 61, 363.

Greguss, György. In: *AKL*. Bd. 61, 388.

Greguss, Imre. In: *AKL*. Bd. 61, 388–389.

Greguss, János. In: *AKL*. Bd. 61, 389.

Gremesperger, Ernő. In: *AKL*. Bd. 61, 446.

Grimm, Vince. In: *AKL*. Bd. 62, 284–285.

Gróf, József. In: *AKL*. Bd. 62, 494.

Gróf (Zentai Gróf), József. In: *AKL*. Bd. 62, 494–495.

Groitsch, A. Joseph. In: *AKL*. Bd. 62, 512.

Gross, Arnold. In: *AKL*. Bd. 63, 101.

Gross, Béla. In: *AKL*. Bd. 63, 102–103.

Grosschmidt-Róza, Antal. In: *AKL*. Bd. 63, 147.

Grossova, Erzsébet. In: *AKL*. Bd. 63, 214.

Gruber, Béla. In: *AKL*. Bd. 63, 296.

Grünwald, Hans und Matthaeus. In: *AKL*. Bd. 63, 412.

Grünwald, Klára. In: *AKL*. Bd. 63, 414.

Gulyás (Ny. Gulyás; Nyárády Gulyás), Jenő. In: *AKL*. Bd. 65, 459.

Gulyás, Sándor. In: *AKL*. Bd. 65, 462.

Gunda, Antal. In: *AKL*. Bd. 65, 496.

Gundel (Gundlin), Barbara. In: *AKL*. Bd. 65, 496.

Gundrich, Familie. In: *AKL*. Bd. 65, 513.

Gunscher, Károly. In: *AKL*. Bd. 65, 534.

- Gussich, Jenő. In: *AKL*. Bd. 66, 132.
Guttman, Gyula. In: *AKL*. Bd. 66, 304–305.
Guttman, Ignaz. In: *AKL*. Bd. 66, 305.
Guzmics, Kálmán. In: *AKL*. Bd. 66, 372.
Guzsik, Ödön. In: *AKL*. Bd. 66, 372–373.
Gyárfás, Jenő. In: *AKL*. Bd. 66, 403–404.
Gyenes, Lajos. In: *AKL*. Bd. 66, 413–414.
Gyenes, Lajos Sándor. In: *AKL*. Bd. 66, 414.
Gyenes, Tamás. In: *AKL*. Bd. 66, 414–415.
Gyoroki, Pál. In: *AKL*. Bd. 66, 455.
Gyöngyvirági, Eugénia. In: *AKL*. Bd. 66, 436.
Györffy, Anna. In: *AKL*. Bd. 66, 436–437.
Györffy, István. In: *AKL*. Bd. 66, 437–438.
Györffy, K. József. In: *AKL*. Bd. 66, 443.
Györgyi, Alajos. In: *AKL*. Bd. 66, 444.
Győri, Dezső. In: *AKL*. Bd. 66, 446.
Győri Gallyas, Frigyes. In: *AKL*. Bd. 66, 448.
Györök, Leó. In: *AKL*. Bd. 66, 448–449.
Gyulai, Líviusz. In: *AKL*. Bd. 66, 471.
Gyulai, Sámuel. In: *AKL*. Bd. 66, 471.
Gyulay, Dezső. In: *AKL*. Bd. 66, 473.
Gyulay, László. In: *AKL*. Bd. 66, 473.
Gyurkovics, Károly. In: *AKL*. Bd. 66, 478.
Gyurkovits, Ferenc. In: *AKL*. Bd. 66, 478.
Haan, Antal. In: *AKL*. Bd. 66, 519.
Haba, Ferenc. In: *AKL*. Bd. 67, 64.
Hailler, Daniel. In: *AKL*. Bd. 68, 26.
Haiman, György. In: *AKL*. Bd. 68, 29–30.
Halápy, Ede. In: *AKL*. Bd. 68, 119–120.
Halápy, János. In: *AKL*. Bd. 68, 120.
Halász-Hradil, Rezső. In: *AKL*. Bd. 68, 131.
Halmágyi, István. In: *AKL*. Bd. 68, 332.
Halmi (Hatsek), Artur Lajos. In: *AKL*. Bd. 68, 335–336.
Handler, Familie. In: *AKL*. Bd. 69, 71–72.
Haranghy, Jenő. In: *AKL*. Bd. 69, 262–263.
Háry, Gyula. In: *AKL*. Bd. 70, 29–30.
Hauszmann, Alajos. In: *AKL*. Bd. 70, 248–249.
Háy, Károly László. In: *AKL*. Bd. 70, 330–331.
Hegyi, György. In: *AKL*. Bd. 71, 97–98.
Helbing, Ferenc. In: *AKL*. Bd. 71, 302–303.

Nyerges Éva

- (Garas Klárával együtt.) Baron Wiser's picture gallery. *The Burlington Magazine*, 151. 2009. 1278. (September), 584–594.
66., 67., 68., 69., 74. és 75. sz. katalógustétel. In: *Cat. Tokyo–Kyoto 2009–2010*. 124–129, 136–139.
8., 13., 37., 42., 49. és 60. sz. katalógustétel. In: *Kat. Moszkva 2010*. 30–31, 40–41, 88–89, 98–99, 112–113, 134–135.

16., 17., 18., 19., 20. és 21. sz. katalógustétel. In: *Cat. Esterházy Paris 2011*. 136–139, 140–143, 144–149, 150–153, 154–159, 160–163.

Jusepe de Ribera: San Girolamo = 21. sz. katalógustétel. In: *Il giovane Ribera tra Roma, Parma e Napoli, 1608–1624* (catalogo della mostra, Museo di Capodimonte, Napoli). Ed. Nicola SPINOSA. Napoli, 2011. 138–141.

Orosz Márton

186., 187., 199., 215. és 218. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 270, 270–271, 273–274, 277–278, 278.

„The Hidden Network of the Avant-Garde”. Der farbige Werbefilm als eine zentraleuropäische Erfindung?. In: *Regarding the Popular. Modernism, the Avant-Garde and High and Low Culture*. Eds. Sascha BRU–Laurence NUIJS–Benedikt HJARTARSON–Peter NICHOLLS–Tania ØRUM–Hubert BERG. Berlin, De Gruyter, 2011. (European Avant-Garde and Modernism Studies 2.) 338–362.

Światło jako medium twórcze w sztuce György Kepesa. In: *The Pleasure of Light. György Kepes i Frank J. Malina na skrzyżowaniu sztuki i nauki* (kiállítási katalógus, Oddział Muzeum Narodowego w Gdańsku). Eds. Nina CZEGLĘDY–Rona KOPECZYK. Warszawa, 2011. 34–89.

Papp Gábor György

Vom Wettbewerbsprojekt für das Parlament in Budapest bis zum Theater- und Redoutengebäude in Zipser Neudorf (Spišská Nová Ves, Igló). Führende Grundsätze in der Architektur von Koloman Gerster. *Ars. Časopis Ústavu dejín umenia Slovenskej akadémie vied*, 42. 2009. 2. 331–345.

Papp Júlia

Angaben zum Lebenslauf und zur Tätigkeit des Kupferstechers Johann Blaschke (1770–1833). *Ars. Časopis Ústavu dejín umenia Slovenskej akadémie vied*, 42. 2009. 2. 257–276.

Lebenslauf und Berufslaufbahn des Militäringenieurs Lajos Goró von Agyagfalva (1786–1843). *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, 53. 2009. 77–93.

Relations among illustrators and publishers in Vienna on the turn of the 18th and 19th century mirrored in the works of Johann Blaschke (1770–1833). In: *Kommunikation und Information im 18. Jahrhundert. Das Beispiel der Habsburgermonarchie*. Hg. Johannes FRIMMEL–Michael WÖGERBAUER. Wiesbaden, Harrasowitz, 2009. (Buchforschung, 5.) 189–200.

Artwork Photography in Hungary: The Early Years (1859–1885). *Visual Resources. An International Journal of Documentation* (Routledge), 25. 2009. 3. (September.) 193–238.

Der fotografierende Onkel und der Fotografien sammelnde Neffe. Angaben zur Albert Amadei-Fotosammlung des Kunsthistorischen Instituts der Wiener Universität. *Wiener Geschichtsblätter*, 64. 2009. 2. 12–28.

Reflexionen zur Ikonografie von Maria Theresia – im Spiegel der Wiener Biografiesammlungen um 1810. *Wiener Geschichtsblätter*, 65. 2010. 2. 91–104.

Adatok Goró Lajos (1786–1843) itáliai régészeti kutatásaihoz és erdélyi hadmérnöki tevékenységéhez. In: *Fsch B. Nagy Margit 2011*. 235–248.

Passuth Krisztina

László Moholy-Nagy and the International Avant-garde, *Hungarian Studies Review* (Kings-ton, Canada), 37. 2010. 1–2. = special issue: Proceedings of the symposium „László Moholy-Nagy: Translating Utopia Into Action,” held in John M. Clayton Hall at the University of Dela-

- ware, 20 October 1995. Guest eds. Oliver A. I. BOTAR–Hattula MOHOLY-NAGY. 21–27., lásd még http://epa.oszk.hu/00000/00010/00044/pdf/HSR_2010_1-2_021-027.pdf [Újraközlése: Krisztina Passuth: *Moholy-Nagy*, London, Thames and Hudson, 1985. 287–288-ról]
- Lajos Vajda in Europe. In: *Lajos Vajda touch of depths* (exhibition catalogue, Hungarian Culture of Brussels). Ed. György PETŐCZ. Brussels, 2009. 192–200.
- Gap in the Biography. In: *Lajos Vajda touch of depths* (exhibition catalogue, Hungarian Culture of Brussels). Ed. György PETŐCZ. Brussels, 2009. 202–217.
- L'Europe à Budapest. École Européenne (1945–1948). In: *École Européenne. L'art de la liberté, la liberté de l'art* (catalogue d'exposition, Institut Hongrois de Paris). Ed. Csaba VARGA. Paris, 2009. iv–ix.
- Modernisme – Activisme – Bauhaus. Tendances constructives dans l'art hongrois. In: *Modernisme – activisme – Bauhaus 1910–1930* (catalogue d'exposition, Institut Hongrois de Paris). Ed. Csaba VARGA. Paris, 2009. vi–vii.
- Kupka: l'homme et femme dans la quatrième dimension. In: *Hypnos. Images et inconscients en Europe (1900–1949)* (catalogue d'exposition, Musée d'Hospice Comtesse à Lille). Ed. Savine FAUPIN–Christophe BOULANGER–Nicolas SURLAPIERRE. Lille, Musée d'art moderne Lille Métropole, 2009. 62–75.
- Kupka fauve, *Ligeia. Dossier sur l'Art* (Paris), 22. 2009. 93–96. (Juillet–décembre.) 143–149.
- The Presence of Hungarian Avant-Garde in Paris from the Beginning of the 20th Century to 1945. In: *Hungarian Avant-Garde* (exhibition catalogue, Gallery Minotaure, Tel-Aviv–Paris). Eds. Yaron LAVITZ–Benoit SAPIRO, 2009. 66–62.
- De Stijl and the East-West Avant-garde: Magazines and Formation of the International Networks. In: *Van Doesburg and the International Avant-Garde. Constructing a new world* (exhibition catalogue, Tate Modern, London). Eds. Gladys FABRE–Doris WINTGENS HÖTTE. London, Tate Publishing, 2009–2010. 20–27.
- Étienne Beothy. *Le sculpteur de la Série d'or*. Paris, Galerie le Minotaure–Budapest, Enciklopédia, 2011.
- Laszlo Moholy-Nagy, the Painter: The Formative Years. In: *Moholy-Nagy in Motion* (exhibition catalogue, The Museum of Modern Art Kamakura and Hayama). Ed. Iguchi TOSHINO. 2011. 253–259. [Angol és japán nyelven.]

Pattantyús Manga

- (Farbakyné Deklava Lillával, Sárossy Péterrel és Serfőző Szabolccsal együtt:) Fejezetek a magyar restaurálás történetéből / Events of the history of conservation in Hungary. In: *Amplius vetusta servare 2006*. 75–79.
- Gróh, István. In: *Amplius vetusta servare 2006*. 171–179.
3. és 8. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 227, 228.

Paternák Miklós

- The Perspectives of Ivan Ladislav Galeta, *Fair*. *Zeitung für Kunst und Ästhetik* (Berlin–Wien), 1. 2009. 4. 15.
- La edad heroica de la gran ilusión. In: *Máquinas de mirar. O cómo se originan las imágenes. El arte contemporáneo mira a la Colección Werner Nekes* (catálogo de exposición, Centro Andaluz de Arte Contemporáneo [CAAC], Sevilla). Köln, DuMont Buchverlag GmbH & Co.KG–Sevilla, Consejería de Cultura, Centro Andaluz de Arte Contemporáneo, 2009. 215–221. [A német nyelvű változatot lásd a 2005–2008-as bibliográfiában: *Blickmaschinen*. ...]
- Eike: Cube. In: *Nam June Paik Award 2010*. Düsseldorf: Stiftung Museum Kunst Palast Düsseldorf, 2010. 47–51.

- The Catharsis of *Eureka!*. In: *Attila Csörgő: Archimedean Point* (exhibition catalogue, Galerija Gregor Podnar, Ljubljana). Eds. Gregor PODNAR–Kati SIMON. Ljubljana, Gurgur Editions–Budapest, Ludwig Museum – Museum of Contemporary Art, 2010. 80–85.
- Tropy w węgierskiej sztuce mediów / Traces in Hungarian Media Art. In: *III Warszawskie Biennale Sztuki Mediów 2010 / 3rd Warsaw Media Biennale 2010*. Warszawa, WBSM, 19–26.
- (Szőke Annamáriával együtt:) Das Morgen ist Beweis! / Tomorrow is Evidence! [Einführung zu der ungarischen Sektion / Introduction to the Hungarian Section]. In: *Subversive Praktiken. Kunst unter Bedingungen politischer Repression 60-er–80er Südamerika / Europa. / Subversive Practices. Art under Conditions of Political Repression 60s–80s South America / Europe* (Ausstellungskatalog, Württembergischer Kunstverein, Stuttgart). Hg. / ed. Hans D. CHRIST–Iris DRESSLER. Ostfildern, Hatje Cantz–Stuttgart, Württembergischer Kunstverein, 2009 [2010]. 123–124, 131–133.
- Bild, Sehen und Bedeutungszuordnung im Werk von Gábor Bódy. In: *Der Stand der Bilder. Die Medienpioniere Zbigniew Rybczynski und Gábor Bódy* (Eine Publikation der Akademie der Künste, Berlin, des ZKM / Zentrum für Kunst und Medientechnologie Karlsruhe und des Polnischen Instituts Berlin). Hg. Siegfried ZIELINSKI–Peter WEIBEL. Nürnberg, Verlag für Moderne Kunst, 2011. 66–71.
- Image, vision and the attribution of meaning in Gábor Bódy's oeuvre. In: *State of Images. The Media Pioneers Zbigniew Rybczynski and Gábor Bódy* (A publication of the Akademie der Künste, Berlin, the ZKM / Zentrum für Kunst und Medientechnologie Karlsruhe and the Polnisches Institut Berlin). Eds. Siegfried ZIELINSKI–Peter WEIBEL. Nuremberg: Verlag für Moderne Kunst, 66–71.
- The Illusion of the Initiative. In: *GATE(WAY)S. Art and Networked Culture. Kunst und vernetzte Kultur* (exhibition catalogue, KUMU Art Museum Tallinn). Ed. Sabine HIMMELSBACH. Ostfildern, Hatje Cantz, 2011. 201–213.
- Polaroid. In: *Objects of Knowledge, of Art and of Friendship. A Small Technical Encyclopedia for Siegfried Zielinski*. Eds. David LINK–Nils RÖLLER. Leipzig, Institut für Buchkunst, 2011. 123–124.
- „Born/Natura”. A Picture in the Background of a Picture. In: *Variantology 5 – Neapolitan Affairs. On Deep Time Relations of Arts, Sciences and Technologies*. Eds. Siegfried ZIELINSKI–Eckhard FÜRLUS. Köln, Verlag der Buchhandlung Walther Koenig, 2011. 361–384.
- Hajnal Németh. In: *ILLUMInations. 54th International Art Exhibition. La Biennale di Venezia*. Venezia, Marsiglio Editori, 370.
- „We shall survive in the memory of others”– Vilém Flusser. DVD. Köln, Verlag der Buchhandlung Walther König, 2011.
- Dóra Maurer. In: *Dóra Maurer Traces 1970–1980* (exhibition catalogue, Bunkier Sztuki Contemporary Art Gallery in Kraków). Kraków: Dominik Art Projects Foundation, 2011. 5–6.

Plesznivy Edit

192. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 272.

Pócs Dániel

- Codici a confronto. Le biblioteche di Mattia Corvino, Lorenzo il Magnifico e Federico da Montefeltro. In: *Annuario 2007–2008, 2008–2009*. Roma: Accademia d'Ungheria in Roma, Istituto Storico Fraknói, 2010. 335–344.
- White Marble Sculptures from the Buda Castle: Reconsidering Some Facts about an Antique Statue and a Fountain by Verrocchio. In: *Villa I Tatti 2011*. 553–608.

Poszler Györgyi

6., 19. és 20. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 228, 231.

Potzner Barbara

211. és 212. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 276–277, 277.

Prajda Katalin

Central European Visual Heritage and Florentine Masters in the Hungarian Kingdom During the Reign of Sigismund of Luxemburg. In: *Umetnost okrog 1400*. 30–31.

Prékopa Ágnes

Gyimóthy, György. In: *AKL*. Bd. 66, 423.

Prokopp Mária

(Méry Gáborral együtt:) *Középkori falképek a Szepességben*. Somorja, Méry Ratio, 2009.

Gli affreschi quattrocenteschi dello Studio del Primate del Regno d'Ungheria a Esztergom: Una nuova attribuzione. In: *Villa I Tatti 2011*. 293–315.

Neue Forschungen für die Fresken von Százd/Szazdice um 1370/80 im Königtum Ungarn. In: *Umetnost okrog 1400*. 35–36.

Puskás Bernadett

Марія Повчанська и чудотворни образи карпатського періоду. *Zachodnioukrajnska sztuka cerkiewna. Działa–tworcy–osrodki–techniki*. Red. J. GIEMZA, Lancut 2003, 253–271.

Греко-католики і їх церковне мистецтво в розсіянні – церква в Мако. In: *Історія релігій в Україні*. XVI, ред. В. ГАЮК, Львів, 2005, 719–725.

До питання іконографії святих та блаженних новітнього часу. Житійна ікона Блаженного Священномученика Теодора, єпископа мукачівського. In: *Історія релігій в Україні*. XVII, ред. В. ГАЮК, Львів, 2006. 624–632.

Mikrokozmos byzantského chrámu v regióne Karpat. In: *Chrám v byzantskej tradícii z pohľadu architektonického, ikonografického, liturgického a teologického*. Ed. M. MOJZEŠ, Prešov, 2008, 143–160.

Замовники і меценати. In: *Історія релігій в Україні*. XX, ред. Я. ДАШКЕВИЧ, Львів, 2009. 582–587. Варианти иконографии Нерукотворного Образа и их значение в иконописи Карпатского региона, *Theologos*, 11 (2009/1), Prešov, 39–54.

Можливості репрезентації мукачівського єпископа кінця 18 ст. In: *Історія релігій в Україні*. XXII., ред. О. Киричук–М. Омельчук–І. Орлевич, Львів, 2010. 796–803.

Кам'яна архітектура XVIII століття в Мукачівській єпархії. In: *Východokresťanské sakrálne pamiatky v slovensko-poľsko-ukrajinskom pohraničí. Materiály medzinárodnej vedeckej konferencie*. Svidník, 19.–20. júna 2009. (Vedecký zborník Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku, 25) ed. Miroslav SOPOLIGA, Svidník: SNM–Múzeum ukrajinskej kultúry vo Svidníku–Spoločnosť priateľov Múzea ukrajinsko-rusínskej kultúry vo Svidníku, 2010. 181–191.

Zagadnienia sztuki XVIII stulecia mukaczewskiej diecezji greckokatolickiej. In: *Wielokulturowość na Sądecczyźnie. Materiały z sympozjum 25–27 listopada 2010 r. Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu*. Red. Barbara SZAFRAN. Nowy Sącz, 2010. 73–88.

Gruntović, Teodor Simeonov. In: *AKL*. Bd. 63, 492–493.

Radványi Orsolya

14., 30., 31., 33., 56. és 58. sz. katalógustétel. In: *Kat. Moszkva 2010*. 42–43, 74–75, 76–77, 80–81, 126–127, 130–131.

Histoire des collections d'art des princes Esterházy. In: *Cat. Esterházy Paris 2011*. 12–47.

22., 23., 24., 25., 26. és 27. sz. katalógustétel. In: *Cat. Esterházy Jerusalem 2011*. 166–171, 172–177, 178–183, 184–189, 190–195, 196–201.

Raffay Endre

A kalocsai második székesegyház és faragványai. Tanulmányok az 1200 körüli évtizedek magyarországi művészetéről. III. Újvidék, Fórum, 2010.

Rákossy Anna

Beiträge zur Entwicklung der Schatzkammer der Fürsten Esterházy im 18. Jahrhundert. In: *Esterházy Schlaininger Gespräche 2009*. 201–218.

Ridovics Anna

Country Clay Pipe Summary. Hungary (including former territories). *Journal of the Academie Internationale de la Pipe* (Liverpool), 2. 2009. 45–53. [Megjelent 2010-ben.]

(A folyóiratkötet szerkesztése Peter Davey-vel együtt:) *Journal of the Academie Internationale de la Pipe* (Liverpool), 3. 2009. 77–95. [Megjelent 2012-ben.]

Meerscham Pipes in Eighteenth- and Nineteenth-Century Hungary. *Journal of the Academie Internationale de la Pipe* (Liverpool), 3. 2009. 77–95. [Megjelent 2012-ben.]

(A folyóiratkötet szerkesztése Peter Davey-vel együtt:) *Journal of the Academie Internationale de la Pipe* (Liverpool), 4. 2010. [Megjelent 2012-ben.]

True or false in the Wake of a Legend: the so called 'Pipe of the first Meerscham Carver', Károly Kovács, in the Hungarian National Museum?. *Journal of the Academie Internationale de la Pipe* (Liverpool), 4. 2010. 71–81. [Megjelent 2012-ben.]

Umeleckohistorický a archeometrický výskum habánskej keramiky vstátnnych a súkromných zbierkach v Maďarsku. In: *Habani a habánska keramika. Zborník z medzinárodného odborného seminára, konaného 3. septembra 2011 v Modre*. Zost. Agáta PETRAKOVIČOVA. Modra, Slovenské národné múzeum–Múzeum Ľudovíta Štúra v Modre, 2012. 68–78.

Ritoókné Szalay Ágnes

Andrea Mantegna e Giano Pannonio. In: *Villa I Tatti 2011*. 151–170.

Róka Enikő

Mihály Zichy: de la peinture à l'illustration. In: *Mihály Zichy – Gustave Doré. Deux "monstres de génies"* (catalogue d'exposition, Musée Félicien Rops à Namur). Éd. Véronique CARPIAUX–Eszter FÖLDI–Enikő RÓKA. Paris, Somogy éditions d'Art, 2009. 10–31.

(Véronique Carpiaux-val együtt:) Mihály Zichy, Gustave Doré: Deux "monstres de génies". *Nouvelles de l'estampe* (Paris), 2009. 225. (Juillet–septembre.) 60–61.

Rostás Tibor

Carl F. Barnes, Jr., The Portfolio of Villard de Honnecourt (Paris, Bibliothèque nationale de France, MS Fr 19093). A New Critical Edition and Color Facsimile. Ashgate Publishing House, Farnham–Burlington, 2009 [könyvismertetés]. *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege*, 63. 2009. 334–338.

Die Kirchen von Landstrass aus dem 13. Jahrhundert und ihre ungarischen Verbindungen. Stil-kritische Analyse. *Ungarn Jahrbuch*, 30. 2009–2010. 1–26., lásd még http://epa.oszk.hu/01500/01536/00030/pdf/EPA01536_ungarn_jahrbuch_30_001-026.pdf

Sallay Dóra

Neroccio di Bartolomeo de' Landi: Tre scene della vita di san Benedetto; Giovanni di Paolo: Santa Caterina davanti al Papa = 3.6 és 8.7. sz. katalógustétel. In: *Il potere e la Grazia: I Santi Patroni d'Europa* (catalogo della mostra, Palazzo Venezia, Rome, 2009–2010). A cura di Alessio GERETTI–Serenella CASTRI–Carlo CORSATO. Milano, Skira, 2009. 206–207, 239–240.

Giovanni di Paolo: Cristo dolente e Cristo trionfante; Giovanni di Paolo: Polittico del 1426; Giovanni di Paolo: Predella del polittico Branchini?; Giovanni di Paolo: Predella di polittico, 1435 circa; Giovanni di Paolo: Predella del polittico dell'altare di San Domenico; Giovanni di Paolo: Trittico portatile; Giovanni di Paolo: San Girolamo; Giovanni di Paolo: Madonna col Bambino; Giovanni di Paolo: Scatola col Trionfo di Venere = C.10, C.12, C.13, C.14, C.16, E.5, E.8, E.9 és E.28 sz. katalógustétel. In: *Da Jacopo della Quercia a Donatello. Le arti a Siena nel primo rinascimento* (catalogo della mostra, Santa Maria della Scala, Opera della Metropolitana, Pinacoteca nazionale, Siena). A cura di Max SEIDEL et al. Milano, Motta, 2010. 202–203, 206–209, 210–213, 214–217, 220–221, 370–371, 376–377, 378–379, 416–417.

Nineteenth-Century Ecclesiastical Intellectuals and Early Italian Religious Art: Patterns of Collecting in Italy and Hungary. In: *Sacred Possessions? Italy and Collecting Religious Art, 1500–1990*. Eds. Gail FEIGENBAUM–Sybille EBERT-SCHIFFERER, Los Angeles, Getty Publications, 2010. 104–118.

Sarkadi Nagy Emese

A „Reichmut-műhely” nyomában. Összefüggések a berethalmi szentély 16. századi berendezésének kapcsán. In: *Fsch Kovács András 2011*. 67–78.

Sárosy Péter

(Farbakyné Deklavy Lillával, Pattantyús Mangával és Serfőző Szabolccsal együtt:) Fejezetek a magyar restaurálás történetéből / Events of the history of conservation in Hungary. In: *Amplius vetusta servare 2006*. 75–79.

Kákay Szabó, György. In: *Amplius vetusta servare 2006*. 198–211.

Sasvári Edit

A moment of experimental democracy in the Kádár era. György Galántai's Chapel Studio in Balatonboglár and the social milieu of counter-culture in Hungary in the 1960s and 1970s. In: *Removed From the Crowd. Unexpected Encounters*. I. Eds. Ivana BAGO–Antonia MAJAČA in collaboration with Vesna VUKOVIĆ. Zagreb, [BLOK] Local Base for Culture Refreshment–DeLve / Institute for Duration, é. n. [2010]. 82–101.

Schmidt Péter

Baugeschichtlicher Vergleich zwischen St. Stephan in Wien und St. Martin in Pressburg. *Wiener Geschichtsblätter*, 61. 2006. 3. 1–13.

Seres Eszter

44., 45., 52., 53., 86. és 160. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 237, 237, 239, 239, 247, 264.

Pietro Buonacorsi, called Perino del Vaga: Saint Peter and Saint Paul; Jacques Bellange: The Holy Women at the Sepulchre; Jean-Honoré Fragonard: Villa d'Este in Tivoli. In: *Cat. Esterházy Jerusalem 2011*. 75 [héberül: 15]; 64–63 [47]; 63–62 [51].

Serfőző Szabolcs

(Farbakyné Deklava Lillával, Pattantyús Mangával és Sárossy Péterrel együtt:) Fejezetek a magyar restaurálás történetéből / Events of the history of conservation in Hungary. In: *Amplius vetusta servare 2006*. 75–79.

Bibliography of the History of Painting and Sculpture Restoration in Hungary. In: *Amplius vetusta servare 2006*. 391–403.

Archives of fine Arts Restoration Documents in Hungary. In: *Amplius vetusta servare 2006*. 405–410.
Die Deckenmalereien der Pauliner Wallfahrtskirche und der Heiligen Brunnkapelle in Mariatal. *Ars. Časopis Ústavu dejín umenia Slovenskej akadémie vied*, 43. 2010. 2. 154–177.

Sisa József

Mansions under the spell of the “olden times”. Country house building in the English style. *Ars. Časopis Ústavu dejín umenia Slovenskej akadémie vied*, 42. 2009. 2. 182–193.

Burg von Vajda Hunyad. In: *Geschichte der Rekonstruktion – Konstruktion der Geschichte*. Hg. Winfried NERDINGER. München, Prestel, 2010. 265–267.

Adalékok a Bánság és a Partium késő barokk és klasszicista kastélyépítészetéhez. In: *Fsch B. Nagy Margit 2011*. 205–234.

Sümegei György

Miklóssy Gábor. Kolozsvár, Kriterion, 2009.

(Murádin Jenővel és Zombori Istvánnal együtt:) *Márton Ferenc*. Csíkszereda, Pallas-Akadémia, 2009.

(Válogatta és szerkesztette:) SZOLNAY Sándor: *Erdély színei*. Kolozsvár, Korunk, 2010.

Szabó Tekla Katalin

The Bishop of Transylvania Represented on the Newly Restored Frescoes from Vistea. In: *Umetnost okrog 1400*. 36–37.

Szakács Béla Zsolt

The Ambulatory of Zalavár. *Hortus Artium Mediaevalium* (Zagreb), 15. 2009. 161–170.

The Fresco Cycle of the Holy Virgin in the Franciscan Church of Keszthely. *IKON* (Rijeka), 3. 2010. 261–270.

From Passing to Tomb: Images from the Hungarian Angevin Legendary. *IKON* (Rijeka), 4. 2011. 185–192.

Images from the production line: constructing saints' lives in the “Hungarian Angevin Legendary”. *Ars. Časopis Ústavu dejín umenia Slovenskej akadémie vied*, 44. 2011. 2. 182–193.

The King, the Patrine and the Comes: The Three Patrons of the Franciscan Friary of Keszthely. In: *Umetnost okrog 1400*. 37.

Százados László

Gulyás, Gyula. In: *AKL*. Bd. 65, 457–459.

Györffy, László. In: *AKL*. Bd. 66, 438–439.

Hajas (Frankl), Tibor. In: *AKL*. Bd. 68, 57–60.

Haris, László. In: *AKL*. Bd. 69, 343–346.
 Hecker, Péter. In: *AKL*. Bd. 70, 518–520.
 Hencze, Tamás. In: *AKL*. Bd. 71, 449–451.

Szeifert Judit

József Róna Modell des Prinz Eugen-Denkmal vor der Ungarischen Nationalgalerie, um 1900.
 In: *Prinz Eugen. Feldherr, Philosoph und Kunstfreund* (Ausstellungskatalog, Belvedere, Wien).
 Hg. Agnes HUSSLEIN-ARCO–Marie-Louise PLESSEN. München, Hirmer, 2010. 311.

Szentési Edit

Maliari, objednávatelia, zberatelia a znalci umenia v druhej štvrtine 19. storočia v Prešove. In:
Ján Rombauer (1782–1849) Levoča – Petrohrad – Prešov (katalóg výstavy, Slovenská národná
 galéria v Bratislave). Ed. Katarína BEŇOVÁ. Bratislava, 2010. 99–128.
 (Katarína Beňovával együtt:) Katalóg diel. In: *Ján Rombauer (1782–1849) Levoča – Petrohrad – Prešov*
 (katalóg výstavy, Slovenská národná galéria v Bratislave). Ed. Katarína BEŇOVÁ. Bratislava, 2010.
 199–225.

Szilágyi András

II.3.2 és III.6.3 sz. katalógustétel. In: *Kat. Renesancia 2009*. 60, 123.
 Nikolaus II. Fürst Esterházy (1765–1833) als Kunstkennner und Mäzen. In: *Esterházy Schlaininger
 Gespräche 2009*. 249–268.

Szinyei Merse Anna

Gundelfinger, Gyula. In: *AKL*. Bd. 65, 501.

Szőcs Miriam

13., 14., 38., 88., 89.1–2, 151.1–3 és 152.1–2 sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*.
 229, 230, 235–236, 247, 247–248, 262.
 Frans van Loo: Sankt Andreas = 30. sz. katalógustétel. In: *Credo. Meisterwerke der Glaubenskunst*
 (Ausstellungskatalog, Draiflessen Collection, Mettingen, 2010–2011). Eds. Alexandra DERN–
 Ursula HÄRTING. Mettingen, 2010. 142.
 Tilman Heysacker: Christus am Kreuz mit Maria und Johannes dem Evangelisten = 126–128.
 sz. katalógustétel. In: *Glanz und Größe des Mittelalters. Kölner Meisterwerke aus den großen
 Sammlungen der Welt* (Ausstellungskatalog, Museum Schnütgen, Köln). Hg. Dagmar TÄUBE–
 Miriam Verena FLECK. Köln, 2011. 370–372.
 Intrigue or Insanity? The Case of Franz Xaver Messerschmidt. *Sculpture Journal* (Liverpool), 20.
 2011. 1. 55–70.

Szőke Annamária

(Paternák Miklóssal együtt:) Das Morgen ist Beweis! / Tomorrow is Evidence! [Einführung zu der
 ungarischen Sektion / Introduction to the Hungarian Section]. In: *Subversive Praktiken. Kunst
 unter Bedingungen politischer Repression 60-er–80er Südamerika / Europa. / Subversive Prac-
 tices. Art under Conditions of Political Repression 60s–80s South America / Europe* (Ausstel-
 lungskatalog, Württembergischer Kunstverein, Stuttgart). Hg. / ed. Hans D. CHRIST–Iris DRESS-
 LER. Ostfildern, Hatje Cantz–Stuttgart, Württembergischer Kunstverein, 2009 [2010]. 123–124.,
 131–133.
 Werke in der Ausstellung / Works in the Exhibition (Auswahl / Selection). In: *Subversive Praktiken*,
 i. m. 124–130., 133–137., 138–140.

Miklós Erdély: Moral Algebra. Solidarity Action, 1972. In: *Art always has its consequences*. Ed. board: What, How & for Whom / WHW, Dóra HEGYI et al. Budapest–Łódź–Novi Sad–Zagreb: What, How & for Whom / WHW, 2008–2010. 164.

Szücs György

(Murádin Jenővel együtt:) *Pittner Olivér*. Marosvásárhely, Mentor, 2009.

(A kötet szerkesztése:) *Nagybánya képekben / Imagini din Baia Mare / Pictures of Baia Mare*. Szerk. Szücs György. Nagybánya / Baia Mare, magánkiadás (Blaskó István), 2009.

A művésztelep a két világháború között / Colonia artistică în perioada interbelică / The Artists' Colony in the Interwar Years. In: *Nagybánya képekben*, i. m. 52–57.

205. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 275.

Vargha Mihály. Csíkszereda, Pallas-Akadémia, 2010.

Hatvany, Ferenc. In: *AKL*. Bd. 70, 141–142.

Tatai Erzsébet

Hajdú, Kinga. In: *AKL*. Bd. 68, 66–67.

Domestic Strategies by Women in Contemporary Hungarian Art. *ARTMargins online* (Chicago), 17 October 2010, lásd <http://www.artmargins.com/index.php/2-articles/602-domestic-strategies-by-women-in-contemporary-hungarian-art-article>

Andrea EURINGER-BÁTOROVÁ: Anketa Gender Check. Georg Schöllhammer / Katarína Rusnáková / Erzsébet Tatai / Jana Gerzová. *Profil* (Bratislava), 17. 2010. 3. 8–40.

Conceptualism in Hungary Today. *Fair. Zeitung für Kunst und Ästhetik* (Berlin–Wien), 4. 2009. 7. 17–18.

Tátrai Vilmos

11., 18. és 16. sz. katalógustétel. In: *Cat. Tokyo–Kyoto 2009–2010*. 50–51, 57.

15., 19., 29., 32., 43., 51., 52., 53. és 55. sz. katalógustétel. In: *Kat. Moszkva 2010*. 44–45, 52–53, 72–73, 78–79, 100–101, 116–117, 118–119, 120–121, 124–125.

4., 9., 10., 13. és 14. sz. katalógustétel. In: *Cat. Esterházy Paris 2011*. 68–73, 92–97, 98–103, 104–109, 118–123, 124–129.

Terdik Szilveszter

Ján Rombauer a grécokatolici. Tendencie v maliarstve Mukačevskej grécokatolíckej eparchie na prelome 18. a 19. storočia. In: *Ján Rombauer (1782–1849) Levoča – Petrohrad – Prešov* (katalóg výstavy, Slovenská národná galéria v Bratislave). Ed. Katarína BEŇOVÁ. Bratislava, 2010. 129–144.

Görög katolikus püspöki központ kiépítése Balázsfalván a 18. században. In: *Fsch B. Nagy Margit 2011*. 85–115.

Ikonosztázionok a néhai Felső-Magyarországról budapesti múzeumok gyűjteményeiben. *Gömör-ország. Az északi magyar peremvidék fóruma* (Rimaszombat), 12. 2011. 2. 10–19.

Tóth Áron

Architecturae militaris tyrocinium: az első magyar nyelvterületen kiadott építészeti szakmunka. In: *Fsch B. Nagy Margit 2011*. 57–72.

Tóth Ferenc

191., 197., 198., 203. és 204. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 271–272, 273, 273, 274–275, 275.

Török Gyöngyi

Die Vermittlerrolle Ungarns in der mitteleuropäischen Renaissance. In: *Úsvit renesance na Moravě zá vlády Matyáše Korvína a Vladislava Jagellonského (1479–1516) v širších souvislostech*. Hg. Ivo HLOBIL–Marek PERŮTKA. Olomouc, Vydavatelství Universita Palackého v Olomouci, 2009. (Historická Olomouc, 17.) 87–103.

Maestro svevo: San Martino divide il mantello con il povero, 1502 circa; Maestro ungherese: Santo Stefano, re d'Ungheria, 1500 circa; Maestro ungherese: San Ladislao, re d'Ungheria, 1500 circa = 2.11, 6.7 és 6.8 sz. katalógustétel. In: *Il potere e la Grazia. I Santi Patroni d'Europa* (catalogo della mostra, Palazzo Venezia, Roma, 2009–2010). A cura di Alessio GERETTI–Serenella CASTRI. Milano, Skira, 2009. 202, 223–224.

2. és 21. sz. katalógustétel. In: *Cat. Royal Academy 2010*. 227, 231.

Ungarn. In: *Van Eyck bis Dürer. Altniederländische Meister und die Malerei in Mitteleuropa 1430–1530* (Ausstellungskatalog, Groeningemuseum in Brügge, 2010–2011). Hg. Till-Holger BORCHERT. Red. Paul VAN CALSTER. Tielt, Lannoo–Stuttgart, Belser, 2010. 508–512. [A katalógus a németen kívül angol, francia és flamand nyelven is megjelent.]

Johannes von Rosenau: Kreuzigung, 1445; István Groh: Kopie nach der Kreuzigung des Johannes von Rosenau, 1905; Meister der Madonna von Bártfa: Maria mit Kind (Madonna von Bártfa, um 1465; Werkstatt des Meisters des Passionszyklus von Košice: Schmerzensmann, um 1470–1480); Meister GH: Verkündigung, 1471; Zwei Flügelbilder des Dreifaltigkeitsaltars aus Mosóc; Meister von Jánosrét: Kreuzigung, um 1480–1490) = 278–283. sz. katalógustétel. In: *Van Eyck bis Dürer. Altniederländische Meister und die Malerei in Mitteleuropa 1430–1530* (Ausstellungskatalog, Groeningemuseum in Brügge, 2010–2011). Hg. Till-Holger BORCHERT. Red. Paul VAN CALSTER. Tielt, Lannoo–Stuttgart, Belser, 2010. 513–519. [A katalógus a németen kívül angol, francia és flamand nyelven is megjelent.]

Jolán Balogh: The Founder of Research into the Hungarian Renaissance. In: *Villa I Tatti 2011*. 55–70.

Quatre scènes de la vie de saint François, Feuillet du *Legendarium hongrois-Angevin*. In: *Les enluminures du Louvre. Moyen Âge et Renaissance* (catalogue raisonné). Sous la direction scientifique de François AVRIL–Nicole REYNAUD–Dominique CORDELLIER. Paris, Hazan–Louvre, 2011. 42–46.

Turai Hedvig

“Wash Your Dirty Money With My Art” – Hedvig Turai in Conversation with János Sugár. *ARTMargins online* (Chicago), 25 January 2009, lásd <http://www.artmargins.com/index.php/5-interviews/180-wash-your-dirty-money-with-my-art-freedom-of-speech-or-new-censorship>

Bojana Pejić on Gender and Feminism in Eastern European Art (Interview). *ARTMargins online* (Chicago), 18 December 2009, lásd <http://www.artmargins.com/index.php/5-interviews/540-bojana-pejic-gender-feminism-eastern-european-art-interview>

Suspended Belief: On Art and Memory in Hungary. *ARTMargins online* (Chicago), 16 October 2010, lásd <http://www.artmargins.com/index.php/2-articles/601-suspended-belief-art-memory-hungary>

(András Edittel együtt): Meta-Manifesta, *IDEA. Artă + societate / arts + society* (Cluj), 2010. 36–37. 97–106., lásd még http://idea.ro/revista/pdf/IDEA36_37.pdf

Tüskés Anna

Comprare un pezzo di Venezia. Vere da pozzo nella letteratura e nel commercio d'arte. *Zbornik za umetnostno zgodovino* (Ljubljana), nova vrsta, 45. 2009. 111–132.

- Adatok a częstochowai kegykép kultuszához a 17–18. századi Magyarországon / Cult of the Devotional Picture of Our Lady of Częstochowa in 17th–18th-Century Hungary. *Barokk* (Warszawa, Neriton), magyar különszám / Hungarian Special Number, 2010. 157–167.
- Benedetto Antelami: Arcangelo Michele, Intorno al 1200, Parma, Museo Diocesano. In: *Angeli. Volti dell'Invisibile* (catalogo della mostra, Casa delle Esposizioni, Illegio). A cura di Serenella CASTRI. Torino–Londra–Venezia–New York, Umberto Allemandi, 2010. 189.
- Cerchia di Andrea Pisano: Madonna col Bambino, Legno, Spoleto, collezione Emo Antinori Petrini, Umbria Sud. In: *Sacre presenze. Sculture lignee ed opere d'arte dal XIII al XVI secolo* (catalogo della mostra, Chiesa di San Bernardino alle Monache, Milano). A cura di Serenella CASTRI. Spoleto, Emo Antinori Petrini, 2010. 7–8.
- Venetian well-heads in nineteenth-century taste. *Sculpture Journal* (Liverpool), 19. 2010. 1. 49–61.
- Deux sculptures vénitiennes dans les collections du musée du Louvre. *La revue des musées de France – Revue du Louvre*, 60. 2010. 4. (Octobre.) 36–45.
- Venetian Well-Head in Bled. *Zbornik za umetnostno zgodovino* (Ljubjana), nova vrsta, 46. 2010. 324–329.
- A Copy by Israhel van Meckenem of the Luke the Evangelist in Circle Engraving by Master E. S. in the University Library of Budapest. In: *Arbeitskreis Bild Druck Papier Tagungsband Modena 2010*. Hg. Wolfgang BRÜCKNER–Konrad VANJA–Detlef LORENZ–Alberto MILANO–Sigrid NAGY, Münster–New York–München–Berlin, Waxmann, 2011. 148–153.
- Vere da pozzo veneziane in Ungheria. *Commentari d'arte. Rivista Critica e Storia dell'arte* (Roma), 17. 2011. 48. 61–74.
- Marcello de Nemes e il Palazzo Venier dei Leoni sul Canal Grande. *Rivista di Studi Ungheresi* (Roma), 10. 2011. 122–131.

Urbach Zsuzsa

- Votivbild König Wladislaws II. von Böhmen und Ungarn mit seinen Kindern Bernhard Strigel (1460–1528), vor 1515 = II.14 sz. katalógustétel. In: *Kaiser Ferdinand I. 1503–1564. Das Werden der Habsburgermonarchie* (Ausstellungskatalog, Kunsthistorisches Museum, Wien). Hg. Wilfried SEIPEL. Milano, Skira, 2003. 333–334.
- A sixteenth-century copy of the lost Eyckian Way to Calvary. Marginal Remarks. *Bulletin de l'Institut Royal du Patrimoine Artistique / Bulletin van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium* (Bruxelles), 32. 2006–2008. 177–188. [Megjelent 2009-ben.]
- Hans Memling and workshop: Calvary triptych; Tyrol: The Virgin and the Child, Budapest = 61. és 256. sz. katalógustétel. In: *Van Eyck bis Dürer. Altniederländische Meister und die Malerei in Mitteleuropa 1430–1530* (Ausstellungskatalog, Groeningemuseum in Brügge, 2010–2011). Hg. Till-Holger BORCHERT. Red. Paul VAN CALSTER. Tielt, Lannoo–Stuttgart, Belser, 2010. 196–197. [A katalógus a németen kívül angol, francia és flamand nyelven is megjelent.]

Varga Ágota

- A Kuffner család műgyűjteménye / Kuffnerovská umelecká zbierka. In: *Diószeghi Kuffner Károly báró és a diószegi cukorgyár / Barón Karl Kuffner de Dioszegh a diószegský cukrovar*. Szerk. Eva SUDOVÁ. Sládkovičovo, Vydalo mesto Sládkovičovo, 2009. 109–122.

Vécsey Axel

13., 21. és 23. sz. katalógustétel. In: *Cat. Tokyo–Kyoto 2009–2010*. 48–49, 61, 65.

9., 20., 34. és 36. sz. katalógustétel. In: *Kat. Moszkva 2010*. 32–33, 54–55, 82–83, 86–87.

1., 2., 3., 5., 6., 7. és 11. sz. katalógustétel. In: *Cat. Esterházy Paris 2011*. 50–55, 56–61, 62–67, 74–79, 80–85, 86–91, 110–113.

Veress Ferenc

Michelangelo e Savonarola: la Pietà di San Pietro. *Zeitschrift für Kunstgeschichte*, 4. 2010. 539–554.

Véri Dániel

Gothic Masterpieces in Modern Disguise. In: *Umetnost okrog 1400*. 52.

(A Bizottság tagjai és a szerzők, valamint Illés Eszter, Nagyajtai Andor, Simon Anna és Vécsey Axel segítségével összeállította Szentesi Edit)

Intézeti események 2012

Január 1-jén A Magyar Tudományos Akadémia reformja keretében az MTA Művészettörténeti Kutatóintézet az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont részévé vált. Hivatalos neve MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet. Az Intézet megbízott igazgatója Sisa József.

Január 21-én *Cseh disznó és vörös sárkány* címmel Marosi Ernő vezetést tartott a Magyar Nemzeti Múzeum állandó kiállításának Zsigmond-kori emlékeiről.

Január 24-én Tatai Erzsébet megnyitotta Káldi Katalin *Vas* című időszak kiállítását a budapesti Kisteremben.

Január 25-én Marosi Ernő *A múzeumok előtörténete* címmel előadást tartott a veszprémi VEAB székházban.

Január 26-án a Zádor Anna Alapítvány kuratóriuma Havasi Krisztinát Zádor Anna-díjjal tüntette ki az ELTE BTK Művészettörténeti Intézetében.

Január 28-án Vincze Gabriella megnyitotta Dénes Ágnes Dóra időszak kiállítását a budaörsi Jókai Mór Művelődési Központban.

Február–május: Az MTA BTK Művészettörténeti Intézet átköltözött az Országház utca 30-ba, a Világgazdasági Kutatóintézet helyére. A Könyvtár és a Magyar Művészek Lexikona Gyűjtemény továbbra is az Uri utca 49. épületszárnyban működik.

Február 10-én Vincze Gabriella részt vett *A Ménesi úttól a Ferenc József rakpartig. A Madzsar Alice vezette mozdulatművészeti iskola tanrendszere, pedagógiai elvei és pszichológiai megfigyelései* című, az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karán rendezett *Életreform – reformpedagógia – mozdulatművészet workshopon*.

Február 21-én Jerovetz György *Hotel Budapest*, Tatai Erzsébet *The case of a rejected diploma work* című előadásával részt vett az Intézet és a Ludwig Múzeum által szervezett *Long Sixties workshopon*.

Február 22-én Tatai Erzsébet *A művészettörténet vége (?)* címmel előadást tartott a budapesti Bálint Házban.

Február 28-án Jerovetz György a Collegium Artium keretében *Naiv őstehetségek – a naiv művészet két világháború közti recepciótörténete Magyarországon* címmel előadást tartott az MTA BTK Bognár Termében.

Február 29-én Kerny Terézia *Gondolatok Ipolyi Arnold két tanulmányáról*, Havasi Krisztina *„Egy hazai vidék...” Eger és környéke középkori műemlékei Ipolyi Arnold kutatásai nyomán* címmel előadást tartott az Országos Széchényi Könyvtár által rendezett *Lépjetek be, az Istenek itt is jelen vannak* című Ipolyi Arnold-emlékkonferencián.

Gellér Katalin és Petrányi Ilona kiállításvezetést tartott a Petőfi Irodalmi Múzeum *Az árnyból szőtt lélek* című Tóth Árpád-kiállításán.

Március 5-én Beke László *Zene és művészet a Fluxusban – Művészeti Szabadegyetem. Re: Akció. Művészeti ágak találkozása a 20. század második felének élőművészeti irányzataiban* címmel előadást tartott a Pincészinház Klubtermében.

Március 11-én Tatai Erzsébet tárlatvezetést tartott feLugossy László retrospektív kiállításán a debreceni MODEM-ben.

Az M-Pakk Logisztika Kereskedelmi és Szolgáltató Bt. tiszteletbeli tagjává választotta Kerny Teréziát és Pataki Gábort.

Március 13-án Barki Gergely *In search of the Eight* címmel előadást tartott és kerekasztal-beszélgetésen vett részt a Balassi Intézet Brüsszeli Magyar Kulturális Intézetében, ahol az előző évben forgatott *A Nyolcak nyomában (In Search of the Eight)* című dokumentumfilm bemutatására is sor került.

Március 16-án Balázs Katalin a Visegrád Alapítvány által támogatott, a Łódzi Galeria Wschodniában rendezett konferencián angol nyelvű előadást tartott *Artist-run initiatives in Hungary. Case-studies and an Overview, Ephemeral fixed, Ephemeral art – history documented* címmel.

Március 21-én Marosi Ernő előadást tartott *A Szent Korona művészettörténeti helye* címmel a Szegedi Tudományegyetemen.

Március 21–23-án András Edit meghívott szakértőként részt vett a bécsi *CULBURB. Cultural Acupuncture Treatment for Suburb* workshopon.

Március 23-án András Gábor részt vett a MOME Ponton Galériában *A hatvanas–hetvenes évek magyar művészetéről és kutatási irányairól* tartott kerekasztal-beszélgetésen.

Március 24-én Vincze Gabriella és Fenyves Márk közös előadást tartott *Modern tánc a modern balettben. Eck Imre Az iszonyat balladája* című koreográfiájának mozdulatművészeti párhuzamai címmel a Pécsi Tudományegyetemen 25 éve zajló színházi képzés évfordulója alkalmából rendezett *A magyar színháztudomány kortárs irányai* című konferencián a Pécsi Tudományegyetemen.

Március 26-án a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat 2012. évi közgyűlésén a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében Galavics Géza laudálta Ember Ildikót (Szépművészeti Múzeum) Ipolyi Arnold-emlékéremmel való kitüntetése alkalmából.

A közgyűlésen Szentesi Editet Pasteiner Gyula-emlékéremmel tüntették ki. Laudálta: Lővei Pál.

Március 28-án az Országos Széchényi Könyvtárban Marosi Ernő és Ritoók Zsigmond bemutatta az *Apollonius pictus* (*Egy illusztrált, késő antik regény 1000 körül. – An illustrated, late antique romance around 1000* [szerk. Boreczky Anna, Németh András. Budapest, OSZK, 2011]) című hasonmás kiadást és a hozzá kapcsolódó tanulmánykötetet.

Március 31-én András Gábor előadást tartott *Megyk János művészetéről* a Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeumban.

Április 2-án Barki Gergely *The Steins and the Hungarians* címmel előadást tartott New Yorkban, a Metropolitan Museum of Artban megrendezett *The Steins Collect* című kiállításához csatlakozó Scholars Day szakmai programján.

Április 3-án Barki Gergely *Missing! European paintings and the 1915 World Exhibition: Fair in San Francisco* címmel a Balassi Intézet Magyar Kulturális Intézetének közreműködésével 2012. április 3-án mini-szimpoziumot szervezett New Yorkban, Magyarország főkonzulátusán, ahová meghívta a téma legismertebb kutatóját, Heidi Applegate-et (Columbia University) is. Előadásának címe: *Lost (and found) Hungarian paintings exhibited at the PPIE in 1915*.

Hornyik Sándor *Látás és látványosság a vizuális kultúra tudományában* címmel előadást tartott a *Vizuális kultúra* szabadegyetemen a Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeumban.

Április 3–4-én Marosi Ernő Konstanzban részt vett a Konstanzi Zsinat 600. évfordulója alkalmából 2014-re tervezett jubileumi kiállítás előkészítő bizottságának ülésén.

Április 4-én Barki Gergely a *The Steins Collect* című kiállításon (New York, The Metropolitan Museum of Art) közös tárlatvezetést tartott a kiállítás főkurátorával, Rebecca Rabinowval, meghívott német és magyar diplomaták és a New York-i Magyar Kulturális Intézet meghívottjai, valamint a Scholars Day szakmai társasága előtt.

Április 5-én Tatai Erzsébet megnyitotta iski Kocsis Tibor *Párhuzamos események* című időszaki kiállítását a budapesti Deák Erika Galériában.

Április 10-én Tatai Erzsébet *Feminista vizuális kultúra* címmel előadást tartott a Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeumban.

Április 21-én Balázs Katalin Venturinában (Toscana) olasz nyelvű előadást tartott *La storia degli ungheresi in Toscana e il loro contributo alla vita culturale toscana, Giornata di Studio, Conoscere l'Europa: l'Ungheria* címmel.

Április 22-én Kerny Terézia a Néprajzi Múzeumban művészettörténeti szempontból bemutatta Szacsavay Éva *Szobrok – Statues* (Budapest, Néprajzi Múzeum, 2012 [Catalogi Musei Ethnographicae 18]) című katalógusát.

Balázs Katalin *Vedres Márk és Olaszország (Identitás-kreációk a művészetben)*, Vincze Gabriella *Megidézősek. Stílusparafrázisok és újraértelmezések a kortárs táncművészetben* címmel előadást tartott az ELTE BTK Művészettörténeti Intézet Doktori Iskolájának *Identitás-kreációk a művészetben* című konferenciáján.

Április 24-én Perenyei Monika a Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum szabadegyetemén előadást tartott a *Táblaképtől az archívumig, a fotográfia újragondolása az alkotói gyakorlatok mentén* címmel.

Április 26-án Faludy Judit előadást tartott az MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjteményéről a genti Musée Dr. Guislainben az *Outsiders on the Map* című nemzetközi konferencián, a hasonló címmel megjelent könyv bemutatóján.

Április 27-én Gulyás Borbála a Collegium Artium keretében Bocskay György (1510 k.–1575) kalligráfus és első bécsi patrónusa, Oláh Miklós (1493–1568) címmel előadást tartott az MTA BTK Boglár Termében.

Április 29-én a berlini *Kunstgeschichte im besetzten Gebiete 1939–1945* nemzetközi tudományos konferencián felolvasták Pataki Gábor „Kulturbodenforschung” versus „ungarische Kulturüberlegenheit”. *Deutsch-ungarische kulturelle und kunsthistorische Debatten während des Zweiten Weltkriegs* című előadását.

Május 3–4-én a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Művészettörténeti Tanszéke tizenöt éves fennállása alkalmából 15 év címmel rendezett jubileumi tudományos konferencián a PPKE BTK budapesti képzési helyén Wehli Tünde *Árpád-házi Szent Margit egy lombard reneszánsz kódex-lapon*, Sisa József *Gondolatok Charles Moreau magyarországi építészetéről*, Székely Miklós *Muzeológia vagy muzeográfia? A mit, a hogyan és a miért kérdése a művészettörténet-sz-muzeológus-képzésben*, András Edit *A köztér visszaszerzésére irányuló kortárs művészeti törekvések* címmel tartott előadást.

Május 4-én a Kassák Múzeumban Ivan Jančár, a pozsonyi Városi Galéria igazgatója megnyitotta a *Kontaktzóna. Juraj Meliš és a szlovák–magyar kapcsolatok* című, Beke László és Sasvári Edit által rendezett időszaki kiállítást.

Galavics Géza ismertette a *Stílusok, művek, mesterek. Erdély művészete 1690–1848 között. Tanulmányok B. Nagy Margit emlékére* (Szerk. Orbán János, Kolozsvár–Marosvásárhely, Maros Megyei Múzeum–Erdélyi Múzeum Egyesület, 2011) című konferenciakötetet az ELTE BTK Történettudományi Intézetének Szekfű Gyula Könyvtárában. A könyvbe az MTA BTK Művészettörténeti Intézet munkatársai közül Kerny Terézia, Papp Júlia és Sisa József írt tanulmányokat.

Bemutatták Perenyei Monika *A médiumok velünk vannak. Technikai képhasználat a kortárs művészetben* (Dunaújváros, Kortárs Művészeti Intézet – Dunaújváros, 2012) című könyvét a dunaújvárosi Kortárs Művészeti Intézetben (ICA–D). A kötetet Aknai Katalin és Szoboszlai János, az intézmény művészeti vezetője ismertette. A bemutatót követően a szerző és a meghívott szakértők válaszoltak az érdeklődők és a sajtó kérdéseire.

Május 8-án az OSA Archívumban bemutatták Perenyei Monika *A médiumok velünk vannak. Technikai képhasználat a kortárs művészetben* című könyvét. Bevezetőt mondott Szoboszlai János, a Kortárs Művészeti Intézet – Dunaújváros művészeti vezetője. A könyvet György Péter esztéta, egyetemi tanár, az ELTE BTK Művészetelméleti és Médiakutatási Intézetének vezetője és Peter-nák Miklós művészettörténész, egyetemi tanár, az MKE Intermédia Tanszékének vezetője mutatta be. A bemutatót követően a szerző és a kötetet bemutató szakemberek válaszoltak az érdeklődők és a sajtó kérdéseire.

Május 10–13-án Székely Miklós díszelőadást tartott *19. századi erdélyi múzeumtörténet az európai tendenciák fényében* címmel Kolozsvárott, az Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencián, ahol a Művészettörténet szekcióban bizottsági tagként vett részt.

Május 15–18-án Faludy Judit szervezőként részt vett az MTA Pszichiátriai Gyűjteményének *Un divan sur le Danube – Dívány a Dunán* című nemzetközi konferenciáján, s ahhoz kapcsolódva művészetterápiás kiállítást rendezett a Francia Intézetben.

Május 15-én Faludy Judit megnyitotta az *Un divan sur le Danube – Dívány a Dunán* című nemzetközi konferenciához kapcsolódó művészetterápiás kiállítást a Francia Intézetben.

Május 16-án Barki Gergely *A Nyolcadik utas: Tihanyi* címmel előadást tartott a KOGART Galériában a *Tihanyi Lajos: Egy bohém festő Budapesten, Berlinben és Párizsban* című életmű-kiállítás-hoz kapcsolódó előadás-sorozat keretében.

Május 17-én Galavics Géza Farkas Kiss Gáborral közösen bemutatta az *Identitás és kultúra a török hódoltság korában* (szerk. Ács Pál, Székely Júlia. Budapest, Balassi, 2012) című tanulmánykötetet az MTA Illyés Gyula Archívumában.

Május 19-én András Edit és Tatai Erzsébet referátummal szerepelt a *Women's Art in Hungary* című kerekasztal-beszélgetésen, a Közép Európai Egyetem által rendezett, *8th European Feminist Research Conference. The Politics of Location Revisited: Gender@2012* konferencia keretében.

Május 22-én Balázs Katalin a *Collegium Artium* keretében előadást tartott *Vedres Márk Olaszországban – egy kutatás állomásai* címmel az MTA BTK Bognár Termében.

Andrási Gábor részt vett a Román Kulturális Intézet és a Műcsarnok rendezésében megvalósult *ARTINDEX – Műtárgy-kereskedelem Romániában és Magyarországon* című kerekasztal-beszélgetésen.

Május 25–26-án András Edit meghívott szakértőként részt vett a *Reshuffling the keywords. A follow-up seminar to the Clark Art Institute initiative in Central-Eastern Europe* című konferencián a tallinni Institute of Art History, Estonian Academy of Artsban.

Május 29-én Marosi Ernő megnyitotta Swierkiewicz Róbert 70. születésnapján az A38 állóhajón a képzőművész jubileumi gyűjteményes kiállítását.

Május 30-án Pálincás József, az MTA elnöke átadta a *Lendület* program díjazottainak oklevelét. A Pálffy Géza (MTA BTK TTI) vezette *Állami és nemzeti reprezentáció az újkori Magyarországon: a magyar uralkodókoronázások és a Szent Korona (1526–1916)* programban Intézetünk részéről Kerny Terézia vesz részt.

Május 31-én Székesfehérvárott, a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtárban Marosi Ernő előadást tartott a *Gótika Magyarországon* címmel.

Június 1-jén Vincze Gabriella részt vett a Petőfi Irodalmi Múzeumban *Színek és évek. Nők a művészetben a huszadik századelőn – Nők a mozdulatművészetben: Dienes Valéria, Madzsar Alice, Szentpál Olga, Nagy Etel* címmel rendezett kerekasztal-beszélgetésen.

Június 4-én András Edit ismeretterjesztő előadást tartott a Kortárs Művészeti Szalon Műgyűjtők Baráti Körében.

Június 12-én Marosi Ernő a Magyar Nemzeti Galériában bemutatta Sarkadi Nagy Emese *Local Workshops – Foreign Connections. Studies to Late Medieval Altarpieces of Transylvania* (Leipzig, Jan Thorbecke Verlag, 2012 [Studia Jagellonica Lipsiensia, Band 9.]) című könyvét.

Június 14-én András Gábor megnyitotta Kondor Attila *Médiumtudatos festészet* című időszaki kiállítását a Budapest Galéria Lajos utcai Kiállítóházában.

Június 16-án Gellér Katalin *Indulás Indiába Gödöllőn szőtt ruhában* címmel előadást tartott a gödöllői Királyi Vároteremben a múzeumi nyílt nap keretében.

Június 28-án az Iparművészeti Múzeumban Marosi Ernő megnyitotta a *Mozdulat – A magyar mozdulatművészet története és kapcsolatai 1902–1950 között* című időszaki kiállítást. Koncepció: Beke László. Kurátor: Vincze Gabriella.

Június 29-én az Intézet munkatársai nyugállományba vonulásuk alkalmából elbúcsúztatták Baki Jánost, Baki Jánosnét, Gellér Katalint, Makky Györgyöt és Wehli Tündét. Méltató beszédet mondott Marosi Ernő, Kerny Terézia és Pataki Gábor.

Július 5-én Vincze Gabriella tárlatvezetést tartott az Iparművészeti Múzeumban a *Mozdulat – A magyar mozdulatművészet története és kapcsolatai 1902–1950 között* című időszaki kiállításon.

Július 13-án Vincze Gabriella előadást tartott a DITV *Kortárs Korzó* című műsorában.

Július 15–20-án a Nürnbergben *The Challenge of the Object* címmel szervezett 33. Nemzetközi Művészettörténeti Kongresszuson (CIHA) Beke László *Object or Subject, Tatai Erzsébet Re- and Dematerialization of the Object (of Art) – Through the Analysis of Hungarian Examples from the 21st Century* címmel, a poszter szekcióban Farbakyné Deklava Lilla *Maquette of the Church of Our Lady in Buda Castle: An Unrealized Plan Variant*, Gulyás Borbála *Transformation of a Manuscript by George Bocskay: Imitating Roman Epigraphy* címmel tartott előadást. A kongresszus közgyűlése Sisa Józsefet a CIHA tagjává (*membre titulaire*) választotta, vagyis ezentúl ő képviseli a szervezetben Magyarországot.

Július 26-án Vincze Gabriella a Promontor TV-ben bemutatta a *Mozdulat – A magyar mozdulatművészet története és kapcsolatai 1902–1950 között* című kiállítást.

Augusztus 2-án Junghaus Tímea a Nemzetközi Roma Holocaust Emléknapi alkalmából *A roma emlékezés és megemlékezés jelentősége* címmel előadást tartott a budapesti Nehru Parkban.

Augusztus 25-én Beke László tárlatvezetést tartott az Iparművészeti Múzeumban a *Mozdulat – A magyar mozdulatművészet története és kapcsolatai 1902–1950 között* című kiállításon.

Augusztus 29-én Az Iparművészeti Múzeum Victoria and Albert Museum kiállítása kapcsán rendezett, a *Művészet mindenkinek* előadássorozat keretében Székely Miklós *Magyarok Magyarországon kívül – jelenlétünk a világkiállításokon 1851–1867 között* címmel előadást tartott.

Szeptember 3-án Sisa József előadást tartott *Steindl élete és életműve* címmel a Steindl Imre halálának 110. évfordulója alkalmából a Szent Erzsébet Plébániáért Alapítvány szervezésében rendezett konferencián a budapesti Árpád-házi Szent Erzsébet plébániatemplomban a Rózsák terén.

Szeptember 4-én a Templomkerti Napok rendezvénysorozat keretében a Dunaart.com *Lélek-mérleg* nemzetközi művésztelep kísérőrendezvényeként Beke László előadást tartott *A mérleg két serpenyője: aktuális és fontos* címmel a somorjai (Šamorín, Szlovákia) református templomban.

Szeptember 5-én Pataki Gábor megnyitotta Büki Zsuzsa kiállítását a székesfehérvári Pelikán Galériában.

Szeptember 6-án Beke László *Schöffner Miklós aktualitása* címmel előadást tartott Kalocsán, a Városi Közművelődési Intézmények Kamaratermében a művész születésének centenáriuma alkalmából rendezett szimpóziumon.

Szeptember 7-én Vincze Gabriella *Mozdulat. A magyar mozdulatművészet a korabeli társadalom és művészet tükrében* címmel előadást tartott *A Kelet a magyar mozdulatművészetben* című, általa szervezett előadás-sorozat keretében az Iparművészeti Múzeumban.

Szeptember 12-én a bécsi Bank Austria Kunstforumban megnyílt a *Die Acht – Ungarns Highway in die Moderne* című időszak kiállítás. A kurátor, Barki Gergely, több alkalommal tartott tárlatvezetést a kiállítás nyitva tartása idején.

Szeptember 18-án a *Collegium Artium* keretében Beke László, Gulyás Borbála, Farbakyné Deklava Lilla, Sisa József és Tatai Erzsébet összefoglalták a 33. nürnbergi CIHA kongresszuson tartott előadásaikat.

Szeptember 20-án Pataki Gábor Budapesten, a Commerzbank Galériában megnyitotta Kemény Judit (1918–2008) időszak kiállítását.

Szeptember 21-én Andrási Gábor a Paksi Képtárban megnyitotta Szij Kamilla *Beszélgetés a kopár hegyekről* című időszak kiállítását.

Szeptember 24–25-én Gellér Katalin előadást tartott *Álom és Vízión. Sassy Attila Ópium-álmok című albuma* címmel a szabadkai Városházán a szabadkai Városi Múzeum (Gradski muzej Subotica) által rendezett *Kulturális utaink – a szecesszió* című nemzetközi konferencián.

Szeptember 26-án a bécsi Balassi Intézet és a Collegium Hungaricum Galerie UngArt kiállítótermében megnyílt a *Die Acht – Der Akt – Graphische Ausstellungen der Wegbereiter der Ungarischen Moderne* című időszak grafikai kiállítás. Kurátor: Barki Gergely és Rockenbauer Zoltán. A kiállítás nyitva tartása idején Barki Gergely több alkalommal tartott tárlatvezetést.

Október 4-én a Balassi Kiadó könyvesboltjában Galavics Géza bemutatta Serfőző Szabolcs *A sasvári pálos kegyhely története. A zárándoktemplom kialakítása és kegyszobrának kultusza a 18. században* (Budapest, Balassi, 2012) című kötetét.

A Marosvásárhelyi Kulturális Központ által rendezett, *Gyorsuló metamorfózis. Városi műemlékeink helyzete az ezredfordulót követően* elnevezésű tudományos konferencián Farbakyné Deklava Lilla *A magyarországi műemlékvédelem jelenlegi intézményes és jogi kereteinek problémái* címmel tartott előadást a városi Kultúrpalotában.

Október 9-én Pataki Gábor az Európai Iskoláról tartott előadást a Próféta Galéria művészettörténeti sorozata keretében.

Október 10-én Marosi Ernő az MTA Könyvtárában bemutatta Szelényi Károly *Színek. A fény tettei és szenvedései. Goethe színtana a mindennapokban* (Budapest, Magyar Képek, 2012) című színelméleti könyvét.

Perenyei Monika *A kép a fotográfia örvényében. Thomas Struth táblaképei* címmel előadást tartott az Art Bázis Összművészeti Műhelyben.

Október 11-én Jerovetz György megnyitotta Kovács Borbála elektrográfus általa rendezett *Elektrografikák* című kiállítását a Kortárs Galériák Éjszakáján a budapesti Próféta Galériában.

Október 11–14-én Sisa József részt vett a RIHA (Research Institutes of the History of Art) éves közgyűlésén a horvátországi Splitben.

Október 18-án Perenyei Monika a budapesti Viltin Galériában megnyitotta Szabó Dorottya *Krízis gyümölcsök* című időszaki kiállítását.

Október 19-én Sisa József előadást tartott az Universitát Bern által szervezett, *Parlamentarische Repräsentationen: Das Bundeshaus in Bern im Kontext internationaler Parlamentsbauten und nationaler Strategien seit 1830* című nemzetközi konferencián „*Das Vaterland hat bereits sein Haus*” – *das ungarische Parlament in Budapest* címmel.

Október 23-án Beke László *1956 és a művészet* címmel megemlékező előadást tartott a somorjai (Šamorín, Szlovákia) református templomban.

Október 30-án Galavics Géza a Magyar Nemzeti Galéria előadótermében bemutatta Papp Júlia *Könyv és kép a 19. század elején. Blaschke János (1770–1833) illusztrációinak katalógusa* című monográfiáját. A bemutatóról készült videofelvétel felkerült az OTKA honlapjára.

November 8-án az International Task Force on Holocaust Education a roma holokauszt-tananyag multiplikátorának nyilvánította Junghaus Tímeát, és elismerő oklevelet adott át részére.

Perenyei Monika a Fotóhónap keretében megnyitotta a Fiatalok Fotóművészeti Stúdiójának (FFS) *Pixelszag* című csoportos műhelykiállítását a Mai Manó Házban.

November 9–11-én *A művészettörténet útjai* című tudományos konferencián (rendezte Beke László, Gosztonyi Ferenc, Horányi Attila, Jernyei Kiss János, Lövei Pál, Papp Szilárd, Pataki Gábor, Prékopa Ágnes, Zwickl András) Marosi Ernő a Magyar Nemzeti Múzeum Dísztermében *A művészettörténet-írás helyzete*, Hornyik Sándor a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Auditóriumában *A műértelmezés* szekcióban *A spektakulum foglyai*, Bicskei Éva *A társadalom margóján* –

Fehér foltok és elfojtások a magyar művészettörténetben szekcióban *Viszonyok intézményesülése – Kazinczy Ferenc egy portréjáról*, Beke László a *Fotótörténet és művészettörténet* szekcióban *Fotótörténet és fotóművészet*, András Edit az András Gábor által vezetett *Művészettörténet és kortárs művészettörténet* szekcióban *Művészettörténet kutyaszorítóban – Ki írja a (kortárs magyar) - művészet történetét?* címmel tartott előadást.

November 13-án a *Collegium Artium* keretében Junghaus Tímea *A romák hatása a XV. századi nyugat-európai művészet ikonográfiájára* címmel tartott előadást az MTA BTK Bognár Termében.

Gellér Katalin *Bevezetés a szecesszióba* címmel előadást tartott a Vágó József tervei alapján épült százéves Schiffer-villában (ma Pénzügyőr- és Adózástörténeti Múzeum).

November 16-án Igor Zabel Award – az európai roma művészet legújabb tendenciáiról címmel Junghaus Tímea beszélgetett Suzana Milevska művészettörténésszel Varsóban, a Zachęta-ban.

Junghaus Tímea az Igor Zabel művészeti és kritikai díjban részesült, a nyertes, Suzana Milevska művészettörténész különdíjasaként.

November 23-án Galavics Géza *Kerttörténet és művészettörténet* címmel az MTA IV. Agrártudományok Osztálya szervezésében *A kerttörténeti kutatások 100 éve* című ülészakon, a Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozat keretében előadást tartott az MTA székházának Felolvasó Termében.

November 24-én a Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum által a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat támogatásával rendezett, *Szent István tiszteletének évszázadai* című kultusz-történeti konferencián Havasi Krisztina *11. századi faragványtöredékek a Szent István-sír környékéről*, Kerny Terézia *Szent István kultuszának újjáéledése a 19. században* címmel tartott előadást a Szent István Múvelődési Házban.

November 27-én András Edit ismeretterjesztő előadást tartott a Kortárs Művészeti Szalon Műgyűjtők Baráti Körében.

November 29-én Jerovetz György *Modernizmus és tárgykultúra a hatvanas években Magyarországon* címmel tartott előadást a *Vizuális kultúránk a közelmúltban* című előadás-sorozat keretében a budapesti Próféta Galériában.

November 30-án a Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozat keretében az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont a *Bölcsész szemmel Bizáncról Pennsylvaniáig* elnevezésű ülészakán Farbakyné Deklava Lilla *A budavári Nagyboldogasszony-templom újonnan előkerült makettje* címmel tartott előadást.

December 4-én Galavics Géza *Egy művészettörténész Klaniczay Tiborról* címmel előadást, Marosi Ernő *A Főirány* címmel hozzászólást tartott a Klaniczay Tibor halálának 20. évfordulóján rendezett emlékülésen az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetben.

December 6-án az MTA BTK Filozófiai és Zenetudományi Intézet által szervezett *Identitások és váltások* című, interdiszciplináris szimpóziumon Jerovetz György *Tradíció és pillanat – fotó és grafika viszonya a 19–20. század fordulójára körül a magyar sajtóban* címmel tartott előadást az MTA BTK Zenetudományi Intézetében. Szekcióvezető Pataki Gábor.

Az Országos Széchényi Könyvtárban a 19. századi magyarországi illusztrált sajtóról rendezett, *„Képes világ”* című tudományos konferencián Papp Gábor György *Ismerőség és idegenség fogalmai a 19. századi építészetben. Adalékok a magyar és a német építészet kapcsolatához a sajtóillusztrációkon keresztül* címmel tartott előadást.

December 7-én az MTA BTK Filozófiai és Zenetudományi Intézet által szervezett *Identitások és váltások* című, interdiszciplináris szimpóziumon Bicskei Éva *Férfi(-)kép. Egy arcképcsarnok, néhány orator genie és a közszerepléssel járó dilemmák az 1825–27-es országgyűlésen* címmel tartott előadást az MTA BTK Zenetudományi Intézetében.

December 11-én a Collegium Artium keretében Székely Miklós *Szinyei, Kernstok, Körösfői...: interpretációk és kanonizálási kísérletek az 1911-es római nemzetközi kiállítás magyar „Múcsarnokában”* címmel tartott előadást az MTA BTK Bognár Termében.

December 12-én a Balassi Kiadó alapításának 20. évfordulója, valamint a *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon* (MAMÚL) XIII., záró kötetének megjelenése alkalmából ünnepi könyvbemutatóra került sor az MTA Könyvtárának Előadótermében. Vendégek Marosi Ernő, Paládi-Kovács Attila, Szörényi László. Marosi Ernő a Kiadó művészettörténeti publikációit értékelte.

December 17-én Faludy Juditot a Francia Intézetben a Francia Köztársasági Érdemrend lovagi fokozatával tüntették ki.

Összeállította Kerny Terézia

Rövidítések jegyzéke

AHA	<i>Acta Historiae Artium</i>
AICA	Association Internationale des Critiques d'Art
ÁMRK	Állami Műemlékhelyreállítási és Restaurálási Központ
BBTE	Babeş–Bolyai Tudományegyetem (Kolozsvár)
BTM	Budapesti Történeti Múzeum
CEU	Central European University (Budapest)
CIHA	Comité International d'Histoire de l'Art
ELTE BTK	Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
GWZO	Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Osteuropas (Lipcse)
ICFA	Image Collections and Fieldwork Archives (Dumbarton Oaks)
ICOM	The International Council of Museums
ICOMOS	Conseil International des Monuments et des Sites
IM	Iparművészeti Múzeum
KKK	képzési és kimeneti követelmények (felsőoktatás)
KÖH	Kulturális Örökségvédelmi Hivatal
KÖSZ	Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat
LAHU	<i>Lapidarium Hungaricum</i>
LUMU	Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum
MÁG	Műemlékek Állami Gondnoksága
MÉ	<i>Művészettörténeti Értesítő</i>
MÉM	Magyar Építészeti Múzeum
MG	Műemlékek Nemzeti Gondnoksága
MKE	Magyar Képzőművészeti Egyetem
MNG	Magyar Nemzeti Galéria
MNM	Magyar Nemzeti Múzeum
MÖB	Magyar Ösztöndíj Bizottság
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
MTA BTK	Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
MTA MKI	Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatóintézet
MTMT	Magyar Tudományos Művek Tára
NKA	Nemzeti Kulturális Alap
NKFP	Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Programok
NÖK	Nemzeti Örökségvédelmi Központ (az MNM része)
OMvH	Országos Műemlékvédelmi Hivatal
OTKA	Országos Tudományos Kutatási Alap
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
OSAS	Nyílt Struktúrák Művészeti Egyesület
PPKE	Pázmány Péter Katolikus Egyetem
RÉKE	Régi Épületek Kutatóinak Egyesülete
RIHA	The International Association of Research Institutes in the History of Art
SNG	Slovenská národná galéria (Pozsony)
SzM	Szépművészeti Múzeum
TÁMOP	Társadalmi Megújulás Operatív Program
TKM	Tájak–Korok–Múzeumok Kiskönyvtára